www.ahnafmedia.com

ابن العوصناء مسکین ومکان فضل خلاق متین وزن مان

شمع کاشانۂ ہدایات وعرفان مصقل آئینۂ صافی درونان سورد انوار المعلمات یزدانی اعنی

از دفتر

مکتوبات امام ربانی

جلد ثانی

از ارشادات علیہ غوث صمدانی حضرت مجدد الف ثانی مرتبہ مدونہ مریدان خاص المخلص حضرت عرفانپناہی

در مطبع منشی نول کشور لکھنؤ بطبع مزین مطبوع شد

فہرست جلد ثانی مکتوبات امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی

صفحہ	مضمون
۳	مکتوب ۱ بشیخ عبدالعزیز جونپوری در بیان تحریر شیخ محی الدین بن العربی در مسئلہ وحدۃ الوجود۔
۹	مکتوب ۲ بمیر شمس الدین خلخالی در بیان آنکہ مرتبہ ذات او تعالیٰ و مرتبہ صفات او سبحانہ فوق از اعتبار وجود و وجوب است۔
۱۱	مکتوب ۳ بمخدوم زادہ حضرت خواجہ محمد سعید در بیان معاملات آفاق و انفس و ولایت صغریٰ و کبریٰ و کمالات نبوت
۱۴	مکتوب ۴ بمیر محمد نعمان در بیان علم الیقین و عین الیقین و حق الیقین کہ بعض صوفیہ قرار دادہ اند۔
۱۵	مکتوب ۵ بمیر شمس الدین در بیان آنکہ صفات و معارف و اعتبارات از
۱۶	مکتوب ۶ بمخدوم زادہ خواجہ محمد معصوم در بیان بعضی علوم
۱۷	مکتوب ۷ بہ فقیر عبدالحی در بیان مراتب پنجگانہ و محبوبیت و محبیت و حب و رضا و مرتبہ فوق آنہا۔
۱۸	مکتوب ۸ بکامگاران در بیان فرق ایمان خیلے خواص و ایمان عوام و ایمان سلاطین۔
۱۹	مکتوب ۹ بلا عارف حقی در بیان فضائل کلمہ طیبہ لا الٰہ الا اللہ
۲۰	مکتوب ۱۰ بحقائق آگاہی میان محمد مودود برادر حقیقی حضرت ایشان در بیان آنکہ ہر ظہور یکہ باشد بی شائبہ ظلیت نیست بخلاف ظہور فوق عرشی۔
۲۱	مکتوب ۱۱ بمخدوم زادہ خواجہ محمد معصوم در بیان بعضے از خصائص ظہور فوق عرشی و معنی تاویل آیۂ کریمہ

صفحہ	مضمون
	اللہ نور السموات والارض۔
۲۴	مکتوب ۱۲ بمراتب آگاہی میان غلام محمد برادر حقیقی حضرت ایشان در بیان فرق مشاہدہ ملک و انسان۔
۲۶	مکتوب ۱۳ بمیر زا شمس الدین در جواب کتابت او در بیان آنکہ نصیب علماء ظواہر چیست و نصیب صوفیہ علیہ و نصیب علماء راسخین چیست۔
۲۷	مکتوب ۱۴ بمولانا احمد برکے در جواب استفسار او کہ صاحب منصب البتہ صاحب علم ست یا نہ۔
۲۸	مکتوب ۱۵ بسادات عظام و قضاۃ و اہالی و موالی کرام بلدہ سامانہ در نکوہش خطیب آنجا کہ در عید قربان ذکر خلفاء راشدین ترک کردہ۔
۲۹	مکتوب ۱۶ بشیخ بدیع الدین سہارنپوری در جواب استفسارہائے او و در بیان عجائب و غرائب برزخ صغرے و فضیلت مرگ طاعون۔
۳۰	مکتوب ۱۷ بمیر زا حسام الدین در بیان مصیبتہائے این عالم کہ بظاہر جراحت اند ما فی الحقیقت باعث ترقیات اند۔
۳۱	مکتوب ۱۸ بشیخ جمال ناگوری در بیان آنکہ نصیب علماء ظواہر چیست و علماء راسخین چیست۔
۳۲	مکتوب ۱۹ بمیر محب اللہ در اتباع سنت سنیہ و اجتناب از بدعات نامرضیہ۔

www.ahnafmedia.com

صفحہ	مضمون
۳۲	مکتوب ۲۰ بمولانا ولاہر بدخشی در فضائل صلوٰۃ۔
۳۳	مکتوب ۲۱ بخواجہ محمد صدیق در بیان آنکہ مراد از قلب کہ در حدیث قدسی لا یسعنی الخ واقع شدہ مضغہ است۔
۳۷	مکتوب ۲۲ بمولانا صادق کشمیری در بیان شرافت سرہند۔
۳۸	مکتوب ۲۳ بمخدوم زادہ خواجہ محمد عبدالصمد در بیان اتباع سنت سنیہ و اجتناب از بدعت نامرضیہ الخ
۴۱	مکتوب ۲۴ بحاجی محمد دکنی در جواب کتابت او۔
۴۲	مکتوب ۲۵ بخواجہ شرف الدین در ہر عملیکہ موافق شریعت نبود آن عمل مقبول نیست
"	مکتوب ۲۶ بمیرزا حسام الدین در جواب کتابت او۔
۴۳	مکتوب ۲۷ بمولانا محمد طاہر بدخشی در جواب تشکیکات شیخ عبدالعزیز جونپوری۔ در مکتوب اول کہ بنام اوست
۴۴	مکتوب ۲۸ بمولانا محمد صادق کشمیری در جواب استفسار او
۴۵	مکتوب ۲۹ بشیخ عبدالحق دہلوی در بیان آنکہ بہترین امتہ ابن نشاء حزن واندوہ است۔
"	مکتوب ۳۰ بخواجہ محمد اشرف و حاجی محمد در جواب سوال در رش نسبت رابطہ و فتور مشغولی۔
۴۷	مکتوب ۳۱ بخواجہ شرف الدین حسین در بیان وعظ و نصیحت۔
"	مکتوب ۳۲ بمیرزا قلیچ الصمد در جواب عریضہ او۔
۴۸	مکتوب ۳۳ بہ مولانا محمد صالح در بیان آن کہ محبوب و رفیق محب در ہمہ حال محبوب است اگر انعام فرماید و اگر ایلام الخ

صفحہ	مضمون
۴۹	مکتوب ۳۴ بنور محمد تتاری در جواب عریضہ او۔
"	مکتوب ۳۵ بہ پیرزادہ محمد عبداللہ در جواب استفسار کہ منودہ بود نماز توحید واز عین الیقین۔
۵۰	مکتوب ۳۶ بخواجہ احمد نقی در بحث امامت۔
۶۴	مکتوب ۳۷ بفقیر عبدالحی در بیان فضائل کلمہ طیبہ۔
۶۶	مکتوب ۳۸ بحاجی یوسف کشمیری در بیان آنکہ اہل اللہ را در باطن برابر خرد لہ تعلق بدنیا نیست۔
"	مکتوب ۳۹ بسید عبدالباقی در بیان اصحاب یمین و شمال۔
۶۷	مکتوب ۴۰ بمولانا بدرالدین در بیان خرق محبت۔
۶۸	مکتوب ۴۱ بشیخ فرید در بیان آنکہ بمراتب نہایۃ الغایۃ مرتبہ پیش مے آید الخ۔
"	مکتوب ۴۲ بخواجہ جمال الدین حسین در بیان انحصار سیر در آفاق و انفس اثبات تخلیہ و تجلیہ الخ
۷۷	مکتوب ۴۳ بمولانا محمد افضل در تحقیق اندراج النہایۃ فی البدایۃ الخ۔
۸۰	مکتوب ۴۴ بہ محمد صادق در جواب استفسار او کہ از وحدت وجود پرسیدہ بود۔
۸۵	مکتوب ۴۵ بخواجہ حسام الدین در بیان آنکہ عالم تمام مجالی اسما و صفات واجبی است۔
۸۹	مکتوب ۴۶ بمولانا حمید بنگالی در بیان فضائل کلمہ طیبہ
۹۴	مکتوب ۴۷ بخواجہ محمد قاسم در نصیحت و تنبیہ۔
"	مکتوب ۴۸ بخواجہ محمد طالب در ترغیب بمقام رضا۔

www.ahnafmedia.com

صفحہ	مضمون
۹۵	مکتوب ۴۹ بخواجہ گدا در بیان آنکہ نسیان ماسوائے گام اول این طریق ست۔
//	مکتوب ۵۰ بمیرزا شمس الدین در بیان آنکہ شریعت صحیحہ ست حقیقت سیرت
۹۹	مکتوب ۵۱ بخواجہ محمد صدیق در بیان او سبحانہ۔
۱۰۰	مکتوب ۵۲ بخواجہ مہدی علی کشمیری۔
//	مکتوب ۵۳ بہ یکی از مشائخ صدور یافتہ۔
۱۰۱	مکتوب ۵۴ بسید شاہ محمد در بیان آنکہ متابعت آن سرور صلعم مراتب و درجات دارد۔
۱۰۴	مکتوب ۵۵ بمخدوم زادہ خواجہ محمد سعید و خواجہ محمد معصوم در بیان آنکہ قرآن مجید جامع جمیع احکام شرعیہ است
۱۱۰	مکتوب ۵۶ بمولانا عبد القادر در بیان معاملہ عارف الخ
۱۱۱	مکتوب ۵۷ بملا غازی نائب کہ ذکر اولے است از صلوٰۃ۔
۱۱۲	مکتوب ۵۸ بخواجہ محمد تقی در جواب استفسار اور از عالم مثال۔
۱۱۸	مکتوب ۵۹ بہ پیرزادہ خواجہ محمد عبد اللہ در بیان آنکہ معقول و موہوم مکشوف و مشہود و ہمہ داخل ماسوائے است۔
۱۱۹	مکتوب ۶۰ بہ محمد تقی از جواب کتابت او۔
//	مکتوب ۶۱ در غرام حومی مولانا احمد برکے۔
۱۳۱	مکتوب ۶۲ بخانخانان کہ انسان سنے الطبع محبول است۔

صفحہ	مضمون
۱۲۲	مکتوب ۶۳ بنور محمد در جواب استفسار او الخ
//	مکتوب ۶۴ بمحمد مومن در بیان تلون احوال الخ
۱۲۳	مکتوب ۶۵ بہ مولانا محمد ہاشم در احتراز از ہوا لاطائل۔
//	مکتوب ۶۶ بخانخانان در بیان توبہ و انابت و ورع و تقوے۔
۱۲۵	مکتوب ۶۷ بخانخانان در بیان عقائد اہل سنت و جماعت۔
۱۳۵	مکتوب ۶۸ بخواجہ شرف حسین در بیان سنون نورانے الخ۔
۱۳۸	مکتوب ۶۹ بہ محمد مراد بخشی در بیان تعدیل ارکان نماز الخ۔
۱۴۰	مکتوب ۷۰ بہ مولانا عبد الواحد در بیان اسرار کعبہ معظمہ الخ۔
۱۴۱	مکتوب ۷۱ بحضرت مخدوم زادہ خواجہ محمد سعید۔
۱۴۲	مکتوب ۷۲ بہ مخدوم زادہ خواجہ محمد معصوم در بیان معاملہ بیت اللہ۔
۱۴۳	مکتوب ۷۳ نیز بحضرت خواجہ محمد معصوم در بیان ظاہر و باطن انسان کامل۔
۱۴۵	مکتوب ۷۴ بخواجہ ہاشم در بیان تاویل کریمہ ظالم لنفسہ الخ

www.ahnafmedia.com

صفحہ	مضمون
۱۴۶	مکتوب ۷۵ برزا مظفر در بیان آنکہ محن و بلیات مردوستان را کفارت است۔
۱۴۷	مکتوب ۷۶ بمولانا فتح حسین در بیان حقیقت عرش الخ
۱۴۹	مکتوب ۷۷ بمولانا حسن برکے در جواب اعتراضات او کہ بر کلام صوفیہ نمودہ بود۔
۱۵۱	مکتوب ۷۸ بہ داراب خان در بیان محبت و اخلاص الخ
۱۵۲	مکتوب ۷۹ بشیخ یوسف در جواب رسالہ او۔
۱۵۳	مکتوب ۸۰ بشیخ حامد بنارسے در بیان آنکہ پرسیدہ بود کہ عین القضاۃ در تمہیدات مے نویسد و شما کہ خدا میداند نزد محمد است۔
״	مکتوب ۸۱ بہ محمد مراد در بیان اجتناب از مزخرفات دنیاے دنیہ۔
۱۵۴	مکتوب ۸۲ بخواجہ شرف الدین حسین در اجتناب از دنیاے دنیہ۔
۱۵۵	مکتوب ۸۳ بہ میر ماہ محمود در محبت این طائفہ علیہ۔
״	مکتوب ۸۴ بشیخ حمید بنگالی در بیان شکایت عدم رسی پیام و سلام۔
۱۵۶	مکتوب ۸۵ بشیخ نور محمد صدور یافتہ۔
״	مکتوب ۸۶ بشیخ طاہر بدخشے در جواب کتابت او۔
״	مکتوب ۸۷ بہ فتح خان افغان در نصائح

صفحہ	مضمون
	صدور یافتہ۔
۱۵۷	مکتوب ۸۸ بملا بدیع الدین در رضا بقضاء۔
״	مکتوب ۸۹ بسیادت پناہ میر محب اللہ در نصیحت۔
۱۵۸	مکتوب ۹۰ بمیرزا عرب خان در سفارش۔
״	مکتوب ۹۱ بخواجہ محمد سعید در اسرار اقتباب توسین اوادنے۔
۱۵۹	مکتوب ۹۲ بمیر محمد نعمان در بیان آنکہ ولایت عبارت از قرب الٰہی است۔
۱۶۳	مکتوب ۹۳ بخواجہ ہاشم بدخشی در بیان آنکہ ہر کدام از طائف عالم خلق و عالم امر ہم ظاہر او دہم باطن۔
۱۶۴	مکتوب ۹۴ بمولانا عبد القادر در بیان حقیقت تن و فنا و بقا و جدا شدن عدم از حقیقت و صورت عارف و نسبت مجاورت بہم رسانیدن۔
۱۶۵	مکتوب ۹۵ بہ مقصود علی تبریزے در سوال اولئ کفر حقیقے صدور یافت۔
״	مکتوب ۹۶ بخواجہ ابو الحسن بدخشی صدور یافت در جواب اعتراضات شیعہ۔
۱۷۴	مکتوب ۹۷ بخواجہ ہاشم کشمے در جواب کتابت او
۱۷۵	مکتوب ۹۸ بحضرت مخدوم زادہ ما خواجہ محمد معصوم و خواجہ محمد سعید۔
۱۷۹	مکتوب ۹۹ بمیر محمد نعمان در جواب سوالہا کہ کردہ بودند
	تمت

www.ahnafmedia.com

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله حمدا كثيرا طيبا مباركا فيه وعليه كما يحب ربنا ويرضى والصلوٰة والسلام الاتمان الاكملان على حبيبه محمد وآله واصحابه واهل بيته واكمل ورثته وسائر من اتبع الهدى وعلى جميع الانبياء والمرسلين والملائكة المقربين كما يليق بعلو شانهم وبجري اما بعد فهذه مكاتيب متضمنة لعلوم غريبة ومعارف عجيبة واسرار لطيفة ودقائق شريفة ما تكلم بها احد من العرفاء وما اشار اليها واحد من الاولياء مقتبسة من مشكوة انوار النبوة للامام الهمام قدوة العلماء الراسخين المشرف بتشريفات المرسلين صاحب الولاية الاصلية مخزن الاسرار الالهية واقف دقائق المتشابهات القرآنية الآتية العجيبة من الآيات الرحمانية مجدد الف ثاني شيخنا وامامنا الشيخ احمد الفاروقي سلمه الله تعالى سبحانه على رؤس العالمين چون جلد اول مكتوبات بعد وسيصد وسيزده مكتوب رسيد حضرت ايشان سلمهم الله تعالى فرمودند كه براهين عدد ختم كنند كه موافق عدد پيغامبران مرسل است صلوٰة الله تعالى على نبينا وعليهم ونيز موافق عدد اهل بدر است رضوان الله تعالى عليهم اجمعين تبركا وتيمنا بران عدد ختم نموده آمد بعد ازان مكتوبات قدسي آيات ديگر كه صدور يافتند معارف آگاهي حقائق دستگاهي مظهر فيض الهي مظهر اسرار نامتناهي جامع علوم ظاهره وباطنه حضرت مخدوم زادگي شيخ مجدد الدين خواجه محمد معصوم سلمه الله تعالى وابقاه واوصله الى غاية ما تمناه باعث گشتند كه اين مكاتيب جمع شوند بحسب اشارة شريف ايشان كمترين خاكروبان اين درگاه ضعف عباد الله الباري عبد الحي بن خواجه حاكر حصاري غفر الله تعالى ذنوبه وستر الله سبحانه عيوبه واحسن الله تعالى خاتمته متصدي جمع اين مكاتيب گشت هو الله الموفق وعليه التكلان مكتوب اول بشيخ عبد العزيز جونپوري صدور يافته درميان تحرير مذهب شيخ محي الدين

بن العربی در مسئلہ وحدۃ الوجود بانچہ مختار حضرت ایشان ست سلمہ اللہ تعالیٰ بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ
الذی جعل الامکان مرأۃ للوجوب وصیر العدم مظہر الوجود والوجوب والوجود ان کانتا صفتے کمالہ سبحانہ
فھو تعالیٰ وراء جمیع الاسماء والصفات وراء جمیع الشیون والاعتبارات اوراء الظہور البطون وراء
البروز والکمون وراء التجلیات والظہورات اوراء المشاہدات والمکاشفات وراء کل محسوس
ومعقول ووراء کل موہوم ومتخیل فھو سبحانہ وراء الوراء ثم وراء الوراء ثم وراء الوراء ؎
چگویم باتو از مرغی نشانہ ۔ کہ باعنقا بود ہم آشیانہ ۔ زعنقا ہست نامی پیش مردم ۔ زمرغ من بود آن
نام ہم گم ۔ فلا یصل حمد حامد الی جناب قدس ذاتہ بل منتہی جمیع المحامد دون سرادقات عزتہ فھو الذی
اثنی علی نفسہ وحمد ذاتہ بذاتہ فھو سبحانہ الحامد والمحمود وماسواہ عاجز عن ادراء الحمد المقصود کیف وقد
عجز عن حمدہ سبحانہ من ہو حامل لواء الحمد یوم القیمۃ تحتہ آدم من دونہ وہو افضل البرایا واکملہم ظہورا و
اقربہم منزلۃ وجمعہم کمالا واشملہم جمالا واتمہم بدرا واوفرہم قدرا واعظمہم ہیبۃ واشرفہم اقوما
دنیا واعدلہم ملۃ واکرمہم حسبا واشرفہم نسبا واعرفہم بنیا لولاہ لما خلق اللہ سبحانہ الخلق ولما اظہر
الربوبیۃ وکان نبیا وآدم بین الماء والطین واذا کان یوم القیمۃ کان ہو امام النبین وخطیبہم
وصاحب شفاعتہم الذی قال نحن الآخرون ونحن السابقون یوم القیمۃ وانی قائل
قولا غیر فخر وانا حبیب اللہ وانا خاتم النبیین ولا فخر وانا اول الناس خروجا اذا بعثوا وانا قائدہم
اذا وفدوا وانا خطیبہم اذا انصتوا وانا مستشفعہم اذا حبسوا وانا مبشرہم اذا ئیسوا والمفاتیح یومئذ بیدی
؎ در حافظہ کہ اوست دانم نرسم ۔ این بسکہ رسد زدور بانگ جرسم ۔ صلوٰۃ اللہ سبحانہ و
تسلیماتہ تعالیٰ وتحیتہ غرشانہ وبرکاتہ جل برہانہ علیہ وعلیٰ جمیع اخوانہ من النبیین والمرسلین والملائکۃ
المقربین وعلی اہل الطاعۃ اجمعین صلوٰۃ وسلاما وتحیۃ وبرکۃ ہو لہا اہل کلما ذکرہ الذاکرون و
کلما غفل عن ذکرہ الغافلون وبعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات وارسال التحیات نمودہ می آید
صحیفۂ شریفہ کہ نامزد این فقیر ساختہ بود مدا خوی اعزی شیخ محمد طاہر رسانیدند وخوش وقت ساختند
چون متضمن حقائق ومعارف ارباب کشف وشہود بود فرحت بر فرحت افزود وجزاکم اللہ سبحانہ
فقیر نیز موافقت صحیفۂ ایشان نمودہ از اذواق ومذاق این طائفہ علیہ سخن درمیان آوردہ بچند کلمہ
مصدع گشت مخذوما معلوم شریفست کہ وجود مبداء ہر خیر وکمال ست وعدم منشاء ہر نقص وشر است

پس وجود مر واجب را ثابت باشد جل سلطانہ وعدم نصیب ممکن بود تا ہمہ خیر و کمال عائد باو باشد و ہمہ شر و نقص راجع باین ممکن را وجود ثابت کردن و خیر و کمال راجع باو داشتن فی الحقیقۃ شریک کردنست اورا در ملک و ملک حق جل سلطانہ، وہمچنین ممکن را عین واجب گفتن تعالیٰ شانہ وصفات و افعال او را عین صفات و افعال او تعالیٰ ساختن سوء ادبست و الحاد دست در اسماء و صفات او تعالیٰ کناس حس کہ نقص و خبث ذاتی متسم ست چہ مجال کہ خود را عین سلطان عظیم الشان کہ منشاء خیرات و کمالاتست تصور نماید و صفات و افعال ذمیمہ خود را عین صفات و افعال جمیلۂ او توہم کند غایۃ مافی الباب بنا بر قضیہ تشکیک علماء ظواہر ممکن را وجود ثابت کردہ اند و وجود واجب تعالیٰ و وجود ممکن را از افراد مطلق وجود داشتہ وجود واجب را تعالیٰ اولے و اقدم گفتہ اند یعنی موجب تشریک ممکن ست بواجب تعالیٰ در کمالات و فضائل کہ از وجود ناشے گشتہ اند تعالیٰ اللہ عن ذلک علوا کبیرا در حدیث قدسی آمدہ الکبریاء ردائی والعظمۃ ازارے اگر علماء ظواہر ازین دقیقہ آگاہ می گشتند ہرگز ممکن را وجود ثابت نمیکردند و خیر و کمال کہ مخصوص بآن حضرت ست جل وعلا باعتبار اختصاص وجود ممکن را اثبات نمی نمودند ربنا لا تؤاخذنا ان نسینا او اخطانا اکثر صوفیہ علی الخصوص متاخران ایشان ممکن را عین واجب تعالیٰ دانستہ اند و صفات و افعال آنرا عین صفات و افعال او تعالیٰ انگاشتہ میگویند ؎ ہمسایۂ و ہمنشین و ہمرہ ہمہ اوست + در دیر گدا و اطلس شہ ہمہ اوست + در انجمن فرق و نہانخانۂ جمع + باللہ ہمہ اوست ثم باللہ ہمہ اوست + این بزرگواران ہرچند از تشریک وجود تنزہ نمودہ اند و از اثنینیت گریختہ اما غیر وجود را وجود یافتہ اند و نقائص را کمالات گفتہ می گویند در ہیچ چیز شرارت و نقص ذاتی نیست اگر ہست نسبی و اضافی ست سم قاتل نسبت بانسان شرارت دارد کہ مزیل حیات اوست و نسبت بحیوانی کہ دران سم مخلوق ست آبحیات است و تریاق نافع مقتدای ایشان درین امر کشف و شہود ست ہر قدر کہ ظاہر ساختہ اند دریافتہ اند اللہم ارنا حقائق الاشیاء کما ہی درین باب انچہ بر فقیر ظاہر ساختہ اند بتفصیل و اینمایم اول مذہب شیخ محی الدین ابن العربی کہ امام و مقتدائے متاخران صوفیہ ست درین مسئلہ بیان میکند بعد ازان انچہ بکشوف گشتہ است در تحریر می آرد تا فرق درمیان دو مذہب بروجہ اتم حاصل گردد و از دقت یکی بدیگری خلط نشود شیخ محی الدین عربی و تابعان او میفرمایند کہ اسماء و صفات واجبی جل وعلا عین ذات واجب اند تعالیٰ و تقدس و ہمچنین عین یک دیگر اند

مثلاً علم و قدرت چنانچه عین ذاتند تعالی عین یکدیگر اند نیز پس در آنموطن در هیچ اسم و رسم تعدد و تکثر نباشد و تمایز و تباین نبود غایة مافی الباب آن اسماء و صفات شیون و اعتبارات در حضرت علم تمایز و تباین پیدا کرده اند اجمالاً و تفصیلاً اگر تمیز اجمالی است مسمی تعین اول است و اگر تفصیلی ست مسمی تعین ثانی تعین اول را وحدت می نامند و آنرا حقیقت محمدی میدانند و تعین ثانی را واحدیت میگویند و حقائق سائر ممکنات می نامند و این حقائق ممکنات را اعیان ثابته میدانند این دو تعین علمی که وحدت و احدیت اند در مرتبهٔ وجوب اثبات مینمایند میگویند این اعیان بوی از وجود خارجی نیافته اند و در خارج غیر از احدیت مجرده هیچ موجودی نیست و این کثرت که در خارج مینماید عکس آن اعیان ثابته است که در مرآت ظاهر وجود که خود او در خارج موجودی نیست منعکس گشته است وجود تخیلی پیدا کرده در رنگ آنکه در مرآت صورت شخص منعکس گردد وجود تخیلی در مرآت پیدا کند این عکس را وجودی جز در تخیل ثابت نیست و در مرآت روی حلول نکرده است و در روی آن مرآت چیزی منقش نگشته اگر انتقاشش است در تخیل است که در روی مرآت متوهم شده این تخیل و متوهم چون صنع خداوند نیست جل سلطانه که اتفاق تمام دارد بر رفع وهم و تخیل مرتفع نگردد و ثواب و عذاب ابدی بران مرتب باشد این کثرتی که در خارج نمودی پیدا کرده است بسه قسم منقسم است قسم اول تعین روحی است و قسم دوم تعین مثالی و قسم سوم تعین جسدی که بشهادت تعلق دارد این سه تعین را تعینات خارجیه میگویند و در مرتبهٔ امکان اثبات می نمایند تنزلات خمسه عبارت ازین تعینات پنجگانه است و این تنزلات خمسه را حضرات خمس نیز گویند چون علم خارج غیر از ذات واجب است تعالی و غیر از اسماء و صفات واجبی جل سلطانه که عین ذاتند تعالی و تقدس نزد ایشان ثابت نشده است و صورت علمیه را عین این صورت دانسته اند نسخ و مثال آن و همچنین صورت منعکسهٔ اعیان ثابته را که در مرآت ظاهر وجود نمودی پیدا کرده است عین آن اعیان را تصور کرده اند نه شبه آن ناچار حکم باتحاد نموده اند و همه اوست گفته اند این بیان مذهب شیخ محی الدین ابن العربی در مسئلهٔ وحدت وجود بر وجه اجمال همین علوم اند و امثال این علوم که شیخ آنهارا مخصوص بخاتم الولایت میداند و می گوید که خاتم النبوة این علوم را از خاتم الولایت اخذ نماید و شراح فصوص در توجیه آن تکلفات مینمایند بالجمله پیش از شیخ هیچ یکی از هین طائفه باین علوم و اسرار زبان نکشاده است و این حدیث را بدین نهج

منقش

بیان ننموده هرچند سخنان توحید و اتحاد در غلبات سکر از ایشان بظهور آمده اند و انا الحق و سبحانی گفته اند اما
وجه اتحاد در اصل معلوم نساخته اند و منشاء توحید را در نیافته پس شیخ برهان متقدمان این طائفه آمده و حجت
متاخرین ایشان گشته مع ذلک دقائق کثیره درین مسئله مختفی مانده ست و اسرار غامضه درین باب
برمنصهٔ ظهور نیامده که فقیر باظهار آن توفیق یافته است و تحریر بنشر گشته و الله یحق الحق و هو یهدی السبیل
مخدوما صفات ثمانیه واجب الوجود تعالی و تقدس که نزد اهل حق تسمی الله تعالی اسمهم در خارج موجود اند
ناچار در خارج از ذات تعالی و تقدس متمیز باشند تمیزیکه از قسم بینونی و بیگونگی بود و همچنین این صفات از
یک دیگر متمیز اند تمیز بینونی بلکه تمیز بینونی در مرتبهٔ حضرت ذات تعالی و تقدس نیز ثابت ست لانه الواسع
بالوسع المجهول الکیفیة و تمیزیکه فراخور فهم و ادراک ما باشد ازان جناب قدس مسلوب ست چه تبعض
و تجزی در انجا متصور نیست تحلیل و ترکیب را در ان حضرت جل سلطانه بار نه و حالیت و محلیت را
گنجائش نه بالجمله انچه از صفات و اعراض ممکن است ازان جناب قدس مسلوب ست لیس کمثله
شئی لافی الذات ولافی الصفات ولافی الافعال باوجود این تمیز بینونی و وسعت بی کیفی اسما و صفات
واجبی جل سلطانها در خانهٔ علم نیز تفصیل و تمیز پیدا کرده اند و منعکس گشته و هر اسم و صفت متمیز را مقابلی
است در مرتبهٔ عدم و نقیضی ست در انموطن مثلاً صفت علم را در مرتبهٔ عدم مقابلی است و نقیضی که عدم علم
باشد که معبر بجهل است و صفت قدرت را مقابلی ست عجز که عدم قدرت باشد علی هذا القیاس و آن
عدمات متقابله نیز در علم واجبی جل شانه تفصیل و تمیز پیدا کرده اند و مرایای اسما و صفات متقابله خود
گشته و مجالی ظهور عکوس آنها شده نزد فقیر ان عدمات بآن عکوس اسما و صفات حقائق ممکنات اند خاتیه ما
فی الباب آن عدمات در رنگ اصول و مواد آن ماهیات اند و آن عکوس همچون صور حالّه در ان مواد
پس حقائق ممکنات نزد شیخ محی الدین همان اسما و صفات متمیزه اند در مرتبهٔ علم و نزد غیر حقائق ممکنات
عدمات اند که قوابل اسما و صفات اند یا عکوس اسما و صفات که در مرایای آن عدمات در خانهٔ علم ظاهر
گشته و بایکدیگر ممتزج شده و قادر مختار جل سلطانه هرگاه خواست که ماهیتی را ازان ماهیات ممتزجه بوجود
تعلق که پرتوی است از حضرت وجود بدین متصف گرداند موجود خارجی ساخته بالجمله پرتوی
از حضرت وجود باین ماهیت ممتزجه انداخته مبدا و آثار خارجیه گردانید پس وجود ممکن در علم و
در خارج در رنگ سائر صفات او پرتویست از حضرت وجود و از کمالات تابعه او مثل علم ممکن پرتوی

از علم واجب تعالی و تقدس ظلی است ازان که در مقابل خود منعکس گشته است و قدرت ممکن نیز ظلے است که در عجز و مقابل اوست منعکس شده و همچنین وجود ممکن ظلی است از حضرت وجود که مرآت عدم که مقابله اوست منعکس گشته است ؎ نیاوردم از خانه چیزے نخست ؎ تو دانی همه چیز من چیز تست ؎ لیکن نزد فقیر ظل شئی عین شئی نیست بلکه شبحی است و مثال آن شئی و حمل یکی بر دیگرے ممتنع ست پس نزد فقیر ممکن عین واجب ثابت نبود چه حقیقت ممکن عدم است و عکسی که از اسماء و صفات دران منعکس گشته است شبح و مثال آن اسماء و صفات است نه عین آنها پس همه اوست درست نباشد بلکه همه از وست چه آنچه ذاتی ممکن ست عدم ست که شرارت و نقص و خبث را منشاء است و هر چه از جنس کمالات در ممکن پیدا است از وجود و توابع آن همه مستفاد ازان حضرت است جل سلطانها و پرتوی است از کمالات ذاتیه او سبحانه پس ناچار او تعالے نور آسمانها و زمین باشد و ماورای او سبحانه همه ظلمت بود کیف والعدم فوق جمیع الظلمات تحقیق این مبحث کما ینبغی در مکتوبے که بنام فرزندی اعظمی مرحومی در بیان حقیقت وجود و تحقیق ماهیات ممکنات نوشته است طلب فرمایند پس عالم باسرها نزد شیخ محی الدین عبارت از اسماء و صفات ست که در خانهٔ علم تمیز پیدا کرده و در مرآت ظاهر وجود در خارج نمودی حاصل کرده است و نزد فقیر عالم عبارت از عدمات است که اسماء و صفات واجبی جل سلطانها در خانهٔ علم در آنجا منعکس گشته اند و در خارج بایجاد حق سبحانه آن عدمات بآن عکوس بوجود ظلی موجود شده پس در عالم خبث ذاتی پیدا شد و شرارت بجلے ظاهر گشت و خیر و کمال همه عائد بجناب قدس او شد جل و علا کریمهٔ ما اصابک من حسنة فمن الله و ما اصابک من سیئة فمن نفسک مویدا این معرفت ست و الله سبحانه اللهم پس ازین تحقیق معلوم گشت که عالم در خارج موجود ست بوجود ظلی چنانچه حضرت حق سبحانه در خارج موجود ست بوجود اصلی بل بذاته غایته مافی الباب ازین خارج نیز ظل همان خارج ست در رنگ وجود و صفات پس عالم را عین حق جل و علا سلطانه نمیتوان گفت و حمل یکے بر دیگرے جائز نباشد ظل شخص را عین شخص نمیتوان گفت لوجود التغائر بینهما فی الخارج لان الاثنین متغائران و اگر کسے ظل شخص را عین شخص گوید بر سبیل تسامح و تجوز خواهد بود که خارج ازین بحث ست اگر گویند که شیخ محی الدین در نابهان او نیز عالم را ظل حق می دانند تعالی پس فرق چه بود گوئیم ایشان وجود آن ظل را جز در وهم نمی انگارند

وبای ازوجود خارجی درحق آن تجویز نمینمایند بالجمله کثرت موہومہ را بظل وحدت موجودہ تعبیر مینمایند ودرخارج موجود واحد را میدانند تعالیٰ وتقدس مابینہما پس منشاء وحل ظل بر اصل وعدم آن حمل اثبات وجود خارجی گشت مرظل را وعدم اثبات آن وجود ایشانان وچون ظل وجود را وجود خارجی اثبات نمی نمایند ناچار بر اصل محمول میسازند واین فقیر چون ظل را در خارج موجود میداند بحمل بمادرت نمی نماید ونفی وجود اصلی از ظل فقیر وایشانان شریک اند ودر اثبات وجود ظلے نیز متفق لیکن این فقیر وجود ظلی در خارج اثبات مینماید وایشانان وجود ظلی را در وہم وتخیل می انکارند ودر خارج جز احدیت مجردہ را موجود نمیدانند وصفات ثمانیہ را کہ بآرای اہل سنت وجماعت رضی اللہ تعالیٰ عنہم وجود اینہا در خارج ثابت شدہ است نیز در علم اثبات نمیکنند علماء ظواہر وایشانان رضی اللہ تعالیٰ عنہم دو طرف اقتصار را اختیار فرمودہ اند حق متوسط نصیب این فقیر بودہ کہ بآن موفق گشتہ اگر ایشان را نیز این خارج را ظل آن خارج می یافتند از وجود خارجی عالم انکار نمی نمودند وبر وہم وتخیل اقتصار نمی فرمودند وانکار از وجود خارجی از صفات وجب الوجود نیز نمی کردند واگر علماء نیز آگاہ می گشتند ہرگز ممکن را وجود اصلی ثابت نمی کردند وبر وجود ظلی اکتفا نمی نمودند وانچہ فقیر در بعضے مکتوبات نوشتہ است کہ اطلاق وجود بر ممکن بطریق حقیقت است نہ بطریق مجاز مناسب این تحقیق نیست زیرا کہ ممکن در خارج بوجود ظلی بطریق حقیقت موجود است نہ بر سبیل توہم وتخیل کما زعموا سوال صاحب فتوحات مکیہ اعیان ثابتہ را بر زخ گفتہ است بین الوجود والعدم پس عدم بطور او نیز داخل حقائق وممکنات گشت پس فرق درمیان تحقیق وآن قول چہ بود جواب بر زخ باین اعتبار گفتہ است کہ صور علمیہ را دو رو است روی است کہ بوجود دارد بواسطۂ ثبوت علم ورویے است کہ بعدم دارد بواسطۂ خارجی لان الاعیان ماشمت رائحۃ من الوجود الخارجی عندہ وعدمی کہ درین تحقیق اندراج یافتہ است حقیقت دیگر دارد وہمچنین انچہ در عبارات بعضے اعزہ کہ اطلاق عدم بر ممکن رفتہ است مراد ازان معدوم خارجے است نہ عدمی کہ بالتحقیق یافتہ واو تعالیٰ ازان اسما وصفات کہ در علم تفصیل وتمیز یافتہ اند ودر مرایائے عدمات منعکس گشتہ حقائق ممکنات شدہ اند وراء وراء وست پس باعالم اورا سبحانہ بہیچ وجہ مناسبت نباشد ان اللہ لغنی عن العالمین اورا سبحانہ باعالم عین ومتحد ساختن بلکہ نسبت دادن برین فقیر بسیار گران ست ؎ آن ایشانند ومن چنینم یارب ۔ سبحان ربک رب العزت عما یصفون وسلام علی المرسلین

اثبات

والحمد للہ رب العالمین والسلام علیکم وعلی من لدیکم **مکتوب دوم** بمیر شمس الدین خلخانی تحریر یافت
در بیان آنکہ مرتبۂ ذات او تعالیٰ و مرتبۂ صفات او سبحانہ فوق از اعتبار وجود و وجوب است الحمد للہ وسلام
علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ مفاوضۂ شریفہ کہ از روی محبت و اخلاص صادر فرمودہ بودند رسید فرحت
فراوان رسانید کثرت اخوان دین سبب امیدواری است در آخرت اللہم اکثر اخوانا فی
الدین وثبتنا وایاہم علیٰ متابعۃ سید المرسلین علیہ وعلیہم من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات
اکملہا ؎ از ہر چہ میرود سخن دوست خوشتر است ؎ محبت آثار را صفات سبع باثمانی واجب
الوجود تعالیٰ وتقدس اختلاف آرائے کہ صفات حقیقیہ اند در خارج موجود اند وغیر از اہل حق شکر
اللہ تعالیٰ السعیہم از فرق مخالفہ ہیچ یکی بوجود صفات واجبی جل سلطانہ قائل نگشتہ است حتی کہ متاخرین
صوفیہ از ایشان نیز انکار وجود صفات نمودہ اند وزیادتی صفات را بالعلم راجع داشتہ اند گویند ؎
از روے تعقل ہمہ غیر اند صفات ؎ با ذات تو از روی تحقق ہمہ عین ؎ والحق کہ سخن اہل حق برحق است
ومقتبس ست از مشکات نبوت ومؤید ست بنور کشف وفراست غایتہا فی الباب اشکالی کہ مخالفان
در وجود صفات دارند قوی ست چہ صفات اگر موجود باشند خالی نیستند ممکن باشند یا واجب امکان
مستلزم حدوث ست لان کل ممکن حادث عندہم وقول بتعدد واجب منافی توحید ست وایضاً
بر تقدیر امکان جواز انفکاک صفات از ذات تعالیٰ وتقدس لازم ست وایہمنے موجب جواز جہل و
عجز ست مر واجب را تعالیٰ وتقدس حل این اشکال آنچہ برین فقیر ظاہر ساختہ اند آن ست کہ حضرت
حق تعالیٰ بذات خود موجود ست نہ بوجود کہ عین باشد آن وجود یا زائد وصفات واجب تعالےٰ
بذات تعالیٰ الوجود اند نہ بوجود زیرا کہ وجود را دراں موطن گنجایش نیست شیخ علاء الدولہ اشارتے
بانیمقام فرمودہ است آنجا کہ گفتہ فوق عالم الوجود عالم الملک الودود پس نسبت امکان ووجوب
نیز دراں موطن متصور نباشد چہ امکان ووجوب نسبتی ست میان ماہیت وجود فحیث لا وجود لا امکان
ولا وجوب این معرفت وراء طور نظر وفکر ست محبوسان عقیلہ عقل ازین معرفت چہ دریابند وغیر
از انکار نصیب شان چہ بود الامن عصمہ اللہ سبحانہ دیگر سیادت پناہ میر محب اللہ چندگاہ اینجا
بودند الحال چون متوجہ آن حدود شدند صحبت وخدمت ایشان را مغتنم دانند والسلام علیکم وعلی
من لدیکم **مکتوب سوم** بمخدوم زادگی حقائق ومعارف آگاہی مظہر فیض الٰہی خواجہ محمد سعید

سلمہ اللہ تعالیٰ صدور یافت در بیان آنکہ معاملہ آفاق وانفس داخل ظلال ست ودر بیان ولایت صغرے وکبریٰ وکمالات نبوت وتحقیق حقیقت تجلی افعال کہ بعضے صوفیہ رارو دادہ اند کہ آن ظل فعل حق ست نہ عین فعل بصفات وذات + الحمد للہ وسلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ ہرچہ در مرایای آفاق وانفس ظاہر شود بدرغ ظلیت متسم است پس سزاوار نفی بود تا اثبات نمودہ آید وچون معاملہ از آفاق وانفس گذشت از قید ظلیت رست وشروعی در تجلی فعل وصفت میسر گشت ومعلوم شد کہ قبل ازین ہر تجلی کہ رو دادہ بود در سیر آفاقی وانفسی اگرچہ آن را تجلی ذات دانند ہمہ تعلق بظلال فعل وصفت داشت نہ بنفس فعل وصفت بذات خود چہ رسد تعالیٰ وتقدس زیرا کہ دائرۂ ظلیت نہایت انفس منتہی میگردد پس ہرچہ در آفاق وانفس ظہور کند داخل آن دائرہ است فعل وصفت نیز ہرچند فی الحقیقۃ ظلال حضرت دانند تعالیٰ وتقدس اما داخل دائرہ اصل اند ولایت اینہمہ تبہ ولایت اصلی است بخلاف ولایت مرتبۂ سابق کہ با آفاق وانفس تعلق دارد کہ ولایت ظلی ست منتہیان دائرہ ظل را باتجلی برتی کہ ناشی از مرتبۂ اصل است میسر است کہ یکساعت از قید آفاق وانفس وارہانند وجمیعکہ از دائرہ آفاق وانفس در گذشتند واز ظل باصل پیوستند ضیاء تجلی برتی در حق ایشان دائمی ست چہ مسکن ومادای این بزرگواران دائرہ اصل است کہ تجلی برتی ناشی ازان ست بلکہ معاملہ این بزرگواران از تجلیات وظہورات فوق است زیرا کہ ہر تجلی وظہور ہر مرتبہ کہ تعلق کند از شائبۂ ظلیت بیرون نیست وگرفتارے اصل الاصل ایشانرا از ظل فارغ ساختہ است واز زیغ البصر خلاف کردہ نہایت کمال در ولایت ظلی کہ ولایت صغری است بہ تجلی برتی حصول می پیوندد این تجلی برتی قدم اول ست در ولایت کبرے کہ ولایت انبیاست علیہم الصلوات والتسلیمات وولایت صغریٰ ولایت اولیا است قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم ازینجا تفاوت ولایت اولیا وولایت انبیا باید دریافت صلوات اللہ تعالیٰ وتسلیماتہ سبحانہ علیہم کہ نہایت آن ولایت بدایت این ولایت ست از کمالات نبوۃ انبیا علیہم الصلوات والتحیات چہ گوید کہ بدایت نبوت نہایت این ولایت است مگر حضرت خواجہ نقشبند قدس سرہ نصیبے از ولایت انبیا علیہم الصلوات والتحیات بہ تبعیت ووراثت فراگرفتہ اند کہ گفتہ ما نہایت را در بدایت درج میکنیم این فقیر اینقدر رسیدہ اند کہ نسبت وحضور نقشبندیہ چون بکمال برسد بولایت کبریٰ می پیوندد واز کمالات آن ولایت حظ وافری گیرد بخلاف طرق دیگران کہ نہایت کمال شان تا تجلی برتی ست باید دانست

سیرے کہ بعد از سیر آفاق و انفس میسر گردد سیر در اقربیت حق است سبحانہ و تعالیٰ زیرا کہ فعل او تعالیٰ
نیز از ما بما نزدیکتر ست و ہمچنین صفت او تعالیٰ از ما و از فعل او تعالیٰ نیز بما نزدیکتر ست و ذات او تعالیٰ ہم از ما
و ہم از فعل و صفت او سبحانہ بما نزدیکتر ست سیر درین مراتب سیر در اقربیت است حقیقت تجلی فعل و تجلی صفت
و تجلی ذات درینموطن متحقق میشود و از سلطنت و ہم و دائرہ خیال اینجا نجاتی حاصل میگردد زیرا کہ سلطان و ہم
و خیال را در بیرون دائرہ آفاق و انفس سلطنت میسر نیست نہایت و ہم تا نہایت ظل است ہر جا ظل نبود و ہم نبود
پس ناچار در ولایت ظلی خلاصی از قید و ہم بعد موت میسر شود کہ و ہم او بعدم آرد و در ولایت اصلی کہ ولایت
کبریٰ است خلاصی از قید و ہم و خیال درین نشاء میسر است باوجود و ہم از قید و ہم آزادی است آنچہ طائفۂ
اولیٰ را در آخرت است طائفۂ اخری را اینجا میسر است در ولایت ظلی درین نشاء حصول مطلوب غیر از
منحوت و ہم و خیال نیست و در ولایت اصلی مطلوب از علت تراش و ہم منزہ و مبرا است تا کہ حضرت آدم از
حیطہ و ہم و قید خیال ہم تنگ آمدہ آرزوی موت مینماید تا بود کہ مطلوب را عریان از لباس و ہم و خیال در
کنار کشد و در ہبادی موت منع عافاک اللہ نمودہ میفرماید سہ من شوم عریان ز تن او از خیال پنتا خرام در
نہایات الوصال + بشنو آنکہ گفتیم در آفاق و انفس تجلیات ظلال افعال و صفات است نہ تجلیات نفس افعال
و صفات بیانش آنست کہ تکوین از صفات حقیقیہ است چنانچہ مذہب علماء ماتریدیہ است شکر اللہ تعالیٰ سعیہم
نہ از صفات اضافیہ کما زعمت الاشعریۃ درین صفت چون رنگ اضافت غالب است نظیر بصفات دیگر ازا
از صفات اضافیہ گمان برده اند نہ اینچنین است بلکہ آن صفت از صفات حقیقیہ است کہ رنگ اضافت آن ممتزج
گشتہ است و این صفت تکوین پایان تر جمیع صفات است رنگ صفات عالیہ دارد مثل نصیبے از علم و حیوۃ دارد
و ظلی از قدرت دارد و ارادت نیز دارد و این صفت تکوین را جزئیات است کہ فی الحقیقت ظلال وی اند ہمچون
تخلیق و ترزیق و احیاء و اماتت و انعام و ایلام و این جزئیات داخل افعال اند کہ فی الحقیقت ظلال آن
صفت اند و از دائرہ صفات حقیقیہ خارج و این فعل را دو وجہ است و جہیست بفاعل و دگر بمفعول و این دو وجہ در نظر کشفے متمائز اند وجہ اولیٰ عالیست و وجہ ثانیہ سافل و ایضاً وجہ
اولیٰ در نظر بحاصل می در آید و وجہ ثانیہ در رنگ ظل آن اصل و ایضاً وجہ اول رنگے از
وجوب دارد و وجہ ثانی رنگے از امکان این وجہ ثانی مبادی تعینات غیر انبیا است علیہم
الصلوات و التسلیمات و از اولیاء کرام و سائر انام و این فعل حق جل سلطانہ چون باعتبار

جهتین رنگی از وجوب دارد و رنگی از امکان ناچار ممکن باشد زیرا که مرکب از واجب و ممکن ممکن است
وایضاً این فعل چون باعتبار جهت فوقانی روی بقدم دارد باعتبار جهت تحتانی قدمی در حدوث ناچار
حادث باشد زیرا که مرکب از قدیم و حادث حادث است و جمیعکه فعل حق را جل سلطانه قدیم گفته اند
نظر بجهت اولی است و جمعی دیگر که حادث دانسته اند منظور ایشان جهت اخری ست نظر طائفه اولے
بلند است و نظر طائفه ثانیه پست هرچند هر دو فریق از حق دو طرف مانده است و حق متوسط آنست که
این فقیر بآن امتیاز یافته است ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم مثل این تحقیق در صفات حقیقیه
نیز در بعضے از مکاتیب تحقیق یافته است طلب نمایند باید دانست که وجه ثانیه در فعل عبارت از خلق
خاص است که تعلق بزید گرفته است و این خلق زید گویا جزئی ست از جزئیات مطلق خلق مثلاً و این خلق خاص
که تعلق بزید گرفته است نیز جزئیات دارد در رنگ خلق ذات زید و خلق صفات زید و خلق افعال زید
و این جزئیات خلق زید در رنگ ظلال اند مر آن خلق زید را که بمنزله کلیست و خلق فعل زید را نیز ظلے
است و مظهری و آن کسب زیدست که تعلق بفعل نموده است این کسب را زید از خانهٔ پدر خود دریافته است بلکه
کسب او پرتوی است از خلق حق جل وعلا پس ازین معارف معلوم گشت که فعل ظل کوین ست و وجه ثانیه از فعل
ظل ست مر وجه اولی را چنانچه تحقیق یافته است و وجه ثانیه را نیز ظلی ست که خلق زید بود مثلاً و خلق زید را نیز ظلی
است که خلق فعل زید بود و این ظل را نیز ظلی ست که کسب زید باشد چون این علوم دانستی بدانکه در نظر سالکان در
وقت سلوک مثلاً چون نسبت کسب زید از زید منتفی گردد و اضافت آن بمزید مرتفع شود ناچار فاعل آن فعل حق
را میدانند تعالی و تقدس بلکه افعال متکثره و متباینه خلائق را فعل یک فاعل می یابند و ظهور این معنے را تجلی
افعال می انگارند انصاف باید داد که این تجلی تجلی فعل حق است سبحانه یا تجلی ظلی از ظلال آن فعل ست
که بمراتب تنزل نموده اسم ظلیت یافته است بر تجلی فعلی تجلیات دیگر را قیاس باید کرد که بظلے از ظلال کفایت
نموده اصل اصل انگاشته اند و بجز و سویز آرام یافته باید دانست که وجوب وجود چونکه نسبت و اضافت
است ناچار در مرتبهٔ فعل یافته شود و چون این نسبت بعالم مناسبت ندارد بلکه مخصوص بصانع عالم
است تعالی و تقدس پس بوجه اولی از فعل که بالا ذکر یافته است مناسب باشد اگر گویند ازین بیان
لازم می آید که وجوب در مرتبهٔ ذات و صفات تعالی و تقدس ثابت نباشد و ذات و صفات او تعالی
و تقدس واجب گفته نشود پس وجوب از حضرت ذات و صفات مسلوب بود چنانچه امکان

واتناع از آن حضرت تعالیٰ مسلوب نست پس قسم رابع پیدا شد سوای وجوب و امکان و اتناع و حالانکہ
انحصار عقلی ثابت شدہ است درین باب قسم ثالثہ گوئیم کہ این انحصار ماہیتہ راست نسبت بوجود آن نجیست
لانسبۃ للماہیۃ الی الوجود لانحصار کما فی ذات الواجب تعالیٰ وصفاتہ سبحانہ فان ذاتہ تعالیٰ موجود بذاتہ لا بالوجود
عینا کان او زائدا و صفاتہ تعالیٰ موجودۃ بذاتہ سبحانہ من غیر ان تتخلل فیہما وجود فذاتہ تعالیٰ وصفاتہ سبحانہ فوق
ہو ولا ہو والقسمۃ المنحرۃ غایۃ ما فی الباب ما تصور ذاتہ تعالیٰ وتعقل صفاتہ سبحانہ بالوجوہ والاعتبارات فلا سبیل
الی الکنہ عرض لذاتہ سبحانہ فی الوجود التصوری الظلی الوجوب کما ہو المناسب واللائق بعنایۃ تعالیٰ وعرض لصفاتہ
سبحانہ فی الوجود الذہنی الامکان کما ہو المناسب لہا لاحتیاجہا الی الذات فذاتہ تعالیٰ وصفاتہ سبحانہ فی حد نفسہما
فوق مرتبۃ الوجوب والامکان بل فوق مرتبۃ الوجود ایضا وباعتبار الوجود التصوری الظلی الوجوب ینا سب الذات
تعالیٰ والامکان ینا سب الصفات تعالت وتقدست فی الصفات تعالت من حیث الوجود الخارجی لا واجبۃ ولا
ممکنۃ بل ہی فوق الوجوب والامکان وباعتبار الوجود الذہنی ممکنۃ ولا یلزم من ہذا الامکان الحدوث لما ان لیس
لذواتہا کمال الممکنات بل لوجوداتہا الظلیۃ وینا سب ہذہ المعرفۃ ما قالہ ارباب المعقول من ان الکلیۃ والجزئیۃ تعرضان
للماہیۃ باعتبار خصوصیۃ الوجود الذہنی فلا یوصف بہا الماہیۃ حال الوجود الخارجی فزید الموجود فی الخارج مثلا قبل التعقل
لیس بجزئی کما انہ لیس بکلی بل عرض لہ الجزئیۃ بعد الوجود الذہنی الظلی بل نقول جمیع النسب والاضافات والاحکام
والاعتبارات التی تحمل علیہ تعالیٰ کالالوہیۃ والازلیۃ غیر الصفات الثابتۃ الموجودۃ انما یصدق علیہ سبحانہ باعتبار
التصور والتعقل والا فالذات من حیث ہو غیر متصف بصفۃ ولا سمی باسم ولا محکوم بحکم فصاحب الشرع تعالیٰ
انما اطلق علی ذاتہ اسماء واحکاما باعتبار التناسب والتشابہ لیکون قربۃ الی افہام المخلوقات ویکون التکلم
منہم علی قدر عقولہم کما یقال لزید الموجود فی الخارج بدون ملاحظۃ وجودہ الذہنی انہ جزئی علی سبیل التشبیہ
والتنظیر ویکون حکمہم بالجزئیۃ لزید انسب واشبہ من حکمہم بانہ کلی فکذلک الحکم بالوجوب والوجود علی الذات
لکنہ لعلی اولی وانسب من الحکم بالامکان والاتناع والا فلا یصل الی جناب قدسہ تعالیٰ وجوب
ولا وجود کما لا یلیق بجناب تنزیہہ تعالیٰ الا امکان واتناع فافہم ہذہ المعرفۃ الشریفۃ المقدستہ فانہا
اساس الدین وخلاصۃ علم الصفات والذات تعالت وتقدست وما تکلم بہا احد من العظماء ولا واحد
من الکبراء استاثر اللہ سبحانہ ہذا العبد بہذہ المعرفۃ والسلام علی من اتبع الہدیٰ

مکتوب چہارم

بسیادت مآب میر محمد نعمان صدور یافتہ در بیان آنکہ علم الیقین وعین الیقین وحق الیقین کہ بعضے

صوفیہ قرار دادہ اند فی الحقیقۃ دو شطر اند از سہ شطر علم الیقین و یک شطر علم الیقین در پیش است تا عین الیقین چہ رسد بیان آنکہ صاحب این علوم مجدد این الف ست والحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی مدتیست کہ از احوال خیر مآل خود اطلاع نبخشیدہ اند المسئول من اللہ سبحانہ سلامتکم واستقامتکم بدانند کہ علم الیقین عبارت از شہود آیات ست کہ افادہ یقین علمی نماید این شہود فی الحقیقۃ استدلال ست از اثر بمؤثر پس آنچہ از تجلیات وظہورات ومرایای آفاق وانفس دیدہ شود ہمہ از قبیل استدلال اثر بمؤثر است اگرچہ آن تجلیات را تجلیات ذاتیہ نامند وآن ظہورات را بی کیف خوانند چہ ظہور شئی در مرآت حصول اثر یست از آثار آن شئی بحصول عین آن شی پس سیر آفاقی وانفسی بتمامہ قدم از دائرۂ علم الیقین بیرون نکشد وغیر از استدلال از اثر بمؤثر نصیب آن نباشد قال اللہ تبارک وتعالی سنریہم آیاتنا فی الآفاق وفی انفسہم حتی یتبین لہم انہ الحق دیگران سیر آفاقی را از علم الیقین دانستہ اند وعین الیقین وحق الیقین در سیر انفسی اثبات نمودہ اند وبیرون انفس سیر نگفتہ ع آن ایشانند ومن چنینیم یارب بہ میدانند کہ حضرت حق سبحانہ بہ بندہ از بندہ نزدیکتر است پس از بندہ تا حق جل وعلا در جانب اقربیت سیر دیگر متخلل است کہ وصول بقطع آن منوط است ازین سیر ثالث نیز فی الحقیقۃ بثبت علم الیقین است ہر چند دائرہ ظلیت بیرون ست امّا از شائبہ ظلیت پاک ومبرّا نیست زیرا کہ اسماء وصفات واجبی جل سلطانہ فی الحقیقۃ ظلال حضرت ذاتند تعالی وتقدس وہر جا شوب ظلیت است داخل آثار وآیات است پس ایشانان از سہ سیر علم الیقین یک سیر اول را مخصوص بعلم الیقین ساختہ اند وسیر دوم آنرا محصل عین الیقین وحق الیقین گردانیدہ اند وبہ سیر ثالث لب نکشادہ تا دائرۂ علم الیقین تمام شود عین الیقین ہنوز در پیش است ع قیاس کن ز گلستان من بہار مرا + از عین الیقین وحق الیقین چہ گوید واگر گوید کہ فہم کند کہ دریا بدین معارف از حیطۂ ولایت ارباب ولایت در رنگ علماء ظواہر در ادراک آن عاجزند ودر درک آن قاصر این علوم مقتبس از مشکوۃ انوار نبوت اند علی اربابہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ کہ بعد از تجدید الف ثانی بہ تبعیت وراثت تازہ گشتہ اند وبطراوت ظہور یافتہ صاحب این علوم ومعارف مجدد این الف است کما لا یخفی علی الناظرین فی علومہ ومعارفہ التی تتعلق بالذات والصفات والافعال وتتلبس بالاحوال والمواجید والتجلیات والظہورات فیعلمون ان ہؤلاء المعارف والعلوم وراء علوم العلماء ووراء معارف الاولیاء بل علوم ہؤلاء بالنسبۃ الی تلک العلوم قشر وتلک المعارف لب ذلک القشر واللہ سبحانہ تعالی الہادی ومبدا کنند کہ بر سر

ہر مائۃ مجددی گذشتہ است امامجدد مائۃ دیگر است ومجدد الف دیگر چنانچہ درمیان مائۃ والف فرق ست درمجددین اینہا نیز ہمانقدر فرق ست بلکہ زیادہ ازان ومجدد آنست کہ ہرچہ دران مدت از فیوض بامتان برسد بتوسط او برسد اگرچہ اقطاب واوتاد آن وقت بودند وبدلا ونجبا باشند ؎ خاص کند بندۂ مصلحت عام را۔ والسلام علی من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفےٰ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات الیٰ یوم الجزا وعلی جمیع اخوانہ من الانبیاء والمرسلین والملائکۃ المقربین وعباد اللہ الصالحین اجمعین مکتوب پنجم بمیر شمس الدین علی خلخالی صدور یافتہ دربیان آنکہ صفات او تعالیٰ دو اعتبار دارند اول اعتبار حصول آنہا است فی انفسہا واعتبار دوم قیام آنہا است بذات وہر دو اعتبار متمیز در خارج اند۔ الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ منذ وما صفات واجبی جلسلطانہ کہ موجود اند وقیام بذات دارند تعالیٰ وتقدس دو اعتبار دارند اعتبار اول آنکہ فی حد ذاتہا ثابت اند واعتبار دوم آنکہ قیام بذات واجب دارند تعالیٰ وتقدس باعتبار اول مناسبتہ بعالم دارند ومبادی تعینات اند باعتبار دوم از عالم مستغنی اند وہیچ توجہی بعالم وعالمیان ندارند وایضاً در نظر کشفی باعتبار اول از ذات تعالیٰ وتقدس منفک مینماید وانثبات ذات تعالیٰ وتقدس ماورای اینہا نمودہ می آید باعتبار ثانی نہ چنین اند وانفکاک متصور نہ وایضاً باعتبار اول حجاب ذاتند تعالیٰ وتقدس وباعتبار ثانی احتجاب نوعی ست در رنگ آنکہ بیاضی کہ قائم بجامہ باشد حجاب جامہ نیست غایتہ ما فی الباب بیاض بہر دو اعتبار حصول نفسی وحصول قیامی حجاب ذات نیست ہرچند محسوس ہمان بیاض ست اما حجابیت مرفوع است بخلاف صفات واجبی تعالیٰ وتقدس باعتبار اول حاجب اند وباعتبار ثانی غیر حاجب وفرق درمیان این دو اعتبار اندک خیال نکنی این فقیر با وجود جذب قوی وسرعت سیر ما بین این دو اعتبار را نزدیک بہ پانزدہ سال قطع کردہ است علماء متقدمین بفرق این دو اعتبار رسیدہ نگشتہ اند کہ حصول عرض فی نفسہ ہمان حصول قیامی او ست در جوہر واز علماء متاخرین بعضی بفرق این دو اعتبار راہ یافتہ اند وتحقیق نمودہ اند کہ حصول نفسی عرض دیگر ست وحصول قیامی دیگر لان العرض یقال فی حقہ انہ وجد فقام فی الوجود غیر القیام این تحقیق متاخران کہ در عرض نمودہ اند گوئیا زینہ بود از برای عروج مستمندی ووسیلہ بود از برائے حاجتمندی بسیارے از تحقیقات کلامی وفلسفی درین سیر وسلوک مدد نمودہ است وواسطۂ معارف الٰہی جلشانہ گشتہ والسلام علی من اتبع الہدیٰ

والتزم متابعة المصطفی وعلی آله واصحابه من الصلوات اتمها ومن التسلیمات اکملها مکتوب ششم

بمخدوم زادگی جامع علوم عقلیه ونقلیه مجد الدین خواجه محمد معصوم سلمه الله تعالی صدور یافته در بیان بعضے

از اسرار غامضه واز انجا وجه امر اتباع پیغمبر بامر ملت حضرت ابراهیم راعلیه الصلوة والسلام مفهوم می گردد

الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی انکارم که مقصود از آفرینش من آنست که ولایت محمدی بولایت ابراهیمی

علیهما الصلوات والتحیات منصبغ گردد وحسن ملاحت این ولایت باجمال صباحت آن ولایت ممتزج شود

وورد فی الحدیث اخی یوسف اصبح وانا املح باین انصباغ وامتزاج مقام محبوبیت محمدیه بدرجهٔ علیه رسیده ما

که مقصود از امر باتباع ملت ابراهیم علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام حصول این دولت عظمی بوده است و

طلب صلوات وبرکات مماثل صلوات وبرکات حضرت ابراهیم علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام برای این

غرض بوده ملاحت وصباحت هر دو مبنی از حسن ذات اند تعالی بمزج صفات لیکن حسن صفات وافعال وآثار همه

مستفاد از حسن صباحت است که کثیر البرکة است حسن ملاحت بحضرت اجمال مناسب تر است گویا ملاحت مرکزی

است حسن را وصباحت دائرهٔ آن مرکز ودر حضرت ذات تعالی وتقدس چنانچه بساطت ست وسعت ست نیز نه

آن بساطت ووسعت که در فهم ما در آید ونه آن اجمال وتفصیل که مدرک ما گردد ولاتدرکه الابصار وهو یدرک الابصار

وهو اللطیف الخبیر بساطت ووسعت که در حضرت ذات تعالی اثبات مینماییم از یکدیگر جدا نمی آنکه عین یکدیگر اند چنانچه

بعضے گمان برده اند ما تمیزی که در میان انبیا دران مرتبه ثابت است خارج از حیطهٔ ادراک ما است وبیرون از

دائرهٔ افهام ما پس ملاحت وصباحت نیز در آن مرتبه متمیز باشند واحکام یکدیگر از یکدیگر جدا باشند وکمالاتی که بایشها متعلق

شوند از یکدیگر جدا باشند وانچه مقصود از آفرینش خود دیدی فهمیدی معلوم شد که حصول این دولت وسئول این رساله باجابت

قرین گشت الحمد لله الذی جعلنی صلة بین البحرین ومصلحا بین الفئتین اکمل الحمد علی اکمل حال والصلوة والسلام علی

خیر الانام وعلی اخوانه الکرام من الانبیاء والملائکة العظام وچون صباحت نیز برنگ ملاحت متلون

گشته است لاجرم مقام خلت ابراهیمی نیز وسعتے پیدا کرده است ومحیط حکم مرکز نیز یافته باید دانست

که مقام محبت بمرتبهٔ ملاحت مناسبت دارد ومقام خلت بمرتبهٔ صباحت در محبت محبوبیت

صرف نصیب خاتم الرسل ست علیه وعلیهم الصلوة والسلام ومحبت خالص مخصوص بحضرت کلیم علی

نبینا وعلیه الصلوة والسلام وحضرت خلیل علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام نسبت یاری دیگری دارد محبوب دیگر

است ویار دیگر دیگر بهر کدام نسبت علیحده است واین فقیر چون مرای ولایت محمدیه وولایت موسویه است

علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ موطن ومسکن در مقام ملاحت دارد بواسطۂ غلبہ محبت ولایت محمدیہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ نسبت محبوبیت غالب است ونسبت محبیت مغلوب ومستور ای فرزند باوجود اینمعاملہ کہ بخلقت من مربوط بودہ است کارخانہ عظیم دیگر بمن حوالہ فرمودہ اند وبرای پیری ومریدی مرا نیاوردہ اند ومقصود از خلقت من تکمیل وارشاد خلق نیست معاملۂ دیگر است وکارخانۂ دیگر درین ضمن ہر کہ مناسبت دارد فیض خواہد گرفت والا لاعملۂ تکمیل وارشاد نسبت بآن کارخانہ امر نیست چون مطروح فی الطریق دعوت انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات نسبت بمعاملات باطنیہ ایشان ہمین حکم دارد وہرچند منصب نبوت ختم یافتہ است اما از کمالات نبوت وخصائص آن بطریق تبعیت ووراثت اکمل تابعان انبیا را نصیب است علیہم الصلوات والتحیات مکتوب ہفتم بفقیر حقیر عبدالحی کہ جامع این مکتوبات شریفہ ست صدور یافتہ در بیان مراتب پنجگانہ محبوبیت ومحبیت ومحبت وحب ورضا ومرتبۂ فوق آنہا وخصوصیت ہر کدام آنہا بہ پیغمبری ومانیاسب ذلک الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی والحمد للہ الذی انعم علینا وہدانا الی الاسلام وجعلنا من امۃ حبیبہ محمد المصطفی علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام بدان ارشدک اللہ تعالی ومحبت ذاتیہ کہ حضرت ذات تعالی وتقدس خود را دوست دارد دو اعتبار است محبوبیت ومحبیت ومحبت ظہور کمالات محبوبیت ذاتیہ نجاتم الرسل علیہ وعلی آلہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات مسلم است غایۃ مافی الباب در جانب محبوبیت دو کمال ست فعلی وانفعالی فعلی اصل ست وانفعالی تابع آن لیکن انفعال علت غائی است مر فعل را ہرچند در وجود متاخر است اما در تصور متقدم وظہور کمالات محبت نصیب حضرت کلیم اللہ است علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام واعتبار سوم کہ نفس محبت است ابو البشر حضرت آدم علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام اولاً در انجا مشہود گشت ثانیاً حضرت ابراہیم نیز علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام ہمانجا مشہود شد وثالثاً حضرت نوح نیز درہمان اعتبار بنظر در آمد والامر الی اللہ سبحانہ حضرت ذات تعالی وتقدس چنانچہ خود را دوست میدارد کمالات اسمائی وصفاتی وافعالی خود را نیز دوست میدارد وظہور این محبت حضرت تعالی وتقدس مر اسماء وصفات خود را در حضرت خلیل اتم ست علی نبینا وعلیہم الصلوٰۃ والسلام وظہور محبوبیت اسمائی وصفاتی وافعالی در انبیاء دیگر متحقق ست علی نبینا وعلیہم الصلوٰۃ والسلام والتحیات در رنگ ظہور محبیت انہا وچون اسماء وصفات وافعال را ظلال است ظہور محبوبیت آن ظلال بتوسط اصول انہا نصیب اولیای مراد ان ومحبوبان است در رنگ محبیت آن ظلال کہ نصیب اولیای مریدین ومحبین است فوق مقام محبت ذاتیہ مقام حب است کہ جامع اعتبارات ثلثہ است واجمال آنہا ومقام رضا فوق مقام محبت وحب است پس مرتبۂ رضا فوق مرتبۂ محبت است

زیرا کہ در محبت وجود نسبت ست اجمالاً و تفصیلاً و در مقام رضا خود نسبت کہ مناسب حضرت ذات است تعالی و تقدس فوق مقام رضا قدمی نیست مگر خاتم الرسل علیہ و علیہم الصلوات والتسلیمات ازان مقام خبر دادہ کہ فرمود علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام لی مع اللہ وقت لا یسعنی فیہ ملک مقرب و لا نبی مرسل در حدیث قدسی مکرر باین معیت اشارت ست کہ وارد شدہ یا محمد انا وانت وما سواک خلقت لاجلک فقال محمد علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام اللھم انت وما انا وما سواک ترکت لاجلک محمد رسول اللہ را صلی اللہ علیہ و علی آلہ وسلم امروز چہ دریابند و عظمت و بزرگی ایشان را درین نشاء چہ شناسند کہ محق با مبطل درین دار ابتلا ممتزج است و حق با باطل مخلوط در روز قیامت بزرگی ایشان معلوم خواہد گشت کہ امام پیغمبران باشند و صاحب شفاعت ایشان و آدم و من دونہ ہمہ تحت لوای ایشان بود علیہ و علی جمیع الانبیاء والمرسلین من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا جائز ست کہ در انموطن خاص کہ فوق مقام رضا است خادمی را از خادمان اولش خود ایشان بوراثت و تبعیت جاد ہند و بطفیل محرم آن بارگاہ سازند ۵ از کریمان کارہا دشوار نیست ۵ اینمعنی مستلزم مزیت غیر انبیا بر انبیا نیست علیہم الصلوات والتحیات چہ خادم را با ہمگنان مخدوم چہ مساوات و تابع را با ہمسران متبوع چہ نسبت اصل مقصود ست و تابع طفیلی نہایت معاملہ تابع بفضل جزئی میکشند کہ دران محظور نیست چہ ہر حائک و حجام باعتبار صنعت خود بر عالم ذی فنون فضل دارد کہ از حیز اعتبار ساقط است کانہا اشارات و رموز و بشارات و کنوز لا نصیب منہا للاکثر الا ان یومنوا بہا حسن الظن فینتج ایمانہم ثمرات تنفع لہم واللہ سبحانہ الموفق والسلام علی من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ و علی جمیع اخوانہ من الانبیاء والمرسلین والملائکۃ المقربین من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا

مکتوب ہشتم

بنجانخانان صدور یافتہ در بیان فرق ایمان غیب اخص خواص و ایمان عوام و ایمان متوسطان ۱۲ الحمد للہ و السلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ ع از ہر چہ میرود سخن دوست خوشتر ست ۱۲ قال اللہ تبارک و تعالیٰ و اذا سالک عبادی عنی فانی قریب و قال اللہ تعالیٰ ما یکون من نجوی ثلثۃ الا ہو رابعہم ولا خمسۃ الا ہو سادسہم ولا ادنی من ذلک ولا اکثر الا ہو معہم اینما کانوا قرب و معیت او تعالیٰ بحسب ذات او سبحانہ بیچون و بیچگونہ ست زیرا کہ چون را با بیچون را نسبت پس ہر چہ از معنے قرب و معیت بعقل و فہم ما مدرک شود و یا بکشف و شہود ما در آید او تعالیٰ از ینمعنے منزہ و مبرا ست کسانی در مذہب مجسمہ دارد و ایمان آریم کہ او تعالیٰ قریب و با ما ست اما معنی قرب و معیت ندانیم کہ چیست درین نشاء نہایت نصیب اکمل ایمان بغیب ست بذات و صفات او تعالیٰ ۵ دور بینان بارگاہ الست ۱۲ پیش ازین پی نبردہ اند کہ ہست ۱۲ ایمان بغیب کہ نصیب اخص خواص ست و رنگ ایمان عجم نیست عوام بسماع یا باستدلال ایمان بغیب

حاصل کردہ اند و خص خواص غیب الغیب را در پس پردہای ظلال جمال و جلال و وراء سرادقات تجلیات و ظہورات مطالعہ نمودہ ایمان بغیب حاصل نمودہ اند و متوسطان ظلال را اصل انگاشتہ و تجلیات عین متجلی دانستہ بایمان شہودی خرسند اند و در حق ایشان ایمان بغیب نصیب اعداء است کل حزب بالدیہم فرحون باعث تصدیع آنکہ مولانا عبد الغفور و مولانا حاجی محمد از یاران مخصوص اند ہر چہ قسم احسان در باب مشار الیہما بوقوع آید موجب امتنان فقیر ست ۱۲ باکریمان کارہا دشوار نیست + والسلام **مکتوب نہم** بلا عارف ختنی صدور یافت در بیان فضائل کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ و تحقیق مقام تنزیہ و بیان آنکہ ایمان بغیب وقتی متحقق شود کہ معاملہ با قربیت رسد چہ آن معاملہ از ضبط وہم و خیال بیرون ست الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذی اصطفی مولانا محمد عارف ختنی نخست نفی آلہ باطلہ نمودہ اثبات معبود بحق جل سلطانہ نماید و ہر چہ بداغ چونی و چندی متسم است آنرا تحت لا داخل ساختہ ایمان بخدای بیچون جلشانہ حاصل کند تمامترین چہ در نفی و اثبات کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ ست قال علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ و السلام افضل الذکر لا الہ الا اللہ و قال علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ و السلام حاکیا عن اللہ سبحان لو ان السموات السبع و ما فیہن غیری و الارضین السبع فی کفۃ لا الہ الا اللہ فی کفۃ لمالت بہن لا الہ الا اللہ چرا افضل نباشد و رواج نیابد کہ یک کلمۂ آن نفی جمیع ماسوای مینماید چہ سموات و ارضین چہ عرش و چہ کرسی و چہ لوح و چہ قلم و چہ عالم و چہ آدم و کلمۂ دیگران اثبات معبود بحق میفرماید جل سلطانہ کہ خالق سموات و ارضین ست ماسوای حق جل و علا ہر چہ ہست از آفاق و انفس ہمہ بداغ چونی و چندی متسم است پس نا چار در طیار ای خالق و انفس متجلی شود بطریق اولی چند و چون خواہد بود کہ شایان نفی است پس معلوم و موہوم و مشہود و محسوس ما ہمہ چون و چگونہ متصف ست بہیچ حادث و امکان معیوب نیرا کہ معلوم و محسوس ما سخوت ما است و مجہول تنزیہی کہ در علم آن متعلق شود عین شبیہ است و کمال کہ باندازۂ فہم ما بود عین نقص پس ہر چہ بر ما متجلی و مکشوف و مشہود گردد ہمہ غیر حق ست سبحانہ او تعالیٰ و وراء از وراء ست حضرت خلیل علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ و السلام فرماید اتعبدون ما تنحتون و اللہ خلقکم و ما تعملون و منحوت ما خواہ بدست تراشیدہ باشیم و خواہ بعقل و وہم ہمہ مخلوق حق است سبحانہ و شایان عبادت نہ شایان عبادت آن خدای بیچون و بیچگونہ است کہ دست وہم ما از دامن ادراک او تعالیٰ کوتاہ است و دیدۂ کشف و شہود ما از شہود عظمت و جلال او سبحانہ خیرہ و تباہ پس ایمان باینچنین خدای بیچون و بیچگون جلشانہ میسر نشود مگر بطریق غیب چہ ایمان بشہود ایمان با نیست تعالیٰ بلکہ ایمان است بنجوت خود کہ از مخلوقات اوست تعالیٰ و تشریک است ایمان غیر را بایمان او تعالیٰ بلکہ ایمان بغیر است و پس عاذنا اللہ سبحانہ عن ذلک ایمان بغیب وقتی میسر میشود کہ وہم سریع السیر را آنجا جولانگاہ نماید و ہیچ چیز از انجا در متنجلہ منتقش نگردد و این معنی در اقربیت او تعالیٰ متحقق است کہ از حیطۂ وہم

وخیال بیرونست چه هر چند دور تر بود جولانگاه وهم آنجا بیشتر باشد ودر سلطنت خیال زود تر داخل شود این دولت مخصوص بانبیاست علیهم الصلوات والتسلیمات وایمان بغیب نصیب این بزرگواران علیهم الصلوات والتسلیمات وبتبعیت وراثت ایشان هر کرا باین دولت مشرف سازند ایمان بغیب که عامه مومنان را حاصل ست از خیال وهم خارج نیست چه وراء الوراء نزد عوام جانب بعدست که جولانگاه وهم ست وورای الوراء نزد این بزرگواران علیهم الصلوات والتسلیمات والتحیات در جانب القرب که وهم را آنجا مجال نیست تا زمانیکه دنیا برپاست وتحیات وتیاز نده است از ایمان غیب چاره ندارد چه ایمان مشهود اینجا معلوم است وچون نشاه آخرت پرتوی دارد وصورت وهم وخیال را شکند ایمان شهودی مقبول الدوام علت حمل ونحت مبرا باشد الکارم که چون محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وسلم در دنیا بدولت رویت مشرف گشت اگر ایمان شهودی در حق او علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات اینجا اثبات کنیم محمود بود واز علت حمل و ونحت آزاد باشد چه پیغمبر دیگر انرا فرد اموعود است ودر اینجا میسر است علیه وعلی آله الصلوة والسلام ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم باید دانست که کلمه نفی را حضرت خلیل علی نبیا وعلیه الصلوة والسلام تمام کرد هیچ دری از درهای شرک نگذاشت که مسدود و مناخت لهذا الامام انبیا آمد علیهم الصلوة والسلام وپیش قدم ایشان گشت علیه وعلیهم الصلوات والتحیات چه نهایت کمال در نشاه منحط باتمام این نفی است زیرا که ظهور کمالات کلمه طیبه اثبات وقوف نشاه آخرت است غایة ما فی الباب چون خاتم الرسل علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات درین نشاه بدولت رویت مشرف گشت از کمالات کلمه طیبه اثبات درین نشاه نیز نصیب وافر یافته توان گفت که کلمه اثبات باندازه این نشاه بحقیقت ایشان تمام گشت علیه وعلی آله الصلوة والسلام وبهمین معنی تواند بود که تجلی ذات در حق ایشان درین نشاه اثبات مینمایند ودیگران را موعود میسازند والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها **مکتوب دهم** بحقانی آگاهی برادر حقیقی حضرت ایشان میان محمد موود مسدور یافت در بیان آنکه هر ظهور یکه باشد بی شائبه ظلمت نیست بخلاف ظهور فوق عرشی وچون قلب نهایت خود رسد معاد از انوار عرشی اقتباس مینماید شیخ ابویزید بسطامی گوید اگر عرش وانچه در عرش است در زاویه قلب عارف بنهند عارف را از فراخی قلب هیچ احساس بآن نشود وشیخ جنید تایید این سخن مینماید وبدلیل اثبات آن میکند ومیگوید که حادث چون بقدیم مقرون گردد آنرا اثر نماید یعنی عرش ما فیه حادث است قلب عارف کامل ظهور انوار قدم ست چون آن حادث را بآن قلب الحاق افتد آن حادث مضمحل ومتلاشی گردد وفکیف محسوس شئ وعجب بخلاف عجب وساده صوفیه که سلطان العارفین وسید الطائفه باشند هر گاه چنین گویند وعرش مجید را در جنب قلب عارف هیچ اعتبار ننهند وعرش را خالی از ظهورات انوار قدم دانسته حادث گویند وقلب را بواسطه ظهور انوار قدم قدیم تا مند از دیگران چه گوید وچه نویسد نزد این فقیر که میراث خدمت الهی است آن ست که قلب عارف چون بمقتضای استعداد خاص خود بنهایت النهایة رسد کمال حاصل کند که فوق آن متصور نباشد قابلیت آن پیدا کند که لمعه از لمعات بی نهایت ظهور انوار عرشی بروی فائض گردد واین لمعه نسبت بآن لمعات قطره

باشد نسبت بدریای محیط بل اقل عرش آن بست کہ حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ آنرا عظیم می نامد و سر استوا و آن جا اثبات می فرماید و قلب عارف را بواسطۂ جامعیت بر سبیل تشبیہ و تمثیل عرش اللہی گویند چنانچہ عرش مجید برزخ است درمیان عالم و عالم امر و عالم کبیر و جامع است ہر دو طرف خلق و امر را قلب نیز برزخ است میان عالم خلق و عالم صغیر و جامع ست ہر دو طرف خلق و امر آن عالم پس قلب را نیز بر سبیل تشبیہ عرش میتوان گفت و شنو و شنو قابلیت ظہور انوار قدم کہ از شائبۂ ظلمت منزہ و مبرا ست مخصوص بعرش مجید است ہیچکس نہ از عالم خلق و نہ از عالم امر و نہ از عالم کبیر و نہ از عالم صغیر این قابلیت دارد و غیر از عرش مجید قلب عارف کامل بواسطۂ علاقۂ جامعیت و برخیست از ان انوار قیاس مینماید و غنی از بحر بدست می آرد و بعد عرش و قلب عارف بتمام المعرفۃ ہر جا ظہور ست بداغ ظلمت تسمیم است و بوئی از اہل نیافتہ باید یا گراز سکر اینچنین گوید پیر سبز آلاز جنید کہ مدعی صحو است از ین سخن زیبا نیست چہ کند کہ گاہ گاہ وقت معاملہ آگاہی نیافتہ و از گرداب دریای ظلمت بساحل نشتافتہ این سخن ہر چند امروز در نظر اکثر خلق مستبعد مینماید اما امروز و فردا نزدیک است استجال ننمایند انی لعبد ربہ فلا تستعجلوہ سبحانہ وتعالیٰ عما یشرکون والسلام علی من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات تعالیٰ علی جمیع الانبیاء والمرسلین وعلی الملائکۃ المقربین وعلی سائر الصالحین وعلی المومنین والمومنات اجمعین

مکتوب یازدہم بمخدوم زادگی حقائق و معارف آگاہی مظہر فیوض الٰہی مجد الدین خواجہ محمد معصوم صدور یافتہ در بیان بعضی از خصائص ظہور فوق عرشی و معنی تاویلی کریمہ اللہ نور السموات والارض الآیۃ و بعضی از خواص کمالات انسان فضائل جزو ارضی و مناسب ذلک نحمدہ ونصلی علی نبیہ ونسلم علیہ وعلیٰ آلہ الکرام عالم کبیر با وجود وسعت و تفصیل چونکہ ہیئت وحدانی دارد قابلیت بسیط حقیقی کہ مجرد از نسب اعتبارات ست و عاری از تفاصیل شیون و صفات ست ندارد و اشرف اجزاء عالم کبیر حضرت عرش رحمن ست کہ محل ظہور انوار حضرت ذات مستجمع الصفات است جل سلطانہ و ماورای عرش مجید ہیچ از عالم کبیر است ظہور و قاعد آن شائبۂ ظلمت فنائی میست لہذا رب العالمین بر استوا درمیان اجزاء عالم کبیر مخصوص بعرش مجید گردانید کہ افضل اجزاء آن عالم است زیرا کہ ظہور ظلی از ظلال فی الحقیقۃ ظہور او میست تعالیٰ تا بعبارت استوا نمودہ آید و ایضاً ظہور یکہ آنجا ست اعلیٰ ست بی کلل استتار ہر چند نور آسمانہا و زمین ہا ست تعالیٰ اما آن نور مقرون بحجب ظلال است بی توسط ظلمت درینہا ظہور نفرمودہ و اینہمہ ظہورات مقتبس از انوار ظہور عرشی است کہ بحجاب ظلی از ظلال محتجب گشتہ ظہور فرمودہ است در رنگ آنکہ از دریاے محیط بتوسط ظروف آب را ہر جا ببرند و منتفع گردند و در رنگ آنکہ از مشعل کلان چراغہای خرد را گیرانند و اطراف و اکناف را بآن چراغہا روشن سازند معنی کہ در کریمہ اللہ نور السموات والارض مثل نورہ کمشکوۃ فیہا مصباح المصباح فی زجاجۃ الزجاجۃ کانہا کوکب دری یوقد من شجرۃ مبارکۃ زیتونۃ لا شرقیۃ ولا غربیۃ یکاد زیتہا یضیئ ولو لم تمسسہ نار ایماے ست باین معارف زیرا کہ در کریمہ تمثیل برائے آن اختیار افتادہ تا ظہور آن نور را در ینہا بے توسط نفہمند و ظل را باصل مشتبہ

نسازند و نور ظل را موقد و مقبس از نور اصل دانند یهدی اللہ لنورہ من یشاء الآیۃ الکریمۃ محمول علی ان اللہ تعالے
ونحن تاولنا تاویل لو کشف علینا فنقول یعون اللہ تعالی اسبحانہ وحسن توفیقہ تعالی اللہ نور السموات والارض
نور آنست کہ اشیا باو روشن گردند آسمانہا و زمین باو تعالی روشن گشتہ است چہ او سبحانہ انہار را از ظلمات عدم
برآوردہ است و بنطلال وجود و توابع وجود متصف گردانیدہ منور ساختہ است آسمانہا و زمین را کہ آن نور نتہا روشن
گشتہ اند در رنگ مشکوۃ تصور باید نمود و آن نور را بمثابۂ مصباح باید دانست کہ دران مشکوۃ موضوع است و دخول کاف
تمثیل بر مشکوۃ بنابر اشتمال آن مشکوۃ است بران مصباح و از زجاجہ پردہ اسما و صفات الاحظہ باید نمود چہ آن نور شبیہ
باسما و صفات ست نہ معرا از شیون و اعتبارات و زجاجہ صفات عز سلطانہ یعنی وجوب وجمال قدم ہمچون کوکبی است
درخشان و آن مصباح کہ دران مشکوۃ موضوع است از شجرۂ مبارکہ زیتونہ ایقاد یافتہ است کہ کنایت از ظہور جامع
عرشی ست کہ استوی رمزیست ازان ظہور چہ ظہورات دیگر کہ بآسمانہا و زمین تعلق دارند در رنگ اجزا اند مر آن ظہور
جامع را و چون آن ظہور جامع لامکانی ست و بی جہت ست لا شرقیۃ ولا غربیۃ آنرا تو ان گفت یکاد زیتہا
یضیء ولو لم تمسسہ نار صفۃ مادحہ است مر آن شجرۂ مبارکہ را و بیان صفا و تلالوئیت آن شجرہ است کہ
ممثل بنہایت نور یعنی آن پردۂ زجاجہ از جہت صفا و درخشندگی از دیاد آن نور نمودہ است و در
حسن و جمال آن افزودہ چہ کمالات صفات باکمال ذات تعالی و تقدس جمع گشتہ است و حسن صفات باحسن
ذات تعالی اقترون شدہ با وجود تضاعف نور و کمال ظہور یہدی اللہ لنورہ من یشاء علی من لم یجعل اللہ لہ نورا فما لہ
من نور این ظہور جامع کہ بعرش انتساب یافتہ است منتہای مشاہدات و معاینات و مکاشفات است
و نہایت تجلیات و ظہورات است تجلی ذات باشد یا تجلی صفات بعد ازان معاملہ بجہل قرار میابد چنانچہ
شمۂ ازان در بیان خواہد آمد انشاء اللہ تعالے و این ظہور جامع ہر چند مقرون بصفات است اما صفات
درین موطن حجاب ذات نیستند حجابیت صفات مر ذات را تعالے و تقدس مخصوص بظہورات ظلیہ
است زیرا کہ ظہورات ظلیہ در مرتبۂ علم است و ظہور اصل در مقام عین و در علم صفات حجاب ذات نہ
در عین نمی بینی کہ زید را در مرتبۂ علم چون تعقل کنی ظہور او در علم بصفات خواہد بود مثل طویل یا قصیر یا عالم
یا جاہل صغیر یا کبیر شاعر یا کاتب اینہمہ صفات کہ تعقل کنی حجاب ذات او خواہد بود و اینہمہ تقیدات کلیہ مفید
تشخص او نخواہند گشت و چون آن زید رخت از علم بعین کشد با وجود صفات مشہود گردد و معاملہ از ظلیت
بر اصالت قرار یابد چہ صورت علمی زید ظل است مر زید موجود خارجی کہ اصل او ست اینجا صفات حجاب

www.ahnafmedia.com

ذات او نخواہد بود و محسوس شخصے مستجمع صفات خواہد گشت و ہمچنین مفارقت صفات از حضرت ذات تعالیٰ و تقدس در مراتب ظلال ست و در تصویرات مثال و چون وصول باصل میسر گشت صفات را منفک از ذات تعالیٰ نخواہد یافت و شہود ذات منفک از شہود صفات نخواہد بود تجلی صفات کہ از تجلی ذات جدا ساختہ اند و تجلی افعال علیحدہ دانستہ اند و ہمہ در مقامات ظلال ست بعد از وصول باصل یک تجلی است کہ متضمن تجلیات ثلثہ است مثلاً زید را کہ می بینند شہود ذات او از شہود صفات او منفک نیست در ہمان وقت کہ زید را می بینند میابند کہ او عالم و فاضل ست علم و فضل چنانچہ حجاب رویت او نیستند منفک از و نیز نیستند آری اگر زید را تعقل کنند و بصور ظلیت او را ادراک نمایند صفات از ذات او منفک خواہند بود و حجاب ذات خواہند گشت چنانچہ گذشت نمی بینی کہ مرئی در آخرت ذات مستجمع صفات است تعالیٰ و تقدس نہ ذات مجرا از اسماء و صفات کہ آن مجرد اعتبار است زیرا کہ ذات را از صفات ہرگز تجرد نیست و صفات از ذات ہرگز منفک نیستند تجرد بآن اعتبار گویند کہ عارف کامل را چون گرفتاری ذات تعالیٰ و تقدس استیلائی یابد ملاحظہ اسماء و صفات از نظر او ساقط میگردد و غیر از ذات احدیت تعالیٰ ہیچ مشہود او نمی ماند پس تجرد ذات تعالیٰ و تقدس از صفات باعتبار نظر عارف گشت نہ باعتبار خارج و نفس امر کما سبق تحقیقہ انشاء اللہ تعالیٰ و ایضاً این ظہور جامع منتہائے تصویرات مثال است کمالے کہ بعد ازان رو دہد در مرآت مثال تصور نتواند یافت چہ در مثال امری را تصویر مینمایند کہ مشابہت و مناسبت بخارج داشتہ باشد اگرچہ آن مشابہت در اسم بود و امر کہ بہیچ چیز و بہیچ وجہ در خارج مشابہت ندارد تصویر آن در مثال محال است و کمالات فوق ازین قبیل اند کہ ہیچ چیز بہیچ وجہ مشابہ آنہا نیست تا در مثال تصویر آن نمودہ آید ازینجاست کہ در ان موطن جمیل ہمہ وقت دامنگیر است و عدم ادراک نشانہ ادراک است درین نشاہ ہر چند ازان مقام خبر از جمیل یا علم یافت امری دیگر بحصول نہ پیوستہ آنا امید ست کہ در آخرت قوتی بخشند و ولی دہند کہ در شستان نور تلاشی نگردد و از حقیقۃ معاملہ آگاہ بود ؎ تو مرا دل دہ و دلیری بین ۔ رہ و خویش خوان و شیری بین ۔ آگاہ باش کہ ظہور فوق العرش در وہم نیندازد کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ فوق العرش مستقر بود و مکان و جہت او را ثابت باشد تعالیٰ عن ذلک و عما لا یلیق بجناب قدس تعالیٰ ظہور صورت زید در مرآت مستلزم استقرار زید نیست در مرآت ہر چند بیخبران در توہم افتند و للہ المثل الاعلیٰ مومنان در آخرت حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ را در بہشت خواہند دید با آنکہ بہشت و غیر بہشت نسبت بحق سبحانہ بر ابر اند و ہمہ مخلوق و بے اند تعالیٰ و تجلی کہ بکوہ طور واقع شدہ بود شائبہ محالیت و محلیت نداشت غایۃ ما فی الباب

بعضے محال قابلیت ظہور دارند بعضے دیگر را ازین قابلیت نیست مرآت قابلیت ظہور صور دارد و فصل مستور را این قابلیت نیست باآنکہ ہر دو ازان اند پس تفاوت در مظہر است نہ در ظاہر و نسبت بظاہر نہ مظاہر برابرند قابل و ناقابل و ہمچنین الفاظی کہ موہم کلیہ و جزئیہ باشند و یا حالیت و محلیت ازان مفہوم میگردد از ظاہر مصروف اند شایان جناب قدس او تعالی نیستند از تنگی عبارت از ارتکاب این الفاظ نمودہ می آید ؎ این قاعدہ یاد دار کانجا کہ خدا است نہ کلی نہ جزو نہ کل نہ ظرف نہ مظروف است ؎ و چون قلب انسان عرش عالم صغیر است و مشابہ عرش عالم کبیر تجلی کہ آن ذات ست بی شائبہ ظلیت ملمع از ہمان تجلی بی شائبہ نصیب آن قلب ست ہر چند بآسمانہا و زمین نیز از ہمان تجلی رسیدہ است اما در پردہ ظلی و ظلال است مگر قلب در رنگ عرش از شائبہ ظلیت مبرا است اگرچہ ظہور باعتبار صغیر و کبیر متفاوت ست ؎ بقدر آئینہ حسن تو مینماید رو ؎ پس تجلی بی شائبہ ظلیت بعد از عرش مجید نصیب قلب کمال الکمل انسان ست و دیگر انرا ظلیت دامنگیر است باید دانست کہ ظہور عرشی از شائبہ ظلیت مبرا است اما آنجا صفات با ذات تعالی و تقدس ممتزج ست و شیون و اعتبارات در ذات تعالی ثابت اگرچہ صفات و شیونات در ان مرتبہ حجاب ذات نباشند لیکن در دید و دانش مشارک اند و در محبت و گرفتاری مساہم گرفتاران محبت احدیت مجردہ تعالت و تقدست بشرکت امری راضی نیستند و بحکم کریمۂ الا للہ الدین الخالص دین خالص را خواہانند عدم شرکت صفات علی تفاوت الدرجات نصیب ہیئت وحدانی انسانی است و نصیب ہیئۃ وحدانی قلب انسانست و نصیب جزو ارضی انسانست و فوق ہمہ اینہا ہیئۃ ایست وحدانی مر انسان را کہ برنگ جزو ارضی او بر آمدہ است و حکم آن گرفتہ بالجملہ عمدۂ ما ینعالم جزو ارضی است امور دیگر در رنگ تحسینیات زائدہ است در انسان دو چیز اند کہ عرش ندارد و عالم کبیر را ازین نصیب نیست در انسان جزو ارضی ست کہ در عرش نیست و ہیئۃ وحدانی کہ در عالم کبیر نیست و شعور یکہ بہ ہیئۃ وحدانی تعلق دارد نور علی نور است کہ مخصوص بعالم اصغر است پس انسان انچنان ایست کہ لیاقت خلافت پیدا کردہ است و بار امانت برداشتہ است از خصائص غریبہ انسانی بشنو بشنو کہ معاملۂ او بجائے رسید کہ قابلیت مرآتیت حضرت احدیت مجردہ پیدا میکند و بی اقتران صفات و شیونات مظہر ذات احد می گردد تعالے لاشانہ و حال آنکہ حضرت ذات تعالے و تقدس ہمہ وقت مستجمع صفات و شیونات است ہیچ وقت ذات را تعالے انفکاکے از صفات و شیونات نیست بیانش اینکہ انسان کامل چون از گرفتارے ماسوائے ذات احدیت تعالے و تقدس آزاد گشتہ گرفتاری بذات

احد جل سلطانہ پیدا کند و از صفات شیونات ہیچ ملحوظ و منظور و مقصود و مطلوب او نباشد بحکم المرء مع من احب اورا یک قسم اتصالی مجہول الکیفیۃ بحضرت احدیت مجردہ پیدا میگردد و آن گرفتاری کہ بذات احد جل سلطانہ او را حاصل شدہ بود نسبت قرب ہیچون بذات ہیچون در وی اثبات نماید در نیوقت انسان کامل مرآت ذات احد میگردد بحیثیتی کہ از صفات و شیونات دران ہیچ مشہود و مرئی نشود بلکہ احدیت مجردہ تعالت و تقدست در وی ظاہر و متجلی باشد سبحان اللہ العظیم ذاتی کہ از صفات ہر گز انفکاک نداشتہ در مرآت این انسان کامل بحیثیت تجرد ظاہر و متجلی گشت و حسن ذاتی از حسن صفاتی ممیز باشد و این مرآتیست و مظہریت غیر از انسان کامل احدی را میسر نشدہ است حضرت ذات تعالیٰ و تقدس بالی اقتران صفات و شیونات در ہیچ چیز غیر از انسان متجلی نگشتہ عرش مجید در عالم کبیر مظہر ذات مستجمع صفات ست تعالیٰ و تقدس و انسان کامل در عالم صغیر مظہر ذات احد ست کہ مجرد از اعتبارات ست این مرآتیست از عجوبگیہای انسان ست و اللہ سبحانہ المعطی لا مانع لما اعطاہ و لا معطی لما منعہ و السلام علیٰ من اتبع الہدیٰ و التزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ و علیٰ آلہ و اصحابہ الصلوات و التحیات لعلیٰ

مکتوب دوازدہم بمراتب آگاہی برادر حقیقی حضرت ایشان سلمہ اللہ تعالیٰ میان غلام محمد صدر یافت

در بیان آنکہ ملک ہر چند مشاہد اصل ست و شہود انسان در مرآت نفس ست اما آن دولت را در انسان کالجزو ساختہ اند و بقائی بآن بخشیدہ و مانیاسب ذلک ۔ الحمد للہ و السلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ ملائکہ کرام علیٰ نبینا و علیہم الصلوٰۃ و السلام مشاہد اصل اند و متوجہ اصل و گرفتاری باصل دارند شائبہ ظلیت در حق ایشان مفقود ست انسان بیچارہ درین نشاء کم ست کہ از دائرہ ظلیت قدم بیرون نہد و بی توسط مرایای آفاق و انفس شہود دائمی پیدا کند بعد از وصول باصل پرتوی از شئشان انوار اصل را در مرآت قلب او متجلی ساخت بعالمش باز میگردانند و تربیت ناقصان باو حوالہ میدارند درین رجوع ہم تربیت اوست و ہم تربیت دیگران زیرا کہ آن پرتو انوار اصل کہ بہیچ جزو او ساختہ اند در مدت رجوع اجزاء دیگر او را نیز منصبغ برنگ خود میسازد و مستلون بلون خود مینماید چنانچہ دیگر انرا از نقص بکمال می آرد و از غیب بشہود دلالت می کند و چون مدت دعوت و رجوع تمام شود و کتاب باجل رسد شوق اصل پیدا شود و ندای رفیق اعلیٰ از نہاد او سر بر زند و از تعلقات شتی وارستہ رخت از غیبت بشہادۃ کشد و معاملہ را از گوش با غوش آرد الموت جسر یوصل الحبیب الی الحبیب اینجا صادق می آید باید دانست کہ ملک ہر چند مشاہد اصل ست و شہود انسان در مرآت نفس ست اما آن دولت را در انسان کالجزو ساختہ اند و بقائی بآن بخشیدہ اند و متحقق بآن گردانیدہ بخلاف ملک کہ آن دولت را در وے کالجزو نگرانیدہ اند

در بیرون نظارگی میکند و بقای تحقیقی بآن حاصل می نماید آن انصباغ و تلون که انسان را بلون اصل میسر شده است ملک ندارد و اختصاصی که خاکیان را دست داده قدسیان را حاصل نه زیرا که از درون تا بیرون تفاوت بسیار است اگرچه دولت درونی کالجزء بود و دولت بیرونی کالکل صون در صون است و بیرون بیرون بکلا منا اشارة و بشارة لهذا خواص بشر از خواص ملک افضل گشتند و با وجود انیها استحقاق خلافت پیدا کردند و الله یختص برحمته من یشاء والله ذو الفضل العظیم ؎ زمین زاده بر آسمان تاخته ز زمین و زمان را پس انداخته ؎ این دولت انسان را بواسطهٔ جزء ارضی میسر شده است و قلب که عرش الله گشته است بدولت عنصر خاک ست که جامع کل ست و مرکز دائرهٔ امکان بلی زمین از پستی و بی سری اینهمه علو و رفعت پیدا کرده است و فروتنی او را سر بلند ساخته من تواضع لله سبحانه رفعه الله تعالی و چون انسان بعد از تمامی مدت رجوع و دعوت و بعد از انصباغ بصبغ اصل رجوع بأصل نماید و متوجه بجناب قدس گردد و اختصاصی و انبساطی کما و را آنجا میسر شود یقین ست که دیگر برا نشود و قربی و منزلتی که او را حاصل گردد غیری را نه چه او و اصل فانی گشته است و بقای بأصل پیدا کرده و منصبغ برنگ اصل شده و دیگری را چه مجال که با و برابری جوید چه انصباغ دیگران اگرچه باعتبار تجرد و تنزه اکمل و اتم بود اما از خارج آمده است حکم عارض دارد و انصباغ انسان چون درونی ست حکم ذاتی دارد و شتان ما بینهما این کمال مخصوص بانبیاست صلوات الله تعالی و تسلیماته علیه و علیهم اجمعین که مراد از خواص بشر انیاستند و وراثت و تبعیت هر کرا باین دولت عظمی مشرف سازند در اصحاب انبیا علیهم الصلوات و التحیات ببرکت صحبت این دولت بمثابه میسر بوده و از غیر اصحاب کرام هر کرا نوازند هر چند قلیل بود بمراتب اکمل ؎ اگر بادشه بر در پیرزن ؎ بیاید تو انی خواجه سلبست بکن ؎ ربنا اتمم لنا نورنا و اغفر لنا انک علی کل شئی قدیر بحرمة سید المرسلین علیه و علیهم الصلوات و التحیات اکملها و اتمها مکتوب سیزدهم بمرنا شمس الدین صدور یافته در جواب کتابت او در بیان آنکه نصیب علماء ظواهر چیست و نصیب صوفیه علیه چیست و نصیب علماء راسخین چیست که ورثهٔ انبیا اند و مانیا سب ذلک + بعد الحمد و الصلوٰة و تبلیغ الدعوات میرساند صحیفه شریفه کما زروی کرم صادر فرموده بودند اخوی اعزی شیخ محمد طاهر رسانیدند و خوشوقت ساختند اندراج یافته بود که تا زمان حصول ملاقات بمکتوبات که مشتمل بر نصائح باشد یاد میکرده باشند مخدوما مکرما النصیحة هی الدین و متابعة سید المرسلین علیه و علیهم من الصلوات افضلها و من التحیات اکملها نصیب علماء ظواهر این است و متابعة سید المرسلین بعد از تصحیح عقائد بعلم شرائع و احکام ست و عمل بمقتضای آن علم و نصیب صوفیه علیه با انچه علماء را ست احوال و مواجید ست و علوم و معارف و نصیب علماء راسخین که

ورثه انبیا اند علیهم الصلوٰة والتسلیمات باینجا علما ظواهر دارند و بانچه صوفیه بآن ممتاز اند اسرار و دقائق است که در متشابهات قرآنی رمزی و اشارتی بآن رفته است و بر سبیل تاویل اندراج یافته فهم الکاملون فی المتابعة والمحققون بالوراثة ایشان بر سبیل تبعیة و وراثت شریک دولت خاص انبیا از علیهم الصلوٰت والتسلیمات و محرم بارگاه لاجرم بشرف کرامت علمای امتی کانبیاء بنی اسرائیل مشرف گشته اند فعلیکم بمتابعة سید المرسلین و حبیب رب العالمین علیه و علی جمیع الانبیاء والمرسلین والملائکة المقربین و اهل طاعتک اجمعین الصلوات والتحیات و علما عملاً حالاً و وجداً لتکون وسیلة الی حصول الوراثة التی هی نهایة درجات السعادة مکتوب چهارم از اوهم بمولانا احمد برکی صدر دریافته در جواب استفسار او که صاحب منصب البته صاحب علم ست یا نه استفسار دیگر که فنای الله و بقا بالله تا اکنون بدست نیاید و در عدم اطلاع بر احوال خود بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی و صحیفهٔ شریفه پی در پی رسید عزای مصائب نوشته انا لله و انا الیه راجعون بیاران و دوستان فرمایند که هفتاد هفتاد بار کلمهٔ طیبه لا اله الا الله بر روحانیت مرحومی خواجه محمد صادق و بر روحانیت مرحومه همشیرهٔ او ام کلثوم بخوانند و ثواب هفتاد هزار بار را بر روحانیت یکی بخشند و هفتاد هزار دیگر را بر روحانیت دیگرے از دوستان دعا و فاتحه مسئول ست نوشته بودند که در مکتوبات اندراج یافته است که صاحب منصب صاحب علم ست مخدوما قطب الاقطاب صاحب علم ست و اقطاب بصفات در رنگ اجزای وی دست و پای وی اند بعضی را علم بولایت خود بود و بعضے دیگر را نبود نوشته بودند که فنای الله و بقا بالله تا اکنون بدست نیاید چه توان کرد که شما در صحبت کم بوده اید بقدر مکث نگردید که از حصول بعضی از احوال شما اطلاع داده شود اکنون از هندوستان فنای و بقای شما را مشاهده میکنیم و این دو کمال که گفته اند در شما احساس مینمایم و شما انکار این معنے مینمائید مسافت بعیده درمیان ست تا ملاقات صوری میسر نشود اطلاع بر احوال مکنونه متعسر ست مشائخ در فنا و بقا سخنان گفته اند که همه بر رمز و اشارت ست از خود کس چه دریابد و حضرت حق سبحانه در همه علم و احوال حق نخند شخصی را علم باحوال عطا فرموده پیشوا میسازد و جمعی را بامر ربوط ساخته بمرتبهٔ کمال و تکمیل میرساند خاص کند بندهٔ مصلحت عام را پناه کاش شیخ حسن را چند روز دیگر نگاه داشته اطلاع بر بعضے احوال او داده و خدمت شما میفرستادیم آمدن شما مشکل و از یاران رشید قابل شما اگر کسے می آمد و چند روز اقامت میکرد و فهم سخن میداشت چه خوب بود تا خبرهای ضروری بوی نموده میشد مقصود آنست که احوال حاصل شود اطلاع بر احوال بر امر دیگر ست والباقی عند التلاقی انشاء الله الباقی والسلام و نصیحتی که لابد ست آنست که در درس علوم بهیچ وجه خود را معاف ندارند اگر تمام وقت شما مستغرق بدرس شود هوس ذکر و فکر نکند ساعات شب

ازبرای ذکر و فکر فراخ ست شیخ حسن را نیز سبق گفته میباشند و معطل نگذارند و چون آن حدود از علم قلیل النصیب است احیای علوم شرعیه نمایند زیاده چه مبالغه نماید اوراق و قائع خواجه اویس رسید اکثر جاها بنظر در آمد مبشر اند از حضرت حق سبحانه و تعالی امیدوار باشند تا از قوه بفعل آیند والسلام مکتوب ۱۵ پانزدهم بسادات عظام و قضاة و اهالی موالی کرام بلدهٔ سامانه صدور یافته در نکوهش خطیب آنجا که در عید قربان ذکر خلفاء راشدین رضی الله تعالی عنهم ترک کرده و نخوانده ملتیاس بذلک الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی باعث تصدیع خدام ذوی الاحترام سادات عظام و قضاة و اهالی و موالی کرام بلدهٔ سامانه آنکه شنیده شد که خطیب آن مقام در خطبهٔ عید قربانی ذکر خلفاء راشدین رضی الله تعالی عنهم ترک کرده و اسامی متبرکهٔ ایشانرا نخوانده و نیز شنیده که چون جمعے باو تعرض نمودند بسهو و نسیان خود اعتذار ناکرده تهمر و پیش آمده و گفته که چه شد اگر اسامی خلفاء راشدین مذکور نشده و نیز شنیده که اکابر و اهالی آنمقام در مباحثه و مسایله و رزیدند و بشدت و بغلظت بآن خطیب بی انصاف پیش نیامدند ع دای نه کیار که صد بار دای بد ذکر خلفاء راشدین رضی الله تعالی عنهم اجمعین اگرچه از شرائط خطبه نیست و لیکن از شعائر اهل سنت ست شکر الله تعالی سعیهم ترک نکنند آنرا بعد و تمرد مگر کسیکه دلش مریض و باطنش خبیث است اگر فرض کنیم که تعصب و عناد ترک نکرده باشد و عید من تشبه بقوم فهو منهم را چه جواب خواهد گفت واز مظان متهم که القوا مواضع التهم چگونه خلاص خواهد گشت اگر در تقدیم و تفضیل حضرات شیخین متوقف ست طریق اهل سنت را رافض است و اگر در محبت حضرات شیخین متردد است نیز از اهل حق خارج و دور نیست که آن بحقیقت که بکشمیریه منسوب است این خبیث را از مبتدعان کشمیر اخذ کرده باشد معقول و باید ساخت که افضلیت حضرات شیخین باجماع صحابه و تابعین ثابت شده است چنانچه نقل کرده اند آنرا جماعهٔ از اکابر ائمه که یکی ازایشان امام شافعی ست قال الشیخ الامام ابو الحسن الاشعری ان تفضیل ابی بکر ثم عمر علی بقیة الامة قطعی و قد تواتر عن علی رضی الله تعالی عنه فی خلافته و کرسی مملکته و بین یدیکم التغیر من شیعته ان ابا بکر و عمر افضل الامة و قال الذهبی ثم قال و رواه عن علی رضی الله تعالی عنه سبعا و ثمانون نفسا و عد منهم جماعة ثم قال فقبح الله الرفضة ما اجهلهم و رواه البخاری الذی کتابه اصح الکتب بعد کتاب الله تعالی انه قال خیر الناس من بعد النبی علیه و علی آله الصلوات و السلام ابو بکر ثم عمر ثم رجل آخر فقال انه محمد بن الحنفیة ثم انت فقال نعم انا رجل من المسلمین و امثال ذلک عنه و عن غیره من اکابر الصحابة و التابعین کثیرة شهیرة لا ینکرها الا الجاهل او معاند و بآن بی انصاف باید گفت که بمحبت جمیع صحابهٔ پیغامبر علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات ماموریم و از بغض و ایذای ایشان ممنوع حضرات شیخین

از اکابر صحابہ اند و از اقارب آن سرور علیہ و علیہم التحیات پس بحبت و مودت احق باشند قال اللہ تعالیٰ قل لا اسئلکم علیہ اجرا الا المودۃ فی القربیٰ و قال علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام اللہ اللہ فی اصحابی لا تتخذوہم غرضا من احبہم فبحبی احبہم و من ابغضہم فببغضی ابغضہم و من آذیہم فقد اذانی و من اذانی فقد اذی اللہ و من اذی اللہ یوشک ان یاخذہ این قسم گل بدبو از ابتدای اسلام تا اینوقت معلوم نیست کہ در ہندوستان نشگفتہ باشد نزدیک است کہ ازین معاملہ تمام شہر متہم گردد بلکہ اعتماد از ہندوستان مرتفع شود سلطان وقت نصرہ اللہ سبحانہ علی اعداء الاسلام از اہل سنت و خفی مذہب است در زمان او اینچنین بدعت نمودن نہایت جرأت ست بلکہ فی الحقیقت منازعہ کردن است با سلطان و خروج است از اطاعۃ اولی الامر مع ذلک عجب است کہ مخادیم علام آن مقام درین واقعہ خود معاف دارند و مسامحہ فرمایند قال اللہ تبارک و تعالیٰ فی ذم اہل الکتب ولولا ینہاہم الربانیون والاحبار عن قولہم الاثم و اکلہم السحت لبئس ما کانوا یصنعون و قال اللہ تعالیٰ ایضا کانوا لا یتناہون عن منکر فعلوہ لبئس ما کانوا یفعلون درین طور واقعات تغافل و زیدن مبتدعان را دلیر ساختن است و رخنہ در دین کردن از مسامحات است کہ جماعۃ مہدیہ آنجا بر طلا اہل حق را بباطل خود دعوت مینمایند و در اندک مدت یک دو را در رنگ گرگان از رمہ می ربایند زیادہ چہ تصدیع دہد چون استماع اینخبر وحشت انگیز در شورش آورد و رگ فاروقیم را حرکت داد بچند کلمہ اقدام نمود معذور خواہند داشت والسلام علیکم و علیٰ سائر من اتبع الہدیٰ و التزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ و علیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات والتحیات والبرکات

مکتوب ۱۶ شانزدہم بشیخ بدیع الدین سہارنپوری صدور یافتہ در جواب استفسارہای او در بیان عجائب و غرائب احوال برزخ صغریٰ و فضیلت مرگ طاعون، الحمد للہ و سلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ صحیفۂ شریفہ رسید اندراج یافتہ بود کہ در نجد دو حادثہ قومی رو داده است اول حادثہ طاعون دوم حادثہ قحط اعاذنا اللہ سبحانہ و ایاکم عن البلیات نوشتہ بود کہ با وجود این فتن شب و روز بعبادت و مراقبہ صرف میگردد و باطن معمور است للہ سبحانہ الحمد والمنۃ علیٰ ذلک جواب اسولہ کہ اندراج یافتہ بود در سنن اکثر اوقات قرأت چہار قل کردہ میشود و کفن مسنون رجال را سہ ثوب است و ستار زائد است اقتصار بر مسنون نمائیم و جواب نامہ نمی نویسیم کہ احتمال تلوث بقاذورات است و بلند صحیح بر ثبوت نہ پیوستہ است و عمل علماء ماوراء النہر بر اینست و پیراہن تبرکی را اگر بر جائے قمیص کفن بدہند گنجائش دارد جاہائے شہدا ہمان اکفان ایشانست و حضرت صدیق رضی اللہ عنہ وصیت کردہ بود کہ کفنونی فی ثوبی ہذین برزخ صغرے چون از یک وجہ از مواطن دینوی است گنجائش ترقی دارد و احوال اینموطن نظر باشخاص متفاوتہ تفاوت فاحش دارد الانبیاء یصلون فی القبور شنیدہ باشند و حضرت پیغامبر ما علیہ و علیٰ

آله الصلوٰة والسلام شب معراج چون بر قبر حضرت کلیم علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام گذشتند دیدند که در قبر نماز میگذارد
وهمان لحظه چون بآسمان رسیدند حضرت کلیم را آنجا یافتند سالها اینموطن عجائب وغرائب دارد ودرین ایام چون
بتقریب فرزندی اعظمی مرحومی نظر بآن موطن بسیار کرده میشود اسرار غریبه بظهور می آید اگر شمهٔ ازان دوگفته آید
باعث فتنها گردد وهرچند سقف جنت عرش مجید است اما قبر نیز روضه ایست از ریاض جنت هرچند عقل کوته اندیش
در تصویر آن عاجز باشد چشم دیگر است که تماشای این عجوبهای بینماید مجرد ایمان اگرچه بعد اللتیا والتی صحی است
اما رفع کلم طیبه مربوط بعمل صالحه است وگریختن از موت گناه کبیره است در رنگ فرار یوم زحف وکسیکه در زمین
وبلا صبر بماند وبمیرد از شهدا است واز فتنهٔ قبر مامون وآنکه صبر نماید ونمیرد از غازیان است ﴿ان قال لی ست
مت سمعًا وطاعة ﴾ وقلت لداعی الموت ابلًا ومرحبًا ﴿ چند روزست که بلغم وسرفه زبون ساخته است وضعف بدن
بهمرسیده بضرورت اقتصار بر اجوبه نموده آمد والسلام مکتوب هفتدهم بمیرزا حسام الدین احمد صدور یافت
در بیان آنکه مصیبتهای این عالم اگرچه بظاهر جراحت اند اما فی الحقیقه باعث ترقیات اند ومراهم در فضیلت مرگ
طاعون وما ینا سب ذلک ﴿ بعد الحمد والصلوٰة وتبلیغ الدعوات تصدیع ده میگردد که صحیفهٔ شریفه که بمصحوب شیخ مصطفی
در باب عزاء مصیبتها ارسال داشته بودند بمضمون آن مشرف گشت انا لله وانا الیه راجعون این مصیبتها بظاهر جراحت ها بوده
است وفی الحقیقه ترقیات ومراهم بعنایت الله سبحانه نتائج وثمراتی که درین فشاء بر آنها مترتب شده است عشر عشیر
آن ثمرات است که از عنایات او تعالی در آخرت متوقع وماموال است پس وجود فرزندان عین رحمت است هم در حیوة شان
منافع وفوائد است وهم بعد ممات شان ثمرات ونتائج مترتب است امام اجل محی السنة در حلیة الابرار مینویسد که در
زمان عبد الله بن الزبیر سه روز طاعون واقع شد ودر سه طاعون هشتاد وسه پسر از حضرت انس که خادم حضرت
پیغامبر بوده علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات وآن سرور در حق او دعاء برکت فرموده فوت کردند وچهل پسر از
حضرت عبد الرحمن ابن ابی بکر رضی الله تعالی عنهم فوت شدند هر گاه با اصحاب کرام خیر الانام علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام
اینمعامله فرمایند ما عاصیان در کدام حساب در خبر آمده است که طاعون امتان سالفه را عذاب بوده است واین
امت را شهادت ست والحق جماعه که درین وبا می میرند عجب حاضر ومتوجه میروند هیچ هوس می آید که کسے در ین
ایام باین جماعه ارباب بلا ملحق شود ورخت از دنیا بآخرت بکشد این بلا درین امت بظاهر غضب است وبباطن
رحمت میان شیخ طاهر نقل می کردند که در لاهور در سایام طاعون شخصے دیده بود که میگویند که هر که درین ایام نمیرد
حسرت خواهد کشید بلی هر گاه که نظر باحوال این گذشتگان سرداده میشود احوال غریبه ومعاملات عجیبه مشاهده میگردد

دیگر شہدا فی سبیل اللہ باین خصائص متمیز باشند مخذوما مفارقت فرزندی اعزی قدس سرہ از اعظم مصائب است معلوم نیست کہ کسی بمثل این مصیبت مصاب شدہ باشد اما صبر و شکری کہ حضرت حق سبحانہ تعالے درین مصیبت این ضعیف قلب را کرامت فرمودہ از اجل نعم و اعظم انعامات است از حضرت حق سبحانہ مسألت مینماید کہ جزای این مصیبت معد بآخرت باشد و در دنیا ہیچ ازان جز اظہار نشود ہر چند میداند کہ این مسألہ از تنگی سینہ است واللہ تعالے واسع الرحمۃ فلندا الآخرۃ والاولی المسئول من الاخوان الامداد وللاعانۃ ودعاء وسلامۃ العاقبۃ والمغفرۃ من الزلات اللازمۃ للانسانیۃ والتجاوز من التقصیرات الناشیۃ من البشریۃ ربنا اغفر لنا ذنوبنا واسرافنا فی امرنا وثبت اقدامنا وانصرنا علی القوم الکافرین والسلام علیکم وعلے سائر من اتبع الہدی

مکتوب ۱۸ ہیزدہم بشیخ جمال ناگوری صدور یافت در بیان آنکہ نصیب علماء راسخین چیست ونصیب علماء ظواہر چیست ونصیب صوفیہ چیست در جواب التماسی کہ نمودہ بود الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی العلماء ورثۃ الانبیاء در مدارج علماء عظام کافیست علم وراثت علم شریعت است کہ از انبیا باقیماندہ علیہم الصلوات والتسلیمات وعلم شریعت را صورتی است وحقیقتی صورتش آنکہ نصیب علماء ظواہر ست شکر اللہ تعالے سعیہم کہ تعلق بمحکمات کتاب وسنت دارد وحقیقتش آنکہ نصیب علماء راسخین است رضی اللہ تعالی عنہم کہ متعلق بمتشابہات کتاب وسنت است ومحکمات ہر چند امہات کتاب اند اما نتائج وثمرات آن متشابہات اند کہ از مقاصد کتاب اند امہات وسائل پیش نیستند از برائے حصول نتائج پس لب کتاب متشابہات اند ومحکمات کتاب قشر آن لب متشابہات اند کہ برموز واشارت بیان اصل مینماید رواز حقیقت آن معاملہ نشان میدہند علماء راسخین قشر را بلب جمع ساختہ اند ومجموع صورت وحقیقت شریعت را دریافتہ بزرگواران شریعت را در رنگ شخصے تصور نمودہ اند کہ قشر ولب آن از صورت شریعت حقیقت شریعت باشد علم شرائع واحکام را صورت شریعت دانستہ اند وعلم حقائق واسرار را حقیقت شریعت دریافتہ وجمعے بصورت شریعت گرفتار گشتہ از حقیقت آن انکار نمودند وپیر ومقتدائے خود را غیر از ہدایۃ پیروی ندانستہ وجمعے دیگر ہر چند گرفتار آن حقیقت گشتہ اما چون آن حقیقت را حقیقت شریعت ندانستہ بلکہ شریعت را مقصود بر صورت داشتند وقشر انگاشتہ ولب را وراء آن تصور نمودند لاجرم از حقیقت آن حقیقت آگاہی نیافتند واز متشابہات نصیبے فراگرفتند والعلماء الراسخون ہم الوارثون فی الحقیقۃ جعلنا اللہ سبحانہ وایاکم من مجبہم ومقتفی آثارہم ثانیا آنکہ اخوے میان شیخ نور محمد از جانب ایشان ظاہر

ساختند که میفرمودند ما را از مشائخ سلاسل اجازتها است از جانب نقشبندیه نیز اجازتی میخواهم مخدوما مکرما پیری و مریدی در طریقهٔ علیه نقشبندیه تعلیم و تعلم طریقه است نه بکلاه و شجره که در سلاسل دیگر متعارف است طریق این بزرگواران صحبت است و ترتیب ایشان انعکاسی است لاجرم در هدایت ایشان نهایت دیگران اندراج یافته است و راه اقرب گشته و نظر ایشان شافی امراض قلبیه است و توجه شان دافع علل معنویه ؎ نقشبندیه عجب قافله سالار انند ۔ که برند ازره پنهان بحرم قافله را ۔ معذور خواهند داشت والعذر عند کرام الناس مقبول والسلام ۔ **مکتوب نوزدهم** بمیر محب الله صدور یافته در اتباع سنت سنیه و اجتناب از بدعت نامرضیه و مانیاسب ذلک ۔ بعد الحمد و الصلوٰة و تبلیغ الدعوات بسیادت پناهی اخوی اغری بمیر محب الله میرساند که احوال و اوضاع فقرا ایخدود مستوجب حمد است المسئول من الله سبحانه سلامتکم و ثباتکم و استقامتکم درین مدت از کیفیت احوال ایخدود اطلاع بخشیده اند بعد مسافت از موانع است النصیحة هی الدین و متابعة سید المرسلین علیه و علیهم الصلوٰة و السلام و اتیان السنة السنیة و الاجتناب عن البدعة اللامرضیة و ان کانت البدعة تزی مثل فلق الصبح لانه فی الحقیقة لا نور فیها و لا ضیاء و لا للتعلیل منها شفاء و لا للداء منها دواء کیف و البدعة اما رافعة للسنة او ساکتة عنها و الساکتة لابد و ان تکون زائدة علی السنة فتکون ناسخة لها فی الحقیقة و یضاً لان الزیادة علی النص نسخ له فالبدعة کیف کانت تکون رافعة للسنة تقیضته لها فلا خیر فیها و لا حسن فیها لیت شعری من این حکموا بحسن البدعة المحدثة فی الدین الکامل و الاسلام المرضی بعد اتمام النعمة و لم یعلموا ان الاحداث بعد الاکمال و الاتمام و حصول الرضا بمعزل من الحسن فماذا بعد الحق الا الضلال و لو علموا ان الحکم بحسن المحدث فی الدین الکامل مستلزم لعدم کماله و مبنی عن عدم تمام النعمة لم یتجرءوا علیه ربنا لا تواخذنا ان نسینا او اخطانا و السلام علیکم و علی من لدیکم **مکتوب بیستم** بمولانا محمد طاهر بدخشی صادر یافته در فضائل صلوٰة و تحریض نمودن بر آنکه ارکان و شرائط و آداب و تکمیل ارکان کما ینبغی بجا باید آورد و مانیاسب ذلک ۔ الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی مکتوب شریف که از نواحی جونپور نوشته بودند رسید چون متضمن خبر ضعف بوده باعث بی آرامی گشت مترصد خبر صحت ست بدست آیند هامرسل دارند و کیفیات احوال نویسند محبت اطوار اچون این دار دار عمل و دار جزا دار آخرت است سعی در اتیان اعمال صالحه باید فرمود و بهترین اعمال فاضلترین عبادات اقامت صلوٰة است که عماد دین است و معراج

مومن است پس اہتمام تمام در ادائی آن مرعی باید داشت و احتیاط باید نمود که از ارکان و شرائط و سنن و آداب آن کما ینبغی و یلیق ادا یابد و در مراعایت طمانینت و تعدیل ارکان تکرار مبالغه نموده می آید نیک محافظت نمایند که اکثر مردم نماز را ضائع ساخته اند و طمانینت و تعدیل ارکان را برهم زده اند و عیدها در حق اینجا عه وارد شده اند و تهدیدها آمده و چون نماز درست شد امید عظیم از برای نجات میسر گشت چه دین برپا شد و معراج عروج باتمام رسید ۵ برشکر غلطیدای صفر ایمان ؛ از برای کوری سود و ایمان ؛ والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدیٰ والتزم متابعة المصطفٰی علیه وعلیٰ آله الصلوات والتسلیمات العلے

مکتوب بست و یکم بخواجه محمد صدیق ملقب بهدایه صدور یافته در بیان آنکه مراد از قلب که در حدیث قدسی واقع شده است لایسعنی ارضی الخ مضغه است نه حقیقه جامعه که بعضے مشائخ از وسعت آن خبر داده اند اما مضغه که بعد سلوک و جذبه و بعد از تصفیه و تزکیه و بعد تمکین قلب و اطمینان نفس از ترکیب اجزاء عشره صورت یافته و هیئته وجدانی پیدا کرده و مرتبه این مضغه بر حقیقه جامعه بچندین وجوه در بیان آنکه اینهمه کمالات که مضغه را ثابت نموده شد در مقام قاب قوسین است او معالمادنی در رای این است ؛ بسم الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علیٰ عباده الذین اصطفیٰ پرسیده بودند که تو در مکتوبات و رسائل خود نوشته که ظهور قلبی لمعه ایست از ظهور عرشی و فضل کلی مرظهور عرشی راست و در حدیث قدسی آمده است لایسعنی ارضی ولا سمائی ولکن یسعنی قلب عبدی المومن ازین حدیث لازم می آید که ظهور قلبی اتم بود و فضل مراورا باشد محبت آثار اهل این اصل مبنی بر مقدمه است بدانکه ارباب ولایت قلب گویند و مراد حقیقه جامعه انسانی دارند که از عالم امر است و بلسان نبوة علیٰ صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة قلب عبارت از مضغه است که بصلاح آن صلاح جسد مربوط است و بفساد آن فساد جسد منوط کما ورد فی الحدیث النبوی علیه وعلیٰ آله الصلوات والتسلیمات ان فی جسد آدم لمضغة اذا صلحت صلح الجسد کله واذا فسدت فسد الجسد کله الا وهی القلب وسعت قلب لازم اطلاق اول ست از نیجا است که بایزید و جنید قدس الله تعالیٰ اسرارهما از وسعت قلب خبر داده اند و عرش و مافیه را در جنب عظمت قلب محقر انگاشته تنگی قلب لازم اطلاق ثانی است در نیمقام قلب را تنگی بر نهجے است که جزء لایتجزے را که احقر و اصغر جمیع اشیا است در آنجا گنجائش نیست در بعضی اوقات که تنگی قلب را جزء لایتجزی فسبب داده میشود آن جزء محقر در نظر در رنگ طبقات سموات وارض ظاهر می گردد اینمعلا ورای طور نظر عقل است فلا تکن من الممترین ؛ اچون این مقدمه معلوم گشت بدانکه ظهور یکه بحقیقه جامعه مربوط است شک نیست که لمعه ایست بسته به ظهور تام عرشی و فضل کلی درین مقام مرعرش راست و شیخ بایزید و

شیخ خیدہ کہ قلب را اوسع از ہمہ گفتہ اند و عرش و مافیہ را در جنب آن محقر و افتادہ از قبیل اشتباہ شئی بہ انموذج شے است انموذجات عرش و مافیہ را در جنب جامعیت قلب محقر دیدہ حکم بر حقائق عرش و مافیہ نمودہ اند و منشا این اشتباہ را این فقیر در کتب و رسائل خود مکرر نوشتہ است و آنچہ در حدیث قدسی آمدہ است موافق لسان انبیا است علیہم الصلوات والتسلیمات مراد ازان قلب مضغہ است و شک نیست کہ ظہور اتم اینجا است و مراتب احدیت ذات مجردہ تعالی مراد را مسلم ست عرش را ہر چند از ظہور تام کہ ظہور اصلی ست نصیب وافر است اما صفات را در انموطن امتزاج است و چون صفات فی الحقیقۃ ظلال حضرت ذات اند تعالی و تقدس آن ظہور از شائبہ ظلیت پاک و مبرا باشد ازینجا ست کہ عرش را ازین ظہور انسانی کہ باصل صرف تعلق دارد توقعات ست و مرکز این معاملہ اوست سوال از حدیث قدسی وسعت آن قلب مفہوم میگردد تو آنرا تنگ میگوئی جواب تنگی آن باعتبار عدم گنجائش ماسوی است در وی و وسعت آن باعتبار ظہور انوار قدم ست فلامناقۃ این فقیر در بعضے رسائل خود تعبیر ازان قلب باعتبار این عبارت کردہ است الضیق الاوسع البسیط الابسط والاقل الاکثر سوال شایان فضیلت حقیقت جامعہ است کہ از عالم امر است مضغہ کہ از عالم خلق است و مرکب از عناصر این فضیلت از کجا یافت جواب عالم خلق را فضیلتے ست بر عالم امر کہ ادراک عوام بلکہ ادراک اکثر خواص ازان مزیت قاصر است ایں معنے را این فقیر در مکتوبی کہ بنام مرحومی فرزندی اعظمی در بیان طریق نوشتہ است واضح ساختہ اگر تردد ی ماند از انجا تشفی طلبند حقیقت این مضغہ بشنو عوام را مضغہ ایست کہ ترکیب عناصر اربعہ بہم رسیدہ است و خواص را بلکہ اخص خواص را مضغہ ایست کہ بعد از سلوک و جذبہ و بعد از تصفیہ و تزکیہ و بعد تمکین قلب و اطمینان نفس بلکہ بمحض فضل و کرم خداوندی جل سلطانہ از ترکیب اجزای عشرہ صورت یافتہ است چہار جزو از عناصر و یک جزو از نفس مطمئنہ و پنج جزو از عالم امر این ہر دو جزو با وجود تضاد و تباین یکدیگر بقدرت کاملہ واجب الوجود تعالی و تقدس صورت قضا و تباین اینہا رذائل گشتہ جمع شدہ اند و ہیئتے و حدانی پیدا کردہ این عجوبہ را حاصل نمودہ اند جزو اعظم در نیمعاملہ عنصر خاک است این ہیئتے و حدانی نیز بر نگ جزو ارضی برآمدہ است و بخاک استقرار یافتہ ؎ خاک شو خاک تا بروید گل ۔ کہ بجز خاک نیست مظہر گل ۔ بنای برادر دست ارباب ولایت بدامان این علوم و معارف نرسد کہ مقتبس از مشکوۃ انوار نبوۃ است علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیہ ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم و قلبے کہ حضرت خلیل الرحمن علی نبینا وعلیہ من الصلوۃ والسلام اتمہا واکملہا اطمینان آن مسالت نمودہ ہمین مضغہ است چہ حقیقت جامعہ او علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام تمکین پیوستہ بود و نفس باطمینان رسیدہ زیرا کہ این تمکین و

این اطمینان در مرتبہ ولایت صورت می بندد کہ زینہ نبوت است علی آبائہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ مناسب شان نبوت تقلب واضطراب مضغہ است نہ تقلب حقیقت جامعہ کہ آن نصیب عوام است وحضرت رسالت خاتمیت علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ کہ ثبات قلب نمودہ اند وگفتہ اللھم یا مقلب القلوب ثبت قلبی علی طاعتک مقصود ثبات مضغہ است ودر بعضی احادیث کہ در باب تقلب قلب وارد گشتہ اند نظر باحوال انسان است اگر از قلب معنی گرفتہ شود کہ جامع وشامل حقیقۃ جامعہ ومضغہ بود گنجائش دارد وسوال این مضغہ ہر گاہ بشرف یسعنی قلب عبدی المومن مشرف شدہ باشد وشایان مرآئیت حضرت تعالیٰ وتقدس گشتہ تقلب و اضطراب در وی چرا بود ومحتاج باطمینان برای چہ باشد جواب ظہور ہر چند آئیست پیدا کند واز شائبہ شیون وصفات وار ہا جہل وحیرت بیشتر پیدا کند ونکارت ونایافت زیادہ نیز حاصل آید بسا است کہ باوجود این ظہور وباوجود این گنجائش از کمال جہل وحیرت طلب دلیل بر وجود صانع نماید ودر رنگ عوام بی استدلال باتقلید یقین بوجود صانع تعالیٰ پیدا کنند پس تقلب واضطراب مناسب حال آن باشد وطلب اطمینان مر او را ضروری بود این فقیر در بعضی از رسائل خود نوشتہ است کہ عارف صاحب یقین را بعد از رجوع احتیاج باستدلال میگردد در نیمقام معلوم شد کہ در عین حصول ووصول احتیاج بدلیل است انیمقام موافق حال کمالات مرتبۂ نبوت است علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ وآن مقام مناسب حال ولایت وچون صاحب این قلب را رجوع بدعوت واقع شود قلق واضطراب وتقلب وتلون تقلب او را بیشتر خواہد بود ہر گاہ در عین وصول بواسطۂ جہل وحیرت محتاج بدلیل ست در زمان فرقت اولی باستدلال محتاج بود تا بوسیلۂ استدلال فی الجملہ اطمینان پیدا کند باآنکہ گوئیم کہ دولتے کہ چند روز از و پوشیدہ داشتہ اند وبداغ فرقت آن متسم ساختہ جای آن دارد کہ ہموارہ بقلق واضطراب بود وبرد وام بحزن واندوہ باشد کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم متواصل الحزن دائم الفکر بعضے وجوہ کہ فارق این دو اطلاق قلب است بیان میکند بگوش ہوش استماع باید نمود حقیقت جامعہ کہ از عالم امر است بعد از تصفیہ وتزکیہ تمکین تام بر دوام او را میسر است بخلاف مضغہ کہ اطمینان او مربوط بادراک حواس است تا زمانیکہ شئے را بحواس ادراک ننماید از قلق نہ برآید لہذا حضرت خلیل علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام وعلی جمیع الانبیاء والمرسلین والملائکۃ المقربین از برای اطمینان قلب خود سوال کرد وگفت رب ارنی کیف تحی الموتی فارق دیگر آنکہ حقیقت جامعہ بذکر متاثر می گردد وچون حال ذکر میرسد بذکر متحد میشود وتجوہر بذکر می گردد وانیمقام را صاحب عوارف قدس اللہ تعالیٰ سرہ مقصد اسنی گفتہ است این تجوہر قلب را بذکر

ذات تعالیٰ تعبیر فرمودہ بخلاف مضغہ کہ ذکر را باو راہ نیست تا اثر او کجا و تجوہر او کجا ظہور مذکور ست باصالت
نہ بظلیت نہایت عروج ما ذکر نا و ہلیز مذکور است فرق دیگر آنکہ حقیقت جامعہ چون بنہایت النہایت رسد
واز مرآتیت خاطر نصیب وافر حاصل کند اگر نمایندگی مطلوب پیدا آرد ظاہر در وی ظل مطلوب خواہد بود
عین آن مطلوب در رنگ مرآت ظاہر کہ ظاہر در وی شبح شخص ست نہ عین شخص بخلاف مضغہ کہ بر خلاف
مرآت ظاہر در وی عین مطلوب ست نہ ظل او لہذا فرمود لیسعنی قلب عبدی المومن اینما لم وراے طور
فظر و فکر است زینہار از اینجا حلول و تمکن فہم نکنی کہ آن کفر و زندقہ است ہر چند عقل معاش باور نکند کہ عین یک
شئی در شئی دیگر ظاہر شود و حلول و تمکن آنجا نباشد و این از تصور عقل است و قیاس غائب است بر شاہد فلا تکن
من القاصرین فرق دیگر آنست کہ حقیقت جامعہ از عالم امر است و مضغہ از عالم خلق بلکہ عالم خلق و عالم امر
ہر دو اجزای او یند خلق جزو اعظم او ست و امر جزو اصغر او از اجتماع این ہر دو جزئیہ وحدانی ایجاد یافتہ است
کہ عجوبۂ روزگار گشتہ این عجوبہ ہر چند از عالم خلق و از عالم امر ست و ہیچ کدام بواسطۂ ہیئت ترکیبی تناسب
و تشابہ ندارد اما معدود از عالم خلق است زیرا کہ جزو ارضی درین معاملہ عمدہ است و پستی خاک باعث رفعت
او فرق دیگر آنکہ وسعت حقیقت جامعہ باعتبار ظہور کہ صور اشیا است در وی وسعت مضغہ کہ بعد از تنگی آن
مکشوف میگردد باعتبار گنجایش مطلوبست کہ نامحدود و نا متناہی ست و آن تنگی ہلیز تنگ او ست کہ مانع دخول
ماسوای است حتی کہ ذکر را نیز نمیگذارد کہ داخل سر اوقات مذکور شود و شائبۂ ظلیت را نیز نمیماند کہ گرد آن
حریم مقدس گردد و ایضاً فراخی اول چون شائبہ چون دارد شایان گنجایش ہیچون نبود و فراخی ثانی چون
نصیبے از ہیچونی یافتہ است چون را گنجایش ندہد عجائب کاروبار است ہمین قلب را بعد از رجوع بدعوت
ظلمت و غین طاری می گردد از اینجاست کہ سید البشر علیہ و علیہم الصلوات والتسلیمات فرمودہ اند انہ
لیغان علی قلبی تا چند بیان فرق نماید ما للتراب و رب الارباب ای برادر این مضغہ را بر چہ گوشت لایعنی بہ
خیال نکنی کہ آن جوہر نفیس کہ خزائن و اسرار عالم خلق در وی مخزون گشتہ است و دقائق و خفایاے عالم
امر در وی مدفون شدہ باز یادتی معاملات خلاصہ کہ بہیئت وحدانی او منوط است اول اجزاے عشرہ
را بہ تصفیہ و تزکیہ و جذبہ سلوک و بقا و بقا مزکے و مطہر ساختہ اند و از دنس تعلقات ماسوی آزاد گردانیدہ
مثلاً قلب را از تقلب گذرانیدہ بتمکین رسانیدہ اند و نفس را از آمارگی باطمینان آوردہ اند و جزو ناری
را از سرکشی و نافرمانی باز داشتہ اند و خاک را از پستی و پست نظری ارتفاع دادہ اند علیٰ ہذا القیاس

جمیع اجزای او را از افراط و تفریط بحد اعتدالی و توسط آورده اند بعد ازان بمحض فضل و کرم این اجزا را ترکیب داده شخص معین ساخته اند و انسان کامل گردانیده قلب آن شخص را که خلاصه اوست و مرکز وجود او بمضغه تعبیر نموده اند حقیقت مضغه که باندازهٔ عبارات در گفت آمده است والامر الی اللہ سبحانہ اگر ناقصی گوید که هر انسان مرکب ازین اجزای عشره است و از ترکیب اینها هیئتیه وحدانی وارد گویم آری ازین اجزا مرکب است اما آن اجزاے مزکی و مطهر نگشته اند و بجذبه و سلوک از دنس تعلقات ماسوا آزاد نگشته بخلاف اجزای انسان که بفنا و بقا پاک و پاکیزه گشته اند چنانچه گذشت و در هر انسان چون این اجزاء متبائن و متمائز اند و هر جزو را احکام و احوال متمائزه است ناچار از هیئتیه وحدانی نصیبے ندارند و اگر هیئتے پیدا کرده است اعتباریست نه حقیقی بخلاف اجزاے انسان کامل که از تمایز و تباین برآمده ممتزج و مختلط گشته اند و احکام و احوال متمائزه ایشان زائل گشته بیک حکم قرار یافته اند پس ناچار هیئتیه وحدانی روی حقیقی بودنه اعتباری در رنگ آنکه معجون را از ادویهٔ مختلفه درست سازند و سحق نموده جمیع اجزای او را با یکدیگر خلط کرده هیئتیه وحدانی ثابت کنند و از احکام متبائنه بیک حکم آرند فافهم و اللہ سبحانہ اعلم ای برادر اینهمه کمالات که مر مضغه را ثابت نموده است در مقام قاب قوسین است که در ظاهر رنگی از مظهر متوهم نیست هر چند اینجا ظاهر اصل است نه ظل آن که صورت باشد اما شخص ظاهر از رنگ مرآت پاک و مبرا نیست پس قوسین ثابت باشند ما دای اینمقام مقام ادانی است که ظاهر از مظهر رنگی نگرفته است و امر زائد آنجا در تخیل نیاورده پس قوسین آنجا مفقود اینجا باشند و جز یکرنگی در انجا متصور نباشد که مناسب مقام ادانی است و معامله این مقام علیحده است تمام ورق را باید گردانید تا از قوسین به ادنی رخت برداشته شود و کلا منا اشارات و رموز و بشارات و کنوز و اللہ سبحانہ اللهم وصلی اللہ تعالی علی سیدنا محمد وصحبه وسلم وبارک

مکتوب بست و دوم

بمولانا محمد صادق کشمیری صدور یافته در بیان آن شرافت یافتن بلدهٔ سرهند بر اکثر بلاد بطفیل حضرت ایشان

سلمه اللہ تعالی و مشاهده نمودن نوری که گردی از صفحهٔ وی راه نیافته در زمین سکنی خود و آن زمین بعد از چندگاه روضهٔ مقدسه مخدوم زادهٔ کلان خواجه محمد صادق قدس سره گشتن الحمد للہ وسلام علی عباده الذین اصطفی بعنایة اللہ تعالی وسبحانہ وبصدقة حبیبه تعالی وعلی آله الصلوات والسلام والتحیة والبرکة بلدهٔ سرهند گویا زمین احیای من ست که برای من چاه عمیق تاریک را پر کرده صفه بلند ساخته اند و بر اکثر بلاد و بقاع آن را ارتفاع داده نوری دران زمین ودیعت گشته است که مقتبس از نور بی منتهی و بے کیفی است و در رنگ انواری که از زمین مقدسه بیت اللہ سلطه ولامع است پیش از ارتحال فرزندی اعظمی بچند ماه این نور را بمن

درویش ظاہر ساختہ بودند و در زاویۂ زمین سکنای فقیر آنزمان نشان دادہ نوری نمود ساطع کہ گردی از صفت و شان بوی راہ نیافتہ بود و از کیفیات منزہ و مبرا آرزوی آن شد کہ آن زمین مدفن من شود و آن نور بر سر قبر من لامع بود انیمنی را بفرزندی عظمی کہ صاحب سر بودہ ظاہر ساختم و ازان نور و ازان آرزوی مطلع گردانیدم اتفاقاً فرزندی مرحومی باین دولت سبقت کرد و پردۂ خاک در دریاے نور مستغرق گشت ؎ ہنیئاً لارباب النعم نعیمہا ۔ وللعاشقین المسکین ما یتجرع ۔ از شرافت این بلدۂ معظم ست کہ مثل فرزندی اعظمی کہ از اکابر اولیاء اللہ است در آنجا آسودہ است و بعد از مدتی ظاہر شد کہ آن نور موضع لمعہ ایست از انوار قلبیہ این فقیر کہ از نجا اقتباس نمودہ در آن زمین افروختہ اند در رنگ آنکہ چراغی از مشعلہ بر افروزند قل کل من عند اللہ اللہ نور السموات والارض سبحان ربک رب العزۃ عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد للہ رب العالمین **مکتوب بست و سوم** مخدوم زادہ خواجہ محمد عبد اللہ سلمہ اللہ تعالیٰ و ابقاہ و اوصل الی غایۃ ما یتمناہ صدور یافتہ در بیان آنکہ عمدہ کار اتباع سنت سنیہ است و اجتناب از بدعت نامرضیہ و مزیت طریقۂ نقشبندیہ بر سبیل دیگر بواسطہ اتباع صاحب شریعت علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ و عمل بغیر میت نمودن و مداحی این طریقہ علیہ و ما یناسب ذلک ۔ بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی اما بعد فرزندی اعزی سلمہ اللہ سبحانہ عملا یلیق بجنابہ و سائرا حیانمودہ می آید اتباع سنت سنیہ است علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ و اجتناب از بدعت نامرضیہ چون اسلام درین آوان غربت پیدا کردہ است و مسلمانان غریب گشتہ اند و تا میرونند غریب تر میگردند بحدیکہ اللہ گوی بر زمین نخواہد ماند و تقوم الساعۃ علی شرار الناس معلوم تمند کسی است کہ درین غربت احیای سنتی از سنن متروکہ نماید و اماتت بدعتی از بدع مستعملہ فرماید این آنوقت ست کہ ہزار سال از بعثت خیر البشر علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام گذشتہ است و علامات قیامت پرتو انداختہ و سنت او اسطہ بعد عہد نبوت مستور شدہ و بدعت بملت افتاد کذب جلوہ گر گشتہ است شاہبازی باید کہ نصرت سنت فرماید و ہر بدعت نماید ترویج بدعت موجب تخریب دین است و تنظیم مبتدع باعث ہدم اسلام من وقر صاحب بدعۃ فقد اعان علی ہدم الاسلام شنیدہ باشند بہمگی ہمت و تمامی نہمت متوجہ آن باید بود کہ ترویج سنتے از سنن نمودہ آید و رفع بدعتی از بدع کردہ شود ہمہ وقت خصوصاً درین آوان ضعف اسلام اقامت مراسم اسلام منوط بہ ترویج سنت است و تخریب بدعت گذشتگان در بدعت حسنی دیدہ باشند کہ بعض افراد آنرا مستحسن داشتہ اند آما این فقیر درین مسئلہ با یشان موافقت ندارد و ہیچ فرد بدعت را حسنہ نمیداند و جز ظلمت و کدورت دران احساس نمینماید قال علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام کل بدعۃ ضلالۃ و می باید کہ درین غربت و ضعف اسلام و سلامتی منوط بابیان سنت و

خرابی مربوط بہ تحصیل بدعت ہر بدعت کہ باشد بدعت را در رنگ کلند میداند کہ ہم بنیاد اسلام مینماید و سنت را در رنگ کوکب درخشان مینماید کہ در شب دیجور ضلالت ہدایت میفرماید علماء وقت را حضرت حق سبحانہ تعالیٰ توفیق دہاد کہ بحسن ہیچ بدعت لب نکشایند و باینان ہیچ بدعت فتوی ندہند اگرچہ آن بدعت در نظرشان در رنگ فلق صبح روشن در آید چہ تسویلات شیطان را در ماوراء سنت سلطان عظیم است و سازمۂ مانعیہ چون اسلام قوت داشت ناچار تحمل ظلمات بدع نمود و شاید کہ بعضے ان از ظلمات در شعشعان نور اسلام نورانی متخیل میشد و باعث حکم بحسن آن می گشت اگرچہ فی الحقیقۃ ہیچ حسن و نورانیت نداشت بخلاف اینوقت کہ وقت ضعف اسلام است تحمل ظلمات بدع صورت ندارد و اینجا فتوای متقدمین و متاخرین متمشی نباید ساخت چہ ہر وقت را احکام علیحدہ است در اینوقت عالم بواسطۂ کثرت ظہور بدعت در رنگ دریای ظلمات بنظر می در آید و نور سنت باغربت و ندرت دران دریای ظلمانی در رنگ کرمہای شب افروز محسوس می گردد عمل بدعت از دیاد آن ظلمت مینماید و تقلیل نور سنت می سازد عمل سنت باعث تقلیل آن ظلمت است و تکثیر آن نور من شاء فلیکثر ظلمۃ البدعۃ و من شاء فلیکثر نور السنۃ و من شاء فلیکثر حزب الشیطان و من شاء فلیکثر حزب اللہ الا ان حزب الشیطان ہم الخاسرون والا ان حزب اللہ ہم المفلحون و صوفیۂ وقت نیز اگر بر سر انصاف بیایند و ضعف الاسلام و افشای کذب را ملاحظہ کنند باید کہ در ماوراء سنت تقلید پیران خود نکنند و امور مخترعہ را بہانۂ عمل شیوخ دیدان خونگیرند اتباع سنت البتہ منجی است و ثمر خیرات و برکات و در تقلید غیر سنت خطر در خطر است و ما علی الرسول الا البلاغ پیران ما را حضرت حق سبحانہ تعالیٰ از ما جزای خیر دہاد کہ ما و پس ماندگان را باینان امور مبتدعہ دلالت نکردند و تقلید خود ہا در ظلمات مہلکہ نینداختند و جز بمتابعۂ سنت راہ ننمودند و غیر از اتباع صاحب شریعت علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ و غیر از عمل بغیر سنت ہدایت نفرمودند لاجرم کارخانۂ این بزرگواران بلند آمد و پیش طاق وصول ایشان مرتفع گشت ایشانند کہ سماع و رقص را پشت پا زدہ اند و وجد و تواجد را بانگشت شہادت دو نیم ساختہ مکشوف و مشہود دیگران نزد این بزرگواران داخل ماسوی است و معلوم و متخیل آنہا قابل نفی معاملہ این اکابر ورای ادراک و دانش است و ورای معلوم و متخیل است و ورای تجلیات و ظہورات است و ورای مکاشفات و معاینات است اہتمام دیگران در اثبات است و ہمت این بزرگواران در نفی ماسوای دیگران تکرار کلمۂ نفی و اثبات برای آن میکنند تا بآخرہ اثبات وسعت پیدا کند و تمام عالم کہ بعنوان غریب پیدا است بتکرار کلمۂ توحید بعنوان حقیقت منکشف گردد و ہمہ را حق بیند و حق یابند تعالیٰ و تقدس بخلاف این بزرگواران کہ مقصودشان از تکرار کلمۂ طیبہ لا الہ الا اللہ وسعت دائرۂ نفی است تا ہر چہ مشہود و مکشوف معلوم و متخیل شدہ بود ہمہ در تحت لا داخل شود و در جانب اثبات ہیچ چیز ملحوظ و منظور نبود اگر فرضاً در جانب اثبات امری ظاہر شود

آنما نیز راجح بنفی باید ساخت وغیر از تکلم بکلمہ مستثنیٰ در مقام اثبات ہیچ نصیب نباشد پس ذکر نفی واثبات در طرق دیگران مناسب حال مبتدیان باشد وذکر اللہ کہ کلمۂ اثبات محض است بعد ازان مناسب بود تا ثبت بمکشوف بتکرار این کلمہ اثبات استقرار واستمرار پیدا کند بخلاف طریق این اکابر کہ بر عکس ست کہ اول اثبات است وثانی نفی آن اثبات پس ذکر اسم اللہ درین طریق در ابتدای مناسب بود وذکر نفی واثبات بعد ازان صورت بندد اگر ناقصی سوال کند وگوید کہ بریں تقدیر اکابر این طریق را از مقام اثبات نصیب نباشد وغیر از نفی نقد وقت شان نبود جواب گوئیم کہ اثبات دیگران در اوائل حال این بزرگواران را میسر است اما بعد از بلند ہمتی آن التفات نمی نمایند بلکہ شایان نفی دانستہ آن را نفی می نمایند ومطلوب ثبت در اوان میدانند پس ہم اثبات دیگران ایشان را میسر است وہم نفی ازان اثبات کہ مناسب مقام کبریای است ایشان را مسلم ہر بی انجام پی بکار ایشان نبرد وہر لوالہوسے از حقیقت معاملہ ایشان آگاہ نبود وشمۂ از عدم حصول این اکابر کہ دران موطن نفس حصول است گفتہ شد اگر از حصول اکابر اکابر ایشان لب کشاید خواص بہ عوام ملحق شوند ومنتہیان در رنگ مبتدیان سبق الف وبا اختیار کنند شعر فریاد حافظ اینہمہ آخر ببرزہ نیست ۔ ہم قصۂ غریب وحدیث عجیب ہست ۔ ومراقبہ ذات تعالیٰ وتقدس کہ دیگران اختیار کردہ اند نزد ایشان از حیز اعتبار ساقط است وبے اصل ومراقبۂ آنجا جز ظلی از ظلال ہیچ نیست تعالی اللہ عما یقولون علوا کبیرا ذات او تعالیٰ بلکہ اسما وصفات او سبحانہ نیز بیرون از حیطۂ فکر ومراقبہ ما است از ینمقام غیر از جہل وحیرت نصیبی نیست نہ آن جہل وحیرت کہ مردم آنرا جہل وحیرت دانند کہ آن مذموم است جہل وحیرت این موطن عین معرفت واطمینان است نہ آن معرفت واطمینان کہ در فہم مردم گنجد کہ از قبیل چون است واز بیچونی بی نصیب دران موطن وہر چہ اثبات کنیم بیچون خواہد بود وتعبیر ازان خواہ بجہل کنیم وخواہ بمعرفۃ من لم یزق لم یدر ایضاً توجیہ این بزرگواران باحدیت است تعالیٰ وتقدس واز اسم وصف جز ذات نمیخواہند تعالیٰ وتقدس ودر رنگ دیگران از ذات بصفات فرود نمی آیند واز ذرہ بخفیض نمیگرایند عجب کار دبار است جمعے ازین طائفہ ذکر اسم اللہ اختیار نمودہ اند وبآن اکتفا نمودہ بصفات فرود می آیند وملاحظہ سمیع وبصیر وعلیم می نمایند وباز بر سبیل عروج از علیم وبصیر وسمیع باسم اللہ میروند چرا باسم اللہ تنہا کفایت نکنند وقبلہ توجہ احدیت ذات تعالیٰ فنا زند الیس اللہ بکاف عبدہ نص قاطع است وکریمۂ قل اللہ ثم ذرہم مؤید این معنی ست بالجملہ نظر ہمت بزرگواران این طریقہ علیہ بلند افتادہ است بہر زرائی قناعتی نسبت ندارند لہذا انہایت

در بدایت ایشان مندرج گشته و مبتدی طریقه ایشان حکم منتهیان طرق دیگر یافته و از ابتدای سفر ایشان در وطن مقرر شده و خلوت در انجمن بحصول پیوسته و دوام حضور نقد وقت شان آمده ایشانند که تربیت طالبان مربوط بصحبت علیه ایشان است و تکمیل ناقصان منوط بتوجه شریف شان نظر شان شافی امراض قلبیه است و التفات شان دافع علل معنویه یک توجه ایشان کار صد اربعین میکند و یک التفات شان برابر ریاضات و مجاهدات سنین

بس نقشبندیه عجب قافله سالار انند که بر نداز ره پنهان بجرم قافله را چه سعادت آثار از ین بیان کسی توهم نکند که این اوصاف و شمائل جمیع اساتذه و تلامذه طریقه علیه نقشبندیه را حاصل است کلا بلکه این شمائل مخصوص باکابر این طریقه علیه است که کار را بنهایة النهایة رسانیده اند و متبدیان رشید باین اکابر نسبت ارادت درست کرده اند و مراعات آداب نموده اند در اج نهایت در بدایت در حق ایشان غایت است بخلاف متبدی ازین طریق که بشیخ ناقص این طریق بر سد اندراج نهایت در حق او متصور نیست چه شیخ او بنهایت نرسیده است در حق متبدی بنهایت چگونه متصور شود سه از کوزه همان برون تراود که در وست ؛ نجابت آثار اطریق این اکابر طریق اصحاب کرام است علیهم الرضوان و این اندراج نهایت در بدایت اثر آن اندراج است که در صحبت خیر البشر میسر میشد علیه و علی آله الصلوة والسلام زیرا که در اول صحبت آن سرور علیه و علی آله الصلوة والسلام آن میسر میشد که در انتهاکم است که دیگران را میسر گردد و این فیوض و برکات همان فیوض و برکات است که در قرن اول بظهور می پیوست هر چند در ظاهر آخر از اول دور است نسبته بوسط انی الحقیقة آخر با اول از وسط نزدیکتر است و منفیض بصحبت آن متوسطان آنرا یاد دارند یا نه بلکه اکثری از متاخران نیز معلوم نیست که بحقیقت ایمان له وارسند والسلام علیکم و علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات الی مکتوب **بست و چهارم** بحاجی محمد دکنی صدور یافته در جواب کتابت او الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی لمراسلهٔ شریفه که از کمال اخلاص و مودت مرسل داشته بودند موجب فرحت فزا دان گشت نسبت رابطه همواره شما را با صاحب رابطه میدارد و واسطهٔ فیوض انعکاسی میشود شکر این نعمت علی الجا! بیاورد و قبض و بسط هر دو بازوی طیران این راه اند بقبض دلگیر نشوند و ببسط خوشحال نگردند آرزوی آن نموده بودند که در جمیع ذرات مشاهدهٔ جمال لایزال میسر شود محبت اطوار انبده را با آرزو چه کار آرزوی او باندازهٔ فهم قاصر او خواهد بود جمال لایزال در مرآت ذرات مشاهده نمودن از قصور نظر است ذرات را چه مجال که مرایای آن جمال گردند انچه در مرایای ذرات مشهود میگردد ظلی از ظلال بی نهایت

آن جمال ست اورا تعالی وراء الوراء باید جست وبیرون دائرهٔ آفاق وانفس باید طلبید نسبتے کہ حال شما دارید فوق تمنای شما است زنہار تقلید مردم پرستی میل نکنند وتمنای نزول از اوج بہ حضیض ننمایند کار خانهٔ اکابر بلند است ان اللہ سبحانہ یحب معالی الہمم المسئول من اللہ سبحانہ جمیعتکم الصوریۃ والمعنویۃ والسلام **مکتوب بست پنجم** بخواجہ شرف الدین حسین در آنکہ ہر عملی کہ بروفق شریعت غرا کردہ آید داخل ذکر است اگرچہ بیع وشری بود الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفهٔ شریفہ کہ فرزندی اعزی محبوب مولانا عبد الرشید ومولانا جان محمد ارسال داشتہ بودند رسید وصحت ومبلغ نذر نیز رسید جزاکم اللہ سبحانہ نیز استماع خبر صحت شما فرحت فزاوان رسانیدای فرزند فرصت غنیمت است وصحت وفراغ مغتنم ہموارہ اوقات را بذکر الٰہی جلشانہ مصروف باید ساخت ہر عملیکہ بروفق شریعت غرا کردہ آید داخل ذکر است اگرچہ بیع وشری بود پس در جمیع حرکات وسکنات مراعات احکام شرعیہ باید نمود ہمہ ذکر گردد تا چہ ذکر عبارت از طرد غفلت است وچون مراعات اوامر ونواہی در جمیع افعال نمودہ آید از غفلت آمر وناہی آنہا نجاتی میسر شد ودوام ذکر او تعالی حاصل گشت این دوام ذکر ورای یادداشت حضرات خواجہا است قدس اللہ تعالی اسرارہم کہ آن مقصود بر باطن است واین در ظاہر نیز متمشی ست اگرچہ متعسر است وقفنا اللہ سبحانہ وایاکم بمتابعۃ صاحب الشریعۃ علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ **مکتوب بست وششم** بعرفان پناہی مرزا حسام الدین احمد ارسال یافتہ در جواب کتابت او کہ از انجا بوی جانب داری می آید ودر آنکہ تلقین ذکر در رنگ تعلیم الف وبی است مرصبیان را بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفهٔ مکرمت کہ محبوب قاصد کشمیر کرم دہ ارسال داشتہ بودند بمطالعهٔ آن مشرف گشت چون متضمن خیریت حضرات آنخدود بود فرحت بخشید جزاکم اللہ سبحانہ خیرا اندراج یافتہ بود کہ مخدوم زادهٔ کلان وخواجهٔ جمال الدین حسین بواسطهٔ شرم تلقین میان شیخ الہداد آنجا نتوانستند رسید مخدوما ہنوز ازین قسم سخنان بوی جانب داری می آید وازین طرح وضع مباینت ومخالفت مفہوم میگردد انا للہ وانا الیہ راجعون مخدوم زادهٔ کلان بایستے شرم وصیت والدبزرگوار خود می کردند وشرم توجہ وافادہ کہ در حضور ایشان نسبت بہر دو مخدومزادہ بامر حضرت ایشان واقع شدہ بود نیز می کردند ومیان شیخ الہداد باوجود دعوی پیر پرستی باوی درین امر جرات نمینمودند ملاحظهٔ وصیت وسبقت افادہ میکردند انچہ شما نوشتہ اید حق وثواب خواہد بود اما مکتوبیکہ مخدوم زادهٔ کلان بمحبوب برادر عزیز خود ارسال داشتہ بودند متضمن کمال تواضع بودہ ومشتمل بر فرط طلب وشوق عباد تہا دران مکتوب اعتیا نمودہ بودند کہ

بی جنون طلب ایراد آن عبارات متصور نیست بعد از ارسال مکتوب مگر انحرافی راه یافته باشد ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ ہدیتنا وہب لنا من لدنک رحمۃ انک انت الوہاب اما فقیر میداند کہ وصیت ایشان بحکمت نخواہد بود و امید است کہ عاقبت محمود خواہد داشت اما افسوس است کہ آن قسم طلب کہ شمۂ ازان از مکتوب ایشان مفہوم میگشت بر باد رود و ضد آن بجای آن نشیند بر دوستان و بر اخوانان یعنی بسیار گران است کہ اہتمام آن دارند کرما اگر کار بجرد تلقین تمام است مبارک باشد نزد فقیر تلقین ذکر در رنگ تعلیم الف بی است مر صبیان کہ مجرد ہمین تعلیم حصول ملکۂ مولویت است چہ مضایقہ متوقع از کرم التفات شما انست کہ پلۂ طرف دارے را بگذارند و مجمع یاران بسادات آشنائی کنند زیادہ چہ مبالغہ نماید والسلام مکتوب بست و ہشتم بمولانا محمد طاہر بدخشی ارسال یافتہ در جواب تشکیکات شیخ عبد العزیز جونپوری در مکتوب اول کہ بنام اوست دران نمودہ بود بعد الحمد و الصلوات و تبلیغ الدعوات میرساند مکتوب شریف کہ بعد از عدت مدید ارسال داشتہ بودند رسیدہ فرحت رسانید حضرت حق سبحانہ و تعالی بجمعیت ظاہر و باطن متحلی و متزین دارد فقیر در نہایت سہ مکتوب بشما نوشتہ است از انجملہ یک مکتوب بشما رسیدہ است مسافت بعیدہ عذر بنماید و مکتوبیکہ مشیخت مآب شیخ عبد العزیز نوشتہ بودند بہ مصحوب مکتوب شما نیز رسید و انچہ اندراج نمودہ بودند بوضوح انجا میدید آنجا اندراج یافتہ بود کہ اگر حقائق ممکنات کہ صور علمیہ اند عدمات باشند کہ اضداد صفات اند لازم می آید حصول آن عدمات در ذات تعالی و تقدس و ہو سبحانہ منزہ عن ذلک عجب شبہ است میدانند کہ حضرت حق سبحانہ اشیاء شریفہ و کثیفہ را میداند و ہیچ کدام اینہا در ذات تعالی حصول نیست و ہیچ کدام اتصاف نہ در بنصورت حصول از کجا پیدا شود و نیز اندراج یافتہ بود کہ حقائق ممکنات باید کہ وجودے و ثبوتی باشند نہ عدمی کہ حقائق عبارت از ارواح و نفوس ممکنات است بلی وجود و ثبوت علمی دارند کہ در حقائق درکار است باید کہ این اعتراض اول بشیخ محی الدین بکنند کہ گفتہ الاعیان ما شمت رائحۃ الوجود عجب کار است اینجا حقائق عبارت از ارواح و نفوس ممکنات داشتہ و اعیان ثابت و معلومات اللہ گذاشتہ و نیز اندراج یافتہ کہ انبیاء علیہم الصلوات و التسلیمات و اولیا علیہم الرضوان و سائر افراد انسان کہ از ممکنات اند اگر حقائق اینہا عدمات باشند کہ شرف و کرامت ازین زمرہ علیہ مسلوب و معدوم گردد چرا مسلوب و معدوم نگردد کہ او تعالی بکمت بالغہ و قدرت کاملۂ خود آن عدمات را بحسن تربیت خود مرایای عکوس اسما و صفات خویش میساخت بشرف نبوت و ولایت مشرف گردانیدہ

وبطلال کمالات خود متحلی گردانیده معزز ومکرم ساخت چنانچه انسان را از ماءمهین خلق کرده بدرجات علیا رسانید العجب شرف وکرامت انسان را در نظر در آورند وتنزیه وتقدیس واجب را تعالی وتقدس از دست داده میگویند همه اوست اشیاء خسیسه ورذیله را عین حق میگویند تعالی وتقدس از ان مقوله تحاشی نمی نمایند وحقائق عدمیه مر انسان را تجویز نمینمایند واز ان تحاشی دارند حضرت حق سبحانه تعالی انصاف دهاد ونیز اندراج یافته بود که سخن اجمالی را بابداع ارتفاع نمیتوان نمود سخن مبدع مقولهٔ همه اوست را میدانیم مقولهٔ همه از دست مجمع علیه علما است تا این زمان که راه ملامت وشناعت بر صاحب فصوص مسلوک است بواسطه همین مقوله ست که همه اوست میگوید وحاصل معارف فقیر که نوشته است همه از دست که مقبول شرع وعقل است فکیف که مؤید بکشف والهام گردد وشیخ مشار الیه بعد از ذکر اعتراضات در مقام شفقت آمده نوشته اند که اگر حقائق ممکنات ارواح انسانی دارند موافق جمهور است که از جمهور کدام صنف را مراد داشته باشند تا این زمان مسموع نشده است که حقائق ممکنات را کسے ارواح انسانی گفته باشد العجب کل العجب شیخ خیال کرده که هر کسے سخن را بقیاس وتخمین میگوید وتبتکر وتخیل میباشد کلا معارفی که بی کشف والهام در گفت ونوشت آید بی شهود ومشاهده در تحریر وتقریر گنجد بهتان وافترا است علی الخصوص که مخالف قوم گوید شیخ مشار الیه تا چه اعتقاد داشته باشد واین معارف را از کدام قبیل فهمیده بود ربنا اغفر لنا ذنوبنا واسرافنا فی امرنا وثبت اقدامنا وانصرنا علی القوم الکافرین والسلام **مکتوب بست وهشتم** بمولانا محمد صادق کشمیری در جواب استفسارهای او بعد الحمد والصلوة وتبلیغ الدعوات میرساند مکتوب شریف رسید چون متضمن احوال پسندیده بود موجب فرحت گشت نوشته بودند که در روایت معامله بجای رسیده است که حمل صفات بر حق تعالی وتقدس به تکلف مینماید ویا سبحانه وراء همه میداند سعی نمایند که این حمل هم بتکلف میسر نشود وبحیرت صرف انجا مد پرسیده بودند که در رشحات از بابا وآبریز نقل کرده است که گفته چون حق سبحانه تعالی روز ازل گل آدم می سرشت من آب بران گل میریختم تاویل این چگونه باشد بدانند که خدمات طینت حضرت آدم علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام چنانچه ملائکه کرام را علی نبینا وعلیهم الصلوة والسلام دخل داده بود در روح او را قدس سره نیز دخل داده باشند وخدمت آب ریزی باو سپرده بعد از نشاء عنصری او بلکه بعد از کمال او باین معنے او را اطلاع داده باشند جائز است که حضرت سبحانه وتعالے ارواح مجرده را قدرتی دهد که افعال اجسام صادر نماید ازین قبیل است انچه بعضے از کبرا از

افعال شاقۂ خود خبر داده اند که پیش از وجود عنصری بقرون متطاوله صادر شده بودند آن صدور افعال از ارواح مجرده ایشان بوده و اطلاع بر تمنیے ایشان را بعد از وجود عنصرے حاصل شده جمعی را حد و راین افعال در توهم تناسخ می اندازد حاشا و کلا که بدنے دیگر با و تعلق گرفته باشد روح مجرد است که باقدار خداوندے جل سلطانه کار بدن میکند و ارباب زیغ را در ضلالت می اندازد و در نیمقام مجال سخن بسیار ست و تحقیقات غریبه فائض گشته اگر توفیق یافت جای ثبت خواهد نمود انشاالله تعالیٰ الآن وقت مساعدت ننمود و ایضاً پرسیده بودند که در رشحات مینویسد که چون خواجه علاء الدین قدس سره از مولانا نظام الدین خاموش گران خاطر شده خواستند که از ایشان سلب نسبت کنند مولانا در آنوقت التجا بروحانیت آن سرور آورد علیه و علیٰ آله الصلوٰة و السلام و از انحضرت علیه و علیٰ آله الصلوٰة و السلام بحضرت خواجه خطاب رسید که نظام الدین از آن ماست کسی را بروی مجال تصرف نباشد و جای دیگر در همین کتاب می نویسد که در پیری حضرت خواجگی احرار قدس سره از مولانا سلب نسبت نمودند مولانا میگفت که خواجه ما را پیر یافتند و هرچه داشتم بردند و در آخر کار مفلس گردانیدند این چگونه بود که حضرت رسالت صلی الله علیه و علیٰ آله الصلوٰة و السلام کسے را که از آن خود ساخته باشند و فرموده که کسے را بروی مجال تصرف نیست حضرت خواجگی احرار قدس سره چگونه بروی تصرف کنند بدانند که حضرت خواجه ما قدس سره این نقل را نمی پسندیدند و در سلب نسبت مولانا توقف داشتند و میفرمودند که مولانا عبد الرحمٰن و غیر ایشان از مریدان مولانا سعد الدین کاشغرے که مرید مولانا نظام الدین ست بسیارند و هیچ یکی بر این نقل لب نکشاده است و هر دو قول پیش نیامده مولانا فخر الدین علی از کجا نوشته باشد اگر این خبر صدق میداشت بتواتر نقل میشد لتوافر الدواعی علی نقله و چون بتواتر منقول نگشت و به خبر واحد قرار گرفت معلوم شد که در صدق آن تردد است و بعضے از نقلهای دیگر که صاحب رشحات کرده است از صدق دور اند و اهل این سلسله علیه در ان نقلها تردد دارند و هو سبحانه اعلم ایضاً حضرت خواجه ما قدس سره می فرمودند که مغلس ساختن و لالت بر سلب ایمان دارد اعاذنا الله سبحانه منه و تمنے تجویز نمودن بسیار مشکل ست ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا و هب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب **مکتوب بست و نهم** بفضیلت پناهی شیخ عبد الحق دهلوی صدور یافته در بیان آنکه بهترین امتعه این نشاه حزن و

اندوه است وگوارا ترین نعم این مائده الم ومصیبت الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی محمد ومالکرما در ورود مصائب ہر چند تحمل اذی است امّا امید کرامتہا است بہترین امتعہ این نشاۂ حزن واندوہ است وگوارا ترین نعم این مائدہ الم ومصیبت این شکر پارہ بداروی تلخ غلاف رفیق فرمودہ اند و باین حیلہ راہ ابتلا وانمودہ سعادتمندان نظر بر حلاوت آنہا انداختہ وآن تلخی را در رنگ شکری خایند ومرارت را بر عکس صفرا شیرین پیما بند چرا شیرین نباشند کہ افعال محبوب ہمہ شیرین اند علتے مگر آنرا تلخ یا بدکہ باسوای گرفتار است دولتمندان در ایلام محبوب آنقدر حلاوت ولذت می یابند کہ در انعام او متصور نباشد ہر چند ہر دو از محبوبند ولیکن در ایلام نفس محب را مدخلے نیست ودر انعام قیام بمراد نفس است سہ ہنیئا لارباب النعیم نعیمہا بانا اللہم لاتحرمنا اجرہم ولاتفتنا بعدہم وجود شریف ایشان درین غربت اسلام اہل اسلام را مغتنم است سلمکم اللہ سبحانہ وابقاکم والسلام

مکتوب سی ام بخواجہ محمد اشرف وحاجی محمد فرکنی در جواب کتابت ایشان ودر جواب و سوال یکی از ورزش نسبت رابطہ ودیگری از فتور مشغولی خود بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفۂ گرامی کہ اخوی اعزین اشرفین ارسالداشتہ بودند رسید وکیفیات احوال کہ اندراج یافتہ بود بوضوح انجامید خواجہ محمد اشرف ورزش نسبت رابطہ را نوشتہ بودند کہ بجدی استیلا یافتہ است کہ در صلوات آنرا مسجود خود می داند ومی بیند واگر فرضاً نفی کند منتفی نمیگردد ومحبت اطوار ااین دولت متمنای طلاب است از ہزاران یکی را اگر بہند صاحب اینمعاملہ مستعد تمام المناسبتہ است بحیثیل کہ بادراک صحبت شیخ مقتدا جمیع کمالات او را جذب نماید رابطہ را چرا نفی کنند کہ او مسجود الیہ است نہ مسجود لہ چرا محاریب ومساجد را نفی نکنند ظہور این نسبم دولت سعادتمندان را میسر است تا در جمیع حوال صاحب رابطہ را متوسط خود دانند ودر جمیع اوقات متوجہ او باشند نہ در رنگ جماعہ بیدولت کہ خود را مستغنی دانند وقبلہ توجہ را از شیخ خود منحرف سازند ومعاملۂ خود را بر ہم زنند دیگر خبر فوت والدۂ فرزندان خود نوشتہ بودند انا للہ وانا الیہ راجعون خواندہ فاتحہ خواندہ شد ودر اثنای خواندن اثر اجابت مفہوم گشت مولانا حاجی محمد اظہار نمودہ بودند کہ قریب دو ماہ است کہ فتوری در مشغولی رفتہ است وآن ذوق وحلاوت کہ سابقاً داشت نماندہ موقوف اطوار اغم نیست اگر دو چیز فتور نرفتہ باشد یکے ازان دو چیز متابعت صاحب شریعت است علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات والتحیات دوم محبت

واخلاص است بشیخ خود باثبوت این دو چیز اگر هزاران ظلمات طاری شود باک ندارد و آخر او را ضائع نخواهند گذاشت اگر بیاذاً باللہ سبحانہ یکی ازین دو چیز نقصان پیدا گردد خرابی در خرابی است اگرچہ بخضور وجمعیت باشد کہ آن استدراج است کہ عاقبت خرابی دارد و از حضرت حق سبحانہ تعالیٰ تضرع و زاری ثبات این دو امر خواہند و استقامت بریں دو امر مسئلہ نمایند فانہا ملاک الامر و مدار النجاۃ والسلام علیکم وعلی سائر الاخوان خصوصاً علی الحب القدیم مولانا عبد الغفور السمرقندی **مکتوب سی و یکم** بخواجہ شرف الدین حسین صدور یافتہ در بیان وعظ و نصیحت الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی فرزند عزیز فرصت مغتنم است باید کہ تمام عمر باموور لاطائل صرف نشود بلکہ تمام بمرضی حق جل وعلا صرف یا بنماز پنجگانہ بجمعیت وجماعت باتعدیل ارکان یا بدکہ ادا یا بد و نماز تہجد را از دست ندہند و استغفار سحر را رایگان نگذارند و بخواب خرگوش مخلوط بنا شند و بخلوط عاجلہ مصر نگردند و تذکر موت و احوال آخرت نصب عین دارند بالجملہ از دنیا معرض باشند و بآخرت مقبل بقدر ضرورت بدنیا پردازند و سائر اوقات باشتغال امور آخرت معمور دارند حاصل کلام آنکہ دل باید کہ از گرفتاری ماسوی آزاد باشد و ظاہر باحکام شرعیہ متحلی و متزین سہ کار اینست و غیر این ہیچ ؛ باقی احوال بخیر است والسلام **مکتوب سی و دوم** بمرزا قلیچ اللہ صدور یافت در جواب عریضۂ او کہ شکایت از جمعیت باطن نوشتہ بود و مانیاسب ذلک بعد الحمد والصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات میرساند صحیفۂ شریفہ کہ در باب عزا نوشتہ بود ندرسید انا للہ وانا الیہ راجعون ما ہم بتوفیق اللہ سبحانہ بقضاء او تعالیٰ راضی شدیم شما ہم راضی باشید و بدعا و فاتحہ مدد و معاون گردید دیگر خبر خلاصی شما باعث مسرت و فرحت گشت و از درد و الم یکی الم تسکین یافت للہ سبحانہ الحمد و المنہ علیٰ ذلک شکایت از جمعیت باطن نوشتہ بود ندبی تشتت ظاہر را تاثیر عظیم است در تصرف باطن چون در باطن کدورت یابند تدارک آن بتوبہ و استغفار نمایند و چون صورت ہائلہ ظاہر شود بکلمہ تہلیل لاحول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم نفط دفع آن بکنند و تکرار معوذتین در ان وقت مغتنم است باقی احوال مستوجب حمد است للہ سبحانہ الحمد والمنہ دائما و علی کل حال و اعوذ باللہ سبحانہ من حال اہل النار فقیر اثر ضعف داشت بنابران بتفصیل احوال نپرداخت حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ باد شما را بر جادۂ شریعت مصطفویہ علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والتحیۃ استقامت کرامت فرماید والسلام **مکتوب سی و سوم** بمولانا محمد صالح کولابی صدور یافتہ در بیان آنکہ محبوب در نظر محب

www.ahnafmedia.com

در همه حال محبوب است اگر انعام فرماید و اگر ایلام نماید بلکه نزد اقل ایلام از زیاد محبت بخش است از انعام او مزیت حمد بر شکر و ما یناسب ذلک الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی اخوی اعزے مولانا محمد صالح معلوم فرمایند که محبوب در نظر محب بلکه در نفس امر همه وقت محبوب است و همه حال محبوب اگر ایلام فرماید محبوب است و اگر انعام نماید محبوب نزد اکثر مردم که بدولت محبت مشرف گشته اند در وقت انعام از زیاد محبت محبوب ست از وقت ایلام از زیاد هر دو در وقت مساوات است و نزد اقل عکس انیما ملة است و ایلام از زیاد محبت بخش است از انعام او مقدمه این دولت عظمی احسن ظن است بمحبوب حتی که اگر محبوب بر حلقوم محب اجراء سکین نماید و هر عضو او را از عضو دیگر جدا سازد محب او را عین صلاح خود داند و بهبود خود تصور کند و چون بحصول این حسن ظن کراهت فعل محبوب از نظر محبت برخاست بدولت محبت ذاتی که مخصوص بحبیب رب العالمین است علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات و معرا است از جمیع نسب و اعتبارات مشرف گشت و در ایلام زیاده از انعام محبوب التذاذ و فرح یافت انکارم که انیمقام فوق مقام رضا است چه در رضا دفع کراهت فعل ایلام محبوب است و انیجا التذاذ باین فعل زیرا که هر چند از جانب محبوب جفا بلند تر بود از جانب محب فرح و سرور زیاده تر باشد شتان ما بینهما و چون محبوب در نظر محب بلکه در نفس امر همه وقت و همه حال در نظر او محبوب است لاجرم محبوب در همه وقت و همه حال بلکه در واقع و نفس امر محمود و ممدوح نیز خواهد بود و محب در وقت ایلام و انعام او مادح و ثناخوان او فمن یصدق لهذا المحب الصادق ان یقول حامدا و مصدقا الحمد لله رب العالمین علی کل حال و یصیر هذا المحب من الحامدین له سبحانه فی السراء و الضراء حقیقة ما ناکه مزیت حمد بر شکر ازین رهگذر است که در شکر انعام منعم ملحوظ است که راجع بصفت بلکه بفعل است و در حمد ملحوظ حسن و جمال محمود است سواء کان ذاتیا او وصفیا او فعلیا و سواء کان انعاما او ایلاما فان ایلامه سبحانه حسن کانعامه تعالی فیکون الحمد البالغ فی الثنا و اجمع لمراتب الحسن و الجمال و الابقی فی حالتی السراء و الضراء بخلاف الشکر فانه مع تصوره سریع الزوال و علی شرف الهلاک بزوال الانعام و هلاک الاحسان سوال تو در بعضی از مکتوبات خود نوشته که مقام رضا فوق مقام محبت و مقام حب است و انجا مینویسی که این مقام محبت فوق مقام رضا است توفیق در میان دو سخن چیست جواب انیمقام محبت و راء آن مقام محبت و مقام حب است چه آن مقام مشتمل بر نسب و اعتبارات است اجمالا و تفصیلا اگرچه آن محب را محبت ذاتی گویند و این حب را حب ذات تصور کنند زیرا که آنجا قطع نظر از ملاحظه شیون و اعتبارات نیست بخلاف انیمقام که از نسب و

اضافات معراست مکمل انچه در بعضے از مکتوبات اندراج یافته است که فوق مقام رضا قدم گاهی نیست الا خاتم الرسل را علیه وعلیهم وعلی آله کل الصلوات والتسلیمات مگر عبارت از نیمقام است که مخصوص اوست علیه وعلی آله الصلوة والسلام والله سبحانه اعلم بحقائق الامور کلها باید دانست که گرامت ظاهر منافی رضاء باطن نیست و مرآت صورت فانی صلاحیت حقیقت نه زیرا که ظاهر و صورت عارف کامل را بر صفات بشریت واگذاشته اند تا با قتباب کمالات او گردد و ابتلاو آزمائش پیدا کند و محق با مبطل ممتزج گردد این ظاهر و صورت عارف کامل را نسبت بباطن حقیقت او در رنگ جامه یکتا تصور باید نمود نسبت بشخص لابس آن جامه و معلوم است که جامه را نسبت بآن شخص چه مقدار است همچنین است قدر صورت نظر بحقیقت او این صورت عارف ربانی بصران در رنگ کوه می انگارند و مثل صوری حقائق خود خیال میکنند لاجرم در مقام انکار می آیند و حرمان کسب می نمایند والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی **المکتوب سی وچهارم** بنور محمد تهاری صدور یافته در جواب عریضهٔ او که از توارد احوال نوشته بود الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی مکتوب شریف رسید از توارد احوال بوضوع انجامید بدانند که حضرت حق سبحانه وتعالی چنانچه داخل عالم نیست خارج عالم هم نیست و چنانچه منفصل از عالم نیست متصل بعالم هم نیست او تعالی هست اما نه بصفات دخول و خروج و اتصال و انفصال از وی سبحانه مسلوب است خالی از ین صفات اربع او را سبحانه باید جست و بیرون از ین صفات او را تعالی باید یافت اگر زنگی از ین صفات ممتزج است گرفتاری ظلال و مثال حاصل است بلکه بصفت بیچونی و بیچگونی که گردی از ظلیت نداشته باشد او را تعالی باید طلبید و اتصال بیچونی بآن مرتبه پیدا باید کرد این دولت نتیجهٔ صحبت است گفتن و نوشتن راست نمی آید و اگر نمی نویسند که فهم کنند که دریا بدکنار خود سه گرم باشند و تا حین ملاقات کیفیات احوال را نویسان باشند والسلام **مکتوب سی وپنجم** به پیرزادگی خواجه محمد عبدالله سلمه الله تعالی صدور یافته در جواب استفسارهای که نموده بود نماز توحید واز عین الیقین و مانیاسب ذلک بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوة و تبلیغ الدعوات بجناب مخدوم زاده میرساند صحیفهٔ شریفه رسید از مطالعهٔ آن فرحت فراوان بحصول انجامید از شمول نسبت حضور و استیلای آن اندراج یافته بود نیک و مبارک است این دولت که شما را در سلسلهٔ ما میسر شده است در سلاسل دیگر اگر در ده سال میسر گردد نعمت عظمی اشمرند و کرم عظیم تصور نمایند شکر این نعمت بجا باید آورد چون میدانند که فطرت شما بلند است و به تحسین این قسم احوال از شایبهٔ عجب مبرا است اظهار این نعمت نموده آید لیکن شکر تم لازیدنکم نص قاطع ست نوشته بودند که پیشگاه توحید ظهور کردن گرفته است این دولت نیز مبارک باشد با دب قبول این وارد نمایند اما غلبهٔ این حال آداب شرعیه را نیک مراعات فرمایند و حقوق بندگی را کما ینبغی

بجا آرند و بدانند کہ این شعبدہ بر تقدیر صدق و صحت بواسطہ استیلای محبت محبوب است کہ محب ہر چند بیند و داند غیر از محبوب نہ بیند و نداند و از ہر کہ لذت و ذوق بگیرد و انرا منسوب بمحبوب داند درین صورت مشہود محب کثرت است لیکن بعنوان وحدت پس فنا در نیمو طن متحقق نباشد زیرا کہ در فنا رفع شہود کثرت است بالکل بواسطہ استیلا شہود واحد این فنا نیز نسبت بعدم شہود کثرت ممکنات گفتہ اند حقیقت فنا وقتی متحقق شود کہ کثرت اسماء و صفات و شیون و اعتبارات نیز تماما از نظر محقق گردند و جز احدیت ذات مجرد تعالی ہیچ چیز ملحوظ و منظور نباشد حقیقت تمامی سیر الی اللہ اینجا جلوہ گر گردد و خلاصی از گرفتاری ظلال بالکلیہ در نیمقام صورت بندد و این زمان معاملہ باصل اصول افتد و از ذال بمدلول رسیدہ شود و از علم بعین و از گوش بآغوش عروج نمودہ آید و وصل عریان متحقق گردد وکذا وکذا ثم کذا وکذا بغیر از رمز و اشارت و آن ہم مبہم و سر و رمگ ازان موطن لب نمی توان کشاد مخدوم زادہ از ما بیان آن عین الیقین میطلبند و میخواہند کہ آن عین الیقین در علم عین کنجد مشکل کار است چہ کند و چہ گوید و چہ سان وانماید و معقول سازد مگر مخدوم زادہ از کرم معذور دارند و از طلب علم بطلب حال گرانید دو سوالی کہ مخدوم زادہ کردند ہر دو سوال از بلند فطرتی خبر داد یک سوال از بیان عین الیقین بطرز خاص بودہ چنانچہ گذشت و سوال دیگر از بیان تاویل متشابہات قرآنی بودہ کہ علم آن نصیب علماء راسخین است جواب سوال دوم از جواب سوال اول ہم دقیق تر است و پوشیدہ تر و شایان استتار است و منافی ظہور و اظہار علم تاویل متشابہات کنایات از معاملاتست کہ مخصوص برسل است علیہم الصلوات والتسلیمات از امتان مگر اقل قلیل را بہ تبعیت و وراثت ازین علم نزولی ارزانی دارند و درین فشاء بمرتفع از حمال شان برایشان نکشانیدہ امید است کہ از فشاء جم غفیر از امتان نیز بتبعیت باین دولت مہتد گردند انیقدر بقلم می در آید کہ درین نشانیز بعضے دیگر را در او آن اقل رو است کہ باین دولت مشرف سازند تا علم بحقیقت معاملہ ندہند و تاویل را منکشف نسازند بالجملہ جائز است کہ تاویل متشابہات حاصل آن بعض بود تا گمان نماند کہ چہ حاصل دارد زیرا کہ متشابہات کنایات از معاملاتست روا بود کہ معاملہ حاصل شود و علم بآن معاملہ میسر گردد و انیمنی در یک فردی از منتسبان خود مشاہدہ نمودہ است بر گیرے تا چہ رسد سوال شما از نیمعاملہ امیدوار ساختہ است اللھم اتمم لنا نورنا واغفر لنا انک علی کل شئ قدیر والسلام

مکتوب سی و ششم

بخواجہ محمد تقی صدور یافتہ در بیان بحث امامت و حقیقت مذہب اہل سنت و جماعت و مذہب مخالفان و در بیان آنکہ اہل سنت متوسط اند در میان افراط و تفریط کہ روافض و خوارج اختیار کردہ اند و مداحی اہل بیت آنسرور صلی اللہ علیہ وسلم و ما ینا سب ذلک بسم اللہ الرحمن الرحیم

بعد الحمد والصلوٰۃ تبلیغ الدعوات میرساند محبت درویشان وارتباط والفت باایشان ورغبت استماع سخنان
این طائفہ علیہ وسیل باوضاع واطوار این طبقہ سینما ازاجل نعم خداوند نیست جلسلطانہ واز اعظم دُوَل او
تعالیٰ مخبر صادق فرمودہ است علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام المرء مع من احبّ پس محبت ایشان باایشان است
وورحرم حریم قرب طفیلی ایشان توفیق آثار سعادت اطوار فرزندی خواجہ شرف الدین حسین ظاہر ساختند
کہ این اوصاف حمیدہ درایشان باوجود تعلقات شتی جمع است واینمعنی پسندیدہ باوجود گرفتاریہای لاطائل
مجتمع للہ سبحانہ الحمد والمنۃ علیٰ ذلک صلاح ایشان موجب صلاح جم غفیر است وفلاح ایشان مستلزم فلاح
جمع کثیر مشار الیہ ظاہر ساختند کہ ایشان بسخنان توآشنا اند ورغبت باستماع علوم تو دارند اگر چند کلمہ بجناب
ایشان بنویسی بہتر باشد اجابۃ للملتمس چند کلمہ نوشتہ شد چون درین ایام ازبحث امامت بسیار مذکور میشود وہر یکے
درین باب ظن وتخمین سخن میراند بضرورت درین بحث چند سطر نوشتہ آمد وحقیقت مذہب اہل سنت ومذہب
مخالفان بیان نمودہ شد نجابت آثار امن علامات اہل السنۃ والجماعۃ تفضیل الشیخین ومحبۃ الختنین تفضیل شیخین
کہ بامحبۃ ختنین جمع شود از خصائص اہل سنت وجماعت است تفضیل شیخین باجماع صحابہ وتابعین ثابت
شدہ است چنانچہ نقل کردہ اند آنرا اکابر ائمہ کہ یکی از ایشان امام شافعی است وشیخ ابوالحسن اشعری
میفرماید کہ تفضیل ابوبکر وعمر رضی اللہ عنہما قطعی است واز حضرت امیر رضی اللہ عنہ متواتر ثابت شدہ است کہ در زمان
خلافت وآوان مملکت خود در حضور جم غفیر خود میفرمود کہ ابوبکر وعمر بہترین این امت اند چنانچہ امام ذہبی گفتہ
امام بخاری روایت کردہ است کہ حضرت امیر فرمودہ است کہ بہترین مردم بعد از پیغمبر علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ
والسلام ابوبکر است پسر عمر رضی اللہ عنہ پسر مرد دیگر پس گفت پسر او محمد بن الحنفیہ پسر تو ای فرمود نیستم مگر یک
مردی از مسلمانان بالجملہ تفضیل شیخین از کثرت روات ثقات بحد شہرت وتواتر رسیدہ است انکار آن یا از
راہ جہل است یا از راہ تعصب وچون مجال انکار نیافت عبد الرزاق کہ از اکابر شیعہ است بی اختیار تفضیل
شیخین قائل گشت وگفت کہ چون علی شیخین را بر خود تفضیل دادہ من ہم تفضیل او ایشان را بر وی تفضیل
میدہم واگر او تفضیل نمیداد من ہم تفضیل نمیدادم گناہ است کہ من دعوی محبت علی نمایم وبہ او مخالفت کنم و
چون در زمان خلافت حضرت ختنین ظہور فتن واختلال در امور مردم بسیار شدہ بود وبدلہای مردم ازین راہ
کدورت بحد پیدا گشتہ وعداوت وکینہ در میان مسلمانان استیلا یافتہ بضرورت محبۃ ختنین نیز از جملہ شرائط
سنت وجماعت اعتداد نمودہ اند تا جاہلے ازین راہ سوء ظن باصحاب خیر البشر علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام

پیدا نکند و بجا نشینان پیغمبر علیه و علیهم الصلوٰة والسلام بغض و عداوتی حاصل نیارد پس محبت حضرت امیر شرط تسنن آمد و آنکه این محبت ندارد از اهل سنت خارج گشت و خارجی نام یافت و آنکه در محبت امیر طرف افراط اختیار کرد و زیاده از انچه شاید بوقوع آورد و غلو در ان محبت نمود و بسب و طعن اصحاب خیر البشر علیه و علیهم الصلوٰة والسلام زبان کشود ترک طریق صحابه و تابعین و سلف صالحین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین کرد رافضی نام یافت پس اهل سنت متوسط اند در میان افراط محبت امیر و در میان تفریط آن محبت که روافض و خوارج اختیار کرده اند و شک نیست که حق در وسط است و افراط و تفریط هر دو مذموم چنانچه امام احمد حنبل از حضرت امیر روایت کرده که گفته حضرت پیغمبر علیه و علی آله الصلوٰة والسلام فرمود که تو مثلی است از عیسی دشمن داشتند او را یهود تا آنکه بر مادر او بهتان بستند و دوست داشتند او را نصاری تا آنکه فرود آوردند او را بمنزل که او ندانست یعنی ابن الله گفتند پستر امیر فرمود هلاک گردند در من دو مرد یکی آنکه در محبت من افراط نماید و انچه در من نیست مرا اثبات کند و دیگری آنکه با من دشمنی نماید بعداوت بر من بهتان نبندد پس حال خوارج را بحال یهود تشبیه فرمود و حال روافض را بحال نصاری که هر دو از حق وسط دو طرف افتاده اند خیلی جاهلی باید که اهل سنت و جماعت را از محبان حضرت امیر ندارند و محبت امیر را مخصوص بر فضه دارد محبت امیر رفض نیست تبری از خلفاء ثلثه رفض است و بیزاری از اصحاب کرام مذموم و ملام امام شافعی میفرماید سه لو کان رفضاً حب آل محمد فلیشهد الثقلان انی رافض یعنی حب آل محمد رفض نیست چنانچه گمان میبرند و اگر همین حب را رفض گویند پس رفض مذموم نیست زیرا که ذم رفض از راه تبری دیگران می آید نه از راه محبت ایشان پس محبان اهل بیت رسول علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات اهل سنت باشند و فی الحقیقه گروه اهل بیت هم ایشانند نه شیعه که دعوی محبت اهل بیت رسول علیه الصلوٰة والسلام مینمایند و خود را گروه اهل بیت میگیرند اگر بر محبت اهل بیت اقتصار نمایند و تبری از دیگران نکنند و تعظیم و توقیر جمیع اصحاب پیغمبر علیه الصلوٰة والسلام والتحیات بجا آرند و مشاجرات ایشانرا بر محامل نیک محمول دارند داخل اهل سنت باشند و از خوارج و روافض بیرون بوند زیرا که عدم محبت اهل بیت خروج و تبری از اصحاب رفض و محبت اهل بیت با تعظیم و توقیر جمیع اصحاب کرام تسنن بالجمله بنای خروج در فرض بر بغض مصاحبان پیغمبر است علیهم الصلوات والتحیات و بنای تسنن بر حب مصاحبان او علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات والتحیات عاقل منصف هرگز بغض اصحاب را بر حب ایشان نخواهد گزید و بدوستی پیغمبر همه را دوست خواهد داشت علیه و علیهم الصلوات والتحیات قال علیه

الصلوٰۃ والسلام من احبھم یحبنی احبھم ومن ابغضھم یبغضنی ابغضھم بر سر اصل سخن رویم وگوئیم چگونہ عدم محبت اہل بیت برحق اہل سنت گمان بردہ شود کہ آن محبت نزد این بزرگواران جزو ایمان است وسلامتی خاتمہ را برسوخ آن محبت مربوط ساختہ اند والد بزرگوار این فقیر کہ عالم بود بعلم ظاہری وبعلم باطنی در اکثر اوقات ترغیب بمحبت اہل بیت میفرمودند ومیفرمودند کہ این محبت را در سلامتی خاتمہ مدخلی است عظیم نیک رعایت آن باید نمود در مرض موت ایشان این فقیر حاضر بود چون معالجہ ایشان بآخر رسید وشعور باین عالم کم اند فقیر در آن وقت سخن ایشان را بیاد ایشان داد از ان محبت استفسار نمود در ان بیخودی فرمودند کہ غرق محبت اہل بیتم شکر خدای عزوجل در آن وقت بجا آوردہ شد محبت اہل بیت سرمایہ اہل سنت است مخالفان ازین معنی غافل اند واز محبت متوسط ایشان جاہل جانب افراط را خود اختیار کردہ اند وماوراء افراط را تفریط انگاشتہ حکم بخروج نمودہ اند ومذہب خوارج انگاشتہ اند ندانستہ اند کہ درمیان افراط وتفریط حد یست وسط کہ مرکز حق است وموطن صدق کہ نصیب اہل سنت گشتہ است شکر اللہ تعالیٰ سعیہم مجب است کہ خوارج را اہل سنت گشتہ اند واستیصال دشمنان اہل بیت ایشان نمودہ انداز رفضہ در آن وقت اثری ونشانے نبودہ اگر بودہ حکم عدم داشتہ بگر بزعم فاسد خود محبان اہل بیت را رفضہ تصور کنند واہل سنت را روافض گویند عجب معاملہ است گاہی اہل سنت را از خوارج می شمرند کہ افراط محبت ندارند وگاہی نفس محبت را ازین بزرگواران احساس نمودہ ایشان را روافض میدانند لہذا ایشانان از جہالت خود اولیاء نظام اہل سنت را کہ دم از محبت اہل بیت میزنند واظہار حب آل محمد مینمایند علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات روافض می انگارند وبسیارے را از علمای کرام اہل سنت کہ منع از افراط آن مینمایند ودر تعظیم وتوقیر حضرت خلفاء ثلثہ می کوشند خوارج میدانند

وای ہزار وای ازین جرأتہائے نامناسب ایشان اعاذنا اللہ سبحانہ من افراط تلک المحبۃ ومن تفریطہا ازافراط محبت است کہ تبری از خلفاء ثلثہ وغیر ایشان را شرط محبت امیر داشتہ اند انصاف باید نمود کہ این چہ محبت ست کہ شرط حصول آن بیزاری از جانشینان پیغمبر بود علیہ وعلیہم الصلوٰۃ والسلام وسب وطعن اصحاب خیر البشر بافضل علیہ وعلیہم الصلوات والتحیات گناہ اہل سنت ہمین است کہ با محبت اہل بیت توقیر وتعظیم جمیع اصحاب آن سرور مینمایند علیہ وعلیہم الصلوٰۃ والتسلیمات وہیچ یکی را از ینہا باوجود منازعات ومخالفات یکدیگر بہبدی یاد نمیکنند واز ہوا وتعصب دور می دارند از جہت تعظیم صحبت پیغمبر علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام وتکریم مصاحبان او علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام مع ذلک محق را محق میگویند

ومبطل را مبطل آ بطلان اورا از هوا و هوس دور میدارند و برای واجتهاد حوالہ مینمایند و روافض از اہل سنت وقتی خوشنود گردند کہ اہل سُنت نیز در رنگ ایشان از دیگر اصحاب کرام تبری نمایند و سوء ظن با این اکابرین حاصل کنند خوشنودی خوارج مربوط بعداوت اہل بیت است و منوط ببغض آل محمد علیہ وعلیہم الصلوات والبرکات ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ ہدیتنا وہب لنا من لدنک رحمۃ انک انت الوہاب نزد اکابر اہل سنت شکر اللہ تعالی سعیہم اصحاب پیغمبر علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات در وقت منازعات و محاربات یکدیگر سہ گروہ بودند جمعے بدلیل واجتہاد حقیت جانب امیر نمودہ بودند و جمعے دیگر بدلیل و اجتہاد حقیت جانب دیگر را یافتہ و طائفہ دیگر متوقف بودند و ہیچ جانب را بدلیل ترجیح نداده پس طائفہ اولی نصرت جانب امیر واجب آمد کہ موافق اجتہاد ایشان است و بر طائفہ دوم نصرت جانب مخالف امیر لازم کہ مودی اجتہاد ایشان است و بر طائفہ سوم توقف لازم آمد ترجیح یکی بر دیگری خطا ہر سہ فرقہ بمقتضای اجتہاد خود عمل نمودند و آنچہ بر ایشان لازم و واجب بود بجا آوردند پس ملامت چہ گنجایش دارد و طعن چہ مناسب بود امام شافعی فرماید و نیز منقول از عمر بن عبد العزیز است تلک دماء طہر اللہ تعالے عنہا ایدینا فلنطہر عنہا السنتنا ازین عبارت مفہوم میشود کہ بحقیت یکی و خطای دیگرے ہم لب نباید کشود و ہمہ را جز بہ نیکی یاد نباید کرد و ہمچنین در حدیث نبوی آمدہ است علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام اذا ذکر اصحابی فامسکوا یعنے چون اصحاب من مذکور گردند و از منازعات ایشان یاد کردہ شود شما خود را نگاہ دارید و یکی را بر دیگرے اختیار نکنید لیکن جمہور اہل سنت بدلیلے کہ بر ایشان ظاہر شدہ باشد بر انند کہ حقیت در جانب امیر بودہ و مخالف او راہ خطا پیمودہ لیکن این خطا چون خطاء اجتہادی است از ملامت و طعن دور است واز تشنیع و تحقیر پاک و مبرا از حضرت امیر منقول است کہ فرمودہ برادران ما بر ما باغی گشتند انہا نہ کافر اند و نہ فاسقان زیرا کہ ایشان را تاویلی است کہ منع کفر و فسق میکند پس اہل سنت در فضہ ہر دو تخطئہ محاربان امیر مینمایند و ہر دو بحقیت جانب امیر قائل لیکن اہل سنت زیادہ از اطلاق لفظ خطا کہ ناشی از تاویل است در حق محاربان امیر تجویز نمیکنند و زبان را از طعن و تشنیع ایشان نگاہ میدارند و محافظت حق صحبت خیر البشر مینمایند علیہ وعلیہم الصلوات آن سرور فرمودہ علیہ وعلیہم الصلوٰۃ والسلام اللہ اللہ فی اصحابی لا تتخذوہم غرضا یعنی از خدا بترسید جل شانہ از خدا بترسید جل سلطانہ در حق اصحاب من از برای تاکید این کلمہ را تکرار فرمود و نگیرید اصحاب مرا نشانہ تیر ملامت خویش و نیز فرمودہ اصحابی کالنجوم

بایهم اقتدیتم اهتدیتم یعنی اصحاب من چون ستاره ها اند هر کدام ایشان که اقتدا کنید راه یابید و احادیث دیگر هم در باب تعظیم و توقیر جمیع صحابه بسیار آمده اند پس همه را معزز و مکرم باید داشت و زلات ایشانرا بر محامل نیک حمل باید نمود این است مذهب اهل سنت درین مسئله و رفضه در بن باب غلو مینمایند و محاربان امیر را تکفیر میکنند و بانواع طعن و اقسام شتم ایشان زبانهای خود را آلوده میسازند اگر مقصود ظهور حقیقت جانب امیر است و اظهار خطای محاربان او پس آنچه اهل سنت اختیار کرده اند کافی است و بر حد اعتدال است سب و طعن اکابر دین نمودن از دیانت دور است و دورتر است که رفضه آن اختیار نموده و شتم اصحاب پیغمبر علیه و علی آله الصلوة والسلام دین و ایمان خود تصور کرده عجب دینی است که سب جانشینان پیغمبر علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات جزو اعظم اوست طوائف مستوجبان هر کدام جزها اختیار کرده اند و از اهل سنت جدا افتاده درمیان جمیع آن طوائف فرقه خوارج و روافض دورتر از معامله اند و از حق بعید افتاده اند زیرا که سب و طعن اکابر دین را جزو اعظم ایمان خود تصور کنند از حق چه نصیب خواهند داشت روافض دوازده فرقه اند تکفیر اصحاب پیغمبر علیه و علیهم الصلوة والسلام مینمایند و سب خلفای راشدین را عبادت میدانند این جماعت از اطلاق لفظ رفض بر خود تحاشی مینمایند و روافض غیر خود ها را میدانند که در احادیث وعید بسیار در حق رفضه آمده است کاشکے از معنی رفض هم اجتناب مینمودند و تبری از اصحاب پیغمبر علیه و علیهم الصلوات والتحیات نمیکردند هندوان هندوستان نیز خود را بهتر میگویانند و از لفظ کفر تحاشی میکنند و خود را کفار نمیدانند و کفار ساکنان دار حرب را می انگارند غلط فهمیده اند هر دو صنف کفار اند بحقیقت کفر متحقق اینها مگر اهل بیت پیغمبر را علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات در رنگ خود ها تصور کرده اند و ایشانرا نیز دشمنان ابی بکر و عمر رضی الله عنهما خیال نموده و بنجاعة بحکم تقیه که دارند اکابر اهل بیت را منافق و مخادع انگاشته اند و حکم کرده اند که حضرت امیر سی سال بحکم تقیه با خلفا ثلثه صحبت نفاق داشته امر و بناحق تعظیم و توقیر ایشان نموده عجب معامله است اگر محبت اهل بیت رسول الله بواسطهٔ محبت رسول است علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات باید که دشمنان رسول را نیز دشمن باشند و سب و لعن اینها بیشتر از سب و لعن دشمنان اهل بیت کنند هرگز ابوجهل را که دشمن رسول است علیه و علی آله الصلوات والتحیات و انواع آزار جفا های بیشمار بآن سرور رسانیده علیه و علی آله الصلوة والسلام ازین جماعه کسے نشنیده است که سب و لعن او کرده باشند و در ساوی او زبان کشوده ابوبکر صدیق را که احب الرجال الی رسول الله است علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات بزعم فاسد خود دشمن

اہل بیت تصور نمودہ بہ سب و طعن او زبان درازی مینمایند و امور نامناسب با و منتسب میسازند این چہ دیانت و تدین است خدا نکند جلشانہ کہ ابو بکرؓ و عمر و سائر صحابہ کرام با اہل بیت رسول علیہ و علی آلہ الصلوات والسلام دشمن بوند و بغض و عداوت بآل محمد داشتہ باشند این بی انصافان کا تشکے دشمنان اہل بیت راست کنند و تعین اسامی اکابر صحابہ نمایند و سوء ظن بزرگان دین پیدا نسازند این زمان در نیاب مخالفت ایشان اہل سنت مرتفع میگردد چہ اہل سنت نیز دشمنان اہل بیت را دشمن اند و طعن و تشنیع ایشان قائل از خوبی اہل سنت است کہ شخص معین را کہ بانواع کفر مبتلا بود باحتمال اسلام و توبہ بجہنمی نمیگویند و اطلاق لعن تجویز نمے کنند بر کافران علی الاطلاق لعنت تجویز میکنند اما بر کافر معین تجویز لعن نمیکنند تا زمانیکہ سوء خاتمہ او بدلیل قطعی معلوم شود و روافض بی تحاشی ابو بکر و عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما را لعن می کنند و اکابر صحابہ را سب و طعن مینمایند ہدانہم اللہ سبحانہ سواء الصراط درین مبحث در دو مقام اختلاف عظیم است میان اہل سنت و مخالفان مقام اول آنکہ اہل سنت بحقیت خلافت خلفاء اربعہ قائل اند و ہر چہار را خلفاء برحق میدانند زیرا کہ در حدیث صحیح آمدہ است کہ اخبار از مغیبات است الخلافۃ بعدی ثلثون سنۃ و این مدت بخلافت حضرت امیر تمام شدہ پس مصداق این حدیث ہر چہار خلیفہ باشند و ترتیب خلافت برحق باشد و مخالفان انکار حقیت خلافت خلفاء ثلثہ مینمایند و خلافت ایشان را بتعصب و تقلب منتسب مے سازند و امام برحق غیر از امیر دیگر را نمیدانند و بسببے کہ از امیر بخلفاء ثلثہ واقع شدہ بود ہر تقیہ حمل میکنند و در میان اصحاب کرام خیر الانام علیہ و علیہم الصلوٰۃ والسلام صحبت نفاق می انگارند و در عدارات کید کبیر را مخادع تصور مینمایند زیرا کہ بزعم ایشان ہما موافقان امیر بمخالفان او بحکم تقیہ البتہ صحبت نفاق داشتند و خلاف انچہ در دلہای ایشان بودہ بزبان ظاہر میساختند و مخالفان نیز چون بزعم ایشان اعداء امیر و اعدای دوستان امیر بودند با ایشان بنفاق آشنائی می کردند و معاوات را بموالات و امینو دند پس بزعم ایشان جمیع اصحاب پیغمبر علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات منافق و مخادع بودند و بظاہر خلاف انچہ در باطن بود ظاہر می کردند پس باید کہ نزد اینہا بدترین این امت اصحاب کرام باشند و بدترین صحبتہا صحبت خیر البشر بود علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام کہ این اخلاق ذمیمہ از انجا ناشی شدہ است و بدترین قرون قرن اصحاب باشد کہ پر از نفاق و عداوت و بغض و کینہ بودہ و حال آنکہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ در کلام مجید خود ایشان را رحماء بینہم میفرماید اعاذنا اللہ سبحانہ عن معتقداتہم السوء ہر گاہ سابقان این امت را باین اخلاق ذمیمہ متصف سازند در لاحقان

چه خیریت خواهند یافت آن طائفه مگر آیات قرآنی و احادیث نبوی را که در فضل صحبت خیر البشر علیه وعلیهم الصلوٰة والسلام
و در فضیلت اصحاب کرام او علیه وعلیٰ آله الصلوٰة والسلام وارد در خیریت این امت وارد شده اند ندیده اند یا دیده اند ایمان
بآن نیاورده قرآن و احادیث به تبلیغ اصحاب کرام بما رسیده است چون اصحاب مطعون باشند دینی که از راه ایشان بما رسیده است
نیز مطعون خواهد بود نعوذ بالله سبحانه من ذلک مقصود این جماعت گمراه ابطال دین است و انکار شریعت او علیه وعلیٰ آله الصلوات
والتسلیمات بصورت اظهار محبت اهل بیت رسول مینمایند و بحقیقت ابطال شریعت او علیه وعلیٰ آله الصلوات والتسلیمات
میکنند کاشکے امیر و موافقان امیر را مسلّم میداشتند و بدان تقیه که از صفات اهل مکر و نفاق است قسم نمی ساختند جماعت از موافقان
امیر و یا از مخالفان او که سی سال یا کمتر صحبت بنفاق دارند و بمکر و خداع زندگانی نمایند چه خیریت در آنها خواهد بود و اینها
چگونه شایان اعتماد خواهند بود ابو هریره رضی الله تعالیٰ عنه را طعن میکنند و نمیدانند که در طعن او نصف احکام شرعیه ملعون
میگردد زیرا که علماء مجتهدین فرموده اند که در احکام شرعیه ششهزار احادیث وارد شده است یعنی ششهزار احکام شرعیه
بسنت ثابت شده است ازان ششهزار یک هزار و پانصد بروایت ابو هریره به ثبوت پیوسته است پس
طعن او طعن نصف احکام شرعیه باشد و امام بخاری گوید که راویان ابو هریره زیاده از هشت صد نفر از صحاب
کرام و تابعین یکی از ایشان ابن عباس است و ابن عمر نیز از وی روایت کند و همچنین جابر بن عبد الله و انس
بن مالک از رواة او هست و حدیثی از حضرت امیر نقل میکنند در طعن ابی هریره آن حدیث مفتری است چنانچه علماء
تحقیق آن فرموده اند و حدیث دعاء آنسرور علیه وعلیٰ آله الصلوٰة والسلام مرابی هریره را بفهم در علما معروف
است قال ابو هریره حضرت مجلس الرسول صلی الله علیه وعلیٰ آله وسلم فقال من یبسط منکم ردائه حتی افیض فیه مقالتی
فیضمها الیه ثم لا ینسیٰ شیئا فبسطت بردة کانت علی فافاض رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله وسلم مقالته فضممتها الی
صدری فما نسیت بعد ذلک شیئا پس بمجرد زعم خود شخصے بزرگ دین را دشمن امیر دانستن و سب و طعن و لعن در حق
او جائز داشتن از انصاف دور است ائمه کلها افراط محبت است که نزدیک است که سراز ربقهٔ ایمان بیرون اندازد
و اگر فرضاً تقیه در حق امیر تجویز نموده آید چه خواهند گفت در اقوال امیر که بطریق تواتر در افضلیت شیخین منقول گشته اند
و همچنین کلمات تدسیه او که در عین خلافت و مملکت خود در حقیت خلافت خلفاء ثلثه صادر شده چه تقیه همین قدر است
که در حقیت خلافت خود نماید و به بطلان خلافت خلفاء ثلثه را ظاهر فسازد اما اظهار حقیت خلافت خلفاء ثلثه و بیان
افضلیت شیخین امریست علیحده ماورای آن تقیه که مجملی غیر از صدق و صواب ندارد و به تقیه رفع آن صورت
نه بندد و ایضاً احادیث صحاح که بحد شهرت رسیده است بلکه متواتر المعنی گشته که در فضیلت حضرات خلفاء ثلثه

وغیر ایشان وارد گشته وجمعی را از ایشان مبشر بجنت ساخته آن حدیث را چه جواب خواهند گفت زیرا که تقیه در حق حضرت پیغمبر علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام مجوز نیست چه تبلیغ بر پیغمبران لازم است علیهم الصلوات والتسلیمات وایضاً آیات قرآنی که در نیاب نازل گشته اند تقیه آنجا متصور نیست حضرت حق سبحانه وتعالی ایشانرا لانصاف وبا علوم ارباب معقول است که تقیه از صفات جبانست است باسد الله آنرا نسبت دادن نامناسب است بحکم بشریت صفت تقیه در یکساعت یا دو ساعت یا یک روز یا دو روز اگر تجویز نموده آید گنجایش دارد تا سی سال در اسد الله این صفت جبانت اثبات نمودن ومصر بر تقیه داشتن بسیار مستکره است واصرار بر صغیره کبیره گفته اند اصرار بر صفتی از صفات ارباب شقاق با اصحاب نفاق چه خواهد بود کاش قباحت این امر را بفهمند از تقدیم شیخین گریخته اند که متلزم امامت امیر است وتقیه اختیار کرده اند اگر شناعت صفت تقیه را که از صفات ارباب نفاق است می فهمیدند هرگز تجویز آن نمیکردند واز دو بلیه اهون را اختیار مینمودند بلکه گوئیم در تقدیم شیخین هیچ اهانت امیر نیست حقیت خلافت امیر بحال خود است ودرجهٔ ولایت در تبعهٔ هدایت وارشاد او کرم الله تعالیٰ وجهه بحال خود در اثبات تقیه تنقیص وتوهین لازم است که این صفت از خصائص ارباب نفاق است واز لوازم اصحاب مکر وخداع مقام دوم آنکه اهل سنت شکر الله تعالیٰ سعیهم مشاجرات ومنازعات اصحاب خیر البشر را علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات بر محامل نیک محمول میدارند واز هوا وتعصب دور میدانند زیرا که نفوس ایشان در صحبت خیر البشر علیه وعلیهم الصلوات والتحیات مزکی شده بود وسینهای ایشان از عداوت وکینه پاک گشته غایة مافی الباب چون هر کدام را رای واجتهاد بوده وهر مجتهد را عمل بموافق رای خود واجب بضرورت در بعض امور بسبب مخالفت آرای مخالفت ومشاجرت لازم گشت وهر یکی را تقلید رای خود صواب آمد پس مخالفت شان در رنگ موافقت برای حق بوده نه برای هوا وهوس نفس اماره مخالفان ومحاربان حضرت امیر را تکفیر میکنند وانواع طعن وتشنیع در حق محاربان تجویز مینمایند هرگاه اصحاب کرام در بعض امور اجتهادیه آن سرور علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات مخالفت کردند خلاف رای آن سرور علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام حکم نموده اند وآن خلاف ایشان مذموم وملام نبوده ومنع آن باوجود نزول وحی نیامده مخالفت با امیر در امور اجتهادیه چرا کفر باشد ومخالفان چرا ملعون وملام باشند محاربان جمع غفیر اند از اهل اسلام واز اجلای اصحاب اند وبعضے از ایشان مبشر بجنت تکفیر وتشنیع ایشان امر آسان نیست کبرت کلمة تخرج من افواههم قریب نصف دین وشریعت را نزدیک است که ایشان تبلیغ کرده باشند اگر ایشان ملعون باشند اعتماد از شطر دین میخیزد وچگونه امین بزرگواران ملعون باشند که روایت یکی از انهارا بیکی رد نکرده نه امیر نه وزید صحیح بخاری که اصح کتب

است بعد کتاب اللہ تعالیٰ و شیعہ نیز بران اعتراف دارند فقیر از احمد تبتی کہ از اکابر شیعہ بود شنیدہ ام کہ میگفت کتاب بخاری کہ اصح کتب است بعد کتاب اللہ آنچہ روایات ہم از موافقان امیر است و ہم از مخالفان امیر و بموافقت و مخالفت راجح و مرجح نمانستہ است چنانچہ از امیر روایت کند از معاویہ نیز روایت دارد اگر شائبۂ طعن در معاویہ و روایت معاویہ بودی ہرگز در کتاب خود روایت او را درج نکردی و ہمچنین در سلف کہ تعاند احاد بودہ اند ہیچ یکی باینوجہ در روایت حدیث فرق نکردہ است و مخالفت امیر را منشاء طعن نساختہ باید دانست لازم نیست کہ امیر در جمیع امور خلافیہ محق باشند و مخالفت ایشان بر خطا ہر چند در امر محاربہ حق بجانب امیر بودہ زیرا کہ بسا است کہ در احکام خلافیہ صدر اول علماء تابعین و ائمہ مجتہدین مذہب غیر امیر را اختیار کردہ اند و حکم بمذہب کردہ اگرچہ حق بجانب امیر متعین بودی بخلاف آن حکم نکردندی قاضی شریح کہ از تابعین و صاحب اجتہاد بودہ است بمذہب امیر حکم نکردہ و شہادت امام حسن را علیہ الرضوان باسطہ نسبت نبوت منظور نداشتہ و مجتہدین بقبول قاضی شریح عمل نموده اند و شہادت پسر را برای پدر تجویز نکردہ اند و در مسائل دیگر ہم اختیار اقوال غیر امیر کردہ مخالف رای امیر بودہ است بسیار است بر متتبع منصف مخفی نخواہد بود تفصیل آن از اطالت میطلبد پس بر مخالفت امیر گنجایش اعتراض نباشد و مخالفان مطعون و ملام نباشند حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا کہ حبیبہ حبیب رب العالمین بودہ است و تالب گور مقبولہ و منظورۂ او علیہ الصلوٰۃ والسلام بودہ و حضرت پیغمبر مرض موت را بحجرۂ او بسر بردہ و در کنار او جان دادہ و در حجرۂ مطہرۂ او مدفون گشتہ سہ ذلک الشرف حضرت صدیقہ عالمہ و مجتہدہ بودہ است و پیغمبر علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام بیان شطرین را باو حوالہ داشتہ و اصحاب کرام در مشکلات احکام رجوع باوی نمودند و حل مغلقات از وی دریافتند ہمچنین صدیقہ مجتہدہ را باسطۂ مخالفت حضرت امیر مطعون ساختن و اشیاء ناشایستہ را باوی منتسب نمودن بسیار نامناسب است و دور از ایمان بہ پیغمبر است علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام امیر اگر داماد حضرت پیغمبر است و پسر عم است حضرت صدیقہ زوجۂ مطہرۂ او ست علیہ و علی جمیع اہل بیتہ الصلوات والسلام و حبیبہ مقبولہ او علیہ و علی آلہ الصلوات والسلام پیش ازین بچند سال در اب فقیر آن بودہ کہ اگر طعام مے پختہ مخصوص بروحانیات مطہرۂ اہل عبا میساخت و بآن سرور حضرت امیر و حضرت فاطمہ و حضرات ائمہ را طعم میکرد علیہم الصلوات والتسلیمات شبے در خواب بیند کہ آن سرور حاضر است علی آلہ الصلوٰۃ والسلام فقیر بر ایشان عرض سلام میکند متوجہ فقیر نمیشوند و روبجانب دیگر دارند درین اثنا بفقیر فرمودند کہ من طعام در خانۂ عائشہ میخورم ہر کہ مرا طعام فرستد بخانۂ عائشہ فرستد این زمان فقیر دریافت کہ سبب عدم توجہ شریف ایشان آن بودہ کہ فقیر حضرت صدیقہ را در ان طعام شریک

نمی ساخت بعد ازان حضرت صدیقہ رضؓ را بلکہ سائر ازواج مطہرات را کہ ہمہ اہلبیت اند شریک میساخت و جمیع اہلبیت
توسل مینمود پس آزار وایذا کہ بحضرت پیغمبر علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام از راہ حضرت صدیقہ بر سد زیادہ ازان
آزار وایذا است کہ از راہ حضرت امیر بر سد بر عقلای صاحب انصاف آئینی مخفی نیست آری این بر تقدیریست کہ
محبت حضرت امیر و تعظیم او بواسطۂ محبت و تعظیم حضرت پیغمبر باشد علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام و بواسطۂ قرابت وعلیہ وعلی
آلہ الصلوٰۃ والسلام واگر کسے محبت امیر را استقلالاً اختیار کند و سبب حضرت پیغمبر را در ان مدخل ندہد ازین بحث خارج است
و قابل مخاطبہ نہ غرض ازین ابطال دین است و ہدم شریعت میخواہد کہ بی توسط حضرت پیغمبر علیہ وعلی آلہ الصلوٰت والسلام را
اختیار کند و از محمد بعلی گراید و ہو عین الکفر و محض الزندقہ و علی از وی بیزار است و از گرداو در آزار دوستی اصحاب و اخبان
او علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات بواسطۂ دوستی پیغمبر است علیہ وعلی آلہ الصلوات والتحیات و تعظیم و تکریم ایشان
بواسطۂ تعظیم و تکریم او علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام قال علیہ وعلی آلہ الصلوات والسلام من احبہم فبحبی احبہم و بمبغضین کسی کہ با ایشان
دشمن است بدشمنی پیغمبر دشمن است کما قال علیہ الصلوٰۃ والسلام من ابغضہم فبغضی ابغضہم یعنی محبتی کہ با صحاب من متعلق
شدہ است ہمان محبت است کہ بمن تعلق گرفتہ است و بمبغضین بغض ایشان ہمان بغض است کہ بمن متعلق گشتہ است طلحہ و زبیر
رضی اللہ تعالیٰ عنہما از کبار اصحاب اند و در عشرۂ مبشرہ بحث طعن و تشنیع ایشان نامناسب ست و لعن و طعن ایشان
عائد بلاعن و طاعن و ہمان طلحہ و زبیر اند کہ حضرت فاروق خلافت را بعد از خود در میان شش نفر شوری گذاشت و
طلحہ و زبیر را داخل آنہا ساخت و بر ترجیح یکی بر دیگری دلیل و امضا نیافت و طلحہ و زبیر باختیار خود نصیب خلافت را گذاشتند
و ہر یکی ترکت حظی گفتہ و ہمان طلحہ است کہ پدر خود را بواسطۂ سوء ادب کہ نسبت بآن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام
از وی بوجود آمدہ بود کشتہ است و سر او را در ملازمت آفسرور آوردہ بود و در قرآن مجید ثنای او برین فعل آمدہ و
ہمان زبیر است کہ مخبر صادق علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام قاتل او را وعید بدوزخ فرمودہ حیث قال علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ
والسلام قاتل زبیر فی النار طاعن ولاعن زبیر از قاتل او ہیچ کمی ندارد فالحذر الحذر ثم الحذر الحذر عن طعن اکابر الدین و ہم
کبراء الاسلام الذین بذلوا جہدہم فی اعلاء کلمۃ الاسلام و نصرۃ سید الانام و انفقوا اموالہم لتائید الدین باللیل والنہار
و فی السر والجہار و ترکوا لحب الرسول عشائرہم و قبائلہم و اولادہم و ازواجہم و اوطانہم مساکنہم و دیارہم و زروعہم و
اشجارہم و انہارہم و اثروا نفس الرسول علیہ و علیہم الصلوٰۃ والسلام علی انفسہم و اختاروا محبتہ علی محبتہم و اموالہم و ذراریہم
و ہم الذین نالوا شرف الصحبۃ و فازوا فی صحبتہ برکات النبوۃ و شاہدوا الوحی و شرفوا بحضور الملک و رأوا الخوارق و المعجزات
حتی صار علمہم شہادۃ و علمہم عیانا و علموا من الیقین مالا یتطرق لاحد من بعدہم حتی لا یبلغ انفاق غیرہم مثل احدہم بل لا یبلغ

انفاق مدشیرہم ولانصیفہ سوہم الذین اثنی اللہ تعالیٰ علیہم فی القرآن المجید ورضی عنہم ورضوا عنہ ذلک مثلہم فی التوراۃ ومثلہم فی الانجیل
کزرع اخرج شطاہ فازرہ فاستغلظ فاستوی علی سوقہ یعجب الزراع لیغیظ بہم الکفار سمی اللہ تعالیٰ غائظہم کفارا فیحذر عن عقیدہم
لکا یحذر عن الکفر واللہ سبحانہ الموفق جماعۃ کہ اینچنین نسبت رابآن سرور علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات درست کردہ باشند
ومقبول ومنظور او علیہ وعلیہم الصلوات والتحیات گشتہ اگر در بعض امور رایکدیگر مخالفت کنند ومشاجرت نمایند وبہ رای واجتہاد
خود عمل نمایند مجال طعن واعتراض نیست بلکہ حق وصواب در آنموطن اختلاف ست وعدم تقلید رای غیر رای خود است
امام ابو یوسف را بعد از وصول بدرجۂ اجتہاد تقلید امام ابی حنیفہ رضی اللہ تعالیٰ عنہما خطاست وثواب تقلید رای خود است امام
شافعی قول صحابہ را ہر صحابی کہ باشد خواہ صدیق باشد خواہ امیر بررای خود تقدیم نمیدہد وعمل بررای خود اگرچہ مخالف قول
صحابی باشد صواب میداند ہر گاہ مجتہد است را گنجایش مخالفت آرای اصحاب گشت اگر اصحاب بایکدیگر مخالفت نمایند چرا مطعون
باشند باآنکہ گوییم اصحاب کرام در امور اجتہادیہ بآن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام والتحیات خلاف کردہ اند بر خلاف رای
آنسرور علیہ وعلیہم الصلوات والتحیات حکم نمودہ باوجود نزول وحی ذم بر ایشان نیامدہ وبر اختلاف ایشان منع وانکار نگشت
چنانچہ اگر مشت بر این اختلاف نامرضی وناپسند حق بودی از جنابش البتہ منع آن آمدی وبر مخالفت کنندگان وعید نازل گشتے
نفی چہ جماعہ کہ در مکالمہ آن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام رفع صوت مینمودند چگونہ منع آن صوت آمد ووعید آن
بران رفع مترتب گشت قال اللہ تبارک وتعالیٰ یاایہا الذین آمنوا لاترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی ولا تجہروا لہ بالقول
کجہر بعضکم لبعض ان تحبط اعمالکم وانتم لاتشعرون در اساری بدر اختلاف عظیم واقع شدہ بود حضرت فاروق وسعد معاذ حکم
بقتل آن اساری نمودہ بودند ودیگران تجکیس وفدیہ حکم کردہ بودند ومقبول رای آنسرور علیہ وعلیہم الصلوات والتحیات
حکم تجکیس وفدیہ بود ومواضع اختلافات دیگر بسیار ست ازین قبیل است اختلافیکہ در اتیان قرطاس نمودہ بودند آنسرور علیہ
وعلی آلہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات در مرض موت طلب قرطاس فرمودہ بود تا از برای ایشان چیزی بنویسد جمعی گفتند
قرطاس باید آورد وجمعی دیگر منع ایشان قرطاس نمودند حضرت فاروق را نجا علوہ کہ با ایشان قرطاس راضی نشدہ گفت حسبنا
کتاب اللہ اعنان ازین راہ بر حضرت فاروق اعتراض کردہ امروز زبانہای طعن وتشنیع کشادہ اند فی الحقیقۃ محل طعن نیست
زیرا کہ حضرت فاروق دانستہ بود کہ زمان وحی منقطع گشتہ است واحکام سماوی تمام شدہ وغیر رای واجتہاد را در اثبات
احکام گنجایش نمانده در نیوقت آنسرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام ہرچہ خواہند گفت از امور اجتہادیہ خواہد بود کہ دیگران
را درآن شرکت است بحکم فاعتبروا یا اولی الابصار پس صلاح دران دید کہ درین طور علیہ وجمیع ایشان را تضلیع نباید داد
بہ رای واجتہاد دیگران کفایت باید نمود حسبنا کتاب اللہ یعنے قرآن مجید کہ ماخذ قیاس واجتہاد ست مر مستنبطان را کفایت

احکام را از انجا استنباط خواهند نمود و تخصیص ذکر کتاب اللہ تواند بود که برای آن باشد که بقرائن معلوم کرده باشند این احکام که در صدد نوشتن اند ماخذ آنها در کتاب است نه در سنت تا ذکر سنت نمودها آید پس منع حضرت فاروق از جهت شفقت و مهربانی بوده که آن حضرت در شدت وجع بامری تصریح نکنند چنانکه امر ایشان آنسرور علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام نیز برای استحسان بوده نه وجوب تا دیگران از رنج استنباط آن آسوده باشند و اگر امر ایشان از برای وجوب بودی در تبلیغ آن مبالغه فرمودی و بجز اختلاف اعراض ازان ننمودی **سوال** حضرت فاروق در آنوقت گفته اهجر استفهموه مراد ازان چه باشد **جواب** حضرت فاروق نفاید در انوقت فهمیده باشد که این کلام از ایشان بواسطهٔ وجع بقصد و اختیار واقع شده است چنانکه از لفظ کتب متوهم میشود چه آن سرور گاهی چیزی ننوشته است و ایضاً فرمودند لتضلوا بعدی هرگاه دین کامل شد باشد و نعمت تمام گشته و رضای مولی بان پیوسته ضلالت بعد آن بچه صورت خواهد داشت و در یکساعت چه خواهند نوشت که دفع ضلالت کند آنچه در بیست و سه سال ننوشته شده است اگر کافی نیست و دفع ضلالت نمیکند و در یکساعت با وجود شدت مرض چیزی نویسند که دفع ضلالت نماید ازینجا حضرت فاروق دانسته باشد که این کلام بنابر بشریت بقصد ایشان بر زبان رفته است تحقیق یا تعنی بکنید و تجدید استفسار آن نمایند درین اثنا سخن اختلاف بلند گشت حضرت پیغمبر فرمودند که برخیزید و مخالفت نکنید که نزاع در حضور پیغمبر مستحسن نیست دیگر ازان مقوله سخن نفرمودند و از دوات و قرطاس یاد نکردند باید دانست که اختلافی اصحاب کرام در امور اجتهادیه بآن سرور علیه وعلیهم الصلوٰت والتسلیمات نمودند اگر عیاذاً باللہ سبحانه شائبهٔ هوا و تعصب می داشت بر مرهٔ اهل ارتداد میکشید و سر از ربقهٔ اهل اسلام بیرون می نداشت سوء ادب و سوء معاشرت با آنسرور کفر است علیه وعلیهم الصلوٰت والتحیات عاذنا اللہ سبحانه منه بلکه این اختلاف بنابر امتثال امر فاعتبروا بوده است زیرا که شخصی که پایهٔ اجتهاد داشته باشد در احکام اجتهادیه او را تقلید اجتهاد و رای دیگری نمودن خطاست و نهی عن آری در احکام منزله که رای و اجتهاد را دران مدخلی نیست غیر تقلیدی آنجا گنجایش ندارد و ایمان و انقیاد آنها واجب غایة فی الباب اصحاب قرن اول را تکلفات بری بودند و از آرایش عبارات مستغنی اهتمام ایشان باصلاح باطن بوده است و ظاهر ایشان از تظاهر ایشان مطروح و غیر ملحوظ بوده و مراعات آداب دران قرن باعتبار حقیقت و معنی بوده نه باعتبار صورت و لفظ امتثال امر رسول علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام کار ایشان بوده و اجتناب از نامرضیات آنسرور علیه وعلیهم الصلوٰت والتسلیمات معاملهٔ شان با امهات اولاد و ازواج خود را اعدای آن سرور نموده بودند علیه وعلیهم الصلوٰت والتسلیمات از کمال اعتقاد و اخلاص بجناب مبارک آن سرور علیه وعلیهم الصلوٰت والتحیات نمیگذاشتند که بر زمین افتد بلکه در رنگ آبجیات نزافرو میبردند و قصد خوردن خون مبارک او را بعد از فصد از کمال اخلاص مشهور و معروف است اگر عبارتی که موهم سوء ادب است ذکر این قرن که پر از کذب و خداع است از زبان بزرگواران صادر شود نسبت بآن سرور علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام بد ظن نیک فرد و باید آورد و در کلام اصل عبارت باید رفت الفاظ هر قسم که باشد ملحوظ نباید ساخت

طریق سلامتی نیست واللہ سبحانہ الموفق **سوال** چون در احکام اجتہادیہ احتمال خطا راگنجایش شد وثوق در جمیع احکام شرعیہ کہ ازان سرور منقول است علیہ وعلی آلہ الصلوات والسلام چگونہ نمودہ آید **جواب** احکام اجتہادیہ در ثانی الحال احکام منزلہ سماوی گشتہ است زیرا کہ بر خطا مقرر داشتن انبیا جائز نیست علی نبینا وعلیہم الصلوات والتسلیمات پس در احکام اجتہادیہ بعد از ثبوت اجتہاد مستنبطان واختلاف آرا ایشان حکمی از نزد حق جل وعلا نازل میگردد کہ صواب را از خطا جدا سازد وامتیاز محق از مبطل نماید پس احکام اجتہادیہ نیز در زمان آنسرور علیہ وعلی آلہ الصلوات والسلام بعد از نزول وحی کہ تمیز صواب از خطا نمود قطعی الثبوت بود نہ در احتمال خطا ماندہ تشتند پس جمیع احکام کہ در زمان آنسرور علیہ وعلی آلہ الصلوات والسلام کہ بہ ثبوت پیوستند قطعی اند واز احتمال خطا محفوظ زیرا کہ بوحی قطعی ثابت گشتہ اند ابتداءً وانتہاءً مقصود از استنباط اجتہاد این احکام آن بود کہ مجتہدان ومستنبطان ایشان حکمی از نزد حق جل وعلا نازل میگردد کہ صواب را از خطا جدا سازد وامتیاز درجات کرامت حاصل آید وتخلی ومصیب علی تفاوت الدرجات ثواب یابند پس در احکام اجتہادیہ ہم درجات مجتہدان بلند گشت وہم قطعیت آن احکام بعد از نزول وحی ثابت شد آری بعد از انقراض زمانہ نبوت احکام اجتہادیہ ظنی اند کہ مفید عمل اند نہ ثبت اعتقاد کہ منکر اینہا کافر گردد مگر اجماع مجتہدان بران حکم منعقد شود این زمان مثبت اعتقاد نیز باشند وختم المکتوب بالخاتمۃ الحسنۃ فی فضائل اہل بیت الرسول علیہ وعلی آلہ وعلیہم الصلوٰۃ والسلام والبرکات والتحیات روی ابن عبد البر انہ قال علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام من احب علیا فقد احبنی ومن ابغض علیا فقد ابغضنی ومن اذی علیا فقد اذانی ومن اذانی فقد اذی اللہ واخرج الترمذی والحاکم وصححہ عن بریدہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم ان اللہ امرنی بحب اربعۃ واخبرنی انہ یحبہم قیل یا رسول اللہ سمہم لنا قال علی منہم یقول ذلک ثلثا وابوذر والمقداد وسلمان اخرج الطبرانی والحاکم عن ابن مسعود رضی اللہ تعالی عنہم انہ قال النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم النظر الی علی عبادۃ اسنادہ حسن واخرج الشیخان عن البراء رایت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم واحسن علی عاتقہ وہو یقول علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام اللہم انی احبہ فاحبہ واخرج البخاری عن ابی بکرۃ قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم علی المنبر والحسن الی جنبہ ینظر الی الناس مرۃ والیہ مرۃ ویقول ان ابنی ہذا سید ولعل اللہ ان یصلح بہ بین فئتین من المسلمین اخرج الترمذی عن اسامۃ بن زید قال رایت النبی صلی اللہ تعالی علیہ وعلی آلہ وسلم واحسن وحسین علی ورکہ فقال ہذان ابنای وابنا بنتی اللہم انی احبہما فاحبہما واحب من یحبہما اخرج الترمذی عن انس قال سئل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ای اہل بیتک احب الیک قال الحسن والحسین وروی المسور بن المخرمۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال فاطمۃ بضعۃ منی فمن ابغضہا ابغضنی وفی روایۃ یریبنی ما اراہا ویؤذینی ما اذاہا واخرج الحاکم عن ابی ہریرۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال لعلی فاطمۃ احب الی منک

وانت اعز علی منہا وعن عائشۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا قالت ان الناس یتحرون بہدایاہم یوم عائشۃ یبتغون بذلک مرضاۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وقالت ان نساء رسول اللہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم کن حزبین فحزب فیہ عائشۃ وحفصۃ وصفیۃ وسودۃ والحزب الاخر ام سلمۃ وسائر نساء رسول اللہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم فکلم حزب ام سلمۃ فقلن لہا کلمی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یکلم الناس فیقول من اراد ان یہدی الی رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم فلیہد الیہ حیث کان فکلمہ فقال لہا لا تؤذینی فان الوحی لم یاتنی وانا فی ثوب امراۃ الا عائشۃ قالت اتوب الی اللہ سبحانہ من ذلک یا رسول اللہ ثم انہن عون فاطمۃ فارسلن الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فکلمتہ فقال یا بنیۃ الا تحبین ما احب قالت بلی قال فاحبی ہذہ وعن عائشۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا قالت ما غرت علی احد من نساء رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم غرت علی خدیجۃ وما رایتہا ولکن کان یکثر ذکرہا وربما ذبح الشاۃ ثم یقطعہا اعضاء ثم یبعثہا فی صدائق خدیجۃ فربما قلت لہ کانہ لم یکن فی الدنیا امراۃ الا خدیجۃ فیقول انہا کانت وکانت وکان لی منہا ولد وعن ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما قال قال رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم العباس منی وانا منہ واخرج الدیلمی عن ابی سعید ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال اشد غضب اللہ علی من اذانی فی عترتی واخرج الحاکم عن ابی ہریرۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ان رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلی آلہ وسلم قال خیرکم خیرکم لاہلی من بعدی واخرج ابن عساکر عن علی کرم اللہ تعالیٰ وجہہ ان رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلی آلہ وسلم قال من صنع الی اہل بیتی برا کافاتہ علیہا یوم القیمۃ واخرج ابن عدی الدیلمی عن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ان رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلی آلہ وسلم قال لتتبکم علی الصراط اشد کم حبا لاہل بیتی ولاصحابی ۱۲ الٰہی بحق بنی فاطمۃ کہ بر قول ایمان کنی خاتمہ ۔ اگر دعوتم رد کنی در قبول ۔ من و دست و دامان آل رسول ۔ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلیہم وعلی جمیع اخوانہ من الانبیاء والمرسلین والملائکۃ الکرام المقربین وعلی سائر عباد اللہ الصالحین اجمعین **مکتوب سی و ہفتم** بفقیر حقیر عبد الحی کہ جامع این مکتوبات شریفہ است صدور یافتہ در بیان فضائل کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ و ما یناسب ذلک بسم اللہ الرحمن الرحیم لا الہ الا اللہ ہیچ چیز در تسکین غضب رب جل وعلا سلطانہ ازین کلمہ طیبہ نافع تر نیست ہر گاہ این کلمہ طیبہ تسکین غضب دخول نار فرماید غضبہای دیگر خود دون و سست بطریق اولی تسکین آنہا نماید چرا تسکین ننماید کہ بندہ تبکرار این کلمہ طیبہ نفی ماسوای نمودہ انہمہ روگردانیدہ است و قبلہ توجہ معبود برحق راساختہ منشاء غضب توجہات شتی بودہ کہ بندہ بآن مبتلا گشتہ بود و لیس و لیس ہمینی را در عالم مجاز مشاہدہ نمائی چون مالکی از مملوکی در آزار باشد و بر و بغضب نماید بندہ از حسن نشناسد کہ وارد توجہ خود را از ماسوی مالک خود گردانیدہ تمام خود را متوجہ مالک گردانید این زمان نا چار مالک را شفقت و مرحمت در حق مملوک خود پیدا گردد و غضب و آزار مرتفع شود و این کلمہ طیبہ رکلید خزینہ بود نہ رحمت کہ برای آخرت ذخیرہ فرمودہ است بیاید و میدانند کہ شفیع تری از برای دفع ظلمات کفر و کدورات شرک ازین کلمہ طیبہ دیگری نیست کہ یقصد

باین کلمہ کردہ باشند و ذرہ ایمان حاصل نمودہ مع ذلک بر رسوم کفر و ذائل شرک مبتلا گشتہ امید است کہ بشفاعت این کلمہ از عذاب بیرون آید و از خلود در نار نجات یابد چنانچہ در دفع عقوبات سائر کبائر این امت شفاعت محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ و علی آلہ وسلم انفع و اوخل ست و آنرا گفتم کبائر این امت زیرا کہ در امم سابقہ از ارتکاب کبائر کمتر است بلکہ امتزاج رسوم کفر و ذائل شرک نیز اندک بیشتر محتاج شفاعت این امت است در امم سابقہ جمعی بر کفر مصر بودند و جمع دیگر ایمان با خلاص آورند و امتثال اوامر نمودند ہلاک میگشت این امت پر گناہ اگر مثل کلمہ طیبہ شفیع ایشان نمی بود و مثل خاتم الرسول علیہ و علیہم الصلوات والتحیات شفاعت شفاعت نمی نمود بلکہ در رب غفور آنقدر عفو و غفران حق جل و علا کہ در شان این امت بکار خواہد رفت معلوم نیست کہ در شان جمیع امم ماضیہ بکار رود و نود و نہ رحمت را گویا برای این امت پر ذنوب ذخیرہ ساختہ اند تا مستحق کبائر امت گناہگار را نماند و چون حق سبحانہ و تعالی عفو مغفرت را دوست میدارد و ہیچ مادہ از برای عفو و مغفرت برابر این امت پر تقصیر نیست لاجرم این امت خیر الامم گشت و کلمہ طیبہ کہ شفاعت کنندہ ایشان ست افضل الذکر آمد و پیغمبر شفیع ایشان سید الانبیا خطاب یافتہ علیہم الصلوات والتحیات اولئک یبدل اللہ سیاتہم حسنات و کان اللہ غفورا رحیما الی ارحم الراحمین چنین باشد و اکرم الاکرمین چنین بود ؎ با کریمان کار ہا دشوار نیست ۔ و کان ذلک علی اللہ یسیرا ربنا اغفر لنا ذنوبنا و اسرافنا فی امرنا و ثبت اقدامنا و انصرنا علی القوم الکافرین ۔ و نیز از فضائل این کلمہ بشنو قال رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ و علی آلہ وسلم و بارک من قال لا الہ الا اللہ دخل الجنۃ کرتہ نظران تعجب دارند کہ بیک کلمہ گفتن لا الہ الا اللہ چگونہ دخول جنت میسر شود از برکات این کلمہ طیبہ واقف نیستند محسوس این فقیر شدہ است اگر تمام عالم بیک گفتن این کلمہ طیبہ بخشند و بہشت فرستند گنجایش دارد مشہود میگردد کہ برکات این کلمہ مقدسہ را اگر تمام عالم قسمت کند تا ابد الآباد ہمہ را کفایت کند ہمہ را سیراب گرداند فلیعلم کہ باین کلمہ طیبہ مقدسہ محمد رسول اللہ جمع شود و تبلیغ بتوحید انتظام یابد و رسالت با ولایت قرین گردد مجموعہ این دو کلمہ جامع کمالات ولایت و نبوت است و ہادی سبیل این ہر دو سعادت اوست کہ ولایت را از ظلمات ضلال پاک سازد و نبوت را بدرجۂ علیا رساند اللہم لا تحرمنا من برکات ہذہ الکلمۃ الطیبۃ و ثبتنا علیہا و امتنا علی التصدیق بہا و احشرنا مع المصدقین لہا و ادخلنا الجنۃ بحرمتہا و بحرمۃ مبلغہا علیہم الصلوات والتحیات والتسلیمات والبرکات ایضا چون نظر و قدم وا پس ماند و پر و بال ہمت فرو ریزد و معاملہ غیب صرف اقتدار نماید طی مراحل بپای کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ نتوان رفت و جز در کنار این کلمہ مقدسہ قطع آن مسافت نتوان نمود و بیک گفتن کلمہ طیبہ رونمائی آن موطن ہم بامداد و اعانت حقیقت این کلمہ مقدسہ یک گام راہ از آن مسافت قطع مینماید و از خود دور بحق جل و علا نزدیک می افتد و ہر جزو سالک آن مسافت با ضعاف زیادہ است تمام دائرہ عالم امکان پس از اینجا فضیلت این ذکر باید دریافت

کہ تمام دنیا را در جنب آن ہیچ مقداری و احساسے نیست کاشکے حکم قطرہ داشت نسبت بدریای محیط عظمت این کلمہ طیبہ باعتبار درجات گوینده است ہر چند در جہ گوینده بیشتر ظہور این عظمت بیشتر و نزدیک تر جہ حسنا ۔ اذا ما زوته نظرا ۔ آرزوی در دنیا معلوم نیست کہ برابر این باشد کہ کسے در گوشہ خزیدہ باشد و تکرار این کلمہ طیبہ متلذذ و محظوظ بود اگر چہ توان کرد جمیع آرزوہا میسر نمیشود و از غفلت و اختلاط خلق چارہ نہ ربنا اتمم لنا نورنا و اغفر لنا انک علی کل شئی قدیر سبحان ربک رب العزۃ عما یصفون و سلام علی المرسلین و الحمد للہ رب العالمین

مکتوب سی و ہشتم

بملا محمد یوسف کشمیری صدور یافتہ در بیان آنکہ اہل اللہ را در باطن برابر خورد لہ تعلق بدنیا نیست ہر چند ظاہرا بدنیا و ارباب دنیا وی تشبث نمایند و مانیا سب ذلک ۔ الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی معرفت خدا جل سلطانہ بر آنکس حرام کہ برابر خورد لہ در باطن او محبت دنیا بود و یا باطن او را انیقدر تعلق بدنیا باشد و یا این مقدار خاطری از دنیا در باطن او خطور کند ما نند کہ ظاہرا او کہ از باطن بمراحل جدا افتادہ است و از آخرت بدنیا آمدہ و اختلاط بمردم پیدا کردہ لحصول المناسبۃ المشروطۃ فی الافادۃ و الاستفادۃ اگر سخن از دنیا گوید و باسباب دنیوی تشبث نماید گنجایش دارد و ہیچ مذموم نبود بلکہ محمود بود تا حقوق عباد معطل نشود و طریق افادہ و استفادہ مسدود نگردد پس باطن این شخص بہتر از ظاہر اوست حکم جو نمای گندم فروش دارد مردم ظاہر بین در رنگ خود ہا او را گندم نمای و جو فروش تصور مینمایند و ظاہر او را از باطن او بہتر میدانند و خیال می کنند کہ بظاہر بی تعلق و اینمایدو بباطن گرفتار است ربنا افتح بیننا و بین قومنا بالحق و انت خیر الفاتحین و السلام علی من اتبع الہدی و التزم متابعۃ المصطفی علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلیمات العلی

مکتوب سی و نہم

بسید عبد الباقی سارنگپوری صدور یافتہ در بیان اصحاب یمین و اصحاب شمال و سابقان و ما نیا سب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی بر آن ارشدک اللہ تعالی کہ اصحاب شمال اصحاب حجب ظلمانی اند و اصحاب یمین اصحاب ارباب حجب نورانی سابقان آنند کہ از ین حجب و از ان حجب برآمدہ اند و یک قدم بر شمال و قدم دیگر بر یمین نہادہ گوی سبقت بمیدان اصل بردہ اند و از ظلال امکانی و ظلال وجوبی بالا گذشتہ و از اسم و صفت و از شان و تعینات جزئیات تخواستہ تعالے و تقدس اصحاب شمال ارباب کفر و شقاوت اند و اصحاب یمین اہل اسلام و ارباب ولایت اند و سابقان بالاصالۃ انبیاء اند علیہم الصلوات و التسلیمات و بہ تبعیت ہر کرا باین دولت مشرف سازند این دولت بیشتر بہ تبعیت و اکابر اصحاب انبیاء است علیہم الصلوات و التحیات و بر سبیل تملت و ندرت در غیر اصحاب نیز متحقق است و فی الحقیقۃ

این شخص نیز از زمرہ اصحاب است و ملحق بکمالات انبیا علیہم الصلوات والبرکات و رحق او مگر فرمودہ علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام لایدری اولہم خیر ام آخرہم ہرچند فرمودہ علیہ وآلہ الصلوۃ والسلام خیر القرون قرنی لایدری این را باعتبار قرون گفتہ و آنرا باعتبار اشخاص واللہ سبحانہ اعلم لیکن اجماع اہل سنت است بر افضلیت شیخین و بعد از انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات کسے نیست کہ بر ابو بکر سبقت کردہ باشد سابق سابقان این امت اوست و اقدم پیشیان این ملت حضرت فاروق بتوسل او بدولت افضلیت مشرف گشتہ است و بتوسط او از دیگران بالا گذشتہ از ینجاست کہ فاروق را خلیفۂ صدیق میگفتند و در خطبہ خلیفۂ رسول اللہ میخواندند شہسوار این معاملہ حضرت صدیق است و حضرت فاروق ردیف او ست خوش ردیفے کہ بشہسوار مرافقت نماید و باخصال و اوصاف او مشارکت فرماید بر سر اصل سخن رویم و گوئیم کہ سابقان از احکام یمین و شمال خارج اند و از معاملات ظلمانی و نورانی فوق کتاب ایشان وراء کتاب یمین و کتاب شمال است و محاسبۂ شان وراء محاسبۂ اصحاب یمین و اصحاب شمال کاروبار ایشانان علیحدہ است و غنج و دلال بایشان جدا اصحاب یمین در رنگ اصحاب شمال از کمالات شان چہ دریابند و ارباب ولایت در رنگ عامۂ مومنان از اسرار ایشان چہ فراگیرند حروف مقطعات قرآنی رموز اسرار شان است و متشابہات فرقانی کنوز مدراج و صول ایشان حصول بامال ایشانرا از ظل فارغ ساختہ است و ارباب ظلال را از حریم خاص ایشان دور داشتہ مقربان ایشانند و روح در ریحان نصیب شان ایشانند کہ بفرع اکبر اند و بکبین نمیگردند و باہوال قیامت در رنگ دیگران از جانمیروند اللہم اجعلنا من محبیہم فان المرء مع من احب بصدقۃ سید المرسلین علیہ وعلی آلہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات والتحیات والبرکات

مکتوب چہلم

بمولانا بدر الدین صمد و یافتہ در بیان فرق حجب کہ باعتبار شہود است نہ باعتبار وجود و مانیا سب ذلک الحیہ للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی

خرق حجب اسما و صفات و شیون و اعتبارات از حضرت ذات تعالی و تقدس دو قسم است خرقی است کہ باعتبار شہود خرق وجودی ممتنع است و خرق شہودی ممکن بلکہ واقع ہرچند نصیب اقل قلیل و اخص خواص بود و آنچہ در خبر آمدہ است ان للہ سبعین الف حجاب من نور وظلمۃ لو کشف لاحرقت سبحات وجہہ ما انتہی الیہ بصرہ من خلقہ مراد ازین کشف و خرق خرق وجودی ست کہ ممتنع است و آنچہ این فقیر در بعضی رسائل خود نوشتہ است از خرق جمیع حجب از حضرت ذات تعالی و تقدس مراد از ان خرق خرق شہودیست چنانچہ حضرت حق سبحانہ و تعالی شخصے را بصارت کرامت فرماید کہ ماورای حجب و استار اشیای مستورہ را بہ بیند و ینجا خرق حجب و استار باعتبار شہود است فکذا ہذا پس معلوم شد کہ آنچہ این فقیر نوشتہ است از جواز خرق منافی جزم عدم جواز خرق حجب

نیست آن حرق دیگر است این خرق دیگر فلا تکن من الممترین والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات العلی **مکتوب چہل و یکم** بشیخ فرید تھانیسری صدور یافتہ در بیان آنکہ بمراتب نہایت النہایۃ مرتبہ پیش می آید کہ ہر ذرۂ آنموطن باضعاف مضاعف زیادہ از تمام دائرۂ امکان بود و مانا سبب ذلک بعنایۃ اللہ سبحانہ و بصدد تجیبہ علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام در وقت عروج بمراتب نہایت النہایۃ مرتبہ پیش آید کہ ہر ذرۂ آنموطن باضعاف مضاعف زیادہ از تمام دائرۂ امکان بودہ پس اگر ذرہ ازان موطن سلوک نمودہ قطع کردہ شود گویا زیادہ از اضعاف دائرہ امکان قطع میسر شدہ باشد فکیف کہ کسی مسافۃ طویلہ را ازان مرتبہ طی کردہ باشد پس معلوم شد کہ دائرۂ امکان را نسبت بمراتب وجوب فما فوقہا ہیچ مقداری نیست کاشکے حکم قطرۂ داشت نسبت بدریای محیط پس ناچار بقوت پای خویش بگوی دوست نتوان رسید و بچشم خود او را نمیتوان دید لامکیل عطایا الملک الاعطایاہ **مکتوب چہل و دوم** بخواجہ جمال الدین حسین ولد مرزا حسام الدین احمد در بیان انحصار نمودن صوفیہ سیر را در آفاق و انفس و اثبات نمودن تخلیہ و تحلیہ را درمان سیر و منع نمودن حضرت ایشان قدس سرہ این معنی را و نہایت النہایۃ را بیرون انفس و آفاق اثبات فرمودن بعنایۃ اللہ سبحانہ **بسم اللہ الرحمن الرحیم** الحمد للہ رب العالمین والصلوۃ والسلام علی سید المرسلین وعلی آلہ الکرام واصحابہ العظام الی یوم القیام فرزند عزیز سعد اللہ تعالی فی الدارین بگوش ہوش بشنو کہ چون سالک بعد از تصحیح و تخلیص امنیت بذکر الٰہی جل سلطانہ اشتغال نماید و ریاضات شاقہ و مجاہدات شدیدہ پیش گیرد تزکیہ حاصل کند و اوصاف رذیلہ او باخلاق حسنہ تبدیل یابد و توبہ و انابت او را میسر گردد و حب دنیا از دل او بیرون رود و صبر و توکل و رضا حاصل آید و باینمعانی حاصلہ خود را تبدریج و ترتیب در عالم مثال مشاہدہ نماید و خود را از کدورت بشریہ از رذائل صفات آن پاک مصفا بیند ہر آئینہ سیر آفاقی را تمام کردہ باشد جمعے ازین طائفہ در ینمقام احتیاط ورزیدہ اند و ہر لطیفہ از لطائف سبعہ انسانی را در عالم مثال بصورت نوری از انوار مناسبۂ آن قرار دادہ اند و علامت صفائی ہر لطیفہ آن ظہوری و نوری ازان انوار مثالی مقرر داشتہ اند و این سر را از لطیفۂ قلب ابتدا نمودہ تبدریج و ترتیب تا لطیفۂ اخفی کہ منتہای لطائف است رسانیدہ اند مثلاً علامت صفاء قلب سالک را ظہور آن قلب داشتہ اند و در مثال بصورت نور سرخ و علامت صفای روح را بصورت نور زرد قرار دادہ علی ہذا القیاس پس حاصل سیر آفاقی آن شد کہ سالک بتبدیل اوصاف و تغیر اخلاق خود را در مرایای عالم مثال مشاہدہ نماید و زوال ظلمات و کدورات خود را و ارتفاع عالم احساس کند تا بیقینے بہ صفائی خود او را حاصل آید و علمی تبرکیہ خود او را ثابت گردد چون سالک درین سیر ساعۃ

فساحة احوال واطوار خود را در عالم مثال که از جملہ آفاق است مشاہدہ مینماید وانتقال خود را درین عالم از بیئتے بہیئتی می بیند گویا سیر در آفاق دارد وبہر تقدیر این سیر فی الحقیقہ سیر در انفس سالک است وحرکت کیفی است در اوصاف واخلاق او اما چون از دو رہنی مطمح نظر او آفاق است نہ انفس سیر نیز بآفاق منتسب گشت بتمامی این سیر کہ بہ آفاق منسوب است تمامی سیر الی اللہ قرار دادہ اند وفخار امر بوط باین سیر داشتہ وتعبیر سلوک باین سیر نمودہ بعد ازین سیری کہ واقع شود آنرا سیر الفنی مینامند وآنرا سیر فی اللہ نیز گویند وبقای باللہ در نیموطن اثبات مینمایند ودر نیمقام حصول جذبہ بشریت سلوک میدانند چون لطائف سالک در سیر اول تزکیہ یافتہ اند واز کدورات بشریت وارستہ قابلیت آن پیدا کردہ اند کہ ظلال وعکوس اسم جامع کہ رب اوست در مرایاے این لطائف ظاہر گردند واین لطائف مواردِ تجلیات وظہورات جزئیات آن اسم جامع باشند این سیر را سیر انفسی برای آن نامند کہ انفس مرایای ظلال وعکوس اسما گفتہ است تا آنکہ سیر سالک در انفس است چنانچہ در سیر آفاقی گذشت باعتبار مرآتیت آنرا سیر آفاقی گفتہ اند نہ آنکہ سیر در آفاق است درین سیر فی الحقیقہ سیر ظلال اسما است در مرایای انفس لہذا این سیر را سیر معشوق در عاشق گفتہ اند کہ آئینہ صورت از سفر دور است پذیرای صورت از نور است این سیر را سیر فی اللہ باین اعتبار توان گفت کہ گفتہ اند سالک درین سیر متخلق باخلاق اللہ میگردد واز خلقے بخلقے دیگر انتقال مینماید زیرا کہ مظہر را از بعضے اوصاف ظاہر نصیب ست ولو فی الجملہ پس گویا سیر در اسماء او تعالے متحقق گشت ہنیست نہایت تحقیق ایمقام وتصحیح این کلام صاحب مقام تا چہ حال داشتہ باشد وتکلم کلام را تا چہ مراد بود ہر کس باندازۂ فہم ودریافت خود چیزی میگوید متکلم از کلام خود ارادہ معنی می نماید وسامع از ہمان کلام معنی دیگری می فہمد ایشان سیر انفسی را بی تکلف سیر فی اللہ میگویند وبی تحاشی آنرا بقا باللہ می نامند ومقام وصال واتصال می انگارند واین اطلاقات بدین فقیر بسیار گران می آید لاجرم در تصحیح وتوجیہ آن از ارتکاب تحمل تکلف نمودہ می آید کہ پارۂ ازان تحمل از کلام ایشان ماخوذ است وپارۂ از راہ افاضۃ والہام آمدہ در سیر آفاقی گویا تخلیہ از رذائل حاصل شدہ بود درین سیر انفسی تحلیہ اخلاق حمیدہ است چہ تخلیہ مناسب مقام فنا است وتحلیہ مناسب مقام بقا واین سیر انفسی را نہایت ندانستہ اند وبعدم انقطاع آن اگرچہ عمر ابدی میسر شود حکم نمودہ وگفتہ اند کہ شمائل واوصاف محبوب را نہایت نیست پس لایزال در مرآت سالک تخلق وتجلی صفاتی از صفات او خواہد بود کمالی از کمالات او خواہد شد پس انقطاع کجا بود ونہایت چگونہ متصور باشد گفتہ اند ع ذرّہ گر پس نیک در پس بد بود ۔ گرچہ عمری تک زند در خود بود ۔ وبراین فنا وبقا کہ بسیر آفاقی وسیر انفسے حاصل شدہ اطلاق اسم ولایت مینمایند ونہایت کمال را تا اینجا

میدانند بعد ازان اگر سیر شد نزد انہا سیر رجوعی است کہ معبر است بسیر عن اللہ باللہ و ہمچنین سیر رابع را کہ آنرا سیر فی الاشیاء باللہ گفتہ اند نیز سنزول تعلق دارد و این دو سیر را برای تکمیل وارشاد قرار دادہ چنانچہ آن دو سیر برای حصول نفس ولایت و کمال است و جمعی گفتہ اند کہ ہفتاد ہزار حجب کہ ذکر خبر آمدہ است ان للہ سبعین الف حجاب من نور و ظلمۃ در سیر آفاقی خرق میباید چہ در ہر لطیفہ از لطائف سبع رہ دہ ہزار حجب خرق میگردد چون آن سیر بتمامی رسد و حجب بتمامہا مرتفع گردد سالک بسیر فی اللہ متحقق شود و بمقام وصل برسد نہایت حاصل سیر و سلوک ارباب ولایت و نسخۂ جامعہ کمال و تکمیل ایشان و در نباب انچہ برین فقیر محض فضل و کرم خداوندی جل سلطانہ ظاہر ساختہ اند و دبآن تسلیک فرمودہ اظہار للنعمۃ و شکرا للعطیۃ تسوید مینماید فاعتبروا یا اولی الابصار بدان ارشدک اللہ تعالی و ہدایک سواء الصراط حضرت حق سبحانہ و تعالی کہ چون و بیچگون است چنانچہ در ای آفاق است در ای انفس است نیز بیچگون آفاقی را سیر الی اللہ گفتن و سیر انفسی را سیر فی اللہ تا میدان معنی ندارد بلکہ ہر دو سیر آفاقی و انفسی اخل سیر الی اللہ است سیر فی اللہ سریست کہ بعد اخل از آفاق و انفس بعید است و در ای و راء ایہا است عجب محالیست سیر فی اللہ کہ سیر انفسی قرار دادہ اند و آن سیر را بی نہایت گفتہ اند و بعد ابدی قطع آن مجوز نمانستہ چنانکہ گذشت و چون انفس در رنگ آفاق دائرۂ امکان است بر ین تقدیر قطع دائرہ امکان ممکن نباشد فلا جرم یکون الحرمان دائما و الخسران سرمدا و لا یتحقق انفصال ابدا و لا یتصور البقاء حینئذ فکیف الوصل و الاتصال و کیف القرب و الکمال سبحان اللہ ہر گاہ بزرگان از آب سراب کفایت کنند و الی اللہ را فی اللہ انکار زند و امکان را وجوب تصور کنند و چون را بیچون تعبیر فرمایند از خودان و پست فطرتان چہ گلہ نماید و ظہا شکایت کند چہ طاشد نفس را بکدام اعتبار حق گفتہ اند جل و علا کہ سیر آنرا با وجود حد و نہایت بی نہایت انگاشتہ ظہور اسما و صفات و ہبی جل سلطانہ در مرآت سالک کہ درین سیر نفسی قرار دادہ انمآن ظہور ظہور ظلی از ظلال اسما و صفات است نہ ظہور عین اسما و صفات چنانچہ تحقیق بایمنے در آخر این مکتوب تحریر خواہد یافت انشاء اللہ تعالی چگنم و چگونہ این سوء ادب را با وجود علم و تمیز بجناب قدس او تعالی جائز دارم و در ملک او تعالی غیر او را سبحانہ شریک سازم ہر چند حقوق این اکابر قدس اللہ تعالی اسرارہم بر ذمۂ خود لازم دارم کہ انواع تربیت مربی ایشانم اما حقوق حضرت واجب الوجود جل سلطانہ فوق جمیع حقوق ایشان است و تربیت او تعالی فوق تربیتہای دیگران بحسن تربیت او تعالی ازین ورطہ نجات یافتہ ام و در ملک مقدس او تعالی غیر او را سبحانہ شریک نساختہ الحمد للہ الذی ہدانا لہذا و ما کنا لنہتدی لولا ان ہدانا اللہ او تعالی بیچون و بیچگونست و ہر چہ جعل غیر چونی و چندین متسم است از جناب او تعالی منزہ است پس مراد ای آفاق و مجالی انفس او را سبحانہ گنجایش نباشد و ہر چہ در نہا ظاہر گردد و در رنگ مظاہر چند و

بچون بود پس از آفاق و انفس بدر گذشت و او را سبحانه ماورای آفاق و انفس باید جست و تجنین در دائره امکان چه آفاق و چه انفس چنانچه ذات او را سبحانه گنجائی نیست اسماء و صفات او را تعالی نیز گنجایش نه هر چه در آنجا ظاهر ست ظلال و عکوس اسماء و صفات ست تعالت و تقدست بلکه تشبیح و مثال آنها بلکه ظلیت اسماء و صفات و مثالیت اینها نیز بیرون آفاق و انفس است اینجا بیش از تنبیه نیست و زیاده از انتقاش قدرت نه منظور گر او تجلی کجا زیرا که اسماء و صفات او سبحانه در رنگ ذات او تعالی بیچون و بیچگونه اند و بی شبه نمونه تا از آفاق و انفس بیرون نروی معنی ظلیت اسماء و صفات او سبحانه تعالی ندانی فکیف الوصول الی الاسماء و الصفات تعالت و تقدست عجائب کاروباری است اگر سخنان از معلومات و مکشوفات یقینیه خود بگویم که موافق مذاق مشائخ بنا شد و مطابق مکتوبات ایشان نبود از من کرباور دارد و که قبول کند و اگر نگویم تستر نمایم تجویز التباس حق بباطل کرده باشم و جواز اطلاق ما لایجوز علی الحق تعالی و تقدس نموده بضرورت آنچه حق است و شایان جناب قدس اوست تعالی اظهار مینمایم و آنچه نامناسب جناب قدس اوست سبحانه و تعالی سلب میکنم و از خلاف دیگران باک ندارم و غم نخورم و مخالفت دیگران وقتی متحقق شود که در معامله خود مذبذب دانم و در مکشوف خود مشتبه باشم هرگاه در رنگ فلق صبح حقیقت کار را وانمایند و در رنگ تمر لیلة البدر معامله اصل بدا و فصح سازند و از ظلال تمام بگذرانند و از شبیه و مثال بالابرند اشتباه کجا بود و تذبذب کرا باشد حضرت خواجه ما قدس سره میفرمودند که علامت صحت احوال حصول الیقین است بر کمال و ایضاً تذبذب و اشتباه چگونه صورت بندد که بعنایت بی غایت او تعالی اطلاع بر تفصیل احوال مقرر زمان بزرگواران میسر شده است و معارف این توحید و اتحاد و احاطه و سریان مکشوف گشته و حقیقت مکشوف و مشهود ایشان بحصول پیوسته و دقائق علوم و معارف ایشان بوضوح انجامیده تا در تهاد و نیقام اقامت ورزیده و تعلیل و کثیر شان الا ماشاء الله تعالی وارسیده و آخر الامر بفضل خداوندی جل سلطانه ظاهر گشت که اینهمه شعبده های ظلال است و کرشمه ای بشبه و مثال مطلوب ماورای ماورا و اینها نیست مقصود ما سوای سوای ایشان ناچار در زمره متوجه جناب قدس بچون گشت و از هر چه بداغ چند و چون قسم ست مبرا باشد الهی و محبتک و حبی للذی فطر السموات و الارض حنیفا و ما انا من المشرکین اگر معامله بدینچنین نبودی هرگز بخلاف مشائخ لب نگشادمی و بطن و تخمین با ایشان مخالفت نکردمی و البته این خلاف اگر بذات و صفات واجبی جل سلطانه تعلق داشتی و سخن از تقدیس و تنزیه او تعالی نبودی البته اظهار خلاف مکشوف این اکابر بلوقوع نیامدی و سخن از مخالفت عزم ایشان بحصول نه پیوستی که من کمینه خوشه چین خرمنهای و دل ایشانم و در ذیلی ذله بردار خوانهای نعم اینها کمر را اظهار مینمایم که ایشانند که بالوع تربیت مرا مربی ساخته اند و با صناف کرم و احسان مرا منتفع گردانیده آنا چه توان کرد که حقوق خداوندی جل سلطانه فوق حقوق ایشانست چون بحث بذات و

صفات او تعالیٰ افتد معلوم شد که اطلاق بعضے امور شایان جناب قدس است و تعالیٰ در نیمو طن سکوت و در زیان
واز خلاف دیگران ترسیدن از دین و دیانت دور است و مقام بندگی در اطاعت آنرا بر نتابد خلاف علماء مشائخ
رحمهم الله سبحانه در امور خلافیه مسئله التوحید وغیرها از راه نظر و استدلال است و خلاف این فقیر با ایشانان در این امور از راه
کشف و شهود علماء تبع این امور فاضلند و این فقیر بحسب این امور در شهود عجور خلاف تبع علاء الدوله در مسئله وحدت وجود بطور علماء
مفهوم میشود و تبع آن ناظر است هر چند راه کشف در آمده است چه صاحب کشف آنرا قبیح نماند زیرا که این مسئله متضمن
احوال غریبه است و مشتمل بر معارف عجیبه غایة مافی الباب اقامت در نیمو طن مستحسن نیست و التفات باین احوال و معارف زیبا نه سوال
برین تقدیر مشائخ بر باطل باشند و حق ماورای مکشوف و مشهود ایشان بود جواب باطل آنست که محمل صدق ندارد و در
ما نحن فیه منشاء این احوال و معارف غلبه محبت حق است سبحانه و استیلاء حب او تعالیٰ بحیکه نام و نشان ماسوی را در نظر بصیرت
ایشان نگذارد و اسم و رسم غیریت را محو و متلاشی سازد و در نیوقت ناچار بواسطه سکر و غلبه حال سوی را معدوم خواهد
دانست و موجود جز حق را نخواهد دید تعالیٰ اینجا باطل چیست و بطلان کجا در نیمو طن استیلاء حق است و بطلان باطل
این بزرگواران در محبت حق جل و علا خود را و غیر خود را در باخته اند از خود و غیر خود نام و نشان نگذاشته نزدیک است
که باطل از شائبه ایشان بگریزد و اینجا همه حق است و برای حق است علماء ظاهر بین از حقیقت ایشان چه دریابند و
غیر از مخالفت صوری چه فهمند و از کمالات ایشان چه فراگیرند سخن در این است که ماورای این احوال و معارف کمالات دیگر
است که این احوال و معارف نسبت باین کمالات حکم قطره دارد و نسبت بدریای محیط و آسمان نسبت بعرش آید فرود و نه
پس عالیست پیش خاک تو دنیا بر سر اصل سخن رویم و گوئیم که آنچه در خرق حجب گفتند آنرا که بسیر آفاقی حجب ظلمانی و نورانی بتمامها متعلق
میگردند چنانچه گذشت نزد فقیر این سخن محل خدشه است بلکه خلاف آن ثابت شده و مشهود گشته که خرق حجب ظلمانی
منوط بطی جمیع مراتب امکان است که بسیر آفاقی و بسیر انفسی میسر است و خرق حجب نورانی بسیر اسماء و صفات واجبی است
تعالیٰ و تقدس حتی لایبقی فی نظره اسم ولا صفة ولا شان ولا اعتبار فحینئذ یسیر له خرق الحجب النورانی بتمامها فتشرف بالوصول العیانی
وامکان هذا الوصل محل صقول و هذا الوصل اعز وجود ا پس در سیر آفاقی معلوم نیست که نصف حجب ظلمانی خرق شده باشد
و خرق حجب نورانی آنجا چه صورت دارد غایة مافی الباب در حجب ظلمانی مراتب متفاوتند که سبب اشتباه میگردند
چه حجب انفسانی در ظلمت فوق حجب قلبی است مثلاً پس در قلب اظلمه اگر خود را بعنوان نورانیت نسبتے وانماید و ظلمانی
نورانی متخیل خود فی الحقیقت ظلمانی است و نورانی نورانی حدیدا البصر سیکے را بدر گیرے خلط نکند و منشأ اشتباه
در اندیشه ظلمت را بنور حکم نه نماید ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم و طریقے که این فقیر را

بہ تسلیک آن مشرف ساختہ اند راہیست کہ جامع جذبہ و سلوک است و تخلیہ و تحلیہ آنجا باہم جمع اند و تصفیہ و تزکیہ در آنموطن بایکدیگر مقترن و سیر انفس در ہمان مقام متضمن سیر آفاق است در عین تصفیہ تزکیہ است و در عین تخلیہ تحلیہ و نفس جذبہ محصل سلوک است و انفس شامل آفاق لیکن تقدم ذاتی بر تحلیہ و جذبہ راست و تصفیہ بر تزکیہ سبقت ذاتی است بلحوظ نظر انفس است نہ آفاق پس ناچار درین طریق راہ اقرب گشت و بوصول نزدیکتر شد بلکہ گوئیم کہ این طریق البتہ موصل است و احتمال عدم وصول آنجا معقود است از حضرت حق سبحانہ و تعالی استقامت مسالت باید نمود و فرصت باید طلبید و آنکہ گفتیم کہ این طریق البتہ موصل است زیرا کہ اول قدم این راہ جذبہ است کہ بدلہا میرسد وصول است و مواقع توقفات یا منازل سلوک است یا مواطن جذباتی کہ متضمن سلوک نباشد و در ہر طریق ہر دو مانع مرتفع است زیرا کہ سلوک طفیلی است کہ در ضمن جذبہ بحصول پیوندد پس آنجا سلوک خالص نیست و نہ جذبہ ابتر تا سد راہ گردد و این طریقے ست کہ شاہ راہ انبیا است علیہم الصلوات والتسلیمات این بزرگواران ازین راہ بمنازل وصول علی تفاوت اتب در جا تہم رسیدہ اند و آفاق و انفس را بیک گام قطع کردہ گام دیگر بماوراء آفاق و انفس نہادہ اند و معاملہ را از سلوک و جذبہ فوق بردہ زیرا کہ نہایت سلوک تا نہایت سیر آفاقی است و نہایت جذبہ تا نہایت سیر انفسے و چون سیر آفاقی و انفسی بنہایت رسید معاملہ سلوک و جذبہ تمام گشت بعد ازان نہ سلوک نہ جذبہ یعنی فراخور فہم ہر مجذوب سالک و سالک مجذوب نیست زیرا کہ نزد اینہا ماوراء آفاق و انفس قدمگاہی نیست اگر بالفرض عمرہا بدی پیمند در سیر انفس صرف نمایند و ہنوز آن را تمام نتوانند بزرگے گوید ؎ ذرہ گر بس نیک در بس بد بود ۔ گرچہ عمری تک زند در خود بود ۔ چنانچہ گذشت و دیگری

فرماید والتجلی من الذات لا یکون الا بصورۃ المتجلی لہ فالمتجلی لہ ما رای صورتہ فی مرات الحق و ما وراء الحق و لا یمکن ان یراہ باید دانست کہ پیران من و بخدا رہنمایان من کہ بتوسل ایشان درین راہ چشم وا کردہ ام و بتوسط شان ازین مقولہ لب کشادہ در طریقت سبق الف با از ایشان گرفتہ ام و ملکہ سہولیت از توجہ شریفہ شان حاصل کردہ ام اگر علم دارم طفیل ایشان ست و اگر معرفتست ہم اثر التفات ایشان طریق اندراج النہایۃ فی البدایۃ ازین بزرگواران آموختہ ام و نسبت انجذاب بجہت قبولیت از ایشان اخذ نمودہ و بیک نظر ایشان آن دیدہ ام کہ مردم در اربعین نہ بینند و بیک کلام شان آن یافتہ ام کہ دیگران در سنین نیابند ؎ آنکہ بہ تبریز یافت یک نظر شمس دین ۔ طعنہ زند بر ہمہ سخرہ کند بر چلہ نشین خوش گفت آنکہ گفت ؎ نقشبندیہ عجب قافلہ سالارانند ۔ کہ بر ند از رہ پنہان بحرم قافلہ را ۔ از علو فطرت و سمو ہمت ابتدائے طریقت را از سیر انفسی قرار دادہ اند و سیر آفاقی را در ضمن آن سیر قطع نمودہ سفر در وطن در عبارت

ایشان کنایت از سیر است در طریق این بزرگواران راہ اقرب است و بہ اصول نزدیک تر و نہایت سیر دیگران بدایت سیر ایشان است لہذا فرمودہ اند ما نہایت را در ہدایت درج میکنیم بالجملہ طریق این بزرگواران میان سائر طرق مثل لخ قدس اسرارہم بسیار عالی است و حضور و آگاہی ایشان تو ان گفت کہ فوق آگاہی ہای اکثر شان است از اینجا است کہ فرمودہ اند نسبت ما فوق ہمہ نسبتہا است و از نسبت حضور و آگاہی مراد داشتہ اند لیکن چون در ماورای آفاق و انفس و راء سلوک و جذبہ ولایت اولیا را قدمگاہی نیست و گذرگاہی نہ ناچار این بزرگواران نیز بیرون از آفاق و انفس خبر ندادہ اند و از ماوراء سلوک و جذبہ سخن نیز آمدہ بانواع کمالات ولایت میفرمایند اہل اللہ بعد از فنا و بقا ہر چہ می بینند در خود می بینند ہر چہ می شناسند در خود می شناسند و حیرت در ایشان در وجود خود است و فی انفسکم افلا تبصرون سبحانہ الحمد و المنۃ کہ این بزرگواران ہر چند از بیرون نفس خبر دادہ اند اما اگر قرار نفس ہم بینند میخواہند کہ نفس را نیز در رنگ آفاق تحت لاسازند و بملت غیریت نفی آن نمایند حضرت خواجۂ بزرگ قدس سرہ میفرماید ہر چہ دیدہ شد و شنیدہ شد و دانستہ شد آن ہمہ غیر است بحقیقت کلمۂ لا نفی آن باید کرد ۔ نقشبند اند ولی بند بر نقش نیند ۔ ہر دم از ہو العجب نقش و گر پیش آرند ۔ نقشبند انے ولیک از نقش پاک ۔ نقش ما ہم گر چہ پاک از لوح خاک ۔ انجا سر لیست باید دانست کہ نفی غیریت دیگر است و انتفای غیریت دیگر شتان ما بینہما و آنکہ گفتم کہ ولایت را بیرون جذبہ و سلوک و آفاق و انفس قدم گاہے نیست زیرا کہ ماورای این ارکان اربعہ ولایت مبادی و مقدمات کمالات نبوت است کہ ولایت را از ان شجرۂ بلند بالا دست کوتاہ است اکثر از اصحاب انبیا علیہم الصلوات و التسلیمات و اقلی از سائر امم بہ تبعیت و وراثت انبیا علیہم الصلوات و التحیات باین دولت مہتد گشتہ اند و باین راہ جامع جذبہ و سلوک قطع منازل بعد نمودہ در ماورای سلوک و جذبہ قدم نہادہ اند و از دائرۂ ظلال تمام بیرون رفتہ نفس را در رنگ آفاق واپس گذاشتہ اند درین مقام تجلی ذاتی برقی کہ دیگران را کالبرق الخاطف است و ایشان را دائمی است بلکہ معاملہ این بزرگواران فوق تجلی است چہ برقی و چہ غیر برقی زیرا کہ نخواز ظلیت می طلبند و نقطہ از ظلیت برین بزرگواران از کوہ عظیم است ہدایت کار این بزرگواران جذب و محبت الٰہی است جل سلطانہ و چون بنا بہ عنایت خداوندی جل سلطانہ و عظم شانہ محبت ساعۃ فساعۃ استیلای یابد و قوت و غلبہ پیدا می کند ناچار محبت ماسوی در چہ قدر رتبہ رو بزوال می آرد و تعلق گرفتاری اغیار بتدریج مرتفع می گردد و چون صاحب دولت را باستیلاے محبت خداوندی جل سلطانہ محبت ماسوی بالکل زائل گشت و محبت و گرفتارے جناب

قدس خداوندی جلسلطانہ بجای آن گشت ناچار اوصاف رذائل واخلاق رویہ او بتمام مرتفع شدو متحلے باخلاق حمیدہ گشت وبمقامات عشرہ متحقق آمد وانچہ بسیر آفاقی تعلق داشت بی مؤنۃ سلوک تفصیل وبے ریاضات ومجاہدات شدیدہ میسر شد زیرا کہ محبت تقاضای اطاعت محبوب مینماید وچون محبت بکمال رسید اطاعت بتمام حاصل آمد وچون اطاعت محبوب بروجہ اتم باندازۂ قوت بشری حاصل گشت مقامات عشرہ میسر شدو بہمین سیر محبوبی چنانچہ سیر آفاقی بدست آمد سیر انفسی نیز بانجام رسید زیرا کہ مخبر صادق فرمود علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام المرء مع من احب وچون محبوب ماورای آفاق وانفس است محب را نیز بحکم معیت از آفاق وانفس باید گذشت پس ناچار سیر انفسی را نیز واپس گذارد ودولت معیت حاصل کند پس این بزرگواران بدولت محبت نہ بآفاق کاردارند ونہ بانفس بلکہ آفاق وانفس تابع کار ایشان است وسلوک وجذبہ طفیلے معاملۂ شان سرمایۂ این بزرگواران محبت است کہ اطاعت محبوب آنرا لازم است واطاعت محبوب مربوط ماتیان شریعت است علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ کہ دین مرضی اوست تعالیٰ پس علامت کمال محبت کمال ایتان شریعت آمد وایتان کمال شریعت منوط بعلم وعمل واخلاص است اخلاصی کہ در جمیع اقوال واعمال صورت بندد ودر جمیع حرکات وسکنات متصور باشد کہ نصیب مخلصے است بفتح لام مخلصان بکسور اللام ازین معما چہ دریابند والمخلصون علے خطر عظیم شنیدہ باشند برسر اصل سخن رویم وگوئیم کہ مقصود از سیر وسلوک وجذبہ وتصفیہ تطہیر انفس است از اخلاق رویہ واوصاف رذیلہ کہ رئیس آن ہمہ ذمائم گرفتاری است بانفس وحصول مرادات وہواہای انفس است پس از سیر انفسی چارہ نبود واز صفات ذمیمہ بصفات حمیدہ رفتن گذر نہ وسیر آفاق خارج از مقصود است وغرض معتدبہ بآن متعلق نیست زیرا کہ گرفتاری آفاق بواسطۂ گرفتاری انفس است چہ ہر چیز را کہ کسی دوست میدارد بواسطۂ دوستی خود دوست میدارد اگر فرزند ومال را دوست می دارد برای منفعت واستلذاذ خود دوست می دارد وچون در سیر انفسی دوستی خود بواسطہ استیلاے محبت حق جل وعلا زائل گشت دوستی فرزند ومال درضمن آن نیز زائل شد پس سیر انفسی ضروری آمدہ وسیر آفاقی بطفیل درضمن آن میسر گشت لہذا سیر انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات بانفس مقصود گشت وآفاقی بطفیل وضمن منقطع شد بلی سیر آفاقی ہم نیک است اگر فرصت قطع آن بدہند وبے تخلل توقفات بانجام آن رسانند واگر فرصت قطع آن ندہند وبتوقفات مبتلا سازند نزدیک است کہ سیر آفاقی را داخل مالا یعنی شمردہ شود واز موانع حصول مطلوب اعتداد نمودہ آید سیر انفسے ہر قدر کہ قطع کردہ شود مغتنم است کہ از سیدۂ بجسنہ رفتن است نعمت عظیم است کہ

این سیر را بانجام رساند و بیرون دائرہ نفس خرامد چہ در کار است کہ کسے تلوینات نفس را در مرآت آفاق مشاہدہ نماید و تغیرات خود را در آفاق معائنہ کند چنانچہ صفائی قلب خود را مثلاً در مرآت مثال معلوم سازد و آن صفا را بصورت نرسخ ببیند چہ او وجدان خود را کار نفرماید و بفراسلت خود صفائے آنرا حوالہ نکند مثلی مشہور است کہ دوازدہ سالہ را بطبیب چہ حاجت چہ بوجدان صحیح خود تلوینات احوال خواہد دریافت و بتفرس صحت و سقم خود معلوم خواہد ساخت آری سیر آفاقی علوم و معارف و تجلیات و ظہورات بسیار دارد اما جمیع آنہا راجع بظلال است و تسلی بشبہ و مثال ہرگاہ سیر نفسی بظلال تعلق داشتہ باشد چنانچہ در رسائل و مکاتیب تحقیق آن نمودہ است سیر آفاقی باید کہ بظل الظل متعلق شود چہ آفاق بمنزلہ ظل است مر انفس را و مرآت است مر ظہور او را بسجانہ باید دانست کہ انفس در مرآت آفاق مشاہدہ بنماید و صفا و تجلیہ را از انجا معلوم بسازند در رنگ آنست کہ کسے در خواب یا در واقعہ در عالم مثال خود را پادشاہ بیند یا خود را قطب وقت آنجا مشاہدہ نماید فی الحقیقت نہ بادشاہ است و نہ قطب است بادشاہ و قطب آنست کہ در خارج باین منصب مشرف گردد غایۃ مافی الباب از ین خواب و ا نمودن واقعہ استعداد بادشاہیت و قابلیت قطبیت را معلوم میگردد و جانی باید کند تا معاملہ از قوۃ بفعل آید و از گوش بآغوش رسد و ما نحن فیہ نیز تزکیہ و تجلیہ منوط بسیر انفسے است و آنچہ در سیر آفاقی دیدہ است استعداد و قابلیت تزکیہ و تجلیہ است پس تا در خارج بسیر انفسے خود را مزکے و مطہر نہ بیند و بوجدان خود را مصفے نیابد فی الحقیقت از فنا بی نصیب است و از تحقق بمقامات بے بہرہ است و از اطوار سبعہ بجز پوست بدست نیاوردہ پس ناچار سیر انفسی داخل سیر الی اللہ گشت و تمامی سیر الے اللہ کہ مقام فنا است مربوط بتمامی سیر انفسی شد و سیر فی اللہ بمراحل بعد از سیر انفسے صورت می بندد و کیف الوصول الی سعادۃ دونہا قلل الجبال و دونہن خیوف ۔ سعادت آنرا چون در سیر انفسی تعلق علمی و جہے کہ بذات سالک منسوب بودہ زائل میگردد و گرفتاری کہ بخود داشت مرتفع میشود و گرفتارے دیگران در ضمن زوال گرفتاری ذات او نیز زائل مے گردد چہ گرفتاریہاے دیگران بواسطۂ گرفتارے خود است چنانچہ تحقیق آن بالاگذشت پس راست آمد کہ سیر آفاقی در ضمن سیر انفسی قطع گشت و سالک بہمین یک سیر ہم از گرفتاری دیگران نجات یافت پس باندازۂ آن تحقیق معنی سیر انفسی و معنی سیر آفاقی بی تکلف راست آمدہ چہ فی الحقیقت سیر در انفس است و قطع تعلقات و ہم سیر در آفاق است چہ قطع تعلقات نفس بتدریج سیر

در انفس است و قطع تعلقات آفاق که در ضمن سیر انفسی صورت پیدا بد سیر در آفاق است بخلاف سیر آفاقی و سیر انفسی بطور دیگران که محتاج به تکلف اند چنانچه گذشت بلی هر جا حقیقت است از تکلف آزاد است والله سبحانه الموفق بشنو بشنو ظهور اسماء و صفات واجبی جل سلطانه در مرآت سالک که در سیر انفسی گفته اند و آنرا تجلیه بعد تخلیه دانسته اند فی الحقیقت آن ظهور ظهور اسماء و صفات نیست و تجلیه بعد تخلیه نه بلکه ظهور ظلی از ظلال اسماء و صفات است که محصل تجلیه است و مسهل تزکیه و تصفیه بیانش آنست که سبقت ازان طرف است که مناسب مبتدائیت است اول ظهور ظلی از ظلال مطلوب در مرآت طالب بحصول می پیوندد تا ظلمات و کدورات طالب را زائل گرداند و تصفیه و تزکیه او را حاصل کند بعد از زوال ظلمات و حصول تزکیه و تصفیه که مربوط بتمامی سیر انفسی است تجلیه صورت می بندد و استعداد تجلیه پیدا میشود و شایان ظهور اسماء و صفات واجبی جل سلطانه میگردد پس در سیر انفسی تحصیل تجلیه است که منوط تزکیه و تصفیه است و تجلیه که در سیر آفاقی متوهم شده بود صورت تجلیه بود نه حقیقت تجلیه تا در سیر انفسی حصول تجلیه و ظهور متصور شود چنانچه گفته ایم ازین بیان لازم آمد که پیوستن بمبدا بر گستن متقدم است تا ظلی از ظلال مطلوب در مرآت سالک منعکس نشود از گستن غیر مطلوب متصور نباشد اما پیوستن باصل بعد از حصول گستن است پس از مشائخ هر که پیوستن را مقدم داشته است مراد ازان پیوستن ظلی باید داشت و هر که گستن را بر پیوستن مقدم ساخته است مراد ازان پیوستن باصل باید نمود تا نزاع فریقین بلفظ راجع گردد و شیخ ابو سعید خراز قدس سره درین مقام متوقف است میگوید تا نرهی نیابی تا نیابی نرهی ندانم کدام پیش بوده معلوم گشت که یافت ظل از رهیدن است و یافت اصل بعد از رهیدن فلا اشتباه چنانچه در وقت صبح پیش از طلوع آفتاب ظهور ظلال اشعه آفتاب است تا عالم را از ظلمات خالی سازد و صفا بخشد بعد از زوال ظلمات و حصول صفا طلوع نفس آفتاب است پس ظهور ظل آفتاب از زوال ظلمات سابق است و طلوع نفس آفتاب از زوال ظلمات لاحق طلوع بادشاهان بعد از حصول تخلیه و تصفیه زیبا است هر چند تخلیه و تصفیه بی مقدمه طلوع شان متصور نیست فظهر الحق وارتفع النزاع وزال الاشتباه والله سبحانه الملهم

مکتوب چهل و سیوم

بمولانا محمد فضل صدور یافته در بیان معنی آنکه گفته اند دران حضرت ذوق یافته است نیافت و در تحقیق اندراج النهایة فی البدایة که خاصه این طریقه علیه است و بیان فضیلت این طریقه بر طرق دیگر دانیا سب ذلک الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی در عبارت مشائخ این طریقه علیه قدس الله تعالی

اسرار هم واقع شده است که دران حضرت جل سلطانه ذوق یافت است نه یافت این سخن مناسب مقام اندراج نهایت در بدایت است که موطن جذبه خالص این بزرگواران است دران مقام حقیقت یافت نیست که مخصوص بانتهاست لیکن چون چاشنی از نهایت در بدایت درج کرده اند ذوق یافت آنجا میسر است وچون از جذبه معامله بیرون رود واز ابتدا بتوسط آید ذوق یافت نیز در رنگ یافت رو بعدم آرد نه یافت باشد نه ذوق یافت وچون کار بنهایت رسد یافت میسر گردد ذوق یافت مفقود بود وچون ذوق یافت در منتهی مفقود است ناچار انتفاء وحلاوت ورحق وی کمتر است منتهی ذوق وحلاوت را در قدم اول گذاشته است ودر آخر محمول زاویه بحلاوت وبی مزگی گشته کان رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم وبارک متواصل الحزن دائم الفکر **سوال** چون منتهی را یافت مطلوب میسر شد ذوق یافت چرا مفقود گشت ومبتدی چون از یافت بی نصیب است ذوق یافت از کجا یافت **جواب** دولت یافت نصیب باطن منتهی است که بعد انقطاع تعلق او که بظاهر خود داشت باین دولت مشرف گشته است وچون باطن او را بظاهر او تعلق کمتر مانده است ناچار نسبت باطن بظاهر سرایت نکند واز یافت باطن ظاهر ذوق نگیرد ولذت نشود پس باطن منتهی را یافت مطلوب حاصل بود ظاهر او را ذوق آن یافت نباشد باقیمانده ذوق باطن که یافت نصیب اوست چون باطن نصیبی از بیچونی یافته است آن ذوق او نیز از عالم بیچونی خواهد بود ودر درک ظاهر که سراسر چون است نخواهد در آمد پس بسا است که بظاهر نفی ذوق از باطن نماید وباطن را نیز در رنگ خود بحلاوت داند چه ذوق چون دیگر است وذوق بیچون دیگر وچون دیگر ظاهر منتهی از ذوق باطن او خبر ندارد عوام ظاهر بین از باطن منتهی چه خبر خواهند داشت وغیر از انکار نصیب شان چه خواهد بود وفے کہ بفہم شان در آید ذوق ظاهر است که از عالم چون است از نیجاست که سماع ورقص وصیحه واضطراب وامثال اینها که از احوال ظاهر است واز اذواق صورت نزد ایشان عزیز الوجود است وعظیم القدر بلکه بسا است کما ذواق ومواجید را منحصر درین امور دانند وکمالات ولایت را در غیر این امور نه انگارند هذا هم الله سبحانه سواء الصراط احوال ظاهر نسبت باحوال باطن حکم چون دارد نسبت به بیچون پس ثابت شد که باطن منتهی هم یافت دارد وهم ذوق یافت غایته مافی الباب چون آن ذوق از عالم بیچونی نصیبی دارد و بدرک ظاهر او نمی درآید بلکه ظاهر نفی آن ذوق حاکم است هر چند یافت باطن ظاهر اطلاع دارد اما ذوق آن یافت را نمی دریافت پس ذوق بظاهر توان گفت که منتهی را یافت میسر است اما ذوق یافت مفقود است ودر مبتدی رشید این طریق عالی که ذوق یافت اثبات مینمایند باوجود فقدان یافت بواسطه آنست این بزرگواران در ابتدا

چاشنی از انتہا درج مینمایند و طریق انعکاس پرتوی از نہایت در باطن مبتدی رشید می اندازند و چون ظاہر مبتدی بباطن او مرتبط است و قوت تعلق درمیان ظاہر و باطن او ثابت است ناچار آن پرتو نہایت و آن چاشنی ولایت از باطن بظاہر مبتدی میرود و ظاہر را برنگ باطن او نصیبی میسازد و ذوق یافت بے اختیار در ظاہر او پیدا میگردد پس راست آمد کہ در مبتدی حقیقت یافت مفقود است و ذوق یافت حاصل است ازین بیان علو طریقہ اکابر نقشبندیہ قدس اللہ تعالی اسرارہم و رفعت نسبت علیہ ایشان معلوم میشود و حسن تربیت و کمال اہتمام این بزرگواران در حق مریدان و طالبان مفہوم می گردد و در قدم اول انچہ خود دارند باندازۂ حوصلہ مرید رشید مطالب صادق عطا می فرمایند و بعلاقہ دار ارتباط جمعی بالتفات و انعکاس تربیت او مینمایند بعضے از مشائخ سلاسل دیگر قدس اللہ تعالی اسرارہم از سخن اندراج النہایۃ فی البدایۃ کہ ازین بزرگواران صادر شدہ است در اشتباہ اند و در حقیقت این سخن تردد دارند و تجویز نمیکنند کہ مبتدی این طریق برابر منتہی طرق دیگر باشد عجب است کہ مساوات مبتدی این طریق با منتہی طرق دیگر از کجا فہمیدہ اند بیش از اندراج نہایت در بدایت ازین بزرگواران سر برنزدہ است و این عبارت دلالت بر مساوات ندارد مقصودشان آنست کہ درین طریق شیخ منتہی بتوجہ و تصرف خود چاشنی از دولت نہایت خود بہ طریق انعکاس بمبتدی رشید عطا میفرماید و در بدایت او نمک نہایت خود امتزاج مینماید مساوات کجا است و محل اشتباہ کدام و در حقیقت آن چہ گنجایش تردد است و این اندراج دولتی ست بس عظیم مبتدی این طریق ہرچند حکم منتہی ندارد امّا از دولت نہایت بی نصیب نیست فرضاً اگر این مبتدی را فرصت قطع طریق وصول وطی منازل آن ندہند از دولت نہایت بی نصیب نخواہد رفت و آن ذرہ نمک کلیت او را ملیح و نمکین خواہد ساخت بخلاف مبتدیان طرق دیگر کہ از نہایت دور از کار اند و در قطع منازل مسافات زیر بار وای ہزار وای اگر ایشان را فرصت این قطع منازل وطی مسافات درحق ایشان تجویز ننمایند و چون درمیان مبتدی این طریق و مبتدیان طریق دیگر فرق واضح گشت و مرتبہ این مبتدی بر دیگر ارباب بدایت لائح شد باید دانست کہ درمیان منتہیان این طریق و طرق دیگر ہمین قدر فرق است و مرتبہ این منتہی بر منتہیان طرق دیگر ہمان مقدار ثابت است بلکہ نہایت این طریقہ علیہ وراء وراء نہایات سائر طرق مشائخ است این سخن را از من باور دارند یا نہ اگر بر سر انصاف آیند شاید باور دارند نہایتی کہ بدایت و نہایت آمیز باشد از نہایات دیگران البتہ امتیاز خواہد داشت و ناچار نہایت آن نہایات خواہد بود سالے کہ نکوست از بہارش پیداست جمعی از متعصبان سلاسل دیگر بما میگویند کہ نہایت

ما وصول بحق است سبحانہ و آنرا شما ہدایت خود میگوئید پس از حق کجا خواہد رفت و نہایت شما و راہ حق چہ خواہد بود گوئیم
کہ ما از حق بحق میرویم جل سلطانہ و از شائبۂ ظلیت گریختہ باصل الاصل می پیوندیم و از تجلیات اعراض نمودہ متجلی را میجوئیم و
ظہورات را وا پس گذاشتہ ظاہر را در باطن بطون میخواہیم و چون در البطونیت مراتب متفاوت است از یک البطونیت بالبطونیت
دیگر میرویم و از ان البطونیت دیگر بالبطونیت ثالث قدم می نہیم الی ماشاء اللہ تعالیٰ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ
ہر چند بسیط حقیقی است اما واسع است نیز نہ بآن وسعت کہ طول عرض دارد کہ از امارت امکان و علامات
حدوث است وسعت او تعالیٰ در رنگ او سبحانہ بیچون و بیچگونہ است و سیری کہ در ان وسعت واقع میشود نیز بیچون
و بیچگونہ است و صاحب سیر نیز با وجود چونی و چندی بقوت بیچونی و بیچونگی قطع آن منازل بیچونی مینماید و از چون بیچون
بیچارگان بی سر و برگ از حقیقت معاملہ چہ دریابند و گرفتاران عالم چون از بیچون چہ خبر دارند ما رسائی خود را
اعتراض می انگارند و بناوانی خود مباہات مینمایند ؎ بچیزی چند ز خود بیخبر پ عیب پسند بد بزعم ہنر پ این قدر
نمی فہمند کہ نہایت انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات بلکہ نہایت خاتم الرسل علیہ و علیہم الصلوات والتحیات نیز حق
است سبحانہ و نہایت ایشان با نہایت این بزرگواران علیہم الصلوات والتحیات متحد نیست بلکہ با یک دیگر
ہیچ مناسبت ندارد پس تو اندکہ جمیع را نہایتے میسر شدہ باشد کہ ورا نہایت ایشان بود و دون نہایت آن
بزرگواران علیہم الصلوات والتحیات باشد پس راست آمد کہ نہایت ہمہ حق است سبحانہ و تفاوت در میان طوائف
علی تفاوت درجاتہم ثابت است یا آنکہ گوئیم کہ ہمہ نہایت خود را وصول بحق میدانند جل سلطانہ لیکن بسیاری
ہستند کہ ظلال ظہورات حق را ہم میدانند تعالیٰ و تقدس با وجود تفاوت درجات آن ظلال و ظہورات پس
نہایات جمیع ارباب نہایات نفس الامر وصول بحق نشد تعالیٰ و تقدس بلکہ بزعم ہر یکے منتہاے او حق است
سبحانہ پس اگر ابتدا یکی ظلال و ظہورات حق باشند تعالیٰ و تقدس کہ نہایت دیگر یست بزعم حقانیت و نہایت
آن یکی وصول بحق باشد تعالیٰ کہ ماوراء آن ظلال و ظہورات است چرا مستعد بود و چرا اہل انکار و اشباہ
باشد ؎ قاصری گر کند این طائفہ را طعن قصور پ حاشا للہ کہ برآرم بزبان این گلہ را پ ہمہ شیران جہان
بستۂ این سلسلہ اند پ روبہ از حیلہ چسان بگسلد این سلسلہ را پ ربنا اغفر لنا ذنوبنا و اسرافنا فی امرنا
وثبت اقدامنا وانصرنا علی القوم الکافرین

مکتوب چہل و چہارم بہ محمد صادق ولد حاجی محمد مومن

صدور یافتہ در جواب استفسار او کہ از وحدت وجود پرسیدہ بود و تطبیق دادن آنرا بعلوم شرعیہ و ایضاً
پرسیدہ بود اذا احب اللہ سبحانہ عبدا الخ بچہ معنی ست و ما یناسب ذلک الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین

مصطفیٰ پرسیده بودند که صوفیه بوحدت وجود قائل اند و علما آنرا کفر و زندقه میدانند و هر دو طائفه از فرقه ناجیه اند حقیقت این معامله نزد تو چیست مجددا استفسار تحقیق این مبحث را این فقیر در مکتوبات و رسائل خود بتفصیل نوشته است و نزاع فریقین را بلفظ راجع داشته مع ذلک چون پرسیده اند سوال را از جواب چاره نبود بضرورت چند کلمه نوشته اند بدانند که از صوفیه علیه هر که بوحدت وجود قائل است و اشیا را عین حق می بیند تعالی و حکم همه اوست میکند مرادش این نیست که اشیا با حق جل وعلا اتحاد اند و تنزیه تنزل نموده تشبیه گشته است و واجب ممکن شده هیچون بچون آمده که اینهمه کفر و الحاد است و ضلالت و زندقه آنخانه اتحاد است نه عینیه نه تنزل است نه تشبه فهو سبحانه الآن کما کان فسبحان من لا تتغیر بذاته ولا بصفاته ولا فی اسمائه بحدوث الاکوان و سبحانه وتعالیٰ برهمان صرافت اطلاق خود است از ازدواج و وجوب بتخصیص امکان میل نفرموده بلکه بمعنی همه اوست آنست که اشیا نیستند و موجود اوست تعالیٰ و تقدس منصور که انا الحق گفت مرادش آن نیست که من حقم و با حق متحدم که آن کفر است و موجب قتل او بلکه معنی قول او آنست که من نیستم موجود حق است سبحانه غایة مافی الباب صوفیه اشیا را ظهورات حق میدانند تعالیٰ و تقدس و بجای اسما و صفات او سبحانه می انگارند بی شائبه تنزل و بی مظنه تغیر و تبدل در رنگ آنکه ظل از شخص ممتنع شود نمیتوان گفت که آن ظل با آن شخص متحد است و نسبت عینیت دارد و یا آن شخص تنزل نموده بصورت ظل ظاهر شده است بلکه آن شخص بر صرافت اصالت خود است و ظل از وی بوجود آمده است بی شائبه تنزل و تغیر هر چند در بعضے اوقات جمعی را بواسطه بکمال محبت که بوجود آن شخص پیدا کرده اند وجود سایه از نظرشان مختفی گردد و غیر از شخص هیچ چیز مشهود ایشان نباشد شاید که بگویند که ظل عین شخص است یعنی ظل معدوم است و موجود همان شخص است و بس ازین تحقیق لازم آمد که اشیا نزد صوفیه ظهورات حق اند تعالیٰ نه عین حق جل سلطانه پس اشیا از حق باشند تعالیٰ نه حق جلت شانه پس معنی کلام ایشان که همه اوست همه او باشد که مختار علماء کرام است و نزاع در میان علماء کرام و صوفیه عظام کثرهم الله سبحانه الی یوم القیام فی الحقیقت ثابت نباشد و مال قولین یکی بود اینقدر فرق است که صوفیه اشیا را ظهورات حق میگویند تعالیٰ و علما ازین لفظ نیز تحاشی مینمایند از جهت تحرز نمودن از توهم حلول و اتحاد سوال صوفیه اشیا را با وجود ظهورات معدوم خارجی میدانند و موجود در خارج جز حق را نمی بینند سبحانه و علما اشیا را موجودات خارجیه میگویند پس نزاع فریقین در معنی ثابت شد جواب صوفیه هر چند عالم را معدوم خارجی میدانند اما در خارج وجود وهمی آنرا اثبات مینمایند و ارادت خارجی میگویند و از کثرت وهمیه خارجیه انکار نمیکنند مع ذلک

میگویند که این وجود وہمی که در خارج نمود پیدا کردہ است نه از قسم آن وجودات وہمیہ است که بارتفاع وہم مرتفع گردد و ثبات و استقرار ندارد بلکه این وجود وہمی و این نمود خیالی چونکه تحت حق است سبحانه و انتقاش قدرت کامله اوست تعالی از زوال محفوظ است و از خلل مصئون معامله این نشاء و آن نشاء بآن مربوط است سنو فسطائی که عالم را اوہام و خیالات میپندارند ارتفاع اشیاء را بارتفاع وہم خیال می انگارد و میگوید که وجود اشیا تابع اعتقاد ماست نفس امر تحققی ندارند اگر آسمان را زمین اعتقاد کنیم زمین است و زمین را باعتقاد ما آسمان و شیرین را اگر تلخ و انیم تلخ است و تلخی را باعتقاد ما شیرین بالجمله این بیخبران انکار ایجاد صانع مختار جل سلطانه مینمایند و اشیاء را باو تعالی مستند نمیدارند ضلوا فاضلوا پس صوفیه اشیاء را در خارج وجود وہمی که ثبات و استقرار دارد و بارتفاع وہم مرتفع نمیگردد اثبات مینمایند و معامله این نشاء و آن که مخلد و موید است بآن وجود مربوط میدارند و علماء اشیاء را در خارج موجود میدانند و احکام خارجی ابدی را بر اشیاء مرتب می دانند مع ذلک وجود اشیاء را در جنب وجود حق جل علا ضعیف و نحیف تصور مینمایند و وجود ممکن را نسبت بوجود واجب تعالی و تقدس ہالک میدانند پس نزد فریقین اشیاء را در خارج وجود ثابت گشت که احکام این نشاء و آن نشاء بدان مربوط است و بارتفاع وہم و خیال مرتفع نیست فارتفع النزاع و زال الخلاف غایته مافی الباب صوفیه آن وجود را وہمی میگویند بواسطهٔ آنکه در وقت عروج وجود اشیاء از نظر ایشان مختفی میگردد و غیر از وجود حق جلشانه در نظرشان نمیماند و علماء از اطلاق لفظ وہم بران وجود تحاشی مینمایند و وجود وہمی نمیگویند تا قاصر نظری بارتفاع آن حکم نکند و از ثواب عذاب آن انکار ننماید سوال صوفیه که اشیاء را وجود وہمی اثبات مینمایند مقصودشان آنست که این وجود با وجود ثبات و استقرار نفس امری نیست وجودی جز در وہم ندارد و غیر از نمود نصیب او نیست و علما اشیاء را در خارج موجود میدانند با وجود نفس امری فالنزاع باق جواب وجود وہمی و نمود خیالی چون بارتفاع وہم و خیال مرتفع نشد نفس امری گشت زیرا که اگر فرض کنیم زوال وہم جمیع واہمان این وجود ثابت است بزوال آنہا ہرگز زائل نمیگردد و لا معنی المواقع و نفس الامر الا ہذا اینقدر ہست که این نفس امری که در وجود ممکن اثبات نمودہ می آید در جنب نفس امری که در وجود واجب تعالی ثابت است حکم لاشی دارد و نزدیک است که آن را در موہومات و تخیلات شمردہ شود در رنگ افراد کلی مشکک که با یکدیگر تفاوت فاش دارند چنانچه وجود ممکن که نسبت بوجود واجب تعالی حکم لاشئی دارد نزدیک است که آنرا در عدمات شمردہ شود فلا نزاع فی الحقیقة سوال وجود ہمه اشیا چون نفس امری گشت لازم آمد که در نفس امر موجودات متعدد باشد نفس الامر یک موجود نبود و این

منافی وحدت وجود است که مقرر صوفیه وجودیه است جواب هر دو نفس امریست وحدت وجود هم نفس امری و تعدد وجود هم نفس امری لیکن چون جهت و اعتبار مختلف است توهم اجتماع نقیضین مرفوع است این مبحث بمثالی روشن گردد و صورت زید مثلاً که در مرآت مینماید نفس امر در مرآت هیچ صورت کائن نیست زیرا که آن صورت نه در تن مرآتست و نه در روی آن مرآت بلکه وجود آن صورت در مرآت باعتبار توهم است و پیش از ارادهٔ خیالے آنرا در مرآت حصولی نیست و این وجود وهمی و اراءهٔ خیالی که صورت را در مرآت پیدا شده است نیز نفس امریست لهذا اگر کسے گوید که من صورت زید را در مرآت دیده ام عقلا و عرفا او را درین کلام صادق میدانند و محق می انگارند و چون بنای ایمان بر عرف است اگر شخصے سوگند خورد و گوید که والله من صورت زید را در آئینه دیده ام میباید که حانث نشود پس درین صورت هم عدم حصول آن صورت زید در مرآت نفس امریست و هم حصول آن صورت در مرآت و اعتبار تخیل و توهم نفس امری اما نفس امر سابق مطلقاً نفس امر است و نفس امر لاحق بتوسط توهم و تخیل است عجب معامله است اعتبار توهم و تخیل که منافی نفس امر است اینجا همان اعتبار محصل نفس امر گشته است اذ لولاه لما حصل ثمة نفس الامر مثال دیگر نقطه حواله است که باعتبار توهم و تخیل بصورت دائره در خارج ثبوتی پیدا کرده است و اینجا هم عدم حصول دائره در خارج نفس امریست و هم حصول آن دائره باعتبار توهم و تخیل نفس امری لیکن عدم حصول دائره مطلق نفس امریست و حصول آن دائره با ملاحظه توهم و تخیل نفس امریست پس اول مطلق است و ثانی مقید است پس در ما نحن فیه وحدت وجود مطلقاً نفس امری باشد و تعدد وجود باعتبار توهم و تخیل نفس امری گشته پس بملاحظه اطلاق و تقیید در میان این دو نفس امر تناقض نباشد و اجتماع نقیضین ثابت نبود سوال چون زوال وهم جمیع واهمان فرض کرده شود وجود وهمی و نمود خیالی چگونه ثابت باشد جواب این وجود وهمی مجرد اختراع وهم حاصل نشده است تا بزوال وهم زائل گردد بلکه بصنع حق جل وعلا در مرتبه وهم حاصل گشته است و ایقان پیدا کرده است ناچار بزوال وهم خلل نپذیرد و وجود وهمی باین اعتبار گویند که حق سبحانه و تعالی آنرا در مرتبه حس و وهم خلق فرموده است و چون خلق است تعالی هر مرتبه که باشد از زوال و خلل محفوظ است و حضرت حق سبحانه و تعالی چون آنرا خلق فرموده است ناچار نفس امری گشته در مرتبه که خلق کرده باشد هر چند آن مرتبه نفس امری نباشد و مجرد اعتبار بود اما مخلوق دران مرتبه نفس امریست و آنکه گفتم که حضرت حق سبحانه و تعالی آنرا در مرتبه حس و وهم خلق فرموده است یعنی اشیاء را در مرتبه ایجاد فرموده است که آن مرتبه را حصول و ثبوتی نیست مگر در حس و وهم در رنگ آنکه شعبده بازی چیزهای غیر واقع را نماید و یک چیز را دو چیز و اند آن دو چیز

حصولی نیست مگر در حس و وہم در نفس امر نزدیک چیز موجود نیست و این وہ چیز را کہ نمودہ است اگر بقدرت کاملہ خداوندی جل سلطانہ ثبات و استقرار پیدا کنند و از خلل و سرعت زوال محفوظ باشند نفس امری می گردند پس آن وہ چیز ہم در نفس امر ہستند و ہم نیستند لیکن بدو اعتبار اگر قطع نظر از مرتبۂ حس و وہم کردہ شود نیستند و بلاحظہ حس و وہم ہستند قصہ مشہور ست کہ در یکی از بلاد ہندوستان شعبدہ بازان پیش سلطانی بنیاد شعبدہ بازی نمودہ بودند درین اثنا بہ طلسم و شعبدہ باغ درختہای انبہ بنظر آوردند و نمودند و ہمان مجلس نمودند کہ آن درختہای گلان شگفتند و بار آوردند و اہل مجلس ازان بارہا تناول نمودند در ینوقت آن سلطان حکم کرد کہ شعبدہ بازان را بقتل رسانند چون او شنیدہ بود کہ بعد از ظہور شعبدہ اگر شعبدہ باز را بکشند آن شعبدہ بقدرت خداوندے جل سلطانہ بحال خود می ماند و اتفاقاً چون آن شعبدہ بازان را کشتند آن درختہای انبہ بقدرت خداوندے جل سلطانہ بحال خود ماند و شنیدہ ام کہ آن درختہا تا این زمان بحال خود ند و مردم از میوۂ آنہا میخورند و ماذلک علی اللہ بعزیز پس در صورت متنازعہ فیہ حضرت حق سبحانہ و تعالے کہ جزا و در خارج و نفس امر موجودی نیست بقدرت کاملۂ خود کمالات اسماء صفاتی خود را در پردۂ صور ممکنات در مرتبۂ حس و وہم ظاہر ساخت و بوجود وہمی ثبوت خیال آن کمالات را در مجالی اشیاء جلوہ گر گردانید یعنے اشیاء را بر طبق آن کمالات در مرتبۂ حس و وہم ایجاد فرمودہ تا نمود وہمی و ثبوت خیالی پیدا کردند پس بود اشیا باعتبار نمود خیالی است لیکن چون حضرت حق سبحانہ و تعالے این نمود را استقرار و ثبات کرامت فرمودہ است و در صنع اشیا اتفاق مرعی داشتہ و معاملہ ابدی با اینہا مربوط ساختہ ناچار وجود وہمی و ثبوت خیالی اشیا نیز نفس الامر گشتہ است و از خلل محفوظ شدہ پس توان گفت کہ اشیا در خارج باعتبار نفس الامر ہم وجود دارند و ہم وجود ندارند لیکن بدو اعتبار چنانچہ مکرر گشت حضرت والد بزرگوار این فقیر کہ از علماء محققین بودند قدس سرہ میفرمودند کہ قاضی جلال الدین اکری کہ از علماء متجر بود از من پرسید کہ نفس الامر وحدت است یا کثرت اگر وحدت است شریعت کہ بنای آن بر احکام متباینہ و متمائزہ است باطل می گردد و اگر نفس امر کثرت است قول صوفیہ کہ بوحدت وجود قائلند باطل میشود حضرت ایشان در جواب او فرمودند کہ ہر دو نفس امر یست و آنرا بیان فرمودند بخاطر فقیر نمانده است کہ در بیان آن چہ فرمودند انچہ در ینوقت بخاطر فقیر رسیدہ در قلم آوردہ والامر الی اللہ سبحانہ پس صوفیہ کہ بوحدت وجود قائل اند محق اند و علماء کہ بکثرت وجود حاکم اند نیز محق مناسب احوال صوفیہ بلکہ وحدت است و مناسب احوال علما

کثرت زیرا کہ مبنای شرائع بر کثرت است و تغایر احکام بکثرت مربوط است دعوت انبیا علیہم الصلوات و التسلیمات و تنعیم و تعذیب اخروی بکثرت تعلق دارد و چون حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بحکم فاحببت ان اعرف کثرت را میخواہد و ظہور را دوست میدارد ابقای این مرتبہ نیز ضروریست چہ ترتیب این مرتبہ مرضی و محبوب رب العالمین است سلطان ذی شان را خدم و حشم باید و عظمت و کبریائی او را ذل و افتقار و انکسار درکار است معاملہ وحدت وجود ہر چند کالحقیقہ است و معاملہ کثرت نسبت باو در رنگ مجاز لہذا آن عالم را عالم حقیقت گویند و این عالم را عالم مجاز اما ظہورات چونکہ محبوب او تعالیٰ گشتہ است و بقای ابدی اشیا را عطا فرمودہ است و قدرت را در لباس حکمت آوردہ و اسباب را در پوش فعل خود ساختہ آن حقیقت کالمجور شدہ است و اینجا متعارف گشتہ نقطہ جوالہ ہر چند کالحقیقہ است دوائرہ کہ ناشی ازان نقطہ است کالمجاز اما حقیقت آنجا مہجور است و آنچہ متعارف است مجاز است و ایضاً پرسیدہ بودند معنی این قول افراحب اللہ عبدا لم یضرہ ذنب بدانند کہ چون دوست وار و حق تعالیٰ و سبحانہ بندہ را ذنب از وی صادر نشود کہ اولیاء حق جل و علا از ارتکاب ذنوب محفوظ اند اگرچہ جائز است کہ ذنب از ایشان صادر شود بخلاف انبیا علیہم الصلوات و السلام کہ از ذنوب معصوم اند جواز صدور ذنب ہم از ایشان بسلوب است و چون ذنب از اولیا صادر نشود یقین است کہ ضرر ذنب ہم نخواہد بود پس در صورت عدم صدور ذنب لا یضرہ ذنب درست است کما لا یخفی علی ارباب العلم و نیز تواند بود کہ مراد از ذنب ذنب سابق باشد کہ پیش از وصول بدرجۂ ولایت صادر شدہ بود فان

الاسلام یجب ما کان قبلہ و حقیقت الامر عند اللہ سبحانہ ربنا لا تؤاخذنا ان نسینا او اخطانا و السلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدیٰ و التزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلیمات العلی

مکتوب چہل

و ہجدہم بحقائق آگاہی معارف دستگاہی خواجہ حسام الدین احمد صدور یافتہ در بیان آنکہ عالم بتمام مجالی اسما و صفات واجبی است جل سلطانہ بخلاف ذات کہ ممکن ازان دولت بی نصیب است و قیامی بخود در حق وی از زانی نداشتہ و بتمامی عرض است بوی از جوہریت نیافتہ و ما ینا سب ذلک الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی محمد و ما مکرما ع از ہر چہ میرود سخن دوست خوشتر است ۔ از معارف غریبہ نوشتہ میشود استماع فرمایند و طریق مراقبہ اخص خواص نمودہ می آید توجہ بلیغ نمایند باید دانست کہ عالم بتمامہ مجالی و مظاہر اسما و صفات واجبی است تعالیٰ و تقدس اگر در ممکن حیا تست مرآت حیات واجب است تعالیٰ و تقدس و اگر علم است مرآت علم اوست سبحانہ و اگر قدرت است ہم مرآت قدرت اوست

تعالیٰ علیٰ ہذہ القیاس وذات او را تعالیٰ در عالم مظہری نیست و مرآتی نہ بلکہ ذات او را تعالیٰ با عالم ہیچ مناسبتی نیست و در ہیچ چیز اشتراکی نہ اگرچہ آن مناسبت در اسم بود و آن مشارکت در صورت باشد ان اللہ غنی عن العلمین بخلاف اسماء و صفات کہ با عالم مناسبت اسمی دارند و مشارکت صوری درمیان اینہا ثابت است چنانچہ در واجب تعالیٰ علم است در ممکن نیز صورت آن علم ثابت است و چنانچہ آنجا قدرت است اینجا نیز صورت آن قدرت است بخلاف ذات کہ ممکن ازان دولت بی نصیب است و قیامی بخود و حق وی ارزانی نداشتہ اند بلکہ ممکن چون بر صور اسماء و صفات او تعالیٰ مخلوق است بتمامہ عرض است و بوی از جوہریت نیافتہ و قیام او بذات واجبی است تعالیٰ و تقدس و ارباب معقول کہ ممکن را بجوہر و عرض تقسیم نمودہ اند از ظاہر مبنی است و قیام بعض ممکن بعض دیگر کہ ثابت است از قبیل قیام عرض بعرض است نہ از قبیل قیام عرض بجوہر بلکہ فی الحقیقت آن ہر دو عرض بذات واجبی قیام دارند تعالیٰ جوہریتے در میان اینہا ثابت نیست قیوم جمیع ممکنات اوست تعالیٰ و تقدس پس ممکن را فی الحقیقت ذات نبود کہ صفات او قائم بآن ذات باشند بلکہ ذات مر واجب را ست تعالیٰ کہ صفات او تعالیٰ و ہمچنین جمیع ممکنات باد قائم اند و اشارتے کہ ہر یک بذات خود بلفظ انا می نماید آن اشارت فی الحقیقت راجع بہمان یک ذات است کہ ہمہ را بقیام بادست اشارت کنندہ اند یا اند ر اند ر ہر چند ذات تعالیٰ مشار الیہ بہیچ اشارت نیست و با ہیچ چیز متحد نہ این معارف غامضہ را کوتہ نظران با معارف توحید وجودی خلط نکنند و دست و گریبان یکدیگر نہ انند ارباب توحید وجودی حذیک ذات تعالیٰ و تقدس موجود نمیدانند و اسماء صفات او را تعالیٰ نیز اعتبارات علے می انگارند و حقائق ممکنات را میگویند کہ بوی از وجود بانہا نرسیدہ است الاعیان ماشمت رائحۃ الوجود کلام ایشان است و این فقیر صفات او را تعالیٰ نیز موجود بوجود زائد میداند چنانچہ علماء اہل حق فرمودہ اند و ممکنات را کہ مجالی اسماء و صفات اوست تعالیٰ نیز وجودی اثبات مینمایند غایتہ ما فی الباب ممکنات را غیر از اعراض کہ قیامی بخود ندارند نمیدانند و جوہریت کہ قیام بخود دارد در ممکنات اثبات نمیکنند و ہمہ را بقیام بذات او تعالیٰ یقین مینمایند سوال ازین تحقیق معلوم میشود کہ ذات ممکن عین ذات واجب است تعالیٰ و ممکن با واجب متحد است جگفتا نہ و این محال است کہ مستلزم قلب حقائق است جواب گوئیم کہ ذات ممکن یعنی ماہیت و حقیقت او ہمان اعراض متعددہ مخصوصہ است کہ مجالی اسماء و صفات واجب تعالیٰ و این اعراض را با ذات واجب تعالیٰ و تقدس ہیچ عینیتے نیست و بہیچ وجہ اتحادی نہ تا قلب حقائق لازم آید بیش ازین نیست کہ قیام این اعراض

بآن ذات است تعالیٰ قوم جمیع اشیا اوست سبحانہ سوال چون اشارت ہر یک کہ بذات خود بلفظ انا مینماید راجع بذات واجب تعالیٰ باشد لازم می آید کہ ذات ممکن یعنے ماہیت وحقیقت او عین ذات واجب بود تعالے چہ اشارت ہر کس بلفظ انا بماہیت وحقیقت خود است واین مستلزم قلب حقیقت است وبعینہ سخن ارباب توحید وجود است جواب آری اشارت ہر کس بلفظ انا ہر چند بحقیقت خود است اما حقیقت او چون اعراض مجتمعہ است قابلیت این اشارت ندارد چہ اعراض بالاستقلال وبالاصالت قابل اشارت حسی نیست وچون حقیقت او قبول این اشارت نکرد ناچار آن اشارت راجع بمقوم آن حقیقت گشت پس ماہیت ممکن ہمان اعراض مجتمعہ است ہر چند اشارت انای او بواسطہ عدم قابلیت حقیقت او راجع بمقوم او گشتہ است کہ ذات واجب است تعالیٰ وتقدس پس قلب حقیقت نشد وممکن واجب نگشت تعالیٰ وتقدس وورای سخن ارباب توحید شد عجب معاملہ است انای ممکن بواجب تعالیٰ رجوع نماید وممکن بحال خود ممکن ماند وبقول سبحانی وانا الحق تکلم نکند بلکہ نتواند کرد کہ صاحب تمیز ست سوال قیام ممکن بذات واجب تعالیٰ مستلزم قیام حوادث است بذات او تعالیٰ وآن ممتنع است جواب امتناع قیام حوادث بمعنے حلول حوادث است در ذات او تعالیٰ کہ محال است لیکن قیام اینجا بمعنی حلول نیست بلکہ بمعنے ثبوت وتقرر است یعنی ثبوت وتقرر ممکن بذات واجب است تعالے سوال چون ثبوت ممکن بذات واجب است بتمامہ عرض باشد از محال ورا چارہ نبود کہ قائم باو باشد وآن محل کدام است ذات واجب نیست تعالیٰ وتقدس ہمچنین ممتنع محل او نتواند بود جواب عرض آنست کہ او را قیام بذات خود بنا شد بلکہ قیام بغیر بود وچون ارباب معقول در قیام عرض غیر از معنے حلول تفہمیدہ اند ناچار عرض را اثبات محل نمودہ اند وبغیر محل ثبوت او را محال دانستہ اند وچون قیام را معنے دیگر پیدا شود چنانچہ گذشت محل ہیچ درکار نباشد محسوس ومشاہد ما است کہ قیام جمیع اشیا بذات واجب است تعالیٰ ہیچ حلولے و محلے درمیان نیست ارباب معقول آنرا باور دارند یا نہ تشکیک ایشان مصادم بداہتہ ما نمیشود ویقین ما بشک اینہا زائل نمیگردد واین مبحث را بمثالے واضح گردانیم ارباب طلسم واصحاب سیمیا چیزہا مینمایند از جنس اجسام غریبہ واعراض عجیبہ درین صورت ہمہ کس میدانند کہ این اجسام را در رنگ اعراض بخود قیامی نیست بلکہ قیام این ہر دو بذات صاحب طلسم است وہیچ محل اینہا را ثابت نیست ونیز می دانند کہ درین قیام شائبہ حالیت ومحلیت نیست بلکہ ثبوت وتقرر اینہا بذات صاحب طلسم است بی توہم حلول ودر ما نحن فیہ نیز ہمین تصویر است چہ حضرت حق سبحانہ وتعالے اظہار او در مرتبہ حس ووہم

خلق فرمودہ و اتقان و احکام در صنع اینہا مراعات نمود و معاملہ ابدی و تنعیم و تعذیب سرمدی با اینہا مربوط ساخت پس این اشیاء را قیامی بخود نیست بلکہ قائم بذات حق اند بی شائبہ حلول و بے مظنہ حال و محل و تمثیل دیگر صورت کوہ یا صورت آسمان کہ در آئینہ ظاہر شود باید کہ آن صور را اجسام دانستہ جواہر انگارد و آن تماثیل را جواہر انگاشتہ قائم بخود داند و اگر فرضاً شخصے آن صور را اعراض داند و قائم بغیر تصور نماید و بعلت عرضیت طالب محال آنہا بود و بی محال ثبوت آنہا را محال داند آن شخص نیز سفیہ است کہ تبقلید مردم انکار بداہت خود مینماید چہ ہر کہ تمیز دارد ببداہت مے یابد کہ آن صور را اصلا محال ثابت نیست بلکہ احتیاجی بمحال ندارند ہمچنین نزد ارباب کشف شہود تمام ممکنات در رنگ آن صور ند و بیش از تماثیل نیستند غایت مافی الباب حضرت حق سبحانہ و تعالے آن صور تماثیل را بصنع کامل خود بر نہجے اتقان و احکام دادہ است کہ از خلل مصئون اند و از زوال محفوظ و معاملہ آخروی ابدی باینہا مربوط است کہ امر غیر مرتد از متکلمین نظام کہ از علماء معتزلہ است بحکم ریستہ من غیر رام عالم را مجموع اعراض دانستہ است و از جواہر خالی انگاشتہ بلی ان الکذوب قد یصدق چون او از کوتہ نظری قیام این اعراض را بذات واجب الوجود جل سلطانہ ندانستہ مورد طعن و تشنیع عقلا گشتہ است چہ عرض را از قیام بغیر چارہ نبود و بوجود جوہر قائل نیست تا قیام را باو مستند سازند و از صوفیہ صاحب فتوحات مکیہ عالم را اعراض مجتمعہ در عین واحد دانستہ و عین واحد را عبارت از ذات احدیت داشتہ جل سلطانہ لیکن بعدم بقاے این اعراض در دو زمان حکم کردہ است و گفتہ عالم در ہر آنے بعدم میرود و مثل آن بوجود می آید و نزد فقیر این معاملہ شہود لیست نہ وجودے چنانچہ در حواشی شرح رباعیات تحقیق این مبحث نمودہ است سالک را در توسط احوال پیش از آنکہ ماسوے از نظر او مطلقاً مرتفع گردد بر ان چنان می بیند کہ عالم معدوم گشتہ است و در آن ثانی میابد کہ عالم موجود است و در آن ثالث باز معدوم میابد و ہمچنان رابع موجود می انگارد تا آنکہ بفناے مطلق مشرف گردد و ہمیشہ ماسوے را معدوم یابد و درین زمان در شہود او عالم مستمر العدم است و ہمچنین در توسط حصول بقا و رجوع بعالم گاہے عالم بنظر مے در آید و گاہے مختفی می گردد و از انجا نیز حالت تجدد امثالے متوہم میگردد: ہمو ارہ عارف را معاملہ بقا و رجوع بعالم بانجام میرسد و در مقام تکمیل و ارشاد استثنا و فرماید باز عالم بنظر او خواہد در آمد و عالم را مستمر الوجود خواہد یافت پس این معاملہ راجع بشہود سالک گشت نہ بوجود عالم کہ وجود او ہمیشہ بیک نہج است اگر تذبذب ہست

در شہود است واللہ سبحانہ الملہم للصواب وحکم بعدم بقاء اعراض در دو زمان کہ بعضے از متکلمین گفتہ اند مدخول است و بہ ثبوت نہ پیوستہ وادلہ کہ بر عدم بقاء اعراض آوردہ اند تمام اند این معارف غامضہ گویا سبقی است مرا کثر یاران آنجای را التفات بفہم نمودہ نقل آنرا بہر کہ شوق کند التفات فرمایند چون در فقیر کسلے بود بہر کدام از یاران کفایت علیحدہ نوشتہ نشد واکتفا بہمین معارف نمودہ آمد والسلام علیکم علی من لدیکم

مکتوب چہل و ششم

بمولانا حمید بنگالی صدور یافتہ در فضائل کلمۂ طیبہ کہ متضمن طریقت و حقیقت و شریعت است و در بیان آنکہ کمالات ولایت را در جنب کمالات نبوت ہیچ مقدارے نیست و در بیان آنکہ ولایت را از شریعت چارہ نیست و ہمیشہ بشریعت مکلف است و باطن گرفتار آن و ما نیا سب ذلک لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ این کلمۂ طیبہ متضمن طریقت و حقیقت و شریعت است تا زمانیکہ سالک در مقام نفی است در مقام طریقت است و چون از نفی بتمام فارغ شود و جمیع ماسوی از نظر او منتفی گردد طریقت را تمام کردہ باشد و بمقام فنا رسیدہ بود و چون بعد از نفی در مقام اثبات آید و از سلوک بجذبہ گراید و بمرتبۂ حقیقت متحقق شدہ باشد و بقا موصوف گشتہ و باین نفی و اثبات و باین طریقت و حقیقت و باین فنا و بقا و باین سلوک و جذبہ اسم ولایت صادق می آید و نفس از آثار گی باطمینان میگراید و مزکی و مطہر میگردد پس کمالات ولایت مربوط بجزو اول این کلمۂ طیبہ گشت کہ نفی و اثبات است باقی ماند جزو دوم این کلمۂ مقدسہ کہ ثبت رسالۃ خاتم الرسل است علیہ وعلی آلہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات این جزو اخیر محصل و مکمل شریعت است آنچہ در ابتدا و وسط از شریعت حاصل شدہ بود صورت شریعت بود و اسم و رسم او بود حصول حقیقت شریعت درین موطن است کہ بعد از حصول مرتبۂ ولایت بحصول می پیوندد و کمالات نبوت کہ کمل تابعان را بہ تبعیت و وراثت انبیا علیہم الصلوات والتحیات حاصل میگردد و نیز درین موطن است طریقت و حقیقت کہ محصلان ولایت اند گویا شرائط اند از برائے تحصیل حقیقت شریعت و تحصیل کمالات نبوت و ولایت را چون طہارت باید دانست و شریعت را چون صلوۃ در طریقت گویا ازالۂ نجاسات حقیقیہ است و در حقیقت ازالۂ نجاسات حکمیہ تا بعد از طہارت کاملہ شایان اتیان احکام شرعیہ گردد و قابلیت ادائے نمازے کہ نہایت مراتب قرب است و ستون دین است و معراج مؤمن است پیدا کند جزو اخیر این کلمۂ مقدسہ را دریای یافتم بیکران کہ جزو اول در جنب آن قطرہ نمود و بلے کمالات ولایت نیز در جنب کمالات نبوت مقدارے نیست ذرہ را در جنب آفتاب چہ مقدار بود سبحان اللہ جمعی از کج بینی ولایت را از نبوت افضل دانستہ اند

وشریعت راکه لب لباب است پوست انکاشته چه کند نظرشان متصور بر صورت شریعت است واز مغز جز پوست بدست نیاورده اند ونبوت را بعلت توجه بخلق قاصر انکاشته اند واین توجه را در رنگ توجه عوام ناقص دانسته ولایت راکه توجه بحق دارد جلّ وعلا بران توجه ترجیح داده اند وولایت را افضل از نبوت گفته نمیدانند که درکمالات نبوت نیز در وقت عروج روبحق است سبحانه چنانچه در مرتبهٔ ولایت بلکه در مرتبهٔ ولایت صورت آن کمالات عروجی است که در مقام نبوت حاصل است چنانچه شمهٔ ازان ذکر خواهد یافت ودر وقت نزول نبوت در رنگ ولایت روبخلق است این قدر فرق است که در ولایت بظاهر متوجه خلق است وبباطن بحق است سبحانه ودر نزول نبوت بظاهر وباطن متوجه خلق است وبکلیت خود ایشانرا بحق جلشانه دعوت مینمایند واین نزول اتم واکمل است از نزول ولایت چنانچه درکتب ورسائل تحقیق آن نموده است واین توجه ایشان بخلق نه در رنگ توجه عوام است چنانچه گمان برده اند بلکه توجه عوام بخلق از جهت گرفتاری ایشان است که باسوے دارند وتوجه اخص خواص بخلق نه بواسطهٔ گرفتاری است باسوے چه این بزرگواران گرفتاری ماسوے را در اول قدم وداع نموده اند وگرفتاری بخالق خلق جلسلطانه بجای آن گزیده بلکه توجه بخلق این بزرگواران را برائے هدایت وارشاد است تا بخالق خلق جل سلطانه ایشانرا رهنمونی فرمایند وبرضای مولای ایشان تعالی وتقدس دلالت نمایند وشک نیست که این قسم توجه بخلق که مقصود ازان تخلیص ایشان است از رقیت ماسوے افضل تر است ازان توجهی که برای نفس خود بحق نمایند جلّ وعلا مثلاً شخصے بذکر آلے جل سلطانه اشتغال دارد درین اثنا نابینائی پیدا شد که پیش راه او چاه است که اگر قدم دیگر بردارد در چاه رود درین صورت آن شخص را ازذکر گفتن بهتر است یا نابینا را از چاه خلاص کردن بهتر شک نیست که تخلیص نابینا بهتر است از ذکر گفتن او چه او تعالے غنی است ازو واز ذکر او ونابینا بنده ایست محتاج که دفع ضرر ازوی ضرور یست علی الخصوص که باین تخلیص مامور شود واین زمان تخلیص او هم ذکر است که امتثال امر است در ذکر اداء یک حق است که حق مولا باشد جلّ شانه ودر تخلیص که بامر واقع شود اداء دو حق است حق عبد وحق مولے تعالے بلکه نزدیک است که ذکر گفتن دران وقت داخل ذنب نموده آید چه همه وقت ذکر گفتن مستحسن نیست در بعضے اوقات ذکر ناگفتن مستحسن است ودر ایام منهی ودر اوقات مکروه روزه ناداشتن ونماز ناگذاردن از روزه داشتن واز نماز

گذاردن بہتر است باید دانست کہ ذکر عبارت از ظرو غفلت است بہر وجہ کہ میسر شود نہ آنکہ ذکر مقصور بر تکرار کلمۂ نفی واثبات است یا تکرار اسم ذات تعالے چنانچہ گمان برده میشود پس انچہ از امتثال اوامر وانتہا از نواہی شرعیہ نمودہ آید ہمہ داخل ذکر است بیع وشری بامراعات حدود شرع ذکر است وہمچنین نکاح وطلاق بآن مراعات ذکر چہ درحین مباشرت این امور بامراعات مذکورہ امر ونہے جل سلطانہ نصب عین مباشر این امور است پس غفلت را گنجایش نباشد لیکن ذکرے کہ باسم وصفت مذکور واقع شود سریع التاثیر است ومحبت بخش مذکور است وقریب الایصال است بمذکور بخلاف ذکرے کہ باتمتثال اوامر وانتہا از نواہی واقع شود کہ ازین صفات قلیل النصیب است ہرچند ازین صفات در بعضے افراد کہ ذکرشان باتمتثال اوامر وانتہا از مناہی شرعیہ است بر سبیل ممدرت یافتہ شود حضرت خواجہ نقشبند می فرمودند قدس سرہ کہ حضرت مولانا زین الدین تا بیاری قدس سرہ از راہ علم بخدا رسیدہ است جل سلطانہ وایضاً ذکرے کہ باسم وصفت واقع شود وسیلہ ایست مر ذکرے را کہ بمراعات حدود شرعیہ حاصل شود زیرا کہ در جمیع امور مراعات احکام شرعیہ نمودن بی محبت تام بنا صب شرع میسر نیست واین محبت تام مربوط بذکر وصفت اوست تعالے پس اول آن ذکر باید تا بدولت این ذکر مشرف گردد ومعاملۂ عنایت دیگر است آنجا نہ ہیچ شرط ونہ ہیچ وسیلہ اللہ یجتبی من یشاء بر سر اصل سخن رویم وگوئیم کہ وراء این معاملہ سہ گانہ طریقت وحقیقت وشریعت معاملہ دیگر است وکار وبار دیگران تواں گفت کہ این معاملہ را در جنب آن معاملہ ہیچ اعتدادی واعتباری نیست انچہ در مرتبۂ حقیقت حاصل شدہ بود وباثبات تعلق داشت صورت این معاملہ بود واین معاملہ حقیقت آن صورت است در رنگ صورت شریعت کہ در ابتدا بمرتبۂ عوام بحصول پیوستہ بود وبعد از حصول طریقت وحقیقت حقیقت آن صورت میسر میگردد وخیال باید کرد معاملہ صورت او حقیقت باشد ومقدمۂ او ولایت بود در گفتگو چگونہ در آید ودر بیان چگونہ گنجد واگر فرضاً بیان کردہ شود کہ دریابد وچہ دریابد این معاملہ وراثت انبیای اولی العزم است علیہم الصلوات والتسلیمات والتحیات والبرکات کہ نصیب قلیل قلیل است ہرگاہ اصول درین معاملہ قلیل باشند فروع ناچار اقل خواہند بود سوال ازین معارف لازم می آید کہ در بعضے مراتب عارف قدم از شریعت بیرون مے نہد

وبه ماوراء شریعت عروج مینماید جواب شریعت اعمال ظاهر است وآن معامله درین نشاء بباطن متعلق است ظاهر همیشه بشریعت مکلف است و باطن گرفتار آن معامله وچون این نشاء دار عمل است باطن را از اعمال ظاهره مدد عظیم است وترقیات باطن مربوط بایتان شریعت است که بظاهر تعلق دارد پس همه وقت درین نشاء ظاهر و باطن از شریعت چاره نبود کار ظاهر عمل بشریعت است ونصیب باطن نتائج وثمرات پس شریعت ام جمیع کمالات آمد وصول جمیع مقامات گشت نتائج وثمرات شریعت معصوبه درین نشاء دنیوی نیست کمالات اخروی وتنعمات سرمدی نیز از ثمرات نتائج شریعت است پس شریعت شجرهٔ طیبه آمد که درین نشاء ودر ان نشاء از ثمرات وفواکه آن عالم منتفع است وجهان جهان فوائد از انجا ماخوذ است سوال ازین بیان لازم آید که در کمالات نبوت نیز باطن بحق است سبحانه وظاهر بخلق وخود در مکتوبات ورسائل خود نوشته وبالا نیز گذشته است که در مقام نبوت که محل دعوت است تمام رو بخلق است وجه توفیق چیست جواب آن معامله بعروج تعلق دارد ومقام دعوت مربوط ببسوط است پس در وقت عروج باطن بحق باشد سبحانه وظاهر بخلق تا بوفق شریعت غرا ادای حقوق اینها نماید ودر وقت هبوط تمام بخلق متوجه باشد وبکلیت خود خلق را بحق جل وعلا دلالت فرماید فلا منافاة وتحقیق این مقام آنست که توجه بخلق عین توجه بحق است سبحانه فاینما تولوا فثم وجه الله نه باین معنے که ممکن عین واجب است سبحانه یا مرآت واجب است تعالی ممکن حقیر را چه یارا که عین واجب تعالے وتقدس باشد یا قابل مرآتیت او تعالے تو امد بود بلکه تو ان گفت که واجب تعالی وتقدس مرآت ممکن است واشیاء در مرآت واجب تعالے چنان متوهم میشود که صور اشیاء در مرآت صورت چنانچه آن صور را در مرآت صورت حلولی وسریانی نیست همچنین اشیاء را در مرآت واجب تعالے حلول وسریان نه چگونه حلول متصور شود که در مرتبهٔ مرآت صور را وجودے نیست وجود صور در مرتبهٔ توهم وتخیل است پس آنجا که مرآت ست صور نیست وآنجا که صور تست مرآت را انجا هزاران عار است زیرا که صور را پیش از نمود خیالی ثبوتی نیست وغیر از تحقق وهمی بودی نه اگر مکان دارند در مرتبهٔ توهم دارند واگر زمان دارند در مرتبهٔ تخیل دارند لیکن این نمودی بود اشیا چون بصنع خداوندی جل سلطانه او خیال مصئون است از سرعت زوال محفوظ ومعاملهٔ ابدی بایتها مربوط است وعذاب وثواب سرمدی بایشان منوط بدانند که در مرآت صورت ملحوظ اولا صور است والتفات ثانی از برای شهود مرآت در کار است ودر

مرات واجب تعالی لحوظ اولا ہمان مرآت است والتفات ثانی ازبرای شہود اشیا درکار است وایضاً درمرآت صورت صورنیز مرایای احکام وآثار مرآت اند اگر مرآت طولانی است مثلاً صورنیز طولانی ظاہر میشوند ومرایای طول مرآت میگردند وہمچنین اگر مرآت صغیر است آن صنیز درمرایای صور ظاہر میگردد بخلاف مرآت ذات واجب تعالی کہ اشیا مرایای احکام وآثار او نمیتوانند شد چہ دران تبہ علیہ ہیچ حکمی واثری نیست بلکہ جمیع نسبت آنجا مسلوب است اشیا اگر مرایا باشند چہ چیز وانمایند آری درمراتب تنزل کہ موطن شہوت اسماء وصفات است اگر اشیا مرایای صور احکام واہبی باشند گنجایش دارد چہ سمع وبصر وعلم وقدرت مثلاً کہ درمرایای اشیا ظاہر اند صور سمع وبصر وعلم وقدرت مرتبہ وجوبند کہ مرآت آن اشیا است اینہا احکام مرآت اند کہ درمرآت اشیا ظاہر وظاہر گشتہ اند وآنکہ گفتیم کہ درمرآت واجب تعالی لحوظ اولا ہمان مرآت است والتفات ثانی ازبرای شہود اشیا کہ کالصور اند در آن مرآت درکار است حال ابتدا رجوع است کہ صور بنظر درآمدہ اند بعد ازانکہ از نظر بتمام مرتفع شدہ بودند وچون معاملۂ رجوع بآخر رسد وسیر در اشیا دور ودراز واقع شود واستقرار درمرکز دائرۂ امکان میسر گردد ناچار شہود بغیب مبدل خواہد شد وایمان شہودی ایمان غیبی خواہد شد تا آنکہ معاملۂ دعوت تمام شود وندای الرحیل درزنند آن وقت غیب نخواہد ماند وجز شہود نخواہد بود اما این شہود اتم واکمل خواہد بود از ان شہودے کہ قبیل رجوع حاصل شدہ بود چہ شہودی کہ بآخرت تعلق دارد اکمل است از ان شہودے کہ بدنیا متعلق است سہ ہنیئاً لارباب النعیم نعیمہا ۔ وللعاشقین المسکین مایتجرع ۔ باید دانست کہ از تحقیق سابق لائح گشت کہ صورت شئی راکہ درمرآت مینماید جز درتخیل ثبوتی نیست مرآت برصرافت تجرد خود است از حصول آن صورت این صورت را توان گفت کہ آئینہ قریب اوست ونیز توان گفت کہ آئینہ محیط آن صورت است وبآن صورت است این قربت واحاطہ ومعیت نیز قبیل قرب واحاطۂ جسم یا جوہر بعرض بلکہ آنجا قرب واحاطہ است کہ عقل درتصویر آن عاجز است ودراداک کیفیت قاصر پس درین صورت قرب ومعیت واحاطہ ثابت بود وکیفیت ہیچ معلوم نبود وللہ المثل الاعلی ہمچنین است قربی کہ حضرت حق را سبحانہ باعالم است وہمچنین احاطہ ومعیت او تعالی لامعلوم الماہیۃ است ومجہول الکیفیت ایمان آرم کہ او تعالی قریب ومحیط است وباعالم است اما کیفیت قرب واحاطہ معیت او را تعالی ندانیم کہ چیست چہ این صفات از صفات اشیا جدا است واز سمات امکان وحدوث علیحدہ ہرچند تنظیری وتشبیہے آنرا در عالم مجاز کہ قنطرۂ حقیقت است آوردہ است وبہ آئینہ وصورت

ایمای فرمودہ تا ضعیف نبیان بعنایت او تعالی از مجازی بحقیقت برند و از صورت بمعنی گرایند والسلام علی من اتبع الہدی

مکتوب چہل و ہفتم بخواجہ محمد قاسم بدخشی صدور یافتہ در نصیحت و تنبیہ بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات میرساند للہ سبحانہ الحمد و المنۃ کہ از کلیہ و کلام آن اخوی حرارت طلب مفہوم میشود و بوی از جمعیت می آید ماناکہ این دولت اثر قرب صحبت است گرفتاریہای لاطائل شمار انگذاشت کہ یک ہفتہ صحبت دارند مجموع ایام صحبت شما معلوم نیست کہ بیک عشرہ کشیدہ باشند از خدا شرم باید داشت جلسلطانہ کہ از ہزار روز یک روز اہم برای خدائے عزوجل انتخاب نمیکنند و از تعلقات شتی خود را جمع نمی نمایند حجت بر شما درست شدہ است و بہ وجدان خود دریافتہ آید کہ یکساعت این صحبت بہ از اربعینات مجاہدہ است مع ذلک از ین صحبت گریزانند و بہ حیلہای خود را دور می اندازند جوہر استعداد شما نفیس است اما چہ فائدہ کہ از قوت بفعل نیامدہ استعداد شما بلند افتادہ است لیکن شما پست در رنگ طفلان از جوہر نفس بتخلف ریزہ ہای خسیس آرام گرفتہ اند بہ وقت صبح شود ہمچو روز معلومست کہ باکہ باخت عشق در شب دیجور چہ حالا ہم ہیچ نرفتہ است فکر بر اصل باید نمود عمدہ این کار صحبت ارباب جمعیت است و اگر این دولت میسر نشود اوقات خود را بذکر الٰہی جلشانہ کہ ماخوذ انصاحب دولت است مشغول باید داشت و ہر چہ منافی ذکر است از ان اجتناب باید نمود در حل و حرمت شرعی نیک احتیاط باید فرمود بمساہلہ نباید گذراند و نماز پنج وقت بجماعت التزام نمایند و در تعدیل ارکان سعی بلیغ مرعی دارند و محافظت نمایند کہ نماز در اوقات مستحبہ ادا یابد ربنا اتمم لنا نورنا و اغفر لنا انک علی کل شئی قدیر

مکتوب چہل و ہشتم بخواجہ محمد طالب بدخشی صدور یافتہ در ترغیب نمودن بمقام رضا بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی خواجہ محمد طالب ہموارہ خواہان مطلوب باشند خبر فوت قرۃ العین محمد صدیق نوشتہ بود انا للہ و انا الیہ راجعون برادر عزیز حضرت حق سبحانہ و تعالی نزد مؤمنان از ہمہ چیز عزیز تر و محبوب تر است چہ اموال و چہ انفس و احیاء و اماتت فعل اوست تعالی کہ دیگر برادر روی مدخل نیست پس ناچار فعل او تعالی نیز عزیز تر و محبوب تر خواہد بود جای آنست کہ مجان از فعل محبوب بلذت بگیرند و عیش نمایند بصبر چہ دلالت کند کہ ایمای بکراہت دارد و مقام رضا ہر چند از رغبت و سرور خبر میدہد اما مرتبۂ التذاذ امری دیگر است سہ عشق آن شعلہ است کہ چون برفروخت ہر چہ جز معشوق باقی جملہ بسوخت بتیغ لا در قتل غیر حق بماند در نگر زان پس

کہ بعد لاجیہ ماند ہ ماند الا اللہ باقی جملہ رفت ہ شاد باش ای عشق شرکت سوز رفت ہ والسلام علی من اتبع الہدیٰ **مکتوب چہل و نہم** بخواجہ گدا صدور یافتہ دربیان آنکہ نسیان ماسوی گام اول این طریق است سعی کنند کہ ازین کوتہی نشود نحمدہ و نصلی علی نبیہ و نسلم علیہ و علی آلہ الکرام نصیحتے کہ با خوی خواجہ محمد گدا نمودہ می آید بعد تصحیح عقائد کلامیہ و بعد اتیان احکام فقہیہ دوام ذکر الٰہی است جلسلطانہ بر نہجیکہ یاد گرفتہ اند باید کہ ذکر آنقدر استیلا یابد کہ غیر مذکور را در باطن نگذارد و تعلق علمی وجہی نہ از ماسوی مذکور زائل گردد این زمان قلب را نسیان از ماسوا حاصل گردد و از دیدہ و دانش غیر فارغ شود کہ اگر بتکلف و تعمل اشیار ا بوی یاد دہند یاد نکند و نشناسد ہمواره مستہلک و مستغرق مطلوب بود چون معاملہ تا اینجا رسد یک گام درین راہ زدہ باشد سعی نمایند کہ از یک گام ہم کوتہی نکنند بدیدہ و دانش غیر گرفتار نمانند ہ گوی توفیق و سعادت درمیان افگندہ اند ہ کس بمیدان درنمی آید سواران را چہ شد بظاہر تعلقات شما کم مینماید اما بشوق تعلق خود را ارباب تعلق محشور میدارند الراضی بالضرر لا یستحق النظر مسئلہ مقررہ است والسلام **مکتوب پنجاہم** بمرزا شمس الدین صدور یافتہ دربیان آنکہ شریعت را صورت است و حقیقت و دربیان آنکہ از ابتدا تا انتہا از شریعت چارہ نبود و دربیان تمکین قلب و اطمینان نفس و اعتدال اجزای قالب کہ در مرتبۂ نبوت است و ماینا سب ذلک الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی شریعت را صورت است و حقیقت صورت شریعت عبارت از اتیان احکام شرعیہ است بعد از ایمان باللہ و رسولہ و بما جاء من عندہ سبحانہ با وجود منازعت نفس امارہ و با وجود سرکشی و طغیان و انکار کہ در جبلت او مودع است در نیمو طن اگر ایمان است صورت ایمان ست و اگر نماز ست صورت نماز است و اگر روزہ است صورت روزہ و علی ہذا القیاس سائر الاحکام الشرعیہ زیرا کہ نفس کہ عمدہ وجود انسان است و مشار الیہ ہر فرد بقول انا ہم اوست بر کفر و انکار خود است و حقیقت ایمان و حقیقت اعمال صالحہ چگونہ متصور شود رحمت خداوندی است جلشانہ کہ مجرد صورت را قبول فرموده بشارت بدخول جنت کہ محل رضای اوست تعالی نمودہ است و ہم احسان اوست تعالی کہ در نفس ایمان تصدیق قلب کفایت فرمودہ است و بازدان نفس تکلیف ننمودہ بلی جنت را ہم صورت است و ہم حقیقت اصحاب صورت از صورت جنت محظوظ خواہند شد و ارباب حقیقت از حقیقت جنت اصحاب صورت و ارباب حقیقت از یک فاکہہ جنت تناول نمایند صاحب صورت از ان لذتی یابد و صاحب حقیقت لذتے دیگر از زوج مطہرات امہات المومنین بآن سرور علیہ و علی آلہ الصلوات والسلام در یک

جنت باشند واز یک فاکہہ تناول فرمایند اما التذاذ وتنعم ہر کدام علیحدہ است واگر علیحدہ نباشد لازم آید افضل امہات المؤمنین بر جمیع بنی آدم بعد از پیغمبر ما علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام ونیز لازم آید کہ ہر کہ افضل باشد از شخص زوجۂ او نیز از ان شخص افضل بود کہ زوجہ باز وج ممتزج است این صورت بشریعت بشرط استقامت موجب فلاح است ومستلزم نجات اخروی ومصحح دخول جنت چنانچہ گذشت وچون صورت شریعت درست کرد ولایت عام حاصل نمود اللہ ولی الذین امنوا واین زمان بعنایت اللہ سبحانہ سالک مستعد آن گشت کہ قدم در طریقت نہد و روبولایت خاصہ آرد ونفس را از امارگی بتدریج باطمینان کشد لیکن بدانند کہ طے منازل وصول بآن ولایت نیز مربوط باعمال شریعت است ذکر الٰہی جل شانہ کہ عمدہ این راہ است از امور ات شرعیہ است واجتناب از مناہی شرعیہ نیز از ضروریات این راہ است واداے فرائض از مقربات است وطلب پیر راہ بین راہ نماید کہ وسیلہ تواند شد نیز امور شرعی است قال اللہ تعالیٰ وابتغوا الیہ الوسیلۃ بالجملہ از شریعت چارہ نبود چہ صورت شریعت وچہ حقیقت شریعت زیرا کہ امہات جمیع کمالات ولایت ونبوت احکام شرعیہ است کمالات ولایت نتائج صورت شریعت است وکمالات نبوت ثمرات حقیقت شریعت کما سیجی آنفا انشاء اللہ تعالیٰ مقصود ولایت طریقت است کہ آنجا نفی ماسوی مطلوب است ورفع غیر وغیریت مقصود وچون بتفضل خداوندی جلشانہ ماسوے بکلیت از نظر مرتفع گشت ودر دید نامی ونشانی از اغیار نماند فنا حاصل گشت ومقام طریقت بانجام رسید وسیر الی اللہ تمام شد بعد ازان شروع در مقام اثبات است کہ معبر بسیر فی اللہ است وہمین است مقام بقا کہ موطن حقیقت کہ مقصد اقصیٰ است از ولایت بآن طریقت وحقیقت کہ فنا وبقا است اسم ولایت صادق می آید وامارہ مطمئنہ می گردد واز کفر وانکار خود باز میماند واز مولای خود جل سلطانہ راضی میگردد ومولی نیز از وی راضی میشود وکراہتے کہ در جبلت خود داشت زائل میشود گویند ہر چند نفس در مقام اطمینان بر سد از سرکشی خود باز نیاید ہر چند کہ نفس مطمئنہ گردد ہرگز از صفات خود نگردد جہاد اکبر کہ آن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام در حدیث رجعنا من الجہاد الاصغر الی الجہاد الاکبر فرمودہ است مراد ازان جہاد بانفس داشتہ اند وانچہ بہ کشف فقیر در آمدہ است وبوجدان خود یافتہ است خلاف این حکم متعارف است بعد از حصول اطمینان در نفس ہیچ سرکشی وطغیان نمی یابد در مقام انقیاد متمکن می باشد بلکہ آنرا در رنگ قلب متمکن کہ نسیان ماسوی نمودہ است می یابد کہ از دید ودانش غیر وغیریت گذشتہ است واز حب جاہ ورياست واز لذت والم وارستہ مخالفت کجاست وسرکشی کرا پیش از حصول

اطمینان اگرچہ سر موتخاوت کند ہرچہ گویند از طغیان و سرکشی گنجایش دارد اما بعد از حصول اطمینان مخالفت و طغیان را مجال نیست در ینباب این فقیر ہرچند با معان نظر مطالعہ نمودہ است و در حل این معما و در دور رفتہ کہ مخالف مقرر قوم است اما بعنایت اللہ سبحانہ برابر سر بود در نفس مطمئنہ مخالفت و سرکشی نیافتہ و جز استہلاک و انحلال چیزے دیگر در وی ندیدہ و ہرگاہ نفس خود را اگر خدای مولای جل سلطانہ ساختہ باشد مخالفت چہ گنجایش دارد و چون نفس از حضرت حق سبحانہ تعالیٰ راضی گشت و حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ از وی راضی شد طغیان چہ صورت دارد کہ منافی رضا است مرضی حق جلشانہ ہرگز نامرضی نمیگردد و مراد از جہاد اکبر واللہ سبحانہ بحقیقۃ الحال تو اند بود کہ جہاد با قالب بود کہ مرکب از طبائع مختلف است و ہر طبیعت او خواہان امریست و گریزان از امری دیگر اگر قوت شہویہ است از قالب ناشی است و اگر غضبیہ است ہم از انجا ہویدا است نمی بینی سائر حیوانات کہ نفس ناطقہ ندارند این صفات رذیلہ در آنہا کائن است و بشہوت و غضب و شرہ و حرص متصف اند این جہاد ہمیشہ برپا است اطمینان نفس تسکین این جہاد نمی نماید و لیکن قلب رفع این قتال نمیفرماید در ابقاء این جہاد فوائد کثیرہ است کہ متضمن تنقیہ و تطہیر قالب است تا کمالات آن نشاء و معاملہ آخرت باصالت او تواند مربوط گشت چہ در کمالات امین نشاء قالب تابع است و قلب متبوع آنجا کار برعکس است قلب تابع و قالب متبوع و چون این نشاء طل پذیرد و آن نشاء پرتو انداز و این جہاد منقضی گردد و این قتال بانجام رسد و چون بفضل اللہ سبحانہ نفس در مقام اطمینان آمد و منقاد حکم الٰہی جلشانہ گشت اسلام حقیقی میسر شد و حقیقت ایمان صورت گرفت بعد ازان ہر چہ بعمل خواہد در آمد از حقیقت خواہد بود و اگر نماز ادا یافت حقیقت نماز خواہد بود و اگر صوم است حقیقت صوم است و اگر حج است حقیقت حج علی ہذا القیاس سائر اتیان الاحکام الشرعیۃ بس طریقت و حقیقت در میان صورت شریعت و حقیقت شریعت متوسط گشت تا بولایت خاصہ مشرف نشود از اسلام مجازی باسلام حقیقی نرسد و چون بمحض فضل خداوندی جل سلطانہ بحقیقت شریعت متحلی گشت و اسلام حقیقی میسر شد مستعد آن گشت کہ از کمالات نبوت بہ تبعیت و وراثت انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات بہرۂ تام یابد و نصیب وافر گیرد چنانچہ صورت شریعت بچون شجرۂ طیبہ است مر کمالات ولایت را کہ گویا ثمرات او ینید حقیقت شریعت نیز گویا شجرۂ مبارک است مر کمالات نبوت را کہ بچون ثمرات او ینید و کمالات ولایت چون ثمرات صورت اند و کمالات نبوت ثمرات حقیقت آن صورت ناچار کمالات ولایت صور باشند مر کمالات نبوت را کہ حقائق آن صور اند باید دانست کہ فرق در میان صورت شریعت و حقیقت شریعت از انفس آمدہ بود کہ در صورت نفس امارہ طغیان و است

وحقیقت شریعت برانکار خود بوده در حقیقت نفس مطمئنه گشته است ومسلمان همچنین فرق درمیان کمالات ولایت که کالصور اند ودرمیان کمالات نبوت که کالحقائق اند ازراه قالب است درمقام ولایت اجزاء قالب از طغیان وسرکشی کمر باز نموده اند مثلاً جزو ناری او با وجود اطمینان نفس از دعوی خیریت وتکبر خود باز نمانده است وجزو ارضی از خست پشیمان نگشته علی هذا القیاس سائر الاجزاء درمقام کمالات نبوت اجزاء قالب نیز باعتدال آمده است واز افراط وتفریط باز گشته از همینجا تواند بود آنچه آنسرور فرموده علیه وعلی آله الصلوات والسلام اسلم شیطانی چنانچه درآفاق است درانفس است نیز وآن جزو ناری است که مدعی خیریت خود است وخواهان تکبر وترفع خود که بدترین صفات رذیله است واسلام او کنایه از زفع این اول رذائل است پس درکمالات نبوت هم تمکین قلب است وهم اطمینان نفس وهم اعتدال اجزاء قالب ودرولایت هم تمکین قلب است وبعد اللتیا والتی اطمینان نفس وآنگه گفتم بعد اللتیا والتی اطمینان نفس زیرا که اطمینان مرنفس را برحد کمال وبی تکلف بعد از اعتدال اجزاء قالب است لهذا ارباب ولایت بواسطهٔ عدم اعتدال اجزاء قالب رجوع مطمئنه را بصفات رذیله تجویز نموده اند چنانچه بالاگذشت واطمینانی که بعد از اعتدال اجزاء قالب مرنفس را حاصل میگردد واز رجوع بصفات رذیله پاک ومبرا است پس اختلاف رجوع نفس برذائل وعدم رجوع آن مبنی بر اختلاف مقامات نفس بی وانظار است هریکی از مقام خود خبر داده است واز یافت خود سخن رانده سوال هرگاه اجزاء قالب نیز بحد اعتدال آیند واز طغیان وسرکشی باز مانند جهاد با نها چه صورت دارد ودر رنگ نفس مطمئنه جهاد از نها نیز مرتفع گردد جواب فرق است درمیان مطمئنه واین اجزا چه مطمئنه صاحب استهلاک واضمحلال است وملحق بعالم امر است که بکمال استهلاک وسکر متصف است واین اجزا بواسطهٔ اتیان احکام شرعیه که بنای آن برصحو است مناسبت باستهلاک وسکر ندارند ودر مستهلک گنجائش مخالفت نیست وآنکه صحو اردبواسطه بعضی مصالح ومنافع اگر دربعضی امور صورت مخالفت نماید گنجایش دارد امید است که این مخالفت بفضل خداوندی جل سلطانه از ترک استحباب بالاتر ودواز ارتکاب کراهت تنزیه پایان تر فرود نیاید پس جهاد درمرتبه قالب وجود اعتدال اجزاء او متصور شود ودر مطمئنه جهاد مجوز نباشد تحقیق این بحث درمجلد مکتوبات اول درمکتوب بیان طریق که باسم فرزندی اعظمی مرحوم نوشته شده است بتفصیل اندراج یافته است اگر خفائی مانده باشد آنجا رجوع نمایند واگر به محض فضل خداوندی جل سلطانه کمالات نبوت که نتائج وثمرات حقیقت شریعت اند نیز بانجام رسند وترقیات انجا منوط باعمال نباشند معامله دران موطن به محض فضل خداوندی واحسان حضرت رحمان است جل سلطانه اعتقاد را آنجا اثر نیست وعلم وعمل را حکم نه فضل درفضل وکرم

درکرم است این مقام نسبت بمقامات سابق پس عالی ست و وسعت تمام دارد و نورانیتے دارد کہ در سابق اثری ازان نبود این مقام باصالت مخصوص بہ انبیا اولی العزم ست علیہم الصلوات والتسلیمات و بہ تبعیت ہر کرا نبوازند و بوراثت ہر کرا مشرف بنازند ہر سہ باکریان کار ہا دشوار نیست بنا نجا کسے غلط نکند و نگوید کہ در نیموطن از صورت و حقیقت شریعت استغنا حاصل میگردد و احتیاج باتیان احکام شرعیہ نمیماند زیرا کہ گوئیم شریعت اصل این کار است و نبیا و اینجا معاملہ است و درخت ہر چند بالا رود و سر فراز گردد و دیوار ہر چند بلند بر آید و کوشکہای عالی بروی راست شود از اصل و بنیاد مستغنی نباشد و احتیاج ذاتی انا یشان زائل نگردد مثلاً خانۂ علو ہر چند رفعت پیدا کند و از پستی دور تر رود از خانۂ سفل و را چارہ نبود و احتیاج او از سفل ہرگز زائل نشود اگر فرضاً در خانۂ سفل خللی راہ یابد آن خلل در خانۂ علو نیز تاثیر خواہد نمود و زوال سفل بزوال علو خواہد رسانید پس شریعت ہمہ وقت و ہمہ حال در کار است و باتیان احکام آن ہمہ کس محتاج و چون بعنایت خداوندی جلشانہٗ معاملہ ازین موطن نیز بالا رود و کار از تفضل بمحبت آید مقامی پیش خواہد آمد پس عالی کہ بالا صالت مخصوص بخاتم الرسل است علیہ و علیہم و علی آلہ کل الصلوات والتسلیمات والتحیات والبرکات و بہ تبعیت و وراثت تا کرا باین دولت مشرف سازند آن کوشک عالی کہ از غایت رفعت بنظر نیک می در آید حضرت صدیق را در انجا بطریق وراثت تا ناف داخل بیاید و حضرت فاروق نیز باین دولت مہتد است و ازامہات المومنین حضرت خدیجہ و حضرت صدیقہ را با آنسرور علیہ و علی آلہ و اصحابہ الصلوٰۃ والسلام بعلاقۂ ازدواج آنجا نیز می بیند والامر الی اللہ سبحانہ **مکتوب پنجاہ و یکم** بخواجہ محمد صدیق صدور یافتہ الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی اعلم ایہا الاخ الصدیق ان کلامہ سبحانہ مع البشر قد یکون شفاہا و ذلک لافراد من الانبیاء علیہم الصلوات والتسلیمات و قد یکون ذلک لبعض الملل من متابعتہم بالتبعیۃ والوراثۃ ایضاً و اذا کثر ہذا القسم من الکلام مع وجہ منہم سمی محدثا کما کان امیر المؤمنین عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ و ہذا غیر الالہام و غیر القاء فی الروع و غیر الکلام الذی مع الملک انما یخاطب بہذا الکلام الانسان الکامل الجامع بعالمی الامر و الخلق والروح والنفس والعقل والخیال واللہ یخص برحمتہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم ولا یلزم من کون الکلام شفاہا ان یکون المتکلم مرئیا للسامع لجواز ان یکون السامع ضعیف البصر لا یحتمل شعشعان انوارہ کما قال علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات فی جواب سوال الرویۃ عنہ نوری انی اراہ و لان فی الشفاہ خرق الحجب الشہودی لا الوجودی فافہم فان ہذہ معرفۃ شریفۃ قلما تکلم بہا احد والسلام علی من اتبع الہدی **مکتوب پنجاہ و دوم**

بخواجہ محمد یحیی کشمیری صدور یافتہ در ترغیب این طائفہ علیہ الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفہ شریفہ کہ
از کمال محبت و اخلاص صدور یافتہ بود مع ہذا بار بسیدہ حضرت حق سبحانہ و تعالی بر محبت این طائفہ استقامت
کرامت فرماید و بایشان محشور دارد وہم قوم لا یشقی جلیسہم ولا یحرم مسیہم ولا یخیب صاحبہم جلساء اللہ وہم اذا رؤا
ذکر اللہ وہم من عرفہم وجد اللہ نظرہم دواء و کلامہم شفاء و صحبتہم ضیاء و بہاء من رای ظاہرہم خاب
وخسر من رای باطنہم فاز وظفر خوش گفت آنی چیست اینکہ دوستان خود را کردے کہ ہر کہ ایشان را شناخت
ترا یافت و تا ترا نیافت ایشان را نشناخت یعنے شناخت ایشان یافت تو از یکدیگر منفک نیستند
تقدم ذاتی بیک اعتبار شناخت راست و بیک اعتبار یافت راو مختار قائل تقدم آن طرف است
لانہ المبدا و منہ البدایۃ اولا و اخری والسلام علیکم وعلی من لدیکم

مکتوب پنجاہ و سوم بیکے

از مشائخ نواحی صدور یافتہ در جواب استفسار او کہ اگر عبادت کم نفس را استغنا حاصل میشود و اگر زلت و
خلاف شرع از من صادر میشود ندامت و شکستگی پیدا می آید الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی پرسیدہ بودند
اگر در ریا نیست خود را می آرم نفس را استغنا پیدا میشود و میدانم کہ مثل من صالحی نیست اگر چیزی خلاف
شرع واقع میشود خود را محتاج و فروتر خیال میکند علاج این چیست توفیق استغفار را احتیاج و فروتنی کہ مبنی از ندم
است در شق ثانی کہ پیدا میشود نعمت است عظیم عیاذا باللہ سبحانہ اگر بعد از ارتکاب محظور شرعی ندامت ہم کہ
از شعب توبہ است پیدا نشود و با تیان ذنب متلذذ و محظوظ بود کہ التذاذ ذنب اصرار بر ذنب است اگر
اصرار بر سیئہ صغیرہ است بکبیرہ میرساند و اصرار کبیرہ دلیر کفر است شکر این نعمت عظمے نمایند تا از دیادے
در ندم پیدا شود از ارتکاب خلاف شرع باز دارد قال اللہ سبحانہ تبارک وتعالے لئن شکرتم لازیدنکم
حاصل شق اول حصول عجب است بعد از اتیان اعمال صالحہ و این عجب سمی است قاتل و مرضی است
مہلک کہ اعمال صالحہ را نابود میگرداند چنانچہ آتش خطب را ہیزم ساند و منشاء عجب آنست کہ اعمال صالحہ در
نظر عامل مزیب می در آیند و مستحسن مینمایند فالمعالجۃ بالاضداد باید کہ حسنات خود را تہم دارد و قبائح خفیہ
حسنات در نظر آرد تا خود را و اعمال خود را قاصر داند بلکہ شایان لعن و طرد یابد قال علیہ وعلی
آلہ الصلوات والتسلیمات رب قارئ للقرآن والقرآن یلعنہ وکم من صائم لیس لہ من صیامہ الا الظمأ
والجوع خیال نکند کہ حسنہ او قبح ندارد اگر اندک متوجہ شود بعنایت اللہ سبحانہ ہمہ قبح یابد و بوے
از حسن احساس نکند عجب کجا و استغنا کرا بلکہ از استیلای دید قصور اعمال باید کرد از اتیان حسنہ متعلل و شرمندہ بود

نہ معجب و مستغنی و چون دید قصور در اعمال پیدا شود اعمال را قیمت افزاید و بقبول سزاوار بود سی نمایند
کہ این دید پیدا شود و او عجب ندہد و بزود نخر ہو الفتا و والا ان یشاء ربی فیفنا و جمی را کہ این دید
قصور اعمال بوجہ کمال میسر میگردد چنان می انگارند کہ کاتب یمین معطل و بیکار است و حسنی نیست
کہ در کتاب او در آید و کاتب شمال ہمیشہ در کار است کہ ہمہ قبیح و سوء است و چون معاملہ عارف
تا بین حد میرسد عویل سہ اطول سہ قلم اینجا رسید سر بشکست ۔ والسلام علی من اتبع الہدیٰ

مکتوب پنجاہ و چہارم

بسید شاہ محمد صدر یافتہ در بیان آنکہ متابعت آنسرور علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام
مراتب و درجات دارد و آن ہفت درجہ است و بیان تفصیل ہر درجہ و ما نیاسب ذلک الحمد للہ
وسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ متابعت آن سرور علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام کہ سرمایۂ سعادت
دنیویہ و دینویہ است درجات و مراتب دارد درجۂ اولیٰ مر عوام اہل اسلام را است از ایشان
احکام شرعیہ و متابعت سنت سنیہ بعد از تصدیق قلب و پیش از اطمینان نفس کہ بدرجۂ ولایت
مربوط است و علماء ظواہر و عباد و زہاد کہ معاملہ شان باطمینان نفس نہ پیوستہ است ہمہ درین درجہ
متابعت شریک اند و در حصول صورت اتباع برابر و چون نفس در ینمقام از کفر و انکار خود نرستہ
است لاجرم این درجہ مخصوص بصورت متابعت باشد این صورت متابعت در رنگ حقیقت متابعت
موجب فلاح و رستگاری آخرت است و منجی از عذاب نار است و مبشر بدخول جنت از کمال کرم انکار
نفس را اعتبار ننمودہ بتصدیق قلب کفایت فرمودہ است و نجات امر بوط بآن تصدیق ساختہ
میتوانی کہ وہی باشک مرحسن قبول ۔ ہای کہ در ساختہ قطرۂ بارانی را ۔ درجۂ دوم از متابعت اتباع افعال
و اعمال او ست علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام کہ بباطن تعلق دارد از تہذیب اخلاق و دفع رذائل صفات
و ازالۂ امراض باطنہ و علل معنویہ کہ بمقام طریقت متعلق اند این درجۂ اتباع مخصوص بارباب سلوک
است کہ طریقۂ صوفیہ را از شیخ مقتدا اخذ نمودہ بوادی و مفاوز سیر الی اللہ را قطع مینمایند و درجۂ سوم از متابعت
اتباع احوال و اذواق و مواجید آن سرور است علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام کہ بمقام ولایت خاصہ تعلق
دارد و این درجہ مخصوص بارباب ولایت است کہ مجذوب سالک باشد یا سالک مجذوب چون مرتبۂ ولایت
بانجام رسد نفس مطمئنہ گشت و از طغیان و سرکشی باز ماند و از انکار باقرار و از کفر باسلام آید بعد ازین
ہر چہ در متابعت کوشد حقیقت متابعت خواہد بود اگر نماز ادا می نماید حقیقت متابعت بجای آرد

واگر صوم است ہمین حکم است واگر زکوٰۃ است ہمین نمط است وعلی ہذا القیاس در اتیان جمیع احکام شرعیت حقیقت اتباع کامن است سوال حقیقت نماز و روزہ بچہ معنی است نماز و روزہ افعال مخصوصہ است اگر آن افعال چنانچہ فرمودہ است ادا یابد حقیقت او یافتہ باشد صورت چہ بود و حقیقت در اتیان آن چہ باشد جواب مبتدی چون نفس امارہ دارد کہ بالذات منکر احکام سماویست اتیان احکام شرعیہ از وی باعتبار صورت است ومنتہی را چون نفس مطمئنہ گشتہ است وبر ضا و رغبت قبول احکام شرعیہ نمودہ اتیان احکام از وے باعتبار حقیقت است مثلاً منافق و مسلم ہر دو ادائے نماز مینمایند منافق چون انکار باطن دارد صورت نماز بجای آرد و مسلم بواسطۂ انقیاد باطن بحقیقت نماز متحلی است پس صورت و حقیقت باعتبار انکار و اقرار باطن است این درجۂ چہارم درجہ ایست از متابعت در درجۂ اولی صورت این متابعت بودہ وایں جا حقیقت اتباع است این درجۂ چہارم از ابتلاع مخصوص بعلماء راسخین ست شکر اللہ تعالیٰ سعیہم کہ بعد از اطمینان نفس بکمال متابعت متحقق نیز اند و اولیاء اللہ را قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم ہر چند نخوی از اطمینان نفس بعد تمکین قلب حاصل است اما کمال اطمینان مر نفس را در تحصیل کمالات نبوت حاصل است کہ علماء راسخین را از ان کمالات بطریق وراثت نصیب است پس علماء راسخین بواسطۂ کمال اطمینان نفس بحقیقت شریعت کہ حقیقت اتباع است متحقق باشند و دیگران چون این کمال ندارند گاہی بصورت شریعت متلبس اند و گاہی بحقیقت شریعت متحقق علامتی از برای علماء راسخین بیان کنم تا ہر ظاہر دانی دعوی رسوخ ننماید و امارۂ خود را مطمئنہ نداند انکار دعالم راسخ کسے است کہ او را از تاویل متشابہات کتاب و سنت نصیب است واز اسرار حروف مقطعات اوائل سور قرآنی بہرہ دارد تاویل متشابہات از جملہ اسرار غامضہ است خیال نکنی کہ در رنگ تاویل بد بقدرت است و تاویل وجہ بذات کہ آن ناشی از علم ظاہر است با اسرار کار ندارد و اصحاب این اسرار پیغمبر اند علیہم الصلوات والتسلیمات و این رموزات اشارات معاملات ایشان است و بہ تبعیت و وراثت این بزرگواران ہر کرا باین دولت عظمیٰ مہتد سازند حصول این درجۂ متابعت کہ منوط باطمینان نفس است و وصول بحقیقت متابعت صاحب شریعت ست علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام گاہیست کہ بتوسط فنا و بقا بی توسل سلوک و جذبہ میسر گردد و تواند بود کہ از احوال و مواجید و از تجلیات و ظہورات ہیچ در میان نباشد و این دولت بقدر وقت بود لیکن از راہ ولایت باین دولت رسیدن اقرب است از انکہ براہ دیگر برسد و آن راہ دیگر بزعم این فقیر التزام متابعت سنت

سینه است علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة واجتناب از اسم و رسم بدعت تا از بدعت حسنه در رنگ بدعت سیئه احتراز نماید بوئی ازین دولت بمشام جان او نرسد و این معنے امروز متعسر است که عالم در دریای بدعت غرق گشته است و ظلمات بدعت آفاق را گرفته کرا مجال است که دم از رفع بدعت زند و با حیای سنّت لب کشاید اکثر علمای این وقت رواج دهندهای بدعت اند و خوکنندهای سنّت بدعتها چنان شده را تعامل ضیق دانسته بجواز بلکه باستحسان آن فتوی میدهند و مردم را ببدعت دلالت مینمایند چه میگویند اگر ضلالة شیوع پیدا کند و باطل متعارف شود و تعامل گردد و مگر نمیدانند که تعامل دلیل استحسان نیست تعامل معتبر است همانست که از صدر اول آمده است یا باجماع جمیع مردم حاصل گشته کما ذکر فی الفتاوی الغیاثیة قال الشیخ الاسلام الشهید رحمه الله سبحانه لا نأخذ باستحسان مشائخ بلخ وانما نأخذ بقول اصحابنا المتقدمین رحمهم الله سبحانه لان التعامل فی بلدة لا یدل علی الجواز وانما یدل علی الجواز ما یکون علی الاستمرار من الصدر الاول یکون ذلک دلیلا علی تقریر النبی علیه وعلی آله الصلوات والسلام ایاهم علی ذلک فیکون شرعا عنه علیه وعلی آله الصلوة والسلام واما اذا لم یکن کذلک لا یکون فعلهم حجة الا اذا کان ذلک من الناس کافة فی البلدان کلها لیکون اجماعا والاجماع حجة الا تری انهم لو تعاملوا علی بیع الخمر وعلی الربوا لا یفتی بالحل وشک نیست که علم بتعامل کافهٔ انام و بعمل جمیع قری و بلدان از حیطهٔ بشر خارج است باقیماند تعامل صدر اول که فی الحقیقت تقریر است ازان سرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام و راجع است بسنت او علیه وعلی آله الصلوة والسلام بدعت کجا است و حسن بدعت کدام اصحاب کرام را در حصول جمیع کمالات صحبت خیر البشر کافی بوده علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات و از علماء سلف هر که بدولت رسوخ مشرف گشته است بآنکه فتیا طریق صوفیه نماید و بسلوک و جذبه قطع مسافت کند بواسطهٔ التزام متابعت سنّت سنیه است علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة واجتناب از بدعت نامرضیه اللهم ثبتنا علی متابعة السنة وجنبنا عن ارتکاب البدعة بحرمة صاحب السنة علیه وعلی آله الصلوة والسلام که علم و عمل را در حصول آن کمالات دخلی نیست بلکه حصول آن نهاده بمحض فضل و احسان خداوند لیست جل سلطانه و این درجه بس عالیست درجات سابق را بآن مساسی نیست این کمالات بالاصالة مخصوص بانبیاء اولوالعزم است علیهم الصلوات والتسلیمات و بتبعیت و وراثت تا کرا باین دولت مشرف سازند درجه ششم از متابعت ابتداع آن سرور است علیه وعلی آله الصلوة والسلام در کمالی که مخصوص بمقام محبوبیت آن سرور است علیه وعلی آله الصلوة والسلام چنانچه در درجه پنجم افاضهٔ کمالات بمجرد فضل و احسان بوده درین درجه ششم افاضه

کمالات آن بحر محبت است و فوق بفضل و احسان ست ازین درجہ متابعت نیز اقل قلیل را نصیب ست این هیچ درجہ
متابعت غیر از درجہ اولی ہمہ بمقامات عروج تعلق دارند حصول اینہا بصعود مربوط است درجہ ہفتم از متابعت است کہ
تعلق بنزول دہبوط دارد و این درجہ سابق از متابعت جامع جمیع درجات سابق است زیرا کہ در نیوطن نزول
ہم تصدیق قلب است و ہم تمکین قلب است و ہم اطمینان نفس است و ہم اعتدال اجزاء قالب کہ از طغیان و سرکشی
باز ماندہ اند درجات سابق گاہ گاہ از متابعت بودہ اند و این درجہ ہم چون کل است مر آن اجزاء را در تیقام تابع بہ متبوع نسبتے
شباہت پیدا میکند کہ گویا اسم تبعیت از میان نمیخیزد و امتیاز تابع و متبوع زائل نمیگردد چنان متوہم میشود کہ تابع در رنگ
متبوع ہر چہ میکرد از اصل میکرد و گویا ہر دو از یک چشمہ آب مینوشند و ہر دو آغوش یک کنار اند و ہر دو در یک بستر اند و ہر دو
در رنگ شیر و شکر اند تابع کجا و متبوع کدام و تبعیت کرا و اتحاد نسبت تغایر گنجایش نہ دارد عجب معاملہ است
در تیقام ہر چند با معان نظر مطالعہ نمایند نسبت تبعیت ہیچ ملحوظ و منظور نمیگردد و امتیاز متابعت و متبوعیت اصلا مشہود
نمیشود و این قدر ہست کہ خود را طفیلی میداند و وارث نبی خود دیدہ بر علیہ و علی جمیع الانبیاء من الصلوات افضلہا و من التسلیمات
اکملہا مانا کہ تابع دیگر است و طفیلی و وارث دیگر ہر چند ہمہ در قطار تبعیت اند ظاہرا و تابع حیلولتے متبوع در کار است
و در طفیلی و وارث ہیچ حیلولتی در کار نیست تابع اولش خورد ست و طفیلی جلیس ضمنی بالجملہ ہر دولتے کہ آمدہ است از
برای انبیا آمدہ است علیہم الصلوات والتحیات سعادت امتانست کہ بطفیل انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات
ازان دولت بہرہ یابند و از اولش ایشان تناول نمایند سہ در قافلہ کہ اوست دائم ترسم پ این بس کہ رسد
زد در بانگ جرسم پ تابع کامل کسی است کہ باین ہفت درجہ متابعت متحلی شود و آنکہ بعضے از درجات متابعت
دارد و بعضی ندارد تابع فی الجملہ ست علی تفاوت الدرجات علماء ظواہر بدرجۂ اولے خرسند امید کاش
آن درجہ را ہم سرانجام برہند از متابعت را تصور بر صورت شریعت گذاشتہ اند و رای آن امری دیگر انگاشتہ
طریقہ صوفیہ را کہ وسیلۂ حصول درجات متابعت است بیکار تصور نمودہ اند و اکثر شان پیر و مقتدای خود را
غیر از ہدایت و بزرگوی ندانستہ سہ چو آن کرمی کہ در سنگے نہان ست پ زمین و آسمان او ہمان ست پ
حققنا اللہ سبحانہ ایاکم بحقیقۃ المتابعۃ المرضیۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والبرکۃ والتحیۃ و علی جمیع
اخوانہ من الانبیاء الکرام والملائکۃ العظام و علی جمیع اتباعہم الی یوم القیام مکتوب پنجاہ و پنجم بمخدوم
زادہ ہای عالی درجات اعنی خواجہ محمد سعید و خواجہ محمد معصوم سلمہما اللہ تعالیٰ صدور یافتہ در بیان آنکہ
قرآن مجید جامع جمیع احکام شرعیہ است و در مناقب امام اعظم ابی حنیفہ رض و در بیان آنکہ اصل این کار شریعت

است مدعی صوفیہ علیہ آنکہ احکام الہامیہ ہمہ وقت ثابتہ و ما ینا سب ذلک بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ وسلام
علی عبادہ الذین اصطفی قرآن مجید جامع جمیع احکام شرعیہ است بلکہ جامع جمیع شرائع ماتقدم ست غایۃ مافی الباب
بعضے از احکام این شریعت ازان قسم اند کہ بعبارت نص و اشارت نص و دلالت نص و اقتضاء نص مفہوم میگردند عوام
و خواص از اہل لغت درین فہم برابر اند و قسم دیگر از احکام ازان قبیل اند کہ بتوسط اجتہاد و استنباط مفہوم میگردند این
فہم مخصوص بائمہ مجتہدین است کہ آنسرور باشند بقول جمہور و اصحاب کرام آن سرور و مجتہدان سائر امت آن سرور
باشند علیہ و علیہم الصلوات والتسلیمات لیکن احکام اجتہادیہ در زمان آنسرور کہ آوان وحی بودہ علیہ و علی آلہ الصلوۃ و
السلام درمیان خطا و صواب متردد نبودند بلکہ بوحی قطعی صواب محق از خطای مخطی متمیز میگشت و حق با باطل ممتزج
نمیماند کہ تقریر و تثبیت نبی بر خطا مجوز نیست بخلاف احکامیکہ بعد از انقراض زمان وحی بطریق استنباط
مجتہدان حاصل گشتہ درمیان صواب و خطا متردد اند لہذا احکام اجتہادی کہ در زمان وحی مقرر گشتہ اند موجب
یقین اند کہ مفید عمل و اعتقاد ست و بعد از زمان وحی ناچار موجب ظن باشند کہ مفید عمل است نہ موجب
اعتقاد و قسم ثالث از احکام قرآن ازان نوع اند کہ طاقت بشری در فہم آن عاجز است تا اعلامی از جانب
منزل احکام جلسلطانہ حاصل نشود فہم آن احکام متصور نبود حصول این اعلام مخصوص بہ پیغمبر است علیہ و علی
آلہ الصلوۃ والسلام غیر پیغمبر این اعلام نکند این احکام ہر چند ماخوذ از کتاب اند اما چون مظہر آن احکام پیغمبر است
علیہ و علی آلہ الصلوۃ والسلام ناچار این احکام را منسوب بسنت داشتہ اند کہ مظہر آن سنت است
در رنگ آنکہ احکام اجتہادیہ را بقیاس نسبت کنند باعتبار آنکہ قیاس مظہر آن احکام است پس سنت و
قیاس ہر دو مظہر احکام باشند اگرچہ درمیان این دو مظہر فرق بسیار است کہ یکی مستند برای است کہ مجال
خطا دارد و دیگری مؤید باعلام حق جل وعلا کہ خطا را آنجا گنجایش نیست قسم اخیر بکمال شباہت باصل دارد
گویا ثبت احکام است ہر چند فی الحقیقت ثبت جمیع احکام ہمان کتاب عزیز است پس باید دانست کہ در احکام
اجتہادیہ غیر پیغمبر را با پیغمبر علیہ و علی آلہ الصلوۃ والسلام مجال خلاف ہست اگر آن غیر بپایہ اجتہاد برسد و احکامیکہ
بعبارت و اشارت و دلالت نص ثابت شدہ اند و ہمچنین احکامیکہ مظہر آنہا سنت است احدی را در آنہا مجال
مخالفت نیست بلکہ بر جمیع امت اتباع آن احکام لازم است پس مجتہدان امت را در احکام اجتہادیہ متابعت
رای پیغمبر لازم نیست علیہ و علی آلہ الصلوۃ والسلام بلکہ صواب در آن موطن متابعت رای خود است اینجا دقیقہ است
باید دانست پیغمبر اینکہ متابعت شرائع پیغمبران اولوالعزم مینمایند علیہم الصلوۃ والسلام واجب بر ایشان ہمان اتباع

احکام است که از کتب و صحف ایشانان بعبارت و اشارت و دلالت ثابت شده اند نه آن احکام که باجتهاد و سنن ایشانان ظاهر گشته زیرا که در احکام اجتهادی هرگاه مجتهدات را متابعت لازم نبوده چنانچه گذشت پیغمبر متابع را چگونه متابعت لازم باشد و احکامیکه مظهر آنها سنّت است چنانچه پیغمبر اولوالعزم را آن احکام باعلام حاصل اند و پیغمبر غیر اولوالعزم را نیز احکام باعلام او تعالی ثابت اند متابعت چه بود بلکه متابعت را گنجایش نیست زیرا که باندازه هر وقت و مناسب هر گروه احکام علیحده است گاهی حل مناسب است و گاهی حرمت پیغمبر اولی العزم را اعلام بحل امری شده بود و پیغمبر غیر اولی العزم را اعلام بحرمت آن و این حل و حرمت هر دو ماخوذ از صحیفه منزله است چنانچه دو مجتهد از یک ماخذ دو حکم مختلف اخذ مینمایند یکی از انجا حل می فهمد و دیگری حرمت سوال این اختلاف در اجتهاد گنجایش دارد که مدار آن بر رای است که هم احتمال صواب دارد و هم احتمال خطا اما این معنی در اعلام او تعالی گنجایش ندارد زیرا که آنجا تردد در صواب و خطا جائز نیست بلکه نزد حق جل و علا یک حکم است اگر حل است حرمت گنجایش ندارد و اگر حرمت است حل را مجال نیست جواب روا است که نسبت بیک قوم حل باشد و نسبت بقوم دیگر حرمت پس حکم خدا جل و علا در یک واقعه متعدد باشد نسبت بتعدد قوم و لا محذور آری در امت خاتم الرسل این معنی روا است نمی آید که کافهٔ انام در ین شریعت بیک حکم محکوم اند در یک واقعه نزد خدا عز و جل سلطانه اینجا دو حکم نیست سوال از پیغمبر اولی العزم هرگاه حکم بحل امری کرده باشد و پیغمبر دیگر متابع او در ان امر حکم بحرمت نماید لازم می آید که حکم ثانی ناسخ حکم اول باشد و این جائز نیست که نسخ مخصوص به پیغمبر اولی العزم است غیر او ناسخ نمیتوانند شد جواب نسخ وقتی لازم می آید که حکم ثانی عام بود نسبت بکافهٔ انام تا رفع حکم اول که نسبت بگروهی واقع شده بود نماید حکم ثانی عام نیست بلکه نسبت بیک گروهی حکم بحرمت کرده است بحکم اول جنگ ندارد یعنی که در یک واقعه مجتهدی حکم بحل میکند و مجتهد دیگر در همان واقعه حکم بحرمت مینماید و هیچ نسخ نیست هرچند در میان این و آن تفاوت فاحش است که اینجا رای است و آنجا اعلام در رای تعدد حکم گنجایش دارد و در اعلام گنجایش ندارد و اما تعدد قوم علاج آن مینماید چنانچه گذشت پس در شرائع ماتقدم احکامیکه از کتب و صحف پیغمبران اولی العزم بحسب لغت مفهوم میگردند پیغمبران متابع را نیز در آنها مجال مخالفت نیست و آن احکام نسبت بکافهٔ انام وارد گشته اند هر پیغمبر متابع هر قوم که دعوت کند خلاف آن احکام تبلیغ نخواهد کرد اگر حل است همه را حل است و اگر حرمت است همه را حرمت است تا زمانیکه پیغمبر دیگر اولی العزم بیاید و رفع آن حکم فرماید این زمان نسخ متصور است پس نسخ باعتبار همان احکام باشد که بحسب لغت از صحیفهٔ منزله ماخوذ اند و احکامیکه باجتهاد و اعلام ثابت شده اند و بسنت و اجتهاد منسوب اند نسخ

در آنہا متصور نیست کہ این احکام نسبت بعض سنت بعض دیگر پس اجتہاد پیغمبری و همچنین سنت او رافع اجتہاد و سنت پیغمبر دیگر نمیتواند شد کہ آن نسبت بقومی است و این نسبت بقوم دیگر و اگر اختلاف نسبت بکاذ انام یا نسبت بیک گروہ باشد البتہ نسخ است چنانچہ درین شریعت کہ حکم بہ نسبت کافۂ انام است حکم ثانی ناسخ حکم اول است پس سنت لاحق پیغمبر ما علیہ وعلی آلہ وجمیع الانبیاء والمرسلین الصلوات والتحیات ناسخ باشد مر سنت سابق او را علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام وحضرت عیسیٰ علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام بعد از نزول کہ متابعت این شریعت خواہد نمود و اتباع سنت آن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام خواہد کرد نسخ این شریعت مجوز نیست نزدیک است کہ علماء ظواہر مجتہدات او را علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام از کمال وقت وغموض خدا انکار نمایند و مخالف کتاب و سنت دانند مثل روح اللہ مثل امام اعظم کوفی است کہ ببرکت ورع و تقوی و بدولت متابعت سنت درجۂ علیا در اجتہاد و استنباط یافتہ است کہ دیگران در فہم آن عاجز اند و مجتہدات او را بواسطۂ وقت معانی مخالف کتاب و سنت دانند و او را و اصحاب او را اصحاب رای پندارند کل ذلک لعدم الوصول الی حقیقۃ علمہ ودرایتہ وعدم الاطلاع علی فہمہ وفراستہ امام شافعی بکر شما از وقت قہاست وعلیہ الرضوان دریافت کہ گفت الفقہاء کلہم عیال ابی حنیفہ وای زجر آنہای قاصر نظران کہ قصور خود را بدیگری نسبت نمایند و قاصری گرگند این قافلہ را طعن قصور؟ حاش للہ کہ برآرم بزبان این گلہ را نہ ہمہ شیران جہان بستۂ این سلسلہ اند نہ روبہ از حیلہ چیان بگسلد این سلسلہ را و بواسطۂ ہمین مناسبت کہ بحضرت روح اللہ دارد تواند بود انچہ خواجہ محمد پارسا در فصول ستہ نوشتہ است کہ حضرت عیسی علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام بعد از نزول بمذہب امام ابی حنیفہ عمل خواہد کرد یعنے اجتہاد حضرت روح اللہ موافق اجتہاد امام اعظم خواہد بود نہ آنکہ تقلید این مذہب خواہد کرد علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام کہ شان او علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام ازان بلند تر است کہ تقلید علماء امت فرماید بی شائبۂ تکلف و تعصب گفتہ میشود کہ نورانیت این مذہب حنفی بنظر کشفی در رنگ دریای عظیم مینماید و سائر مذاہب در رنگ حیاض و جداول بنظری در آیند و بظاہر ہم کہ ملاحظہ نمودہ می آید سواد اعظم از اہل اسلام متابعان ابی حنیفہ اند علیہم الرضوان و این مذہب با وجود کثرت متابعان در اصول و فروع از سائر مذاہب متمیز است و در استنباط طریق علیحدہ دارد و این معنی بنی از حقیقت است عجب معاملہ است امام ابو حنیفہ در تقلید سنت از ہمہ پیش قدم است و احادیث مرسل را در رنگ احادیث مسند شایان متابعت میداند و بر رای خود مقدم میدارد و ہمچنین قول صحابہ را بواسطۂ شرف صحبت خیر البشر علیہ وعلیہم الصلوٰۃ والتسلیمات بر رای خود مقدم میدارد و دیگران نہ چنین اند مع ذلک مخالفان او را صاحب رای میدانند

والغافلیکہ منتسب بسوی او باشند باوجودانکہ ہمہ بکمال علم وفور ورع وتقوی او معترف اند حضرت حق سبحانہ وتعالی ایشانرا توفیق دہاد کہ از راس دین ورئیس اسلام اعراض ننمایند وسواد اعظم اسلام را ایذا نکنند بریدون ان یطفوا نور اللہ بافواہہم جماعہ کہ این اکابر دین را اصحاب رای میدانند اگر این اعتقاد دارند کہ ایشانان برای خود حکم میکردند و متابعت کتاب وسنت نمی نمودند پس سواد اعظم از اہل اسلام برغم فاسد ایشان ضال ومبتدع باشند بلکہ از جرگہ اہل اسلام بیرون بوند این اعتقاد نکند مگر جاہلی کہ از جہل خود بیخبر ست یا زندیقی کہ مقصودش ابطال شطر دین است ناقصی چند احادیث چند را یاد گرفتہ اند واحکام شریعت را منحصر دران ساختہ ماورای معلوم خود را نفی مینمایند وآنچہ نزد ایشان ثابت نشدہ منفی میسازند سہ چوآن کرمی کہ در سنگی نہان ست نہ زمین وآسمان او ہمان ست نہ وای ہزار وای بر تعصبہا بر دایشان واز نظرہای فاسد ایشان بانی فقہ ابو حنیفہ است وسہ حصہ از فقہ او را مسلم داشتہ اند ودر ربع باقی ہمہ شرکت دارند وفقہ صاحب خانہ اوست ودیگران ہمہ عیال ومی ندانند باوجود التزام این مذہب مرا با امام شافعی گویا محبت ذاتی است وبزرگ میدانم لہذا در بعضی عمال نافلہ تقلید مذہب او مینمایم اما چہ گنم کہ دیگرانرا باوجود وفور علم وکمال تقوی در جنب امام ابی حنیفہ در رنگ طفلان می یابم والامر الی اللہ سبحانہ بر سر اصل سخن رویم وگوئیم کہ بالا گذشتہ است کہ اختلاف احکام اجتہادیہ اگرچہ آن اختلاف از پیغمبر صادر شود مستلزم نسخ نیست بخلاف اختلاف در احکام کتاب وسنت کہ موجب نسخ است کما مر ایضاً تحقیقہ پس مقرر شد کہ معتبر در اثبات احکام شرعیہ کتاب وسنت است وقیاس مجتہدان واجماع امت نیز بحقیقت مثبت احکام است بعد ازین چہار اولہ شرعیہ ہیچ دلیلی مثبت احکام شرعیہ نمیتواند شد الہام مثبت حل وحرمت نبود وکشف ارباب باطن اثبات فرض وسنت نہ نماید ارباب ولایت خاصہ یا عامہ مؤمنان در تقلید مجتہدان برابر اند کشف والہامات ایشان را مرایت نمی بخشد واز ربقہ تقلید نمی برآرد ذوالنون وبسطامی وجنید وشبلی باز ید وعمرو بکر وخالد کہ از عوام موسنانند در تقلید مجتہدان در احکام اجتہادیہ مساوی اند آری مزیت این بزرگواران در امور دیگر ست اصحاب کشوف ومشاہدات ایشانند وارباب تجلیات وظہورات ہم ایشانند کہ بواسطہ استیلای محبت محبوب حقیقی جل سلطانہ از ماسوای او تعالے گسستہ اند واز دید ودانش غیر وغیریت آزاد گشتہ اگر حاصل دارند او را دارند واگر واصل اند او را واصل اند در عالم ببعالم اند وبا خود بیخود اند اگر میرنند برای او میرنند واگر میرند برای او میرند بتدریان ایشان مطلوب را بواسطہ غلبہ محبت در مرآت ہر ذرہ از ذرات عالم مشاہدہ مے نمایند وہر ذرہ را جامع جمیع کمالات اسمائی وصفاتی او می یابند از منتہیان ایشان چہ نشان دہد کہ بے نشان اند قدم اول شان نیستان

ماسوی است از قدم تا فی ایشان چه واند نماید که بیرون آفاق و انفس ست الهام ایشان راست و کلام بایشان ست اکابر ایشان علوم و اسرار بی توسط از اصل اخذ مینمایند و در رنگ مجتهد که تابع رای اجتهاد خود است ایشان نیز در معارف و مواجید تابع الهام و فراست خود اند حضرت خواجه محمد پارسا قدس سره نوشته اند که در افاضهٔ علوم لدنی روحانیت حضرت متوسط است علی نبینا و علی جمیع الانبیاء الصلوٰة و السلام ظاهر این سخن نسبت بابتدا و توسط خواهد بود و معاد انتها دیگر است کما یشهد به الکشف الصریح و مؤید این تحقیق است آنچه از حضرت شیخ عبد القادر جیلانی قدس الله تعالی اسره منقول است که روزی بر سر منبر بیان علوم و معارف مینمودند درین اثنا گذر حضرت خضر واقع شد شیخ فرمودای اسرائیل بیا کلام محمدی بشنو از این عبارت شیخ مفهوم میشود که حضرت خضر از محمدیان نیست از ملل سابقه است چون چنین باشد محمد یا نرا چگونه واسطه بود پس محقق شد که علوم و معارف دیگر اند ماورای احکام شرعیه که اهل الله بآن مخصوص اند هر چند آن معارف ثمرات و نتایج این احکام اند مقصود از درخت نشاندن حصول ثمرات است تا زمانیکه درخت بر پاست ثمرات متوقع ست و چون در اصل درخت خلل رفت ثمرات معدوم گشت بعقلی باشد که درخت را ببرد و ثمرات را توقع دارد هر چند درخت را نیک تربیت کنند ثمرات وافر آرد ثمره اگرچه مقصود ست اما فرع شجره است ملتزم شریعت و مداهن شریعت را برین معنے قیاس باید کرد آنکه التزام دارد صاحب قسمت هر چند التزام بیش معرفت بیش و آنکه مداهن ست از معرفت بی نصیب ست و بالفرض آنچه بزعم فاسد خود دارد و اگرچه هیچ نمارد از قبیل استدراج است که بجوگیه و براهمه را در ان شرکت است کل حقیقة رد ته الشریعة فهو زندقة و الحاد پس روا ست که خواص الله در معارف ذات و صفات و افعال او تعالی ببعضے از اسرار و دقائق فهم کنند که ظاهر شریعت از ان معارف ساکت است و در حرکات و سکنات اذن و عدم اذن او تعالی در یابند و مرضی و غیر مرضی دانند بسیار ست که در بعضے اوقات ادای بعضے از عبادات نافله را غیر مرضی یابند و تبرک آن ماذون گردند گاهی نوم را به از یقظه فهمند احکام شرعیه یا وقات موقتند و احکام الهامیه همه وقت ثابت اند و چون حرکات و سکنات این بزرگواران مربوط باذن ست ناچار نوافل دیگران نیز فرایض ایشان باشند مثلاً یک فعل نسبت بیک شخص بحکم شریعت نفل ست و همان فعل نسبت بشخص دیگر بحکم الهام فرض پس دیگران گاهی ادای نوافل مینمایند و گاهی مرتکب امور مباحه میگردند و این بزرگواران چون کار را بامر و اذن مولی جل سلطانه میکنند همه از فرایض ادامی یابد مستحب و مباح دیگران فرض ایشان ست از اینجا علو شان این بزرگواران باید دریافت علماء ظواهر در امور دین اخبار غیبیه را مخصوص باخبار پیغمبران میدانند علیهم الصلوٰت و التسلیمات و دیگران را در ان اخبار شرکت نمی دهند این معنے

منافی وراثت است و نفی ست هر بسیاری از علوم و معارف صحیحه را که بدین متین تعلق دارند آری احکام شرعیه مربوط باد له
اربعه است که الهام را در آن گنجایش نیست اما امور دینیه ماورای احکام شرعیه بسیار است که اصل خامس انجا الهام
ست بلکه توان گفت که اصل ثالث الهام ست بعد کتاب و سنت این اصل تا انقراض عالم برپا است پس دیگران را باین
بزرگواران چه نسبت بود بسیار ست که دیگران در بعضے اوقات عبادت کنند و آن عبادت غیر مرضی باشد و این بزرگواران
در بعضے احوال ترک عبادت کنند و آن ترک مرضی بود پس نزد حق جل و علا ترک ایشان به از فعل دیگران شد و عوام بخلاف
این حاکم اند آن را عابد میدانند و این را مکاری شمرند سوال چون دین بکتاب و سنت کامل گشت بعد از کمال بالهام چه
احتیاج بود و چه نقصان ماند که بالهام کامل گردد جواب الهام مظهر کمالات مخفیه دین ست نه تثبت کمالات زائده در دین
چنانچه اجتهاد مظهر احکام ست الهام مظهر دقائق و اسرار ست که فهم اکثر مردم ازان کوتاه ست هر چند در اجتهاد و الهام
فرق واضح ست که آن مستند ست بخلاف را جلسلطانه پس ما الهام یک قسم اصالت پیدا شد که در اجتهاد نیست الهام
شبیه اعلام نبی ست که ماخذ سنت ست چنانچه بالا گذشت اگرچه الهام ظنی ست و آن الهام قطعی ربنا اتنا من لدنک
رحمة وهیئ لنا من امرنا رشدا والسلام علی من اتبع الهدی

مکتوب پنجاه و ششم

بمولانا عبد القادر ابنالی صدور یافت در بیان آنکه معاملهٔ عارف بجای میرسد که سیئات دیگران در حق او حکم حسنات پیدا
میکند بسم الله الرحمن الرحیم قال الله تبارک و تعالی اولئک یبدل الله سیئاتهم حسنات معامله درویش بعنایت
الله سبحانه و بصدقهٔ حبیبه علیه و علی آله الصلوة و السلام تا بجای میرسد که سیئات دیگران حسنات او میگردد و در زیل
ایشان حمیدهٔ او میشود مثلاً ریا و سمعه از سیئات است و از رذائل اوصاف در حق او حسن پیدا میکند و حکم
حمد و شکر میگیرد زیرا که آن درویش جمیع اقسام عظمت و کبریائی را از خود مسلوب ساخته بجناب قدس خداوندی
جل سلطانه منسوب داشته است و جمیع انواع حسن و جمال و خیر و کمال را از خود دور دانسته باو تعالی
مخصوص گردانیده است خود را غیر از شر و نقص هیچ نمی یابد در خود غیر از ذل و افتقار و انکسار هیچ نمی بیند
اگر فرضاً فردی از افراد عظمت و کبریائی بظاهر متوجه او شود او را زینه خواهد یافت که از راه او بفوق خواهد
گذشت و بجنابے که شایان عظمت و کبریائی ست خواهد رسید و همچنین حالت حسن و جمال و خیر و کمال که پیش
از زینه بودن ازینها نصیب او نیست امانات باهل امانات راجع ست پس در صورت ریا و سمعه مقصود
اشتهار و افتخار و رفعت و عظمت او نیست بلکه اظهار نعمت حق است سبحانه و اعلام احسان اوست تعالی
که نسبت باو وقوع آمده است پس ریا و سمعه عین حمد و شکر حق باشد تعالی و تقدس که از رذالت بجمدت

آمده است وعلی ہذا القیاس سائر الصفات اولئک یبدل اللہ سیاتہم حسنات وکان اللہ غفورا رحیما والسلام

مکتوب پنجاه و ہفتم بملا غازی نائب صدور یافته در بیان آنکه ذکر حق جل وعلا شانه اولی است از صلوة فرستادن بخیر البشر علیه وعلی آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها اما ذکری که شایان قبولیت داشته باشد یا ذکری که طالب از شیخ متقدا اخذ نموده باشد ومانیاسب ذالک چندگاه بصلوة خیر البشر علیه وعلی آله الصلوة والسلام اشتغال داشتم وبانواع واقسام صلوة درود میفرستادم ونتائج وثمرات عاجله بران مترتب مییافتم وبدقائق واسرار ولایت خاصهٔ محمدیه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیه مهتدی میگشتم چون مدتے برین عمل گذشت اتفاقا گفتوری درین التزام پیدا گشت وتوفیق این اشتغال زائل شد وبر صلوات موقته اقتصار افتاد ودرانوقت خوش می آمد که بجای صلوة به تسبیح وتقدیس وتهلیل اشتغال نمایم گفتم حکمتے درین امر خواهد بود تا چه ظاهر سازد آخر بعنایت اللہ سبحانه معلوم گشت که درینوقت ذکر گفتن به از درود فرستادن است اهم مرسل راوهم مرسل الیه را بدو وجه یکی آنکه در خبر قدسی آمده است من شغله ذکری عن مسالتی اعطیته افضل ما اعطی السائلین وجه دوم آنکه چون ذکر ماخوذ از حضرت پیغمبر ست علیه وعلی آله الصلوة والسلام ثواب آن ذکر چنانچه بذاکر میرسد بآن سرور نیز مثل آن ثواب میرسد قال علیه وعلی آله الصلوة والسلام من سن سنة حسنة فله اجرها واجر من عمل بها وهمچنین هر عملے نیک که از امتان بوجود می آید اجر آن عمل چنانچه بعامل میرسد بپیغمبر که واضع آن عمل است نیز همانقدر اجر واصل میگردد بی آنکه از اجر عامل چیزی نقصان کند وهیچ درکار نیست که عامل به نسبت پیغمبر عمل نماید چه آن عطاے حق ست جل سلطانه عامل را دران صنعی نیست آری اگر از عامل نیست پیغمبر نیز بوجود آمد باعث از دیاد اجر عامل خواهد بود واین زیادتی نیز به پیغمبر عائد خواهد گشت ذلک فضل اللہ یؤتیه من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم وشک نیست که مقصود اصلی از ذکر یاد حق است سبحانه وطلب اجر طفیلی اوست ودر درود مقصود اصلے طلب حاجت است شتان مابینهما پس فیوضی که از راه ذکر به پیغمبر برسد باضعاف زیاده خواهد بود ازان برکاتی که از راه درود باو برسد علیه الصلوة والسلام باید دانست که هر ذکر این رتبه ندارد وذکری که شایان قبول ست باین مزیت مخصوص ست ذکری که باین چنین ست درود را برای مزیت ست ووصول برکات از درود پیشتر متوقع ست لیکن ذکر یکه طالب از شیخ کامل تلقین اخذ نماید وبشرائط طریقه بران مداومت کند از درود گفتن افضل ست چرا این ذکر وسیلهٔ آن ذکر ست بلکه این ذکر نگذارد بآن ذکر نرساند زیرا که مشائخ طریقت قدس اللہ تعالی اسرارهم مبتدی را غیر از ذکری چون تجویز نکرده اند ودر حق او اقتصار بر فرائض وسنن نموده اند واز امور نافله منع ساخته اند ازین بیان لائح گشت که هیچ فروی از اصل

اگرچہ در کمالات بدرجۂ علیا برسد بہ پیغمبر خود مساوات پیدا نہ کند زیرا کہ انیہہ کمالات کہ او را حاصل شدہ است بواسطۂ متابعت شریعت آن پیغمبر ست علیہ الصلوٰۃ والسلام پس این ہمہ کمالات مر آن پیغمبر را نیز ثابت باشد بالکمالات متابعان دیگر و بالکمالات مخصوصۂ او علیہ الصلوٰۃ والسلام و ہمچنین آن فرد کامل بمرتبۂ ہیچ پیغمبری نرسد اگرچہ آن پیغمبر را ہیچ کس متابعت نکردہ باشد و دعوت او را قبول ننمودہ بود چہ ہر پیغمبر باصالت صاحب دعوت ست و بہ تبلیغ شریعت مامور الکار ہمتان در دعوت و تبلیغ قصور پیدا نکند و نیز ظاہر است کہ ہیچ کمالی بمرتبۂ دعوت و تبلیغ نرسد فان احب عباد اللہ الی اللہ من احب اللہ الی عبادہ و حبب عباد اللہ الی اللہ و ہو الداعی و المبلغ شنیدہ باشد کہ در خبر آمدہ است فردای قیامت سیاہی علماء را با خون شہداء فی سبیل اللہ وزن کنند و پلۂ آن سیاہی بر پلۂ آن خون راجح آید و امتان را این دولت میسر نشدہ است ہر چہ طفیلی و ضمنی ست اصل از اصل است و فرع مستنبط از نیجا فضل اعیان و مبلغان این امت باید دریافت ہر چند در دعوت و تبلیغ درجات است اعیان و مبلغان را در درجات متفاوتند علماء بہ تبلیغ ظاہر مخصوص اند و صوفیہ بباطن لہذا اہتمام دارند و آنکہ عالم صوفی است کبریت احمر ست و شایان دعوت و تبلیغ ظاہر و باطن ست و نائب و وارث پیغمبر ست علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام جمیع محدثان این امت را کہ تبلیغ احادیث نبوی مینمایند علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام افضل این امت دانستہ اند اگر مطلقاً افضل دانستہ اند محل خدشہ است و اگر نسبت بمبلغان ظاہر گفتہ اند گنجایش دارد و فضل مطلق مر مبلغ جامع را ست کہ ہم تبلیغ ظاہر نماید و ہم تبلیغ باطن و ہم بظاہر دعوت کند و ہم بباطن لان فی الاقتصار قصورا بینا فی اطلاق الافضل فافہم ولا تکن من القاصرین بلی ظاہر ہر چند عمدہ است و مناط نجات و کثیر البرکۃ و عموم المنفعۃ اما کمال او مربوط بباطن است ظاہر بی باطن ناتمام ست و باطن بے ظاہر نافرجام و آنکہ باطن را بظاہر جمع سازد کبریت احمر ست ربنا اتمم لنا نورنا و اغفر لنا انک علی کل شئی قدیر والسلام علی من اتبع الہدیٰ

مکتوب پنجاہ و ہشتم

بخواجہ محمد تقی صدور یافتہ در جواب استفسار او کہ از عالم مثال بود از دو جماعۃ کہ یکی بہ تناسخ قائل و جماعۃ دیگر کہ بنقل روح میگویند دبیان کمون و بروز و مانیا سب ذلک +

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ رب العالمین والصلوٰۃ والسلام علی سید المرسلین و الہ الطاہرین صحیفہ شریفہ کہ از حسن نشاء و علو فطرت التفات فرمودہ بودند بمطالعۂ آن مشرف گشت سلمکم اللہ تعالیٰ نوشتہ بودند کہ شیخ محی الدین عربی قدس سرہ در فتوحات مکیہ حدیثی نقل میکند کہ آن سرور فرمود علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام ان اللہ خلق مائۃ الف آدم و حکایتی می آرد در بعضے مشاہدات عالم مثال کہ در وقت طواف کعبہ معظمہ چنین ظاہر شد کہ ہمراہ جمعے طواف میکنند کہ من ایشان را نمی شناسم و در

اثنای طواف ایشان دو بیت عربی خواندند کہ یکی از ان دو بیت این ست ہ تقدمنا کما تقدمتم ینا + بہذا البیت طوافا جمیعنا + چون این بیت شنیدم در خاطر گذشت کہ اینہا ابدان عالم مثال اند و مقارن این خطور یکی از اینہا بجانب من نگاہ کرد و فرمود کہ من از جملہ اجداد تو ام من پرسیدم کہ چند سال ست از فوت تو فرمود کہ از فوت من زیادہ از چہل ہزار سال ست من از روی تعجب گفتم کہ از ابتدای خلقت آدم ابی البشر علی نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام تا اینندم ہفت ہزار سال تمام نشدہ ست فرمود تو از کدام آدم میگوئی این آدم ست کہ در اول دورہ ہفت ہزار سال خلق شدہ است شیخ فرمودہ در نیوقت آن حدیث نبوی علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام کہ سابق تحریر یافتہ ست بخاطر گذشت کہ مؤید این قول ست مخدو ما مکرما در ین مسئلہ بعنایت اللہ سبحانہ برین فقیر ظاہر گشتہ است آنست کہ اینہمہ آدم کہ پیش از وجود حضرت آدم علی نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام گذشتہ اند وجودشان در عالم مثال بودہ است نہ در عالم شہادت ہمین حضرت آدم ست کہ در عالم شہادت موجود گشتہ است و در زمین خلافت یافتہ و مسجود ملائک شدہ صلوات اللہ تعالیٰ و تسلیماتہ سبحانہ علی نبینا و علیہم اجمعین غایۃ مافی الباب آدم چون بر صفت جامعیت مخلوق گشتہ است و در حقیقت خود لطائف و اوصاف بسیار دارد و پیش از وجود او بقرون متطاولہ در ہر وقتی از اوقات صفتے از صفات یا لطیفہ از لطائف او بایجاد خداوندی جل سلطانہ در عالم مثال موجود گشتہ است و بصورت آدم ظاہر شدہ و مسمی باسم او گشتہ و کاروبار آدم منتظر از وی بوقوع آمدہ حتی کہ توالد و تناسل کہ مناسب عالم مثال ست نیز بظہور پیوستہ و کمالات صوری و معنوی مناسب آن عالم نیز یافتہ و شایان عذاب و ثواب گشتہ بلکہ در حق او قائم شدہ بہشتی بہ بہشت و دوزخی بدوزخ رفتہ بعد ازان در وقتی از اوقات بمشیۃ اللہ سبحانہ صفتی یا لطیفہ دیگر از صفات و لطائف او علی نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام در ہمان عالم بمنصۂ ظہور آمدہ و کاروبار یکہ از ظہور اول بوجود آمدہ بود از ظہور ثانی نیز بوجود آمدہ چون آن دورہ نیز تمام شدہ ظہور ثالث از ان صفات و لطائف او علی نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام بحصول پیوستہ و چون آن ظہور نیز دورۂ خود را تمام کردہ ظہور رابع بہ ثبوت پیوستہ الی ماشاء اللہ تعالیٰ و چون دوائر ظہورات مثالیۂ او کہ تعلق بصفات و لطائف او دارد تمام گشتہ آخر الامر آن نسخۂ جامعہ در عالم شہادت بایجاد خداوندی جل سلطانہ بوجود آمدہ و بفضل خداوندی جل سلطانہ معزز و مکرم گشتہ اگر صد ہزار آدم باشند اجزای ہمین آدم اند و دست و پای او یند و مبادی و مقدمات او یند جد شیخ بزرگوار کہ زیادہ از چہل ہزار فوت او گذشتہ است لطیفہ بودہ است در مثال از لطائف جد شیخ کہ بعالم شہادت وجود داشتہ است و طواف بیت اللہ کہ میکردہ در عالم مثال میکردہ

چه که بمنظر اینزد در مثال صورتی تشبیهے بوده است که اهل آن عالم را قبله بوده این فقیه در نیباب نظر را بدور دور نداده و تعمق بسیار نموده در عالم شهادت آدم دیگر نظر نیاورده و غیر از شعبده های عالم مثال نیافته و آنکه بدن مثالی گفته که من جد تو ام و زیاده از چهل هزار سال از فوت من گذشته است اول دلیل است بر آنکه آدم های پیش از ظهورات صفات و لطائف این آدم بوده اند نه آنکه خلقت علیحده داشتند ازین آدم مبائن باشند به مبائن را به این آدم چه نسبت و چرا بعد بوده از خلقت این آدم هفت هزار سال تمام نشده چهل هزار چه گنجایش دارد و جماعه که در دعاهای ایشان مرض ست ازین حکایات تناسخ می فهمند و نزدیک ست که بقدم عالم قائل گردند و از قیامت کبری انکار نمایند و بعضے از ملاحده که بباطن خود را مسند شیخی گرفته اند بحواله تناسخ می نمایند و می انکارند که نفس تا زمانه که بجد کمال برسد از تقلب ابدان او را چاره نبود و میگویند چون بجد کمال رسید از تقلب ابدان بلکه از تعلق ابدان فارغ گشت و مقصود از خلقت او کمال اوست تیسر شد و این سخن کفر صریح ست و انکار ست از انچه از دین بتواتر ثابت شده است هر گاه در آخر کار جمیع نفوس بجد کمال برسند دوزخ کرا باشد و معذب کدام بود این انکار دوزخ است و انکار عذاب آخروی ست و نیز انکار حشر اجساد ست چه بزعم اینها نفس را احتیاجی بجسد که آلت کمالات اوست نماند دست تا بجسد حشر نموده آید اعتقاد این جماعت موافق اعتقاد فلاسفه است که از حشر اجساد انکار دارند و عذاب و ثواب روحانی دانند بلکه اعتقاد ایشان از اعتقاد فلاسفه هم بدتر ست که آنها در تناسخ می نمایند و عذا[illegible] اثبات میکنند و اینها هم اثبات تناسخ مینمایند و عذاب روحانی اثبات می کنند و اینها هم اثبات تناسخ مینمایند و هم از عذاب آخرت انکار دارند و عذاب نزد اینها عذاب دنیا ست که از برای تهذیب نفوس اثبات میکنند سوال از حضرت امیر کرم الله تعالی وجهه و بعضے دیگر از اولیاء الله نیز منقول ست که بعضے از اعمال غریبه و افعال عجیبه پیش از وجود عنصرے بقرون متطاوله از ایشان در عالم شهادت بوقوع آمده است صحت آن بی تجویز تناسخ چگونه است جواب صدور آن اعمال و افعال از ارواح این بزرگواران ست که بمشیت الله سبحانه خود متجسد باجساد گشته مباشر افعال عجیبه گشته اند جسد دیگر نیست که بآن تعلق گیرند تناسخ آنست که روح پیش از تعلق باین جسد بجسد دیگر که مبائن و مغائر آن روح است تعلق گرفته باشد و چون خود متجسد بجسد گردد تناسخ چه بود جنیان که تشکل باشکال میگیرند متجسد باجساد میشوند و درین اعمال حال عجیبه که مناسب این اشکال و اجساد است

بوقوع مے آرند هیچ تناسخ نیست و هیچ حلولی نه هرگاه جنیان را بتقدیر الله سبحانه این قدرت بود
که تشکل باشکال گذشته اعمال غریبه بوقوع آرند ارواح اکمل را اگر این قدرت عطا فرمایند چه محل تعجب
است وچه احتیاج ببدن دیگر ازین قبیله است انچه از بعضے اولیاء الله نقل میکنند که در یک ساعت
در امکنهٔ متعدد حاضر می گردند و افعال تبانیه بوقوع می آرند اینجا نیز لطائف ایشان متجسد باجساد مختلفه
وتشکل باشکال تبانیه میگردند و همچنین عزیزے که مثلاً در هندوستان توطن دارد و از ان دیار نه برآمده است
جمعی از حضرت مکهٔ معظمه می آیند میگویند که آن عزیز را در حرم کعبه دیده ام وچنان وچنین در میان ما آن
عزیز گذشت وجمعی دیگر نقل میکنند که ما او را در روم دیده ایم وجمعی دیگر در بغداد دیده اند اینهمه تشکل لطائف
آن عزیز است باشکال مختلفه وگاه هست که آن عزیز را از ان تشکلات اطلاع نبود از جواب آن
جماعت گاه میگوید این همه بر من تمثل است من از خانه نه برآمده ام وحرم کعبه را ندیده ام وروم وبغداد را نمی شناسم
ونمیدانم که شما چه کسانید وهمچنین ارباب حاجات از اغوثهٔ احیا واموات در ان مخاوف ومهالک طلب
می نمایند و می بینند که آن صور اغوثه حاضر شده دفع بلیه از ینها نموده است گاه هست که آن اغوثه را از
دفع آن بلیه اطلاع بود و گاه نبوده از ما و شما بهانه برساخته اند این نیز بتشکل لطائف آن اغوثه است
واین تشکل گاه در عالم شهادت بود و گاه در عالم مثال چنانچه در یک شب هزار کس آن سرور علیه وعلی
آله الصلوات والسلام بصور مختلفه در خواب می بینند و استفاده ها می نمایند اینهمه تشکل صفات لطائف اوست
علیه وعلی آله الصلوات والسلام بصور تهای مثالی وهمچنین مریدان از صور مثالی پیران استفاده ها مینمایند و
حل مشکلات میفرمایند کمون و بروز که از بعضے مشائخ گفته اند تناسخ پیران مساس ندارد زیرا که در
تناسخ تعلق نفس ببدن ثانی از برای ثبوت حیات ست و برای سلوک حس وحرکت آن بدن ست و در
بروز تعلق نفس ببدن دیگر از برای حصول این غرض نیست بلکه مقصود ازین تعلق حصول کمالات ست
مر آن بدن را و وصول بدرجات ست مر او را چنانچه جنی بفرد انسانی تعلق پیدا کند و در شخص او بروز نماید
این تعلق نیز برای حیات آن فرد نیست چه او حی وحساس ومتحرک پیش ازین تعلق ست چیزیکه ازین تعلق
در وی حادث میشود ظهور صفات وحرکات وسکنات آن جن است ومشائخ مستقیم الاحوال بعبارت
کمون وبروز لب نمی گشایند و ناقصان را در بلا و فتنه نمی اندازند نزد فقیر کمون وبروز هیچ در کار نیست
کاملی اگر تربیت ناقصی خواهد بی آنکه در وی بروز نماید باید که باقتدار خداوندی جل سلطانه صفات کاملهٔ

خود را در مرید ناقص منعکس سازد و بتوجه و التفات آن انعکاس را اثبات و استقرار دهد تا مرید ناقص از نقص بکمال آید و از صفات رذیله بصفات حمیده گراید و هیچ مکون و بروز در میان نبود ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم و بعضے دیگر بنقل ارواح قائل اند میگویند روح را بعد از کمال قدرتی پیدا میشود که اگر خواهد بدن خود را بگذارد و ببدن دیگری داخل شود نقل میکنند عزیزی که این کمال و این قدرت را داشت در جوار او جوانی فوت کرد این عزیز بدن خود را که بس در کبر رسیده بود گذاشت و در بدن آن جوان داخل شد تا آنکه بدن اول او میست گشت و بدن ثانی زنده گشت این قول مستلزم تناسخ است که تعلق ببدن ثانی از برای حیات آن بدن ست این قدر فرق است که قائل بتناسخ به نقص نفس حاکم است و تناسخ از برای تکمیل نفس اثبات مینماید و آنکه بنقل روح قائل است روح را کامل می انگارد و بعد از کمال روح اثبات نقل مینماید نزد فقیر قول بنقل روح از قول بتناسخ هم ساقط تر است زیرا که تناسخ را از برای تکمیل نفوس اعتبار کرده اند اگرچه این اعتبار باطل ست و نقل روح را بعد از حصول کمال گمان برده اند اگرچه هیچ کمال نیست هر گاه تبدل ابدان از برای تحصیل کمالات قرار داده باشند بعد از حصول کمال نقل ببدن ثانی برای چه بود اهل کمال تماشائی نیستند همت ایشان بعد از حصول کمال تجرد از ابدان ست نه تعلق با بدن زیرا که آنچه مقصود از تعلق بوده است بحصول پیوسته و ایضاً در نقل روح اماتت بدن اول ست و احیاء بدن ثانی ست پس بدن اول را از حصول احکام برزخ چاره نبود و از عذاب و ثواب قبر گذر نه و بدون ثانی را چون حیات ثانی اثبات مینمایند حشر در حق او در دنیا ثابت گشت انگارم که معتقدان نقل روح معلوم نیست که بعذاب و ثواب قبر قائل باشند و بحشر و نشر معتقد بوند افسوس هزار افسوس این قسم بطالان خود را بمسند شیخی گرفته اند و مقتدای اهل اسلام گشته ضلوا و اضلوا ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا و هب لنا من لدنک رحمۃ انک انت الوہاب بحرمۃ سید المرسلین علیہ و علیہم الصلوات و التسلیمات **تذییل** در بیان بعضے از علوم و معارف که بعالم مثال تعلق دارند باید دانست که عالم مثال از جمیع عوالم فراخ تر ست هر چه در جمیع عوالم است صورت او در عالم مثال ست معقولات و معانی همه آنجا صورت دارند گفته اند حق را جل و علا سلطانه مثلی نیست اما مثال هست و اللہ المثل الاعلی این فقیر در مکاتیب خود نوشته است که در مرتبۂ تنزیه صرف چنانچه مثل نیست مثال هم نیست فلا تضربوا للہ الامثال و در عالم صغیر نمونه عالم

مثال خیال ست چہ جمیع اشیاء را در خیال صورت متصور ست کیفیا ت احوال و مقامات سالک چہ نسبت بشیارا
کہ تصویر کردہ مینماید و از ارباب علم میسازد و اگر خیال نبود یا کونہی کند جہل لازم بود از ینجاست کہ فوق مرتبہ ظلال
جہل و حیرت ست چہ تگ و پوی خیال مراتب ظلال ست ہر جا ظل نیست خیال را آنجا گنجایش نیست ہر گاہ
صورت تنزیہی در مثال نبود چنانچہ گذشت در خیال کہ پرتویست از مثال چگونہ صورت تنزیہی متصور بود
فلاجرم لایکون ثمہ الا الجہل والحیرۃ و ہر جا علم نبود گفت نبود من عرف اللہ کل لسانہ نشان آنست و ہر جا علم بود
گفت و گو بود من عرف اللہ طال لسانہ بیان آنست پس درازی لسان در ظلال بود و لنگی زبان فوق مراتب
ظلال است فعل بود یا صفت اسم بود یا مسمی پس ہر چہ منحوت خیال ست چون از ظلال ست معلول ست و بعلت
جعل مجعول پیش ازین نیست کہ چون از آثار و علامات مطلوب ست مفید علم الیقین ست عین و حق و رائے
ظلال و خیال است خلاصی از نخیت خیال وقتے میسر گردد کہ سیر نفسی را نیز در رنگ سیر آفاقی واپس اندازد و
در ما ورای آفاق و انفس جولان نماید این معنے اکثر اولیا را بعد از مرگ میسر میگردد تا حیاتست خیال دامنگیر شان
و اقلے را از اکابر این دولت درین نشاء میسر میگردد با وجود حیات دنیوی از تصرف سلطان خیال بیرون
می آیند و مطلوب را بی محنت و جہل در کنار میگیرند و در ہیچ وقت تجلی ذاتی برقی در حق این بزرگواران دائمی گردد
و وصل عریانی پرتوی انداز د ہیہنا لارباب النعیم نعیمہا و للعاشق المسکین ما یتجرع بسوال جمعی در واقعات
و منامات در مثال و خیال می بینند کہ بادشاہ شدہ ایم خدم و حشم خود را معائنہ مینمایند و نیز می بینند کہ ما قطب
شدہ ایم و عالم روبما آورد در عالم یقظہ و افاقت کہ عالم شہادت ست ہیچ ازین کمالات بظہور نمی ایدا ین
رویت ہیچ صدقی دارد یا باطل محض ست جواب این رویت محلی از صدق دارد و بیانش آنست
کہ معنے بادشاہت و قطبیت در ان جماعہ کائن ست لیکن این معنی در انہا ضعیف ست شایان آن نیست
کہ در عالم شہادت ظہور یابد بعد از ان از دو حال خالی نیست اگر این معنے بعنایت اللہ سبحانہ قوت پیدا کردہ
و شایان آن گشت کہ در عالم شہادت ظہور پیدا کند بقدرت اللہ سبحانہ ہم بادشاہ و ہم قطب وقت میشوند و اگر
این معنی آن قدر قوت پیدا نکرد کہ در عالم شہادت ظاہر گردد و بہمان ظہور مثالی کہ مضمحل ظہورات ست
کفایت می افتد و بقدر قوت ظہور می یابد ازین قبیل ست واقعاتی کہ طالبان این راہ می بینند و خود را
در مقامات عالیہ می یابند و می بینند کہ بمناصب ارباب ولایت سرفراز گشتہ اند اگر در شہادت این معنی
ظہور کند دولتست عظیم و اگر بظہور مثال کفایت شد بی حاصل ست و جای مصیبت ست و ہر جا تمک

وجام در خواب خود را بادشاہ می بیند و ہیچ حاصل ندارد و ہیچ خسارت فقد وقت او نیست پس بر واقعات اعتبار نباید نہاد و در شہادت ہر چہ میسر شود از ان اوست ؎ چو غلام آفتابم ہمہ زر افتاب گویم نہ شبم نہ شب پرستم کہ حدیث خواب گویم ۔ از ینجا است کہ اکابر نقشبندیہ واقعات را اعتبار نمی نہند و بہ تعبیر ہمان ست کہ در افاقت و یقظہ میسر گردد لہذا دوام شہود را اعتبار نمودہ اند و استمرار حضور را دولت دانستہ اند حضوری کہ غیبت در فنای آن باشد نزد این بزرگواران از حیز اعتبار ساقط ست ازین جا ست کہ نسیان ماسوی در حق ایشان دیر گاہی گشتہ است و خطور غیر از قلب شان ہمہ وقت منفی شدہ بلکہ کسی کہ نہایت در بدایت او مندرج گردد این کمالات از وی چہ مستبعد بود ربنا اغفر لنا ذنوبنا و اسرافنا فی امرنا و ثبت اقدامنا و انصرنا علی القوم الکافرین و السلام **مکتوب پنجاہ و نہم** بہ میرزادگی خواجہ عبد اللہ سلمہ اللہ تعالیٰ صدور یافتہ در بیان آنکہ معقول و موہوم و مکشوف و مشہود ہمہ داخل ماسوی است و ما بینا سب ذلک الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیحہ شریفہ کہ قرۃ العین ارسال داشتہ بودند وصول یافت اندراج یافتہ بود کہ بکرم حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ آن شعبدہ ہا برطرف شدہ است و از ان مقولہ ہیچ نماندہ است ہمت بران مصروف ست کہ از اثبات ہیچ چیز بر ست نیا معقول و موہوم ہمہ در تحت لا داخل است کذا و کذا نوشتہ بودند اما این معنے بتکلف ست امید ست کہ بی تکلف تصیب شود و بجابت آثار معقول و موہوم بلکہ مشہود و مکشوف چہ آفاقی و چہ انفسی ہمہ داخل دائرہ ماسوی است و از جملہ لعب و لہو است و پیش از گرفتاری بہ شعبدہ بازی نیست زوال این گرفتاری اگر بتکلیف است داخل طریقہ است و از جملہ علم الیقین است بعد اللتیا و التی اگر این دولت بتکلف میسر گردد و از تکلف نفی یا انتفای ماسوی بر سد از ضیق طریقت وار ہر واز کوچہ علم بیرون جہد و بفنا مشرف گردد ایمنے بگفتن آسان است بر سیدن دشوار الا من یسرہ اللہ سبحانہ کار و باری کہ بحقیقت تعلق دارد دیر پیش است و در گذشت نفی بلکہ انتفا مقام اثبات ست و بیرون علم عین است بدانند کہ طریقت را در جنب حقیقت ہیچ اعتدادے نیست و نفی را نسبت با ثبات ہیچ اعتبارے نہ چہ متعلق نفی ممکنات است و متعلق اثبات واجب است تعالیٰ در جنب اثبات ہیچون قطرہ در نظر می در آید در پہلوی دریاے بیکران و بحصول این نفی و اثبات بولایت خاصہ رسیدہ میشود و بعد حصول الولایۃ الخاصۃ اما العروج و اما النزول و ان کان النزول لذلک العروج لازما ایضا ربنا اتمم لنا نورنا و اغفر لنا ذنوبنا انک علی کل شئ قدیر و السلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدیٰ و التزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ الصلوٰۃ و السلام **مکتوب شصتم** بہ محمد تقی صدور

یافته در جواب کتابت او در بیان آنکه از فضولیات دین عنان معطوف ساخته بضروریات دین باید پرداخت
وما بنا سب ذلک + الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی بمطالعه صحیفه شریفه مشرف گشت دلائلی که بآن مهتد گشته
واندراج یافته بود در باب حقیقت خلافت حضرت صدیق رضی الله تعالی عنه باجماع اهل حل وعقد صدر اول
که خیر القرون است ودر باب افضلیت خلفاء راشدین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین که بترتیب لغت خلافت
ایشان مترتب است ودر باب سکوت در زیدن از منازعات ومشاجرات اصحاب خیر البشر علیه وعلیهم الصلوات
والتسلیمات فرحت فراوان رسانید این اعتقاد در بحث امامت کل است وموافق اهل سنت وجماعت است
شکر الله تعالی سعیهم مخذو ما شفقت آثار بحث امامت از فروع دین است نه از اصول شریعت ضروریات دین دیگر
است که باعتقاد وعمل تعلق دارد که علم کلام وعلم فقه متکفل آنست ضروریات را گذاشته بفضولیات پرداختن عمر
خود را صرف مالا یعنی کردن سست ودر علامت اخیر آمده است علامة اعراضه تعالی عن العبد اشتغاله بما لا یعنیه اگر
بحث امامت از ضروریات دین واز حصول شریعت می بود چنانچه شیعه گمان برده اند بایستی که حضرت حق سبحانه
وتعالی در کتاب مجید خود تعیین استخلاف میفرمود وتشخیص خلیفه مینمود وحضرت پیغمبر نیز علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات
امر بخلافت یکی میکرد در به تنصیص وتصریح یکی را خلیفه میساخت ودر کتاب وسنت چون اهتمام این امر مفهوم نه شد معلوم
شد که بحث امامت از فضول دین است نه از اصول دین فضولی باید که بفضول اشتغال نماید آنقدر ضروریات
دین در پیش است که نوبت بفضول نمیرسد اول از تصحیح اعتقاد چاره نبود که بذات وصفات وافعال واجبی جل سلطانه
تعلق دارد واعتقاد باید نمود که آنچه پیغمبر علیه وعلی آله الصلوات والسلام از نزد حق جل وعلا آورده است وبضرورت
وتواتر از دین معلوم گشته است از حشر ونشر وعذاب وثواب اخروی ودائمی وسائر سمعیات همه حق است در احتمال
تخلف ندارد واگر این اعتقاد نبود نجات نبود ثانیا از اتیان احکام فقهیه هم چاره نبود از ادای فرائض وواجبات
بلکه از ادای سنن ومستحبات نیز گذر نه رعایت حل وحرمت شرعیه نیک باید نمود در حدود شریعت احتیاط باید
کرد تا فلاح ورستگاری از عذاب آخرت متصور شود وچون اعتقاد وعمل را درست کند نوبت بطریق صوفیه رسد
وامیدوار کمالات ولایت گردد بحث امامت نسبت بضروریات دین کالمطروح فی الطریق است غایة مافی
الباب چون مخالفان در نیاب غلو نموده اند وطعن در اصحاب خیر البشر علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات کرده
بضرورت در رد ایشان مقدمات طویل الذیل پیدا نموده می آید که لزوم فساد از دین متین رفع نمودن
از ضروریات دین است والسلام **مکتوب شصت ویکم** در غراء مرحومی مولانا احمد برکی صدور یافت

در نصیحت یاران مولانا حسن را سر حلقہ آنہا ساختن و ما نیاسب ذلک بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات میر ساند و عزای سفرت پناہ مولانا احمد علیہ الرحمۃ مینماید وجود شریف مولانا در ہر وقت مرہم نا مرہمان آیتی بود از آیات حق جل و علا و رحمتی بود از رحمتہای او تعالی اللہم لا تحرمنا اجرہ و لا تفتنا بعدہ از یاران دوستان امداد و اعانت مگذشتگان را مامول و مسئول اند خدمتگاری و دلجوئی فرزندان و متعلقان مرحومی بر محبان و مخلصان لازم است سعی نمایند کہ فرزندان مرحومی بخوانند و بعلوم شرعیہ متحلی گردند احسان مرحومی را مکافات باحسان فرزندان او نمایند ہل جزاء الاحسان الا الاحسان و اطوار و اوضاع مرحومی را مراعات نمایند و احوال و اوقات او را مرعی دارند و در طریقہ و ذکر و حلقہ مشغولی باید کہ قصور واقع نشود و یاران جمع شدہ بنشینند و در یکدیگر فانی باشند تا اثر صحبت ظاہر شود و این فقیر قبل ازین بر سبیل اتفاق نوشتہ بود کہ اگر مولانا سفری اختیار کند باید کہ شیخ حسن را بجای خود نصب کند قضارا این سفر مراد بودہ است الحال ہم کہ مکرر ملاحظہ مینمایم شیخ حسن را متعین این امر مییابم این معنی بر بعضی یاران گران نیاید کہ باختیار ما و ایشان نیست انقیاد لازم است طریق شیخ حسن بطریق مولانا مناسبت بیشتر دارد و در آخر مولانا نسبتے کہ از ینجانب گرفتہ بودند شیخ حسن را در ان نسبت شرکت است و یاران دیگر ازین معنے قلیل النصیب اند ہر چند کشف و شہود پیدا کنند و بتوحید و اتحاد متحلی گردند اما این دولت دیگر است و این کار و بار دیگر است کسوف کشوف را اینجا بجوی نمیخرند و از ان توحید و اتحاد مستغفر ند بالجملہ باید کہ یاران در تقدیم شیخ توقف نکنند و اور ا سر حلقہ دانستہ بکار خود مشغول باشند اخوی خواجہ اویس این معنی را معقول یاران ساختہ بحلقہ مشغولی دلالت نماید و بشیخ حسن تربیت فرماید و حسن را ہم باید کہ محافظت خاطر ہم پیرگان نماید و حقوق برادری بجا آورد و مطالعۂ کتب فقر از دست ندہد و نشر احکام شریعت فرماید و بمتابعت سنت سنیہ ترغیب کند و از بدعت تحذیر نماید و طریق التجا و تضرع و زاری را از دست ندہد و مبادا نفس مارہ از راہ ریاست و تقدم بر اقران در مہلکہ امنی و مہاب و اتبر سازد ہمہ وقت خود را قاصر و ناقص داند و طالب کمال خود باشد و نفس و شیطان را دشمن قوی در کمین اند کہ نشود کہ از راہ نیندازند و غائب و خاسر سازند ؎ ہمہ اندر زمن تو انیست ؎ کہ تو طفلے و خانہ رنگین است ؎ ہندوستان از شما دور است و در دو سالہ یک قافلہ می آید و خبری می آرد و میبرد احوال را نویسان باشند اگر نتوانید رسید از نوشتن غافل نباشند میان شیخ یوسف بمانزدیک اند و تا مدتے اینجا بودند و فوائد بسیار اخذ نمودند و بحقیقت فنا اطلاع یافتند و بہ سیعاد باز آمدن بخانہ رفتند مرد مستعد و صادق الاخلاص است و اللہ سبحانہ الموفق چون شما دور افتادہ اید در نصیحت مبالغت نمودہ می آید

باشید و ریاست را بلای جان خود دانید ترسان و لرزان باشید مبادا درین ریاست لذتی پیدا شود و
سبب هلاکت ابدی رسد ربنا اغفر لنا ذنوبنا و اسرافنا فی امرنا و ثبت اقدامنا و انصرنا علی القوم الکافرین سبحان ربک
رب العزة عما یصفون و سلام علی المرسلین و الحمد لله رب العالمین **مکتوب شصت و دوم** بخانخانان
صدور یافت در بیان آنکه انسان مدنی الطبع مجبول است در تمدن و تعیش خود به بنی نوع خود محتاج است
و خوبی انسان همدرین احتیاج است و مانیاسب ذلک ؛ الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی ترقیات
صوری و معنوی شما را از حضرت حق سبحانه و تعالی مسالت مینماید که خیریت و صلاح شما متضمن جمعیت و رفاهیت
جمع غفیر از مسلمانان است و دعای شما گویا دعای جمیع ایشانان سلکم الله سبحانه عما لا یلیق بکم بحرمة سید المرسلین
علیه و علیهم و علی آل کل من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها چون نسبت محبت و ارادت و اخلاص
شما با اکابر سلسلهٔ علیه نقشبندیه قدس اسرارهم میداشتند که بروجه اتم و اکمل است بنابر آن تصدیع دوه میگردد
مخدومانرا اهل این سلسلهٔ علیه درین دیار غریب افتاده اند و اهل این دیار را بواسطهٔ شیوع بدعت
بطریقهٔ این اکابر که ملتزم سنت احمد قلت مناسب است ازینجاست که بعضه از اهل سلسلهٔ بواسطهٔ قصور
نظر درین طریقه علیه نیز بدعتها اختیار نموده اند و لهای مردم را بعلاقهٔ ارتکاب بدعت بجانب خود کشیده
و این عمل را بزعم خود تکمیل این طریقهٔ علیه گمان برده حاشا و کلا بلکه این جماعت در تخریب و تقبیح این طریقه
کوشیده اند و بحقیقت معاملهٔ اکابر این طریقه نرسیده هداهم الله سبحانه سواء الصراط و چون اهل این سلسلهٔ علیه
درین دیار عزیز الوجود مریدان و محبان این سلسله امداد و اعانت این اکابر و طلبهٔ این طریق که آدمی
مدنی الطبع مجبول است در تمدن و تعیش به بنی نوع خود محتاج است قال الله تبارک و تعالی یا ایها النبی
حسبک الله و من اتبعک من المومنین هر گاه در کفایت مهمات خیر البشر علیه و علی آله الصلوة و السلام مؤمنان
را داخل دانسته باشند بدیگران چه مضائقه اکثر اغنیاء اینوقت در ویشی را عبارت از عدم احتیاج می دانند
کلا احتیاج ذاتی انسان است بلکه ذاتی جمیع ممکنات است بلکه خوبی انسان همین احتیاج است و ذل بندگی
ازین راه ناشی است چه اگر فرضا احتیاج از انسان زائل گردد و استغنا پیدا کند غیر از عصیان و سرکشی طغیان
و نافرمانبرداری نقد وقت او نخواهد بود قال الله سبحانه ان الانسان لیطغی ان راه استغنی غایة مافی الباب فقرا
از گرفتاری ماسوی وارسته اند احتیاجی که باسباب دارند آن احتیاج را بمسبب الاسباب حواله
مینمایند و دولت بهن شده را از خوان نعمت تعالی میدانند و علی و مانع فی الحقیقت او را سبحانه

تصور میفرمایند وچون اسباب را بواسطه حکم ومصالح درمیان آورده اند وحسن وقبح را باسباب منتسب ساخته این بزرگواران نیز بشکر وشکایت را باسباب راجع میگردانند ونیک وبد را بظاهر از ایشان میدانند چه اگر اسباب را دخل ندهند کارخانه عظیم را باطل سازند ربنا ما خلقت هذا باطلا سبحانک وجود شریف سیادت پناه حقائق ومعارف آگاه اخوی اعزی میر محمد نعمان در آنجا دولتمند ومغتنم است دعاء توجه ایشان کبریت احمر انکارم که برکات وفیوض جهات ایشان قوائم دولت شما اند ودر حضور وغیبت ایشان را ممد ومعاون شما میبایم زیاده از یک سال شده است که ایشان از خویهای شما غائبانه بفقیر نوشته بودند ومحبت واخلاص که شما را نسبت بفقرا حاصل است در انجا درج نموده وظاهر ساخته بودند که صوبه داری اینجا را بدیگری تفویض نموده اند وقت توجه ودستگیری است فقرا را در اثناء مطالعه آن مکتوب توجهی در نیاب حاصل گشت وشما را در انوقت رفیع القدر یافت ظاهرا در همان ساعت شخصی راهی بود در جواب آن باین عبارت نوشت که خانخانان در نظر رفیع القدر می در آید والامر عند الله سبحانه والسلام **مکتوب شصت وسوم** بر نور محمد انبالی صدور یافت در جواب استفسار او که پرسیده بود که با وجود حیات پیر اگر طالبی پیش شیخ دیگر برود وطلب حق جل وعلا نماید مجوز هست یا نه بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوة وتبلیغ الدعوات میرساند مکتوبیکه ارسال داشته بودند رسید پرسیده بودند که با وجود حیات پیر اگر طالبی پیش شیخ دیگر برود وطلب حق جل وعلا نماید مجوز هست یا نه بدانند که مقصود حق است سبحانه وپیر وسیله ایست بوصول جناب حق تعالی اگر طالب رشد خود را پیش شیخ دیگر بیند ودل خود را در صحبت او باحق سبحانه جمع یابد روا است که در حیوة پیر بی اذن پیر طالب پیش آن شیخ برود وطلب رشد از و نماید اما باید از پیر اول انکار نکند وجزئیکی یاد ننماید علی الخصوص پیری مریدی اینوقت که بیش از رسم وعادت نمانده است اگر پیران اینوقت از خود خبر ندارند وایمان را از کفر جدا نمیتوانند کرد از خدا جلشانه چه خبر خواهند داشت ومرید را کدام راه خواهند نمود ۵ آگه از خویشتن چو نیست چنین ۵ کے خبردار دازچنان وچنین ۵ وای بر مریدی که برین طور پیر اعتقاد کرده بنشیند وبدیگرے رجوع نکند وراه خدا جل شانه معلوم نسازد خطرات شیطانی است که از راه حیات پیر ناقص آمده طالب را از حق سبحانه باز میدارد هر چند رشد وجمعیت دل یافته شود نباید توقف رجوع باید کرد واز وسواس شیطانی پناه باید جست **مکتوب شصت وچهارم** بر محمد مومن ولد مرحومی خواجه علیجان صدور یافته در بیان آنکه از تلون احوال واز عدم حصول آمال دنیاے دنیه دلتنگ نباشند بسم الله الرحمن الرحیم سلمکم الله سبحانه عما لا یلیق بحالکم الدنیا سجن المومن ودنیا زندان مومن است مناسب

حال زندان در دو الم و اندوه و مصیبت است از تلون احوال و تنگ نباشند و از عدم حصول آمال دلگیر نگردند فان مع العسر یسرا ان مع العسر یسرا بایک تنگی دو فراخی مقرون فرموده است ماناکه فراخی دنیا و فراخی آخرة خواسته سوء باکریمان کار ها دشوار نیست باقی احوال اینجا و دساسیادت مآب توفیق آثار میر سید عبد الباقی بالمشافهه خواهند گفت مشار الیه مراعات اشفاق و حقوق شما را نموده بملاقات گرامی متوجه است مکتوب شصت و پنجم بمولانا محمد هاشم خادم صدور یافته در احتراز از امور لاطائل بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوة و تبلیغ الدعوات میرساند در نیدت از احوال باطن خود خبر معتد به نوشته اید تا باعث فرحت باشد امور لاطائل است دنیا و مافیها کرای آن نمیکند که تذکر احوال آخرت را گذاشته کسی بحثویات اشتغال نماید هر چند نیت شما بخیر خواهد بود اما حسنات الابرار سیئات المقربین شنیده باشند بهر حال متوجه احوال باشند و طفیلی را ضرورے دانند و الضرورة تقدر بقدرها لله سبحانه الحمد و المنة که فقرای اینجای هر چند رزق معلوم ندارند اما بی سعی و بی کوشش بفراغت و وسعت میگذرانند زیاده از قدر کفاف میرسد روزی کو نقد وقت است باقی احوال این حدود مستوجب حمد است درین چند ماه و باعود کرده بود کیسکه اجل او رسیده بود مرد و حالا برطرف شده است لله سبحانه الحمد و المنة علی جمیع النعماء و السلام مکتوب شصت و ششم بخانخانان صدور یافت در بیان توبه و انابت و ورع و تقوی و ما ینا سب ذلک بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی چون عمر گرامی در معاصی و زلات و تقصیرات و هفوات گذرانیده خوش می آید که از سخن توبه و انابت گوید دوم از ورع و تقوی زند قال الله تبارک و تعالی و توبوا الی الله جمیعا ایها المؤمنون لعلکم تفلحون و قال الله تعالی یا ایها الذین آمنوا توبوا الی الله توبة نصوحا عسی ربکم ان یکفر عنکم سیئاتکم و یدخلکم جنات تجری من تحتها الانهار و قال الله تعالی و ذروا ظاهر الاثم و باطنه فالتوبة من الذنوب واجبة و فرض عین فی حق کل شخص لا یتصور ان یستثنی عنه احد من البشر کیف و الانبیاء علیهم الصلوة و السلام لم یستغنوا عن التوبة قال خاتمهم و سیدهم علیه و علیهم صلوات الله و التحیات انه لیغان علی قلبی و انی لاستغفر الله فی الیوم و اللیلة سبعین مرة فان کانت المعاصی تتعلق بحق الله تعالی و سبحانه و لا تتعلق الحقوق بظالم العباد و حقوقهم کالزنا و شرب الخمر و سماع ملاهی و النظر الی غیر محرم و مس المصحف بغیر وضوء و اعتقاد بدعة فتوبتها عنها بالندم و الاستغفار و التحسر و الاعتذار الی الله عز و جل و لو ترک فرض من الفرائض لا بد فی التوبة من ادائه و ان کانت المعاصی تتعلق بمظالم العباد فتوبتها برد المظالم الیهم و الاستحلال منهم و الاحسان الیهم و الدعاء

وانکان صاحب المال والعرض میتا فالاستغفار له والاحسان ورد المال الی اولاده وورثته وان لم یعلم له وارث یتصدق بقدر المال والجنایة علی الفقراء والمساکین نیته صاحب المال والذی اوذی بغیر حق قال علی کرم الله تعالی وجهه سمعت ابا بکر رضی الله تعالی عنه یقول وهو الصادق قال رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله وسلم ما من عبد اذنب ذنبا فقام فتوضاء وصلی واستغفر الله من ذنبه لکان حقا علی الله ان یغفر له لانه یقول جل وعلا ومن یعمل سوءا او یظلم نفسه ثم یستغفر الله یجد الله غفورا رحیما وقال علیه وعلی آله الصلوة والسلام فی حدیث آخر من اذنب ذنبا ثم ندم علیه فهو کفارته وفی الخبر ان الرجل اذا قال استغفرک واتوب الیک ثم عاد ثم قالها ثم عاد غفرت له ما اصر کتب فی الرابطة من الکبائر وفی الحدیث النبوی انه قال علیه وعلی آله الصلوة والسلام هلک المسوفون یقولون سوف نتوب اوصی لقمان الحکیم لابنه یابنی لا تاخر التوبة الی غد فان الموت یاتیک بغتة قال مجاهد من لم یتب اذا اصبح وامسی فهو من الظالمین قال عبد الله بن المبارک رحمة الله سبحانه رو فلس من الحرام افضل من مائة فلس یتصدق به قیل رو دانق من فضة افضل عند الله من ستمائة حجة مبرورة ربنا ظلمنا انفسنا ان لم تغفر لنا وترحمنا لنکونن من الخاسرین عن النبی صلی الله علیه وآله وسلم انه قال ان الله تعالی یقول عبدی ادما افترضت علیک وتکن من اعبد الناس وانتهیت عما نهیتک عنه تکن من اورع الناس واقنع بما رزقتک تکن اغنی الناس وقال صلی الله تعالی علیه وآله وسلم لابی هریرة رضی الله عنه کن ورعا تکن اعبد الناس وقال حسن البصری رحمه الله سبحانه مثقال ذرة من الورع خیر من الف مثقال من الصوم والصلوة وقال ابو هریرة رضی الله تعالی عنه جلسا الله تعالی عند اهل الورع والزهد اذا جی الله تعالی الی موسی علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام لا تتقرب الی متقرب بمثل الورع قال بعض العلماء یا الله لا یتم الورع الا ان یری عشرة اشیاء فریضة علی نفسه اولها حفظ اللسان عن الغیبة والثانی الاجتناب عن سوء الظن والثالث الاجتناب عن الکبر تیه والرابع غض البصر عن المحارم والخامس صدق اللسان والسادس ان یعرف منة الله تعالی علیه کیلا یعجب نفسه والسابع ان ینفق ماله فی الحق ولا ینفق فی الباطل والثامن ان لا یطلب لنفسه العلو والکبر والتاسع المحافظة علی الصلوات والعاشر الاستقامة علی السنة والجماعة ربنا اتمم لنا نورنا واغفر لنا انک علی کل شئ قدیر ۱۲ منه و ما مکرما شفقت و کرمت اینجا اگر توبه از جمیع ذنوب میسر شود و ورع و تقوی از جمیع محرمات و مشتبهات حاصل آید نعمتے است عظمے و دولتی ست قصوی والا توبه از بعض ذنوب و ورع از بعض محرمات هم مغتنم است شاید برکات و انوار این بعض در ابعاضی دیگر سرایت کند و توفیق توبه و ورع از سائر معاصی نیز میسر گردد والا یدرک

کلہ لا یترک کلہ اللھم وفقنا لمرضاتک وثبتنا علی دینک وعلی طاعتک بصدقۃ سید المرسلین وقائد الغر المحجلین علیہ وعلیہم وعلی آل کل من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا مکتوب شصت وہفتم بنجاہمان صدور یافتہ بیان عقائد اہل سنت وجماعت رضوان اللہ تعالی علیہم اجمعین بابیان خمسہ ارکان اسلام وتحریض نمودن بر آنکہ کلمہ حق یعنی کلمہ اسلام گوش زد سلطان وقت نمایند بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفہ شریفہ کہ از روی کرم والتفات نامزد فقراء نامراد ساختہ بودند رسید حمدا للہ سبحانہ کہ درین طور اوان پر شبہ واشتباہ اغنیاء سعادتمند را از حسن نشاء کہ دارند باوجود مناسبتہا با فقراء دور از کار سر نیاز است ایمانی باین طائفہ حاصل است چہ نعمتی است کہ تعلقات شتی مانع حصول این دولت نگشتہ است وتوجہات پراگندہ از محبت ایشان باز نداشتہ شکر این نعمت عظمی بجا باید آورد وامیدوار باید بود کہ المرء مع من احب حدیث نبوی است علیہ وعلی آلہ الصلوات والسلام سعادت ونجابت آثار آدمی را از تصحیح اعتقاد بموجب آرای فرقہ ناجیہ اہل سنت وجماعت رضوان اللہ تعالی علیہم اجمعین کہ سواد اعظم وجم غفیر امت چارہ نبود تا فلاح ونجات آخروی متصور شود چنانچہ اعتقاد کہ مخالف معتقدات اہل سنت ست سہم قاتل است کہ بموت ابدی وعقاب سرمدی رساند مداہنت ومساہلت در عقاید مغفرت دارد مادامیکہ اعتقادی گنجایش مغفرت ندارد ان اللہ لا یغفر ان یشرک بہ ویغفر ما دون ذلک لمن یشاء معتقدات اہل سنت را بلسان ایجاز واختصار ایراد می نماید بمقتضای آن تصحیح اعتقاد باید فرمود واز حضرت حق سبحانہ وتعالی استقامت برین دولت بتضرع وزاری مسالت باید نمود بدانند کہ اللہ تعالی بذات قدیم خود موجود است وسائر اشیاء بایجاد او سبحانہ موجود گشتہ اند وتخلیق او تعالی از عدم بوجود آمدہ پس او تعالی قدیم وازلی باشد واشیا جملہ حادث ونو پدید باشند وہر کہ قدیم وازلی است باقی وابدی است ہر چہ حادث ونو آمدہ است فانی ومستہلک است یعنی در شرف زوال است واو سبحانہ یگانہ است شریک ندارد در وجوب وجود ونہ در استحقاق عبادت وجوب وجود غیر او تعالی نشاید واستحقاق عبادت سوای او سبحانہ نسزد ومراد او تعالی صفات کاملہ است از انجملہ حیات وعلم وقدرت وارادت وسمع وبصر وکلام وتکوین است کہ بقدم وازلیت متصف اند وبحضرت ذات جل سلطانہ قائم اند تعلقات حوادث در قدم صفات خلل نکند وحدوث متعلق مانع ازلیت ایشان نگردد فلاسفہ از بیخبری ومعتزلہ از کوری از حدوث متعلق پی بحدوث متعلق برند ونفی صفات کاملہ نمایند وعالم بجز نیات ندانند کہ مستلزم تغیر است کہ امارت حدوث است نمیدانند کہ صفات ازلی باشند وتعلقات

صفات تعلقات حادثہ حادث باشند وصفات نقائص از جناب قدس او تعالی مسلوب ست واو تعالے از صفات ولوازم جواہر واجسام واعراض منزہ است زمان ومکان وجہت را در حضرت او تعالی گنجایش نیست اینہا ہمہ مخلوق اویند کہ او را سبحانہ فوق العرش داند وجہت فوق اثبات کند عرش وماسوای آن ہمہ حادث اند ومخلوق اویند تعالی مخلوق وحادث را چہ مجال کہ مکان خالق قدیم گردد ومقر او شود اینقدر ہست کہ عرش اشرف مخلوقات اوست تعالی او نورانیست وصفا از ہمہ ممکنات در وی بیشتر ست ناچار حکم مرایتے دارد کہ ظہور عظمت وکبریائی خالق جل وعلا آنجا پیدا وہویدا است باین علاقہ ظہور آنرا عرش اللہ نامند والا عرش وغیرہ نسبت باو تعالی برابر ند کہ ہمہ مخلوق اویند تعالی اما عرش را قابلیت نمایندگی ہست ودیگران را نیست آئینہ کہ صورت شخص را مینماید نمیتوان گفت کہ آن شخص در آئینہ است بلکہ نسبت شخص با آئینہ وسائر اشیاء متقابلہ برابر ست تفاوت از جانب قابل است آئینہ بقبول صورت شخص مینماید ودیگر انرا این قابلیت نیست واو تعالے جسم وجسمانی نیست جوہر وعرض محدود وتناہی نیست طویل وعریض نیست دراز وکوتاہ نیست پہن وتنگ نیست بلکہ واسع است نہ بآن وسعت کہ بفہم ما در آید محیط است نہ بآن احاطہ کہ مدرک ما شود قریب است نہ بآن قرب کہ متنقل باگردد وبا ما ست نہ بمعیت متعارفہ ایمان آریم کہ واسع است ومحیط است وقریب است وبا ما ست اما کیفیت این صفات را ندانیم کہ چیست وہر چہ دانیم دانیم کہ قدمی در مذہب تجسیم دارد واو تعالی با ہیچ چیز متحد نشود وہیچ چیز با وی متحد نگردد ونیز ہیچ چیز در وی تعالی حلول نکند واو تعالی در ہیچ چیز حال نشود وتبعض وتجزی در جناب اقدس او تعالی محال ست وترکیب وتحلیل در ان حضرت جل شانہ ممنوع است واو را سبحانہ مثل وکفو نیست زن وفرزند نیست ذات وصفات او تعالے بیچگونہ بیچون اند بی شبہ وبی نمونہ اند اینقدر میدانیم کہ او تعالی ہست وباسماء وصفات کاملہ کہ خود را بآن ستودہ است متصف است اما ہر چہ ازان در فہم وادراک ما در آید ومتنقل ومتصور ما شود او تعالی ازان منزہ ومتعالی است چنانچہ گذشت لا تدرکہ الابصار سہ ودر میان بارگاہ الست ؛ پیش ازین پی نبردہ اند کہ ہست بباید دانست کہ اسماء اللہ تعالی توقیفی اند یعنی موقوف بر سماع اند از صاحب شرع ہر اسمی کہ اطلاق آن در شرع بر حضرت حق سبحانہ آمدہ است اطلاق باید کرد وانچہ نیامدہ است اطلاق نباید کرد اگرچہ در ان اسم معنی کمال مندرج باشند جواز اطلاق باید کرد کہ آمدہ است وسمی نباید گفت کہ نیامدہ است قرآن کلام خدا است جل سلطانہ کہ بلباس حرف وصوت در آوردہ بر پیغمبر ما علیہ وعلے آلہ الصلوۃ والسلام منزل

ساختہ است و عباد را بآن امر و نہی فرمودہ چنانچہ ما کلام نفسی خود را بتوسط کام و زبان در لباس حرف و صوت در آوردہ ظاہر میسازیم و مقاصد خفیہ خود را در عرصۂ ظہور می آریم همچنین حضرت حق سبحانہ کلام نفسی خود را بی توسط کام و زبان بقدرت کاملۂ خود بلباس حرف و صوت بعطا فرمودہ بر عباد فرستادہ است و اوامر و نواہی خفیہ خود را در ضمن حرف و صوت آوردہ بر منصۂ ظہور جلوہ دادہ است پس ہر دو قسم کلام کلام حق باشند جل و علا نفسی و لفظی و اطلاق کلام بر ہر دو قسم بطریق حقیقت باشد چنانچہ ہر دو قسم کلام نفسی و لفظی بطریق حقیقت کلام ما اند نہ آنکہ قسم اول حقیقت است و ثانی مجاز زیرا کہ مجاز را نفی جائز است و کلام لفظی را نفی کردن و کلام خدا ناگفتن کفر است و همچنین کتب و صحف دیگر کہ بر انبیاء ما تقدم علی نبینا و علیہم الصلوات والتسلیمات انزال فرمودہ است ہم کلام حق اند سبحانہ و آنچہ در قرآن و در ان کتب و صحف مندرج است احکام خدا و ندیست جل سلطانہ کہ موافق ہر وقت عباد را بآن تکلیف فرمودہ است و دیدن مؤمنان مر حضرت حق سبحانہ را در بہشت بی جہت و بے مقابلہ و بی کیف و بی احاطہ حق است ایمان آریم باین رویت اخروی و بہ کیفیت آن مشغول نشویم زیرا کہ رویۃ او تعالی ہمچون است و درین نشاۃ حقیقت آن بر ارباب چون ظاہر نشود و غیر از ایمان نصیب اینان نبود و اے بر فلاسفہ و معتزلہ و سائر فرق مبتدعہ کہ از حرمان و کوری انکار رویۃ اخروی نمایند و قیاس غائب بر شاہد کنند و بدولت ایمان آنہم مشرف نگردند او تعالی چنانچہ خالق عباد است خالق افعال اینہا است نیز خیر باشد آن فعل یا شر ہمہ بتقدیر او ست تعالی اما از خیر راضی ست و از شر راضی نیست ہر چند ہر دو بارادت و مشیت او ست سبحانہ لیکن باید دانست کہ شر تنہا را بواسطۂ ادب باو تعالی نسبت نباید کرد خالق الشر نباید گفت خالق الخیر و الشر باید گفت چنانچہ گفتہ اند حضرت حق را سبحانہ خالق کل شئی باید گفت و خالق القاذورات والخنازیر نباید گفت از جہت رعایت ادب جناب قدس او تعالی المعتزلہ از شنویتی کہ دارند خالق افعال بندہ را دانند و خیر و شر فعل را باو نسبت کنند شرع و عقل تکذیب اینہا میفرماید آرے علماء حق قدرت بندہ را در فعل او دخل داده اند و کسب در بندہ اثبات نمودہ زیرا کہ فرق واضح است در میان حرکت مرتعش و حرکت مختار قدرت و کسب بندہ را در حرکت ارتعاش ہیچ مدخلی نیست و در حرکت اختیاری مدخل است ہمین قدر فرق باعث مواخذہ میگردد و اثبات ثواب و عقاب مینماید اکثر مردم در قدرت و اختیار عبد تردد دارند و بندہ را مضطر و عاجز دانند ایشانان مراد علماء را نفہمیدہ اند اثبات قدرت و اختیار در بندہ نہ باین معنی است کہ بندہ ہر چہ خواہد بکند و ہر چہ نخواہد نکند این خود از بندگی دور است

بلکہ باین معنی است کہ بندہ بانچہ مکلف شدہ است از عہدۂ آن تواند برآمد مثلاً نماز پنج وقت تواند او اکرد روزہ ماہ رمضان تواند داشت و در عمر خود یکبار حج تواند او اکرد و بر علی ہذا القیاس باقی احکام شرعیہ است کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ از کمال مہربانی و سہولت و آسانی در انہا تکلیف فرمودہ است از جہت ضعف و قلت توانائی بندہ قال اللہ تعالیٰ یرید اللہ بکم الیسر ولا یرید بکم العسر یعنی خدا یتعالے بشما آسانی میخواہد و دشواری نمیخواہد و نیز فرمودہ است جل سلطانہ یرید اللہ ان یخفف عنکم و خلق الانسان ضعیفا یعنی میخواہد خدا یتعالیٰ کہ تخفیف کند از شما گرانی تکلیفات شاقہ را و مخلوق گشتہ است انسان ضعیف و عنیز از شہوات نمیتواند کرد و تکلیفات شاقہ را نمیتواند برداشت انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات فرستادہای حق اند جل شانہ بسوی خلق تا ایشان را بحق دعوت کنند تعالیٰ و از ضلالت براہ آرند ہر کہ دعوت ایشانرا قبول کند او را بہشت دہند ہر کہ انکار نماید بعذاب دوزخ تہدید کنند ہر چہ ایشان از حق تبلیغ نمودہ اند و اعلام فرمودہ ہمہ حق است و صدق کہ شائبۂ تکلف ندارد و خاتم انبیا محمد رسول اللہ است صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم و دین او ناسخ ادیان سابق است و کتاب او بہترین کتب ماتقدم است و شریعت او را ناسخی نخواہد بود بلکہ تا قیام قیامت خواہد ماند و عیسی علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ نزول خواہد نمود عمل بشریعت او خواہد کرد و بعنوان امت او خواہد بود و انچہ او علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات از احوال آخرت خبر دادہ است ہمہ حق است از عذاب گور و ضغطۂ آن و سوال منکر و نکیر دسان و فنائے عالم و انشقاق سموات و انتشار کواکب و برہم شکستن زمین و کوہہا و پارہ پارہ شدن اینہا و حشر و نشر و اعادۂ روح بجسد و زلزلۂ ساعت و ہول قیامت و محاسبۂ اعمال و شہادت جوارح باعمال مکتسبہ و طیران نمودن نامہای حسنات و سیئات بہ یمین و شمال و وضع میزان حسنات و سیئات را بآن وزن کنند و کمی و زیادتی حسنہ و سیئہ معلوم سازند اگر پلۂ حسنات گران آمد علامت نجات ست و اگر خفت ظاہر شد علامت خسران است ثقل و خفت آن میزان بر خلاف میزان دنیا است آنجا پلۂ کہ بالا رود ثقیل است و آنکہ پست باشد خفیف و شفاعت انبیا و صلحا علیہم الصلوات والتسلیمات اولاً و ثانیاً بعرصات مؤمنان را باذن مالک یوم الدین جل سلطانہ ثابت ست قال علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام شفاعتی لاہل الکبائر من امتی و پل صراط کہ بر پشت دوزخ نہند و مؤمنان ازان پل عبور کردہ بہ بہشت روند و کافران پا بہا لغزیدہ در دوزخ افتند و بہشت کہ معد از برای تنعیم مومنان است و دوزخ کہ معد از برای تعذیب کافران ست ہر دو مخلوق اند و ابد الآباد باقی خواہند ماند و فانی نخواہند گشت

وبعد از محاسبہ مؤمنان چون بہ بہشت روند در بہشت دائم خواہند ماند و از بہشت بیرون نخواہند آمد و ہمچنین کفار چون بدوزخ روند ہمیشہ در دوزخ خواہند بود و ابد الآباد معذب خواہند ماند تخفیفی در عذاب در حق ایشان نجوز نیست قال اللہ تعالیٰ لا یخفف عنھم العذاب ولا ھم ینظرون وہر کہ در دل او ذرہ از ایمان خواہد بود او را بواسطہ افراط معاصی اگر بدوزخ ہرند بقدر عصیان معذب خواہد بود آخر او را از دوزخ خواہند برآورد و نیز روی او را سیاہ نخواہند کرد چنانچہ کفار را سیاہ کنند و نیز غل و زنجیر نخواہند کرد چنانچہ کفار را کنند از جہت حرمت ایمان او و ملائکہ بندہ ہای خداوند جل و علا کہ مکرم اند و عصیان از امر خدا جلشانہ در حق ایشان جائز نیست و بانچہ مامور اند بفعل می آرند و از زنا شوی پاک اند و توالد و تناسل در حق ایشان مفقود است بعض ایشان را حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بر سالت برگزیدہ است و بہ تبلیغ وحی مشرف ساختہ مسلمانان کتب و صحف انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات ایشانند کہ از خطا و خلل محفوظ اند و از کید و مکر دشمن معصوم ہر چہ ایشان از حضرت حق سبحانہ تبلیغ نمودہ اند ہمہ صدق و صواب است و شائبہ احتمال و اشتباہ ندارد و این بزرگواران از عظمت و جلال او سبحانہ ترسانندہ غیر از امتثال اوامر کار دیگر نمی دانند ایمان تصدیق قلبی است و اقرار لسانی بانچہ از دین بتواتر و ضرورت بما رسیدہ است اجمالاً و تفصیلاً امتثال جوارح از نفس ایمان خارج اند اما در ایمان کمال می افزایند و حسن پیدا می کنند امام اعظم کوفی علیہ الرحمۃ میفرماید کہ ایمان قبول زیادتی و نقصان نمیکند زیرا کہ تصدیق قلبی عبارت از یقین و اذعان قلب ست کہ تفاوت کمی و زیادتی در ان گنجایش ندارد و انچہ قبول تفاوت کند داخل دائرہ ظن و وہم است کمال و نقصان در ایمان باعتبار طاعات و حسنات است ہر چند طاعت بیش کمال ایمان بیش پس ایمان عامہ مؤمنان مثل ایمان انبیا بنا شد علیہم الصلوات والتسلیمات کہ آن ایمان بواسطہ اقتران طاعات بذروہ علیا آن کمال رسیدہ است کہ ایمان عوام مؤمنان بگرد آن نرسد ہر چند این ہر دو ایمان در نفس ایمان شرکت دارند اما آن ایمان بواسطہ لحوق طاعات حقیقت دیگر پیدا کردہ است ایمان دیگران گویا فرد آن ایمان نیست و در میان انہا مماثلہ و مشارکت مفقود است عوام انسان ہر چند با نبیا علیہم الصلوات والتسلیمات در نفس انسانیت شریک اند اما کمالات دیگر مر انبیا را علیہم التسلیمات بدرجات علیا رسانیدہ است و حقیقت دیگر ثابت کردہ گویا از حقیقت مشترکہ عالے و برتر اند بلکہ انسان ایشانند و عوام حکم نسناس دارند امام اعظم علیہ الرحمۃ فرماید انا مومن حقا و امام شافعی گوید علیہ الرحمۃ انا مومن انشاء اللہ تعالیٰ ہر کدام را وجہ است باعتبار ایمان حال تو ان گفت انا

مومن حقا و باعتبار مآل و خاتمہ تواں گفت انا مومن انشاء اللہ تعالے اما بہر وجہ کہ گویند از صورت استثناء اجتناب بہتر است مومن بارتکاب معاصی اگرچہ کبائر باشند از ایمان بیرون نرود و داخل دائرہ کفر نگردد و منقول است کہ روزے امام اعظم با جمعے از علماء کبار نشستہ بود ند شخصے آمدہ پرسید کہ چہ میگویید در حق مومن فاسق کہ پدر خود را بناحق بکشد و سر او را از تن او جدا سازد و در کاسۂ سر او شراب انداز د و بخورد و بعد شراب خوردن با مادر خود زنا کند آیا مومن است یا کافر ہر کدام از علماء در حق او غلطہا نمودند و در از معاملہ ساختند امام اعظم درین اثنا فرمود او مومن است و بارتکاب این کبائر از ایمان نہ برآمدہ است این سخن امام بر علما گران آمد و زبان طعن و تشنیع ایشان را دراز ساخت آخر چون سخن امام برحق بود ہمہ قبول نمودند و اعتراف فرمودند اگر مومن عاصی پیش از غرغرہ توفیق توبہ یافت امید نجات عظیم است کہ وعدۂ قبول توبہ است و اگر بتوبہ و انابت مشرف نگشت امر او بخدای است جل سلطانہ اگر خواہد عفو کند بہ بہشت فرستد و اگر خواہد بقدر معصیت عذاب کند بآتش و غیر آتش اما آخر کار او نجات ست و مآل او بہ بہشت است زیرا کہ در آخرت حرمان از رحمت خداوندی جل سلطانہ مخصوص باہل کفر است و ہر کہ ذرۂ ایمان دارد امیدوار رحمت است اگر بواسطۂ علت معصیت رحمت در ابتدا نرسد در انتہا بعنایت اللہ سبحانہ میسر است ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ ہدیتنا وہب لنا من لدنک رحمۃ انک انت الوہاب بحث خلافت و امامت نزد اہل سنت شکر اللہ تعالے سعیہم ہر چند از اصول دین نیست و باعتقاد تعلق ندارد اما چون شیعہ در نیباب غلو نمودہ اند و افراط و تفریط کردہ اند بضرورت علماء اہل سنت حق رضی اللہ تعالی عنہم این بحث را ملحق بعلم کلام ساختہ اند و حقیقت حال را بیان فرمودہ اند امام برحق و خلیفۂ مطلق بعد از حضرت خاتم الرسل علیہ و علیہم الصلوات و التسلیمات حضرت ابو بکر صدیق است رضی اللہ تعالے عنہ بعد از ان حضرت عمر فاروق است رضی اللہ تعالے عنہ بعد از ان حضرت عثمان ذو النورین است رضی اللہ تعالی عنہ بعد از ان حضرت علی بن ابی طالب است رضوان اللہ تعالے علیہ و افضلیت ایشان بترتیب خلافت است و افضلیت حضرات شیخین باجماع صحابہ و تابعین ثابت شدہ است چنانچہ نقل کردہ اند آن را اکابر آئمہ کہ یکے از ایشان امام شافعی است شیخ ابو الحسن اشعری کہ رئیس اہل سنت ست فرماید کہ افضلیت شیخین بر باقی است قطعی است انکار نکند مگر جاہل یا متعصب حضرت امیر کرم اللہ تعالے وجہہ میفرماید کسیکہ مرا بر ابی بکر و

وعمر رضی اللہ عنہ افضل بدہد مفتری است اورا تازیانہ زنم چنانکہ مفتری را بزنند حضرت عبد القادر جیلانی قدس سرہ در کتاب غنیہ کہ از مصنفات ایشان ست میفرماید وحدیثی نقل میکند کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام کہ مرا عروج واقع شد از پروردگار خود مسائلت نمودم کہ خلیفہ بعد از من علی بود ملائکہ گفتند کہ ای محمد ہر چہ خدا خواہد آن شود خلیفہ بعد از تو ابو بکر رضی اللہ عنہ است و نیز حضرت شیخ میفرمود کہ حضرت امیر گفتہ است کہ بیرون نیامد پیغمبر خدا از دنیا تا آنکہ عہد کرد بمن کہ خلیفہ بعد از فوت من ابو بکر رضی اللہ عنہ خواہد بود و بعد از ان عمر رضی اللہ عنہ بعد از ان عثمان رضی اللہ عنہ بعد از ان تو خلیفہ خواہی بود رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین وحضرت امام حسن افضل است از امام حسین رضی اللہ تعالیٰ عنہما و علماء اہل سنت در علم و اجتہاد حضرت عائشہ را رضی اللہ تعالیٰ عنہا بر حضرت فاطمہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا فضیلت میدہند فاطمہ را بتول میگفتند کہ صیغۂ مبالغہ است در انقطاع وحضرت شیخ عبد القادر جیلانی قدس سرہ در کتاب غنیہ حضرت عائشہ را تقدیم میدہد وانچہ معتقد این فقیر است آنست کہ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا در علم واجتہاد پیش قدم است وحضرت فاطمہ در زہد و انقطاع پیش لہذا فاطمہ را بتول میگفتند کہ صیغۂ مبالغہ است در انقطاع وحضرت عائشہ مرجع فتاوی اصحابہ است رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین ہیچ مشکلے در علم بر اصحاب پیغمبر علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات پیش نمی آمد مگر آنکہ حل آن نزد عائشہ بود رضی اللہ تعالیٰ عنہا ومحاربات ومنازعات کہ در میان اصحاب کرام علیہم الرضوان واقع شدہ اند مثل محاربہ جمل ومحاربہ صفین بر محامل نیک صرف باید نمود واز ہوا و تعصب دور باید داشت چہ نفوس این بزرگواران در صحبت خیر البشر علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات از ہوا و ہوس مزکی شدہ بودند واز حرص وکینہ پاک گشتہ اگر مصالح دارند برائے حق دارند واگر منازعت ومشاجرت برائے حق است ہر گروہی بمقتضائے اجتہاد خود عمل نمودہ اند ومخالف را بے شائبہ دار تعصب از خود دفع کردہ اند ہر کہ در اجتہاد خود مصیب است دو درجہ وبقولے دہ درجہ از ثواب دارد وآنکہ مخطی است یک درجہ ثواب اورا نقد وقت است پس مخطی در رنگ مصیب از ملامت دور است بلکہ امید درجہ از درجات ثواب دارد علما فرمودہ اند کہ در ان محاربات حق بر جانب امیر بودہ است کرم اللہ تعالیٰ وجہہ واجتہاد مخالفان از صواب دور بودہ مع ذلک موارد طعن نیستند وگنجایش ملامت ندارند چہ جای آنکہ نسبت کفر یا فسق کردہ شود امیر کرم اللہ تعالیٰ وجہہ فرمودہ است برادران ما باغی گشتند ایشان نہ کافر اند نہ فاسق زیرا کہ ایشان را تاویل است کہ منع کفر و فسق مینمایند حضرت پیغمبر ما فرمودہ است علیہ وعلے آلہ الصلوٰۃ والسلام ایاکم وما شجر بین اصحابی پس جمیع اصحاب پیغمبر را علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات بزرگی باید داشت وہمہ را بہ نیکی یاد باید کرد و در حق ہیچ

یکی ازین بزرگواران بدنباید بود گمان بدنباید کرد و منازعت ایشان را بہ از مصالحہ دیگران باید داشت طریق فلاح ونجات انیست چہ دوستی اصحاب کرام بواسطہ دوستی پیغمبر است علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات بزرگی فرماید ما امن برسول اللہ من لم یوقر اصحابہ علامات قیامت است کہ مخبر صادق علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات ازان خبر دادہ است حق است احتمال تخلف ندارد کہ طلوع آفتاب را جانب مغرب برخلاف عادت وظہور حضرت مہدی علیہ الرضوان ونزول حضرت روح اللہ علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام وخروج دجال وظہور یاجوج وماجوج وخروج دابۃ الارض ودخانے کہ از آسمان پیدا شود تمام مردم را فروگیرد وعذاب دردناک کند مردم از اضطراب گویند ای پروردگار من این عذاب را ازما دور کن کہ ما ایمان می آریم وآخر علامات آتش است کہ از عدن خیزد وجماعۃ از نادانی گمان کنند شخصی را کہ دعوی مہدویت نمودہ بود از اہل ہند مہدی موعود بودہ است پس بزعم ایشان مہدی گذشتہ است وفوت شدہ ونشان میدہند کہ قبرش در فراست واحادیث صحاح کہ بحد تواتر معنی رسیدہ اند مکذب این طائفہ است چہ آن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام مہدی را علامات فرمودہ است کہ در حق آن شخص کہ معتقد ایشانست آن علامات مفقود اند در حدیث نبوی آمدہ است علیہ وعلی آلہ من الصلوٰۃ والسلام کہ مہدی موعود بیرون آید وبر سروے پارۂ ابر بود وران ابر فرشتہ باشد کہ ندا کند کہ این شخص مہدیست او را متابعت کنید وفرمودہ علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام کہ تمام زمین را مالک شدند چہار کس دو کس از مؤمنان ودو کس از کافران ذوالقرنین و سلیمان از مؤمنان ونمرود وبخت نصر از کافران ومالک خواہد شد آن زمین را شخص پنجم از اہل بیت من یعنی مہدی فرمودہ علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام دنیا نرود تا آنکہ مبعوث کند خدا تعالیٰ مردی را از اہل بیت من کہ نام او موافق نام من بود ونام پدر او موافق نام پدر من باشد پس پر سازد زمین را بداد وعدل چنانچہ پر شدہ بود بجور وظلم ودر حدیث آمدہ است کہ اصحاب کہف اعوان حضرت مہدی خواہند بود وحضرت عیسیٰ علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام در زمان وی نزول خواہد کرد واو موافقت خواہد کرد با حضرت عیسیٰ علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام در قتال دجال ودر زمان ظہور سلطنت او در چہار دہم شہر رمضان کسوف شمس خواہد بود در اول آن ماہ وخسوف قمر بر خلاف عادت زمان بر خلاف حساب منجمان بنظر انصاف باید دید کہ این علامات در آن شخص میت بودہ است یا نہ وعلامات دیگر بسیار است کہ مخبر صادق فرمودہ است علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام شیخ ابن حجر رسالہ نوشتہ است در علامات مہدی منتظر کہ بدو نیست علامت میکند نہایت جہل است کہ با وجود وضوح امر مہدی موعود جمعے در ضلالت مانند ہدانا اللہ سبحانہ سواء الصراط پیغمبر فرمودہ

علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام بدرستی کہ بنی اسرائیل ہفتاد و یک فرقہ شدہ بودند کہ ہمہ ایشان در نارند مگر یکی از ایشان
وزود است کہ امت من بر ہفتاد و سہ فرقہ متفرق شوند کہ ہمہ ایشان در آتش باشند مگر یک فرقہ پرسیدند کہ آن
فرقہ ناجیہ چہ کسانند فرمود علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام آنانند کہ باشند بر مثل آنچہ من بر آنم و اصحاب من بر اند علیہ وعلیٰ
آلہ الصلوٰۃ والسلام و آن یک فرقہ ناجیہ اہل سنّت و جماعت اند کہ ملتزم متابعت آن سرور علیہ الصّلوٰۃ والسّلام
والتسلیمات و متابعت اصحاب آنسرور علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات اند اللہم ثبتنا علی معتقدات اہل السنۃ والجماعۃ

واحشرنا فی زمرتہم واحشرنا معہم ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ ہدیتنا وہب لنا من لدنک رحمۃ انک انت الوہاب
بعد از تصحیح اعتقاد از اشتغال اوامر و انتہا از نواہی شرعیہ کہ بعمل تعلق دارد نیز چارہ نبود نماز پنج وقت
بی فتور با تعدیل ارکان و با جماعت ادا باید نمود کہ فارق در میان اسلام و کفر ہمین نماز است چون ادائے
صلوٰۃ بروجہ مسنون میسر شد اصل متین از اسلام بدست آمد زیرا کہ نماز اصل دوم است از اصول پنجگانہ اسلام و اصل اول
ایمان بخدا و رسول و ست جلشانہ و اصل دوم نماز است و اصل سوم ادائے زکوٰۃ است اصل چہارم روزہ ہائے
ماہ رمضان است و اصل پنجم حج بیت اللہ است اصل اول بایمان تعلق دارد و اصول اربعہ باعمال تعلق دارند
جامع ترین جمیع عبادات و فاضلترین اینہا نماز است در روز قیامت ابتداء محاسبہ از نماز خواہد بود و اگر نماز
درست آمد دیگر بعنایت اللہ سبحانہ نیز بسہولت خواہد گذشت و مہما امکن از محظورات شرعیہ اجتناب باید نمود
و ناعرضیات مولیٰ را جلشانہ سیمات مہلکہ باید دانست و مواد تقصیرات خود سازد و نظر باید داشت و از ارتکاب
آن خجل و منفعل باید بود و ندامت و حسرت باید کشید طریق بندگی اینست و اللہ سبحانہ الموفق و آنکہ بی تحاشی از ارتکاب نواہی
مولای خود نماید جلشانہ و از ان عمل خود در تشویر و انفعال نبود مارد و متمرد است اصرار و تمرد او نزدیک است کہ او را از
ربقۂ اسلام بیرون کشد و در دائرۂ اعداد اخل سازد ربنا آتنا من لدنک رحمۃ وہیئ لنا من امرنا رشدا و لتی کہ حق سبحانہ
و تعالیٰ شعار ابآن ممتاز ساختہ است و مردم از ان دولت غافل اند بلکہ نزدیک است کہ شماہم آنرا در یابید آنست کہ
بادشاہ وقت کہ بہفت پشت مسلمان آمدہ است و از اہل سنّت است و حنفی مذہب ہر چند چند سال است درین
آوان کہ آوان قرب قیامت است و بعد عہد نبوت بعضے از طلبۂ علوم بشومی طمع کہ ناشی از جبلت باطن است
بامراء و سلاطین تقرب جستہ برائے خوشنود ایشان در آمدند و در دین متین تشکیکات نمودند و شبہات پیدا کردند و
سادہ لوحان را از راہ بردند آنچنین بادشاہ عظیم الشان ہر گاہ سخن شما را کہ سن استماع میفرماید و بقبول
تلقی مینماید چہ دولت است کہ بصریح یا باشارت کلمۂ حق یعنی کلمۂ اسلام کہ موافق معتقدات اہل سنّت

وجماعت ست شکر اللہ تعالیٰ سعیہم گوش زد ایشان نمایند و ہر قدر کہ گنجایش دانند سخن اہل حق را عرضہ دارند بلکہ ہموارہ مترصد و منتظر باشند کہ تقریبی پیدا شود و سخن مذہب و ملت در میان آید تا اظہار حقیقت اسلام نمودہ آید و بیان بطلان و شناعت کفر و کافری کردہ شود کفر خود ظاہر البطلان است ہیچ عاقل آنرا نہ پسندد و بطلان آنرا بی تحاشی باید ظاہر ساخت و آلہہ باطلۂ ایشان را بی توقف نفی باید کرد و آلہ برحق جلسطانہ بی تردد و بیشبہ خالق سموات است ہیچ شنیدہ اید کہ آلہہ باطلۂ ایشان پشہ را آفریدہ باشند اگرچہ ہمہ جمع آیند و اگر پشہ ایشانرا نیش زند و آزار رساند خود را محافظت نمایند چہ جای آنکہ دیگرانرا محافظت کنند کفرہ گویا شناعت این امر را ملاحظہ نمودہ میگویند کہ این آلہہ شفعاء ما خواہند بود نزد حق جل وعلا ما را بخدا جل شانہ نزدیک خواہند ساخت بی عقلا تند از کجا دانستہ اند کہ این جمادات را مجال شفاعت خواہد بود و حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ شفاعت شرکا را کہ فی الحقیقت دشمنان و بندرحق عبدہ دشمنان خود قبول خواہد کرد در رنگ آنست کہ باغیان بر سلطان خروج نمایند و جمعی از ابلہان امداد باغیان نمایند بزعم فاسد آنکہ در وقت تنگ این باغیان نزد سلطان شفعاء خواہند بود بوسیلۂ آنہا این تقرب سلطان خواہم یافت زہے بیخبردان خدمت باغیان کنند و بشفاعت باغیان عفو از سلطان خواہند و تقرب او جویند چرا خدمت سلطان برحق نکنند و باغیانرا شکست بدہند تا از اہل قرب و از اہل حق باشند در امن و امانی بوند بیعقلان سنگے را بگیرند و بدست خود تبر اشند سالہا آنرا پرستش نمایند و توقعات از وی امیدوار ند بالجملہ دین کفرہ ظاہر بطلان است و از مسلمانان ہر کہ از راہ حق و طریق مستقیم دور افتادہ است اہل ہوا و بدعت است و آن طریق مستقیم طریق آن سرور است علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والسلام و طریق خلفاء راشدین اوست علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات حضرت شیخ عبد القادر جیلانی قدس سرہ در کتاب غنیۃ میفرماید کہ دنیای مبتدعان کہ اصول آنہا نہ طائفہ اند خوارج و شیعہ و معتزلہ و مرجیہ و مشبہ و جہمیہ و ضراریہ و نجاریہ و کلابیہ در زمان آن سرور نبود ند علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام و در زمان خلافت ابی بکر و عمر و عثمان و علی رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین نیز نبود ند اختلاف این طوائف و تفرق اینہا بعد از سالہا از موت صحابہ و تابعین و موت فقہای سبعہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین حادث شدہ است خبر ان سرور فرمودہ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات کیسکہ بعد از من خواہد زیست اختلاف بسیار خواہد دید پس لازم گیرید شما سنت مرا و سنت خلفاء راشدین مرا آنرا بدندان خود محکم بگیرید و دور دارید خود را از محدثات امور زیرا کہ ہر بدعت ضلالت

است وہرچہ بعد از من نو پیدا شود دور است پس ندہبی کہ بعد از زمان آنحضرت وخلفاء راشدین علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات حادث شود از حیز اعتبار ساقط است وشایان اعتبار نیست شکر این دولت عظمیٰ بجا باید آورد کہ از کمال فضل وکرم ما را داخل فرقہ ناجیہ ساخت کہ ایشان اہل سنّت وجماعت اند واز فرق اہل ہوا وبدعت نگروانید وباعتقادات فاسدۂ ایشان مبتلا نکرد از ان جماعت نساخت کہ بندہ را در اخص صفات مولی جلشانہ شریک گردانند وخالق افعال بندہ بندہ را گویند ومنکر رویت او زوی باشند کہ سرمایۂ دول دنیویۂ واخرویہ است ونفی وجود صفات کاملہ از واجب تعالیٰ نمایند ونیز از ان دو طائفہ نساخت کہ با صحاب کرام خیر البشر علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات بہ بیچند وبا کابر دین سوء ظن نمایند وایشان را معاوی یکبر گیر تصور کنند وبغض وکینہ بسطن متہم سازند حق سبحانہ وتعالیٰ در حق این بزرگواران رحماء بینہم میفرماید واین دو طائفہ تکذیب کلام حق جل وعلا مینمایند واثبات عداوت وبغض وکینہ در میان این بزرگواران میکنند اللہ تعالیٰ اینہا را توفیق وہاد وبصراط مستقیم بنا گرداناد ونیز از ان جماعت نگروانید کہ حق را سبحانہ جہت ومکان اثبات کنند وجسم وجسمانے انگارند واما رات حدوث وامکان در واجب قدیم جل سلطانہ ثابت گردانند بر سر اصل سخن رویم وگوئیم کہ معلوم ایشان است کہ سلطان کالروح است وسائر انسان کالجسد اگر روح صالح است بدن صالح واگر روح فاسد است بدن فاسد پس در صلاح سلطان کوشیدن در اصلاح جمیع بنی آدم کوشیدن است وصلاح در اظہار اسلام است بہر روش کہ گنجایش وقت باشد واز گذشت کلیۂ اسلام از معتقدات اہل سنّت وجماعت نیز گاہ وبیگاہ گوش زد باید ساخت ورد مذہب مخالف باید نمود واگر این دولت میسر گردد وراثت عظمیٰ از انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات بدست آید شمار این دولت مغفت بدست آمدہ است قدر آنرا بدانند زیادہ چہ مبالغہ نماید ہر چند مبالغہ وابرام مستحسن است واللہ سبحانہ الموفق **مکتوب شصت وہشتم** بخواجہ شرف الدین حسین صدور یافت در بیان ستون نورانی وستارۂ ذنب دار کہ از جانب مشرق طلوع نمودہ بود ودر علامات قیامت ومانیا سب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ الذی ہدانا لہذا وما کنا لنہتدی لولا ان ہدانا اللہ لقد جاءت رسل ربنا بالحق علیہم الصلوات والتحیات صحیفۂ شریفہ کہ فرزندی اعزی محبوب مولانا ابو الحسن فرستادہ بودند رسانیدہ وخوشوقت ساخت از ستون نورانی کہ بجانب مشرق حادث شدہ است مکرر استفسار نمودہ بودند بدانند کہ در خبر آمدہ است کہ چون بادشاہ عباسی کہ از مقدمات ظہور حضرت مہدی موعود است علیہ الرضوان بخراسان برسد طلوع کند در جانب مشرق قرن دو استشین در حاشیہ مینویسد یعنی عمودند کہ رو دسر داشتہ باشد

اول طلوع آن در وقت ہلاک قوم حضرت نوح بودہ است علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام و در زمان حضرت ابراہیم علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام طلوع نمودہ بود وقتیکہ او را در آتش انداختند و در وقت ہلاک فرعون و قوم او بودہ است و در زمان قتل حضرت یحیی بودہ پس چون بینند آنرا بحضرت حق سبحانہ وتعالی استعاذہ کنند از شر فتنہا این بیاض کہ در جانب مشرق حادث شدہ بود اول بصورت عمود منور بودہ بعد ازان کجی پیدا کردہ شباہت بصورت قرن کہ شاخ ست حاصل نمودہ و نیز باین اعتبار فرمودہ باشند کہ ہر دو طرف آن شاخ باریک گشتہ بود کہ شباہت بندان داشتہ پس ہر دو طرف را دو سر اعتبار نمودہ اند چنانچہ نیزہ کہ ہر دو طرف آن باریک باشد آنرا دو سر اعتبار کنند اخوی شیخ محمد طاہر بدخشی از جون پور آمدہ است میگوید کہ این ستون نیز بجانب فوق دو سر داشتہ شبیہ بدو دندان کہ در میان آنہا اندک فاصل بودہ در صحرا تشخیص این معنے نمودہ باشد و جمعے دیگر نیز ہمین طور خبر دادند این طلوع ورای آن طلوع است کہ در وقت قدوم حضرت مہدی حادث خواہد شد زیرا کہ قدوم او علیہ الرضوان بر سر مائیہ خواہد بود و درین وقت از مائہ بست و ہشت سال گذاشتہ است و نیز در خبر آمدہ است در علامات حضرت مہدی علیہ الرضوان کہ در جانب مشرق ستارہ طلوع کند کہ آن را ذنب باشد نورانی این ستارہ نیز طالع شدہ است اوست یا مثل او این ستارہ ذنب دار نواند بود کہ برای آن گویند کہ گفتہ اند سیر کواکب ثوابت از مغرب بمشرق است پس روی آن ستارہ بسیر خود بجانب مشرق است و پشت آن بجانب مغرب پس این درازی بیاض در پس پشت اوست کہ مناسب ذنب است و از مشرق کہ بجانب مغرب ہر روز بلندی بر آید بسیر قسری اوست کہ مربوط بسیر فلک اعظم است واللہ سبحانہ اعلم بحقیقۃ الحال بالجملہ وقت ظہور حضرت مہدی نزدیک است تا سر مائیہ کہ آوان ظہور اوست چہ مقدمات و مبادی بظہور آیند این مقدمات و مبادی ظہور او علیہ الرضوان در رنگ ارہاصات پیغمبر ماست علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات کہ پیش از ظہور نبوت او علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام بظہور آمدہ بود چنانچہ گفتہ اند کہ چون نطفۂ عبد اللہ کہ صورت حضرت محمد رسول اللہ بود علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام در رحم آمنہ قرار گرفت ہمہ بتہای روی زمین نگونسار شدند کہ ہمہ شیاطین از کار خود باز ماندند ملائکہ تخت ابلیس را سر نگون کردند و ویرا در دریا انداختند و چہل روز عقوبت کردند و در شب ولادت آن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوات والسلام ایوان کسرے بنشید و چہاردہ کنگرۂ ازان بیفتاد و آتش فارس کہ ہزار سال بود کہ برافروختہ بودند نمردہ بود فرو مرد و چون حضرت مہدے

بزرگ خواہد بود و تقویت عظیم بسبب او باسلام و مسلمانان خواہد گشت و در ظاہر و باطن ولایت او تصرف عظیم خواہد داشت و صاحب خوارق و کرامات بسیار خواہد بود و آیات عجیبہ در زمان او بظہور خواہد آمد و رواست کہ پیش از وجود او چیزہای خوارق عادت در رنگ ارہاصات نبی علیہ الصلوٰۃ والسلام بظہور آیند و مبادی ظہور او باشند چنانچہ از احادیث مفہوم میگردد و بدانند کہ در خبر آمدہ است کہ مہدی ظاہر نشود تا زمانیکہ کفر استیلا پیدا نکند و بر ملا کفر کافری نکنند پس متوقع در نیوقت استیلاء کفر و کافر نیست و زبونی اسلام و مسلمانی است این آنوقت است کہ غربای اہل اسلام را آن سرور علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام طوبیٰ فرمودہ است و بشارت دادہ و فرمودہ علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام العبادۃ فی الہرج کہجرۃ الی یعنی عبادت در زمان فتنہ در رنگ ہجرت است بسوی من معلوم شما است کہ سپاہیان در وقت استیلای فتنہ و فساد اگر اندک جرأت مینمایند اعتبار بسیار پیدا میکنند و در وقت تسکین فتنہ اگر ہزار تردد نمایند بی اعتبار ند پس وقت کار کردن و قبول افتادن ہمین وقت و رفتنہا است تمام خود را بمرضیات حق جل وعلا در باز ند و غیر از متابعت سنت سنیۂ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ ہیچ چیز اختیار نکنند اگر خواہند کہ بمقبولان محشور شوند مصاحب کہف بیک ہجرت کہ در وقت استیلا و فتنہ از ایشان بوجود آمدہ بود بدرجۂ عیار سید ند شما خود محدث یابند و داخل خیر الامم اید وقت خود را بلہو و لعب از دست ندہید و بجوز و سیز در رنگ طفلان گول نگردید سہ دادیم ترا گنج مقصود نشان چہ گرما نرسیدیم تو شاید برسی چہ و عمود نورانی کہ پیش از ظہور این کوکب ذنب دار طالع شدہ بود ظلمتے و کدورتے دران مفہوم نمیشد و غیر از خیر در نظر نمی در آمد اما آن ستارۂ ذنب دار شائبۂ کدورت داشت اما بالنفع والمضار ہو اللہ سبحانہ در ہیچ ستارہ موت شخصی و حیات احدی ودیعت نفرمودہ اما آنچہ از کلام مجمل مفہوم میشود و اغراضی کہ بستارہ ہای متعلق دارد سہ چیز است و فرمودہ و بالنجم ہم یہتدون بستارہ راہ می یابند در سفرہای بر و بحر فرمودہ و لقد زینا السماء الدنیا بمصابیح و جعلناہا رجوما للشیاطین آسمان دنیا را بستارہا مزین و مزین ساختہ غرض سوم رجم شیاطین باینہا مربوط است تا استراق سمع ننمایند ماورای این سہ غرض ہر چہ گویند بہ ثبوت نہ پیوستہ است و داخل اوہام و خیالات است ان الظن لا یغنی من الحق شیئا بل نقول آن بعض الظن اثم فرزند عزیز مکرر مینویسد کہ وقت توبہ و انابت است و ہنگام تبتل و انقطاع کہ زمان ورود فتنہا است و نزدیک است کہ در رنگ باران نیسان فتنہا بریزند و عالم را در گیرند مخبر صادق فرمودہ است علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام ان بین یدی الساعۃ فتنا کقطع اللیل المظلم یصبح الرجل فیہا مومنا

ولیسی کافرا ولیسی مومنا ولیصح کافرا القاعد فیها خیر من القائم والماشی فیها خیر من الساعی فکسروا دقطعوا فیها اوتارکم واضربوا سیوفکم بالحجارة فان دخل علی احد منکم فلیکن کخیر ابنی آدم وفی روایة قالوا فیما تامرنا قال کونوا احلاس بیوتکم وفی روایة والزموا فیها اجواف بیوتکم معلوم شما شده باشد که درین روزها کفار دار الحرب نواحی نگرکوٹ بر مسلمانان وبر بلاد اسلام چه ستمها نموده وچه اضرار رسانیده اند خذلهم الله سبحانه این قسم گلهای بد بو بمقتضای آخر الزمان بسیار خواهد شگفت ثبتنا الله سبحانه وایاکم وجمیع المومنین علی متابعة سید المرسلین علیه وعلیهم الصلوة والسلام وآل کل وعلی ملئکة المقربین مکتوب شصت وشم به محمد مراد بخشی صدور یافته در بیان تعدیل ارکان نماز وطمانیت وتسویه صفوف ودر بیان آنکه چون بجهاد کفار رفته اند تصحیح نیت ونماز تهجد امر فرمودن واحتیاط در لقمه نمودن وما یتعلق به بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی صحیفه شریفه که ارسال داشته بودند رسید چون متضمن ثبات واستقامت یاران بوده است فرحت فراوان رسانید زادکم الله سبحانه ثباتا واستقامة اندراج یافته بود امریکه بآن مامور است باقی از یاران که داخل طریقه شده اند بر ادای مراقبات نمایند ونماز پنج وقت باجماعت بنجاه وشصت کس ادا میکنند حمد الله سبحانه علی ذلک چه نعمتی است که باطن بذکر الهی جلشانه معمور باشد وظاهر باحکام شرعی متحلی شود چون اکثر مردم درین ایام در ادای نماز مساهلت مینمایند وبطمانینت وتعدیل ارکان تقیدی نمی ورزند بضرورت بیاران دینیاب بتاکید ومبالغه مینویسد استماع نمایند مخبر صادق فرموده است علیه وعلی آله الصلوة والسلام وزودترین دزدان کسی است که از نماز خود بدزدد گفتند یا رسول الله از نماز خود چگونه میدزدد فرمود علیه وعلی آله الصلوة والسلام تمام نکند رکوع نماز را ونه سجود نماز را ونیز فرموده است علیه وعلی آله الصلوة والسلام نظر نکند خدای جلشانه بنماز بنده که ثابت ندارد صلب خود را در رکوع وسجود خود ونیز آن سرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام دید مردی را که نماز میگذارد در رکوع وسجود تمام نمی آرد فرمود اما نخاف لو مت علی ذلک لمت علی غیر دین محمد ونیز آن سرور فرموده است علیه وعلی آله الصلوة والسلام تمام نشود نماز یکی تا بعد از رکوع تمام نه ایستد وصلب خود ثابت ندارد وهر عضو او در محل خود قرار نگیرد وهمچنین فرمود علیه وعلی آله الصلوة والسلام تا درمیان دو سجده تمین ننشیند وصلب خود را درست نکند وثابت ندارد نماز او تمام نشود حضرت رسالت علیه وعلی آله الصلوة والسلام یکی از نماز گزاران میگنشت دید که احکام وارکان وقومه وجلسه بجا نمی آرد فرمود که اگر تو بدین حالت بمیری روز قیامت از امتان من ترا نگویند ودر جای دیگر فرموده است که اگر همچنین بمیری نه در دین محمد مرده باشی ابو هریره رضی الله عنه

فرموده است کسی باشد که شصت سال نماز گذارد و یک نماز او را پذیرنده آنکس باشد که رکوع و سجود تمام بجا نیارد گفته اند
زید بن وهب مروی راوی است که نماز میگذارد و رکوع و سجود تمام بجا نمی آرد آن مرد را بخواند و گفت چند گاه است که تو اینچنین
نماز میکنی گفت چهل سال است گفت تو در این چهل سال نماز نکرده ای اگر بمیری نه بر سنّت محمد رسول الله صلی الله علیه
وآله صحبه وسلم بمیری منقول است که بنده مومن چون نماز بگذارد نیکو و تمام کند رکوع و سجود او را نماز آن بشاشت
بود و نورانی فرشتگان آن نماز را با آسمان میبرند و نماز بر نماز گذارنده دعا نیکو میکنند و میگویند حفظک الله سبحانه کما حفظتنی
خدای عزّ و جل ترا نگاهدارد چنانکه مرا نگاه داشتی و اگر نماز نیکو نگذارد آن نماز ظلمانی بود و فرشتگان را کراهت آید
و نماز را با آسمان نبرند و نماز گذارنده را دعای بد میکنند و میگویند ضیعک الله تعالی کما ضیعتنی یعنی خدا و عزّ و جل ضایع
گرداند ترا چنانکه تو مرا ضایع گردانیدی پس نماز تمام باید گذارد و تعدیل ارکان باید نمود و از رکوع و سجود
و قومه و جلسه نیک بجا باید آورد و دیگران را نیز بتمامی نماز دلالت باید کرد و بطمانینت و تعدیل ارکان راه
باید نمود که اکثر مردم ازین دولت محرومند و این عمل متروک گشته است احیاء این عمل از اهم مهام اسلام است
آنسرور فرموده است علیه وعلی آله الصلوة والسلام کیکه سنّت مرا احیا نماید بعد ازان که آن سنّت مرده باشد
آنکس را ثواب صد شهید بود و نیز فرموده اند که در نماز بجماعت صفها برابر باید کرد و هیچکس از مصلیان پیش و پس نایستد
سعی باید نمود که همه برابر یکدیگر باشند آن سرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام اول تسویهٔ صفوف می فرمود
بعد ازان تحریمه می بست و فرمود علیه وعلی آله الصلوة والسلام تسویهٔ صفوف اقامت صلوٰة است ربنا آتنا
من لدنک رحمة وهیئ لنا من امرنا رشدا سعادت آثار اعمل به نیت درست میشود چون بجهاد کفار دار الحرب
رفتند اول تصحیح نیت نمایند تا نتیجه بران مترتب شود باید که مقصود ازین جنگ و جدال اعلای کلمهٔ اسلام
باشد و توهین و تخریب اعدای دین بود که ما بآن ماموریم و مقصود سر اسر جهاد اهم همین است با امور دیگر نیت
خود را باطل نسازند علوفهٔ غازیان از بیت المال مقرر است که منافی جهاد نیست و در اجر غازیان نقصان
نمی آرد و نیتهائے بد ابطال عمل مینمایند تصحیح نیت بکنند و از بیت المال علوفه خورند و جهاد نمایند امید وار اجر با
غازیان و شهیدان باشند بحال شما غبطه می آید که در باطن بحق مشغولید جل وعلا و در ظاهر نماز بجماعت کثیره
ادا مینمائید مع ذلک بدولت جهاد کفار دار الحرب مشرف گشته اید هر که سلامت می ماند غازی است و
مجاهد آنکه هلاک شود شهید پاک است امّا این همه بعد تصحیح نیت تصور است اگر حقیقت نیت متحقق نشود بتکلف
خود را بر ین نیت باید آورد و بحضرت حق سبحانه ملتجی و متضرع باید بود تا حقیقت نیت میسر گردد ربنا اتمم لنا نورنا

واغفر لنا انک علی کل شئی قدیر نصیحت دیگر که بیان آن نموده می آید التزام نماز تهجد است که از ضروریات طریق است در حضور هم بشما هم گفته بود که اگر این معنی معتبر نماید و بیداری خلاف معتاد میسر نشود جمعے از متعلقان را برین امر باید گماشت تا در آن وقت شما را بطوع یا بکره بیدار سازند و نگذارند که شما در خواب غفلت افتاده باشید چون چند روز چنین کنند امید است که بی تکلف مداومت دولت میسر گردد و نصیحت دیگر احتیاط در لقمه است چه در کار است که هر جا از هر جا کسے بیاید باید خورد و ملاحظهٔ حل و حرمت شرعی نباید کرد این کس بسر خود نیست تا هر چه داند بکند مولاے دارد جل سلطانه که بامر و نهی تکلیف فرموده است و رضا عدم رضاے خود را بتوسط انبیا که رحمت هاے عالمند علیهم الصلوات والتسلیمات بیان نموده است بی سعادت بنده باشد که خلاف مرضی مولاے خود را تقاضا نماید و بی اذن مولا در ملک و ملک مولی تصرف کند شرم باید داشت رعایت رضای صاحب مجازی مینمایند و میخواهند که دقیقه در حساب فروگذاشت نشود و مولای حقیقی بتاکید و مبالغه از امور نامرضی نهی میفرماید و زجر بلیغ مینماید هیچ التفات بآن نمی نمایند این اسلام است یا کفر نیک تفکر کنید و هنوز هیچ نرفته است و تدارک ما سبق ممکن است که التائب من الذنب کمن لا ذنب له بشارت است و مقصر انزا مع ذلک اگر کسے مصر بر ذنب بود بآن خورسند باشد منافق است صورت اسلام دفع عقوبت او ننماید و منع عذاب او نکند زیاده چه تاکید و مبالغه نماید لهذا قل تحیة الاشارة دیگر در مواضع مخوف و در محال استیلاء اعدا از برای امن در فاتحیت قراءة سورهٔ لایلاف مجرب است اقل هر روز و هر شب یازده بار بخوانند و در حدیث مصطفویه علیه و علی آله الصلوة والسلام آمده است من نزل منزلا ثم قال اعوذ بکلمات الله التامات من شر ما خلق لا یضره شئی حتی ارتحل من منزله ذلک والسلام علی من اتبع الهدی

مکتوب هفتادوم

بمولانا عبد الواحد لاهوری صدور یافته در بیان اسرار و حقائق کعبهٔ معظمه که چنانچه در انسان نمونهٔ عرش است نمونهٔ کعبه هم است و ما یناسب ذلک در انسان چنانچه قلب او نمونهٔ عرش رحمن است جل سلطانه و ظهور قلبے او نموذج ظهور عرشی است از بیت الله نیز در انسان نشانه است که میانه است و از یمین و شمال بیگانه است و یحسن بسبقت بگانه است ارباب این دولت عظیم بالاصالت انبیاند علیهم الصلوات والتسلیمات و بتبعیت و وراثت این بزرگواران انامتان ایشان هر کرا باین دولت مشرف سازند در اصحاب انبیا علیهم الصلوات والتحیات ببرکت صحبت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات این دولت بیشتر بوده است و بعد از زمان اصحاب قلت پیدا کرده بعد از قرون متطاولة اگر یکی را باین دولت بوراثت و تبعیت مشرف سازند مغتنم بود و کبریت احمر باشد و این شخص داخل زمرهٔ اصحاب کرام است علیهم الرضوان و از سابقان است

وصاحب این نسبت علیہ بدولت مرکز مطلوب متمیز است ہرچند در نفس مرکز ہم مراتب است امّا بدولت سبقت مشرف است زیادہ ازین مما چہ دانمایند وبیش ازین مرموز چہ شرح دہد وچون تفضل اللہ سبحانہ این نسبت علیہ سر برآرد ونسبتہای پیش ہمہ رد بزوال آرد ونامی ونشانی ازان نماند چہ نسبت قلب چہ نسبت غیر قلب اوابای نہر اللہ بظل نہر عیسیٰ نشان آن موطن است اصحاب این دولت بصراط مستقیم اند کہ بوصول مطلوب مجازی افتادہ است وآنکہ ازین صراط بیمین وشمال است وصول او بظلی از ظلال است اگرچہ در ظلال مراتب متفاوت امما تاہمہ بداغ ظلیت متسم اند سہ فراق دوست اگر اندک است اندک نیست ؛ درون دیدہ اگر نیم موست بسیار است ؛ ہر کہ از صراط مستقیم برابر دانۂ خردلہ جدا افتاد تا میرد دور تر میرود واز وصول بمطلوب بعید تر میرود سہ ترسم نرسی بکعبہ ای اعرابی ؛ کین رہ کہ تو میروی بترکستان ست ؛ ثبتنا اللہ سبحانہ علی الصراط المستقیم والسلام علی من اتبع الہدے

مکتوب ہفتاد ویکم بحضرت مخدوم زادگی جامع علوم عقلی ونقلی خواجہ محمد سعید سلمہ اللہ تعالیٰ صدور یافتہ لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ کلمہ اولی متضمن اثبات مرتبۂ واجب است تعالت وتقدست ظہور مرتبۂ وجوب در صورت مثالی بصورت نقطہ اقرب از ظہور آن مرتبۂ کہ بصورت طویل وعریض مشہود گردد ہرچند دران مرتبہ نہ نقطہ را گنجایش است ونہ دائرہ را نہ آنجا طول را مجال است ونہ عرض وعمق را الاجرم در صورت کشف کلمہ مثبت در رنگ نقطے مینماید وکلمہ محمد رسول اللہ کہ متبئ از دعوت خلق است کہ باجسام وجواہر تعلق دارد وطول وبسط را آنجا قدم راسخ است ناچار صورت مثالی این مقام در نظر کشف طویل وعریض می در آید درین مقام سالک بواسطہ بقیہ سکر کہ در وی ماندہ است کلمہ ثانیہ را در رنگ دریاے محیط میابد وکلمہ اولی را در رنگ نقطہ در جنب آن دریا خیال میکند از نجاست کہ این فقیر نیز بواسطۂ بقیہ سکر کہ ماندہ بود حکم کردہ است ونوشتہ کہ کلمہ ثانیہ دریای است کہ در جنب آن کلمہ اولی کالنقطہ است ودرین مقام صاحب فتوحات مکیہ نیز گفتہ است کہ جمع محمدی اجمع است از جمع بی پایان الٰہی جل سلطانہ وچون بعنایت اللہ سبحانہ وسعت بیچونی مرتبۂ وجوب خاصت وتقدست پرتو اغاز دو احاطہ بی کیفی آن مرتبۂ مقدسہ ظاہر گردد وعالم تمامہ باین طول وعرض ہم جزء لایتجزے پیدا کند نسبت بدریاے بے پایان چیزے راکہ اول نقطہ میافت این وقت دریای بے پایان میابد ودریاے محیط ازان جزء لایتجزی خرد تر می بیند ازینجا کسے گمان نکند کہ ولایت افضل از نبوت باشد زیراکہ ولایت مناسب کلمہ اولی است ونبوت ملائم کلمۂ ثانیہ زیراکہ گوئیم نبوت عبارت از محصول ہر دو کلمہ مقدسہ است عروج

نبوت بکلمہ اولی تعلق دارد و نزول آن بہ کلمہ ثانیہ پس مجموع کلمتین حاصل مقام نبوت باشد نہ آنکہ کلمہ ثانیہ حاصل مقام نبوت است چنانچہ جمعے گمان بردہ اند و کلمہ اولی را مخصوص بولایت داشتہ اند نہ انچنین است بلکہ ہر دو کلمہ ہم حاصل مقام ولایت اند باعتبار عروج و نزول و ہم حاصل بمقام نبوت اند بعروج و نزول غایۃ مافی الباب مقام ولایت ظل مقام نبوت است و کمالات ولایت ظلال از مدم کمالات نبوت را در مقام سکر ہر چہ بگویند معذور اند و این فقیر نیز در سکریات بایشان شریک است و لہذا در بعض مکاتیب خود کلمہ اولی مناسب مقام ولایت نوشتہ است و کلمہ ثانیہ را مناسب مقام نبوت سکر ہم نعمت عظمی است اگر بصحو آرد واز کفر طریقت باسلام حقیقت برندر بنا لا تواخذنا ان نسینا او اخطانا بصدقۃ حبیبک محمد علیہ و علی آلہ الصلوۃ والسلام و برحم اللہ عبدا قال آمینا

مکتوب چہلم و دوم بمخدومزادگی خواجہ محمد معصوم صدور یافتہ در بیان آنکہ معاملہ بیت اللہ المقدس فوق تجلیات و ظہور است و فوق ظہور عرشی است و در بیان الحاق و وصول بحقیقۃ کعبہ و شوق زیارت صورت بصورت کعبہ معظمہ الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی ظہور عرشی ہر چند فوق ہمہ ظہورات ست اما معاملہ کہ بہ بیت اللہ مقدس مربوط است فوق ظہورات و تجلیات ست انجام ظہور و تجلی بردن نیک است تجلیات و ظہورات حکم محیط دائرہ دارند و این معاملہ در حکم مرکز آن دائرہ است و شک نیست کہ محیط دائرہ با وجود وسعت ظل مرکز دائرہ است زیرا کہ ہمان نقطہ مرکز ظل خود را بین ساختہ است و بر نگ صد نقطہ بر آمدہ محیط دائرہ گشتہ است و در باطن فیہ تعبیر نقطہ از قبیل تعبیر باقرب اشیا است والا آنجا نقطہ نیز در رنگ دائرہ مفقود ست نہ ظاہر را آنجا مجال ست و نہ مظہر را در ان موطن نہ اصل گنجایش دارد و نہ ظل چہ اصل نیز از ان دولت سراندر نگ ظل در راہ ماندہ است سہ چگویم با تو از مرغی نشانہ ۔ کہ با عنقا بود ہم آشیانہ ۔ ز عنقا است نامی پیش مردم ز مرغ من بود آن نام ہم گم ۔ کعبہ انبیای بنی اسرائیل علی نبینا و علیہم الصلوۃ والتحیات کہ صخرۂ بیت المقدس است کمالات ظہورات آن آخر رجوع بکمالات این کعبہ معظمہ دارند و ملحق باین میگردند چہ اطراف را غیر از لحوق بمرکز چارہ نیست طرق تا بمرکز نرسد کہ صراط مستقیم ست بمطلب راہ نیابد و اشوقاہ الی لقاء الکعبۃ المعظمۃ قال اللہ تبارک و تعالی ان اول بیت وضع للناس للذی ببکۃ مبارکا و ہدی للعالمین فیہ آیات بینات مقام ابراہیم و من دخلہ کان آمنا و للہ علی الناس حج البیت من استطاع الیہ سبیلا و من کفر فان اللہ غنی عن العالمین ہر چند بفضل اللہ سبحانہ الحاق بحقیقت کعبہ میسر شدہ است و ترقیات بے اندازہ بعد از لحوق بوصول پیوستہ است الا شوق ملاقات صورت بصورت است حج فرض اکبر

گشته است و امن طریق هم بواسطهٔ غلبهٔ سلامت متحقق شده است و شوق ادای آن فرض هم بر وجه کمال است لیکن تسویف در تسویف است استخاره بسفر مساعدت کم مینماید و هر چند نیک متوجه میشود راه رفتن نمیگشاید و وصول بکعبه بنظر نمی در آید چه توان کرد تاخیر ادای فرض بهیچ عذر ها سودمند نیست بهر حال بقصد ادای فرض حج بتوفیق الله سبحانه از خانه باید برآمد و بدیده و سر قطع مراحل باید نمود اگر وصول میسر شد نعمتی است عظمی و اگر در راه ماند امید واری نقد وقت است ربنا آتمم لنا نورنا و اغفر لنا انک علی کل شئ قدیر و صلی الله تعالی علی سیدنا محمد و آله و صحبه و بارک وسلم

مکتوب هفتاد و سوم بحضرت مخدومزادگی مجد الدین خواجه محمد معصوم سلمه الله تعالی در صدور یافت در بیان ظاهر و باطن انسان کامل و مانیاسب ذالک الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی انسان عبارت از مجموع خلق و عالم امر است و عالم خلق را صورت و ظاهر انسان تصور مینمایند و عالم امر را حقیقت و باطن انسان میدانند و اعیان ثابته را که حقائق ممکنات گفته اند باین اعتبار است که ممکنات ظلال آن اعیانند و آن اعیان وصول اینها است چه حقیقت و ماهیت ممکنات همان ظلال اعیان است که ممکنات بآن ظلال ممکنات گشته اند و وجود ظلی پیدا کرده بخلاف اعیان که تعینات وجوبیه آنجا اثبات مینمایند و فوق مراتب امکان آنرا میدانند زیرا که تعین وحدت و تعین واحدیت را که مرتبهٔ اعیان ثابته است تعین وجوبی گفته اند و سه تعین دیگر را که تعین روحی و تعین مثالی و تعین حسی باشد تعین امکانی دانسته اند پس تعین وجوبی را که حقیقت تعین امکانی گویند بسبیل تجوز خواهد بود که حقیقت امکانی از عالم امکان خواهد بود که از مرتبهٔ وجوب اصل شئی گو با حقیقت سنخی است پس آنچه گفته اند که صوفی کائن و باین است یعنی بظاهر با خلق است و بباطن ایشان جدا است که با حق است سبحانه مراد از ظاهر عالم خلق او داشته اند و از باطن عالم امر او را خواسته اند و این مقام را که جمع بین التوجهین است پس عالی گفته اند و مقام تکمیل و ارشاد دانسته اند و مرتبهٔ دعوت انگاشته و این فقیر را درین موطن معرفت خاصه است و آن آنست که شخصے باشد از خواص خواص که نسبت با و مجموع عالم خلق و عالم امر صورت و ظاهر بود و حقیقت و باطن او همان اسم بود که مبدأ تعین او ست با اسماء و شئونات دیگر که کالاصل اند مر آن اسم را حتی انتهت الی حضرت الذات المجردة عن الشیون و الاعتبارات این عارف تمام المعرفة چون جمیع مراتب امکانیه را طے کرده و صول بآن اسم که قیوم ست او را میسر شده است و انائی او از مراتب امکانیه کنده شده بآن اسم منطبق گشته و بترتیب بر سبیل عروج اناً فاناً بمراتب فوق آن اسم که کالاصل اند مر آن اسم را انطباق یافته است و بر همین نمط با حدیت مجرده رسیده پس اینهمه مراتب انطباق

انای او حقیقت او گشته است که عالم امر او در رنگ عالم خلق او صورت آن حقیقت شده و این صورت در رنگ جامه است مر آن حقیقت را که همچون شخص لابس است مر آن جامه را و چون دیگران را اطلاق انا مقصور بر عالم خلق و عالم امر است لاجرم صورت و حقیقت اینها همین عالم خلق و عالم امر باشد و آن اسماء که مبادی تعینات ایشانند پیش از قیوم ایشان بنا شند سوال عارف هر چند کمال معرفت پیدا کند از جمله ممکنات است و از مکان بوجوب متصف نمیگردد پس اسمے که قیوم اوست و از مرتبه وجوب است چگونه حقیقت او بود و جزو او باشد جواب گوئیم که این حقیقت باعتبار شهود است نه به اعتبار وجود تا محظور لازم آید چنانکه بقا بالله گفته اند این شهود مجرد تخیل نیست ثمرات و نتائج بران متفرع است سه فریاد حافظ ندهد آخر بهر زه نیست پس هم قصهٔ غریب و حدیث عجیب هست پس محقق شد که مجموع صورت و حقیقت دیگران است صورت این عارف است که نسبت بحقیقت این صورت همچون جامه یکتا است نسبت شخص لابس آن جامه پس دیگران از حقیقت آن چه دریابند و چه فهم کنند و غیر از مماثل صور و حقائق خود را چه تصور نمایند معرفت این عارف مستلزم معرفت حق است سبحانه اذ ارادوا ذکر الله سبحانه نشان شانست الهی چیست آنکه دوستان خود را کردی که هر ایشان را شناخت ترا یافت و تا ترا نیافت ایشانرا نشناخت و آنچه فقیر در بعضے کتب و رسائل خود نوشته است که عارف تام المعرفة بعد از رجوع بدعوت بکلیت خود متوجه عالم میگردد و نه آنکه ظاهرش بخلق است و باطنش بحق جل سلطانه مراد ازان کلیت عالم خلق و عالم امر است چنانچه متعارف قوم است یعنے بعالم خلق و عالم امر هر دو متوجه دعوت میگردد و نه آن حقیقت و باطن که این فقیر در بالا نوشته است و اسم قیوم و مافوق آن مراد دانسته توجه او بحق جل و علا منے ندارد که از عالم وجوب است چنانچه گذشت پس بهر تقدیر در وقت رجوع توجه عارف کامل بتمام بجانب خلق است و آنکه یکرو بخلق دارد و روے دیگر بحق جل و علا دارد و در توسط سیر است لیکن از ان شخص سالک بلند تر است که رو بش بتمام بحق است جل و علا سلطانه زیرا که این شخص در اداے حقوق عباد ناقص است و آنکه ادای هر دو حق حق خالق جل و علا و حق مخلوق مهما امکن بجای آرد و خلق را بجانب خالق میخواند جل سلطانه پس نسبت او اکمل باشد باید دانست که توجه بحق جل سلطانه بعدے طلب و بعدے در حق این عارف نصیب دیگران گشته است که متوجه محتاج الیه اند چگونه دیده که خود متوجه باشد فکیف که از خود نزدیک تر باشد که توجه بوی صورت ندارد این عدم توجه از خصایص کمالات آن عارف است دو میان نزدیک است که آنرا نقص انگارند و توجه را از عدم توجه کمال تصور نمایند حضرت حق سبحانه و تعالے

ایشان را انصاف دہد و کہ بجہل مرکب خود حکم نکنند و ہنر را عیب ندانند **مکتوب ہفتاد و چہارم**
بخواجہ ہاشم صدوریافتہ در تاویل کریمہ فمنہم ظالم لنفسہ الآیۃ در بیان کریمہ انا عرضنا الامانۃ الآیۃ و در
بیان خلافت انسان کامل کہ معاملہ او تا بجائی میرسد کہ اورا قیوم جمیع اشیا میسازند آن ظالم لنفسہ
است و مقتصد را ابدیم و خلیل تعبیر نمودہ اند و سابق بالخیرات را محب و محبوب کہ سر حلقہ آن محمد رسول اللہ
علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام قال اللہ تبارک و تعالیٰ و تعاظم ثم اورثنا الکتاب الذین اصطفینا من عبادنا منہم
ظالم لنفسہ و منہم مقتصد و منہم سابق بالخیرات باذن اللہ تعالیٰ و قال اللہ تعالیٰ انا عرضنا الامانۃ علی
السموات والارض والجبال فابین ان یحملنہا و اشفقن منہا و حملہا الانسان انہ کان ظلوماً جہولاً مراد
الآیتین ما اراد اللہ سبحانہ و نحن ناولہا بما ظہر لنا ربنا لا تؤاخذنا ان نسینا او اخطأنا باید دانست کہ ان اللہ
خلق آدم علی صورتہ او تعالیٰ از صورت منزہ و متعالی ست پس خلق آدم بر صورت او سبحانہ بایمعنے
تواند بود کہ اگر مرتبہ تنزیہ را در عالم مثال صورتے فرض کردہ شود ہر آئینہ این صورت جامع خواہد
بود کہ انسان جامع بران صورت موجود گشتہ است صورت دیگر را قابلیت آن نیست کہ تمثال آن
مرتبہ مقدسہ تواند بود و مرآت آن تواند گشت ازینجاست کہ انسان شایان خلافت او تعالیٰ گشتہ
است زیرا کہ تا بر صورت شی مخلوق نگردد شایان خلافت آن شی نباشد چہ خلیفہ شی خلف شی است
و نائب مناب آن شی است و چون انسان خلیفہ رحمان گشت تعالیٰ ناچار تحمل بار امانت را
متعین شد لایحمل عطایا الملک الا ملک یاہ آسمانہا و زمین ہا و کوہہا جامعیت از کجا یابند تا بصورت
او تعالیٰ مخلوق گردند و شایان خلافت او تعالیٰ باشند و تحمل بار امانت او سبحانہ نمایند و
محسوس میگردد کہ اگر این بار امانت را فرضاً آسمان و زمین و کوہ حوالہ نمایند پارہ پارہ گردند و ہیچ اثرے
از انہا باقی نماند و آن امانت بزعم این حقیر تسویت جمیع اشیا است بر سبیل نیابت کہ مخصوص بکمل
افراد انسان ست یعنے معاملہ انسان کامل تا بجائے میرسد کہ اورا قیوم جمیع اشیا بحکم خلافت
میسازند و ہمہ را افاضۂ وجود و بقائے سائر کمالات ظاہری و باطنے بتوسط او میرسانند اگر ملک است
باو متوسل است و اگر انس و جن است باو متشبث و فی الحقیقت توجہ جمیع اشیا بجانب اوست
و ہمہ نگران او یند این معنی را دانند یا نہ فرمودہ انہ کان ظلوماً جہولاً کثیر الظلم علی نفسہ بحیث لا یبقے
من وجودہ ولا من توابع وجودہ اثرا ولا حکماً و تا بر خود چنین ظلم ننماید شایان تحمل بار امانت نبود و جہولا

کثیر الجہل بحیث لایکون لہ علم ولا ادراک بالمطلوب بل عجز عن الادراک وجہل حین العلم بالمقصود واین عجز وجہل در آن موطن کمال معرفت است لان اجہلہم اعرفہم ثمہ ولاشک ان اعرفہم الیق بحمل الامانۃ این دو وصف گویا علت انداز مر حمل بار امانت را این عارفی کہ بمنصب قیومیت اشیا مشرف گشتہ است حکم وزیر دارد کہ مہمات مخلوقات را باو مرفوع داشتہ اند ہر چند انعامات از سلطان است اما وصول آنہا مربوط بتوسط وزیر است رئیس این دولت ابو البشر حضرت آدم است علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام واین منصب عالی بالاصالۃ مخصوص بانبیاء اولوالعزم است علیہم الصلوات والتحیات وبتبعیت وراثت بزرگواران ہر کرا باین دولت مشرف سازند بزرگان کارہا دشوار نیست ہذا وطائفہ اولی از وارثان کتاب کہ برگزیدگان از عباد اوتعالی اند بعضی ظالم لنفسہ است کہ بمنصب وزارت وقیومیت مشرف است وطائفہ ثانیہ ازین برگزیدگان کہ تعبیر ازان بمقتصد فرمودہ است آنانند کہ بدولت خلت مشرف گشتہ اند وصاحب سر و اہل مشورت اند ہر چند معاملہ وکار وبار بادشاہست بوزیر مربوط است اما خلیل ندیم است وصاحب انس والفت است این از برائے فرحت خود است وآن از برای مہمات دیگران ست شتان مابینہما وسر حلقہ این مقام عالی حضرت ابراہیم خلیل الرحمان است علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام و ہر کرا باین مقام عالی مشرف سازند وفوق مقام جانب مقام محبت است کہ طائفہ ثالث کہ سابق بالخیرات اند بآن مقام اعلی مشرف گشتہ اند یار وندیم دیگر است ومحب ومحبوب دیگر اسرار ومعاملات کہ محب ومحبوب می گذرد یار وندیم را انجا چہ مدخل ہر چند در وقت کمال انس والفت سر اسرار حقیقت محبت را بخلیل جلیل القدر در میان میتوان آورد واورا محرم اسرار محب ومحبوب میتوان ساخت سر حلقہ محبان حضرت کلیم اللہ است علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام وسرگروہ محبوبان خاتم الرسل است علیہ وعلیہم الصلوٰۃ والتحیات والتسلیمات وبتبعیت وراثت این صاحب دولتان ہر کرا باین دو مقام مشرف سازند ومقاماتیکہ مقام محبت اند در مکتوبے از مکتوبات این فقیر ذکر یافتہ اند وصدر نشین آنجا نبی محمد رسول اللہ است علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام ہمہ داخل مقام سابقان است کہ نصیب فرقہ ثالثہ است از وارثان کتاب ربنا آتنا من لدنک رحمۃ وہیئ لنا من امرنا رشدا والسلام علی من اتبع الہدی

مکتوب مقصد و پنجم

بلیزا مظفر صدور یافت در بیان آنکہ محن وبلیات مردوستان را کفارہ است کہ بتضرع وزاری عفو عاقبت

باید طلبید سلکم اللہ سبحانہ عما لایلیق بجنابکم در دو محن و بلیات دنیویہ مردوستانرا کفار تست عزلات ایشانرا تضرع وزاری و بالتجا و انکسار عفو و عافیت از جناب قدس و تعالیٰ باید طلبید تا زمانیکہ اثر اجابت مفہوم شود و تسکین فتن معلوم گردد ہر چند دوستان دخیل اند ایشان در ہمین کار اند اما صاحب معاملہ حق باین کار است دارو خوردن و پرہیز نمودن کار صاحب مرض است دیگران بیش از اعوان او نیستند در ازالۂ مرض حقیقت معاملہ آنست کہ ہر چہ از محبوب حقیقی برسد باکشادگی جبین و فراخی سینہ او را بمنت قبول باید کرد بلکہ بآن استلذاذ باید گشت رسوائی و بی ناموسی کہ مراد محبوب است نزد محب بہتر از ناموس و ننگ و نام است کہ مراد نفس اوست اگر این معنے در محب حاصل نگردد در محبت ناقص است بلکہ کاذب ؎ گر طمع خواہد ز من سلطان دین خاک بر فرق قناعت بعد ازین ؛ جناب شریعت مآب چون از خدمت برگشتہ آمدند از احوال سفر و تنگی احوال مسافران بیان نمودند فاتحہ سلامت و عافیت ایشان خواندہ شد ربنا لاتواخذنا ان نسینا او اخطانا ربنا ولا تحمل علینا اصرا کما حملتہ علی الذین من قبلنا ربنا ولا تحملنا ما لا طاقۃ لنا بہ واعف عنا واغفر لنا وارحمنا انت مولنا فانصرنا علی القوم الکافرین سبحان ربک رب العزۃ عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد للہ رب العالمین

مکتوب ہفتاد و ششم بمولانا فرخ حسین صدور یافتہ

در بیان حقیقت عرش کہ برزخ است در میان عالم خلق و امر و از ہر دو رنگے دارد و از جنس ارض و سما نیست و بیان کرسی و وسعت آن ؛ الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ عرش مجید از عجائب مصنوعات حق است سبحانہ برزخی ست میان عالم خلق و عالم امر در عالم کبیر کہ ہم رنگی ازین دارد و ہم رنگی از آن و عالم خلق کہ در شش روز خلق شدہ است و از زمین و کوہہا و آسمانہا کہ در کریمہ خلق الارض فی یومین الخ واقع شدہ است ایجاد عرش بر خلق اینہا مقدم است چنانچہ فرمودہ تعالیٰ وتقدس ہو الذی خلق السموات والارض فی ستۃ ایام وکان عرشہ علی الماء بلکہ تقدم خلق نیز ازین کریمہ مفہوم میگردد پس عرش مجید چنانچہ از جنس ارض نیست از جنس سموات ہم نیست چہ او خط وافراز عالم امر ہم دارد و اینہا ندارند غایۃ مافی الباب چون او را بسموات مناسبت بیشتر است نسبت بزمین ناچار معدود در سموات ست والا فی الحقیقت چنانچہ او از ارض نیست از سما ہم نیست پس لاجرم آثار و احکام ارض و سما جدا باشند باقیماندہ معاملہ کرسی کہ از کریمہ وسع کرسیہ السموت والارض مفہوم میشود کہ کرسی نیز از سموت جدا است او سع جمیع اینہا است و شک نیست کہ کرسی از عالم امر است کہ آنرا در تہ عرش گفتہ اند و معاملہ عالم امر فوق عرش است چون از عالم خلق بودہ خلق او از سموت جدا باشد باید کہ خلق او

ورماورای این شش روز بود و درین معنی هیچ محظور لازم نمی آید چه تمام عالم خلق را درین شش روز خلق نفرموده است تعالی که خلق نار که از عالم خلق است درماورای این شش روز است و تقدم و ارد برین شش چنانچه گذشت و چون معامله کرسی نیک بر ما مکشوف نشده است تحقیق آنرا بر وقت دیگر انداز یم که از کرم حق جل و علا امیدواریها داریم رب زدنی علماً ازین تحقیق دو اعتراض قوی دفع گشت یکی آنکه چون زمین و آسمانها نبوده تعیین و تشخیص شش روز ازکجا بوده و یوم الاحد از یوم اثنین چگونه جدائی داشته و یوم الثلثاء از یوم الاربعاء چه نوع ممتاز بوده و یوم خمیس از یوم الجمعه چگونه متمیز گشته و چون سبقت خلق عرش بر خلق ارض و خلق سموات معلوم گشت حصول زمانه متصور شد و ثبوت ایام بوضوح انجامید و اعتراض مندفع گشت چه درکار است که امتیاز ایام مخصوص طلوع و غروب آفتاب بود چه در بهشت این طلوع و غروب نیست و امتیاز ایام ثابت است کما در و فی الاخبار اعتراض دوم که مندفع شد و مخصوص بعلوم این فقیر است آنست که در حدیث قدسی آمده است جل سلطانه لا یسعنی ارضی ولا سمائی ولکن یسعنی قلب عبدی المومن ازین حدیث مفهوم میشود که ظهور اتم مخصوص بقلب عبد مومن است و غیر او را این دولت میسر نشده است و تو در مکتوبات خود خلاف آن نوشته که ظهور اتم مر عرش مجید است و ظهور قلبی لمعه ایست از ظهور عرشی و از تحقیق سابق معلوم شد که آثار و احکام عرش مجید از آثار و احکام ارض و سموات علیحده است در ارض و سموات گنجایش نبود و در عرش بود آرے زمین و آسمان با آنچه در بنها است قابلیت آن وسعت ندارند غیر از قلب عبد مومن که مستعد این دولت است پس حصر وسعت قلبی باعتبار ارض و سموات شد نه نسبت بجمیع مصنوعات که شامل عرش مجید هم بود تا خلاف مفهوم حدیث قدسی متصور باشد فاندفع الاعتراض الثانی ایضاً باید دانست عرش مجید که محل ظهور تام است بر ارض و سموات را با آنچه در بنها است در مقابل آن می اندازم بی توقف ناچیز و مضمحل میگردند و اثری از بنها باقی نمی ماند الا قلب انسانی که منصبغ برنگ اوست باقی میماند و لاشی محض نمیگردد و همچنین ظهور یکه در جانب فوق ماورائے عرش تعلق دارد که از عالم امر صرف است عرش را نسبت بآن مرتبه همین حکم است که ارض و سموات را نسبت بعرش بوده است همچنین هر فوق را نسبت بتحت خود همین حکم است الی ان ینتهی عالم الامر بعد از تمامی این دائره معامله بحر تست و بجبل و اگر معرفت است هم مجهول الکیفیت است که فراخور عقل و فهم حادث نیست شمه از کمالات انسانی و قلب انسان نیز بگویم ؎ عیب وی جمله بگفتی هنرش نیز بگوے۔ عرش مجید هر چند وسیع و مظهر اتم است اما علم بحصول این دولت خود ندارد و شعور باین کمال او را حاصل نیست بخلاف قلب انسانی که

صاحب شعور است وعلم ومعرفت خود معمور ومزیت دیگر مر قلب را آنست که بیان مینایم نیک استماع نمائی مجموع انسان که آنرا عالم صغیر نامند هرچند مرکب از عالم خلق وعالم امر است امّا آنرا هیئت وحدانی حقیقی حاصل است که آثار واحکام بران هیئت مرتب است وعالم کبیر را این هیئت حاصل نیست اگر هست اعتباری ست پس فیوضی که از راه این هیئت وحدانی با نسان وبتوسط او بقلب انسان میرسد عالم کبیر وعرش مجید که مانند قلب است مر آن عالم را ازین فیوض وبرکات قلیل النصیب است وایضاً جز وارضی که فی الحقیقت خلاصهٔ مخلوقات است وباوجود وری اقرب ظهورات است کمالات آن در مجموعهٔ عالم صغیر سرایت نموده است ودر عالم کبیر فی الحقیقت چونکه مجموعه نیست این سرایت آنجا مفقود است پس قلب انسان این کمالات را نیز دارد بخلاف عرش مجید باید دانست این فضائل وکمالات که در قلب اثبات نموده مے آید چون نیک ملاحظه مینماید داخل فضل جزئی است فضل کلی مر ظهور عرشی را میباید مثل عرش ومثل قلب چنان میباید که گویا آتشے است وسیع که دشت وصحرا منوّر ساخته است وازان آتش مشعلے گیر آمده که بواسطهٔ لحوق بعضے امور نورانیت دیگر پیدا کرده است که در آن آتش نیست وشک نیست که این زیادتی جز فضل جزئی اثبات نمی نماید واللہ سبحانہ اعلم بحقائق الامور کلهار بنا اتمم لنا نورنا واغفر لنا انک علی کل شئی قدیر وصلی اللہ تعالیٰ علی سیدنا محمد وآله واصحابه اجمعین وبارک وعلی جمیع الانبیاء والمرسلین والملائکة المقربین اجمعین

مکتوب هفتاد وهفتم

بمولانا حسن برکی صدور یافته در جواب عریضهٔ او که اعتراضات برطور کلام صوفیه نموده بود ودر آخر مکتوب نوشته بود که گویا هر حکمی از احکام شرعیه دریچه ایست که موصلست بشهر مقصود ودر استفسارهای دیگر که نموده شد الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفه شریفا خوی شیخ حسن احسن اللہ تعالیٰ حاله رسید چون بوی از تشرع واتباعت داشت خوشوقت گردانید نوشته بودند که سلوکے که مشهور است ومعتقد سالکان که مفهوم ما است این ست که مبتدی را ذکر باید گفت تا وقتیکه دل گویا شود وباز تا وقتیکه از ذکر گفتن باز ایستد ومحل الهامات وتجلیات شود وسالک بمقام فنا رسد که اول قدم ولایت است وگفته اند که فنا آنست که از دید ودانش سالک آنچه مسمی بالغیر است رخت بر بندد وبغیر از واجب تعالیٰ وتقدس در دید ودانش سالک نماند که آنرا شهود ومشاهده وغیرها گفته اند مقصود آنکه بزعم خود حق را می بیند تعالیٰ ومسمیٰ بالغیر نمی بیند ودوئین را مشترک طریقت می نامند ونوشته اند که فقیر را این معارف ومانند این معارف ازنجا میسر نیست که اگر مقصود ایشان اینست که

حق را جل و علا سلطانه در دنیا به بصر یا بهبصیرت دیده میشود اگر باین شهود و رویت شهود دارند پس ایشان نیز مشترک طریقت باشند و اگر این معنی شعور ندارند پس از چه خبر میدهند نوشته اند که آنچه می بینند بکل وجه من الوجوه خواه بحلی صوری باشد خواه معنوی و خواه نوری و غیر ایشان و آن مرئی را که ذات حق میدانند جل و علا من حیث هی که آنچه مسمی بالغیر است ظهور او میدانند نزد این فقیر هیچ اصل و دور از کار است و خلاف نص کریمه لیس کمثله شی و کریمه لا تدرکه الابصار شاهد این معنی است پس این قوم چه می بینند و چه میدانند که میگویند که غیر حق نمی بینیم جل و علا و نمیدانیم کسانرا عبارت از شهود و مشاهده کرده اند و این همه اندیشه ها که در تدبیر اهل و عیال خود مینمایند غیر است یا نه بدانید و آگاه باشید که این همه در از نفسیها و اعتراضات ناملائم که بر مشائخ طریقت کرده اند قدس الله تعالی اسرارهم نشای آن نارسائی است بمراد این بزرگواران توحید شهودی که یکی را دیدن است مربوط به تفصیلان ماسوای است از ضروریات طریقت این بزرگواران است تا این نشود از گرفتاری اغیار خلاص نگردد و شما باین دولت و ارباب این دولت سخریت مینمایند شهود و رویت که در عبارت اکابر مشائخ قدس الله تعالی اسرارهم واقع میشود کنایت از حضور بیچونی اوست تعالی و تقدس که مناسب مرتبهٔ تنزیه است و از حیطهٔ ادراک که از عالم چون است بیرون است و این دولت حضور را در دنیا مخصوص بباطن داشته اند ظاهر را همه وقت از دور بینی چاره نیست لهذا گفته اند در عالم کبیر چنانچه مشرک و موحد است در عالم صغیر نیز مشرک و موحد جمع است باطن کامل همه وقت موحد است و ظاهر آن مشرک پس باطن کامل بخدا باشد جل و علا و ظاهر او در تدبیر اهل و عیال بود و هیچ محظور لازم نیاید اعتراض نافهمیدگی است زنهار این قسم سخن نکنند و از غیرت خداوندی جل سلطانه تبرسند مدعیان اینوقت ظاهر اشمار اند و شورش می آرند ملاحظهٔ بزرگان ضرور است اگر بر محدثات و مخترعات مدعیان سخن کنند گنجایش دارد اما آنچه مقرر قوم است و لا بد این راه است آنجا سخن گفتن نامناسب است شما در رسائل و مکتوبات فقیر دیده اید که از توحید شهودی چه قدر نوشته است و آنرا از ضروریات راه قرار داده بایستی این معنی را استفساری نمودید و بحسن ادب سوال میکردید این گلیست که از مفارقت مرحومی مولانا احمد علیه الرحمة شگفته است در حیوة مولانا هرگز این قسم سخن از شما بظهور نمی آمد نیک واقع شد که نوشتید و تنبیه یافتید و بیشتر هم آنچه رود هر نویسید و ملاحظهٔ صحت و سقم نکنید اگر صحیح است باعث مسرت ست و اگر سقیم است سبب انتباه است بهر حال از نوشتن قاعده نکنید بعد از سالے کتابت شما همراه قافله می آید در رسالے یکبار هم نصائح ضروریه ضروریست

تا ازان تنویسند و چیزها نه پرسند راه گفتگو نیکشاید پرسیده بودند که قلب از جمله ظاهر است یا از جمله باطن ظاهر و باطن عارف را در مکتوبی بتفصیل نوشته است بلا عبد الحی خواهم گفت که نقل آن بشما فرستند از انجا ملاحظه نمایند و ایضاً پرسیده بودند طریقیکه بی تجلیات و کشفیات طریق شناختن متوسط و منتهی آن طریق چیست بدانند اگر این سالک که علم بر احوال خود ندارد و در خدمت شیخ کامل مکمل راه دان راه بین است علم آن شیخ بحال او کافی است باعلام او توسط و انتهار اخواهد دانست و نیز اگر آن شیخ او را یک نوع اجازت ارشاد خلق داده است احوال یدان او مرایای کمالات او خواهد گشت و ازانجا مطالعهٔ نقص و کمال خود خواهد نمود و علامت دیگر از برای معرفت انتهای آنست که سالک را غیر از حق سبحانه و تعالی هیچ مالیتی نماند و سینهٔ او از جمیع مالیتهای ماسوا خالی و صاف شده نهایت را مراتب بسیار است بعضها فوق بعض و قدم اول در نهایت همین است که ذکر یافته و الله سبحانه الموفق نوشته بودند معارفیکه این بی بضاعت را نسلی میدهد معارف شرعیه است گویا هر حکمی از احکام شرعیه دریچه ایست که موصل است بشهر مقصود و نشانه است ازان شاه بی نشان و همین بیت نصب العین است ؎ ما بسفر میرویم عزم تماشا کراست ما برا و میرویم کز همه عالم وراست نه این همه معرفت شما بسیار اصلی است و بسی عالی است و امیدواری بخش است مطالعهٔ این معرفت بسیار محظوظ ساخت و ناملائمت اول مکتوب را زائل گردانید حضرت حق سبحانه و تعالی از همین راه بمقصود رسانا و دو پرسیده بودند که بعضے از رجال و نساء می آیند و طریقه التماس مینمایند و از اکل و لبس که بر بوا حاصل میگردد پرهیز نمیکنند و میگویند که ما بحلیهٔ شرعی آراسته میسازیم امر بگفتن طریقه هست یا نه طریقه را بایشان بگویند و ترغیب باجتناب محرم نمایند شاید ببرکت طریقه ازان اشتباه برآیند دیگر ازان دو علم سفید که در جانب مشرق تعقیب یکدیگر ظاهر شده بودند استفسار نموده بودند بعد از استفسار یاران در یاب مکتوبی نوشته است بلا عبد الحی خواهد گفت انشاء الله تعالی که نقل آن نیز بشما فرستند و ایضاً پرسیده بودند که ختم کلام الله کردن و نماز نفل گزاردن و تسبیح و تهلیل کردن و ثواب آنرا بوالدین یا باستاد یا باخوان دادن بهتر است یا بکسے ندادن بهتر بداشتند که دادن بهتر است که هم نفع بغیر است و هم نفع بخود و در ندادن نفع مخصوص بخود است و نیز شاید بطفیل دیگران آن عمل را قبول فرمایند والسلام مکتوب هفتاد و هشتم بدار اب خان صدور یافته در بیان محبت و اخلاص این طائفهٔ علیه که آن محبت و اخلاص رتبهٔ فنا فی الله و بقا بالله است + و ما نیا سب ذلک الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی دولت است خوشگوار که در خاندان شما احساس نموده می آید با وجود

اسباب غنا و باحصول مواد استغنا نیازمندیست بفقر او خدمتگاریست باین طبقهٔ علیا که منبئ از محبت و اخلاص این طائفه علیه است و مشعر از مودت و اختصاص این فرقهٔ ناجیه محبان این طائفه را بشارت المرء مع من احب کافیست و جلیسان این طبقهٔ را نوید هم قوم لا یشقی جلیسهم وافی و چون بعنایت الله سبحانه این محبت استیلا پیدا کند و غالب آید بر نهجے که غیر این محبت را در دل نگزارد و گرفتاریهاے دیگر بتمام از دل رخت بندد و لوازم محبت که اطاعت محبوب است و طلب او و بر پا بودن است و باخلاق و اوصاف او متخلق شدن است ظاهر گردد این زمان فنا در محبوب حاصل میشود و تشبیه بفنای الشیخ که زینهٔ اول است درین راه و این فنا فی الشیخ ثانیا وسیلهٔ فنا فی الله میگردد که بقا بالله بران مرتب است که محصل ولایت است بالجمله اگر در ابتدای بی توسط احدی محبت و انجذاب محبوب حقیقی میسر گردد و لیکن ست عظیم که محصل فنا و بقا است والا از متوسط کامل یکمل چاره نبود و اول مراد خود را در مرادات او باید در باخت و در وے فنا باید گشت تا آن فنا وسیلهٔ فنا فی الله گردد و از گرفتاریهای ماسوا بتمام خلاص گردد و بدرجات ولایت رساند

بر شکر غلطیهای صفرائیان ۱۲ از برای کوری سودائیان ۱۲ امثال این سخنان از برای تنویه و تشویق طالبان و محبوسان ایراد نموده می آید و الله سبحانه الموفق بقیة المرام رافع رقیمه فقیر احمد قاسم بزرگ زاده است و در خدمت فقرا بوده اما در حجر بهبت برادر کلان بناز نعم کلان شده است و مختتمای روزگار کم دیده شوق ملازمت شما دارد اگر داخل ملازمان سرکار خود ساخته بحال او التفات مرعی دارند از کرم بعید نخواهد بود زیاده حد تصدیعه دهد والسلام

مکتوب هفتاد و نهم بشیخ یوسف برکی صدور یافته در جواب رسالهٔ او که نوشته بود مشتمل بر اعراض از کفر حقیقی و مشعر بر اقبال باسلام حقیقی و مانیاسب ذلک ۱۲ الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی رسالهٔ که نوشته حواله مولانا عبد الحی نموده بودند که نباید در نیدرت ننمود روزے که مولانای بابو راهی میشد آن رساله را آورده حاضر ساخت چون مطالعه نموده شد باعث فرخت گشت که مشتمل اعراض از کفر بوده است و مشعر از اقبال باسلام چنانچه اسلام مجازی از کفر مجازیست اسلام طریقت نیز نیز به از کفر طریقت است در کفر طریقت همه سکر است و در اسلام طریقت همه صحو چنانچه صحو مجازی به از سکر مجازیست صحو طریقت نیز بهتر از طریقت سکر است ثمرهٔ کفر طریقت تشبیه است و نتیجهٔ اسلام طریقت تنزیه هر قدر فرق که در میان تشبیه و تنزیه است همان قدر فرق در میان کفر و اسلام طریقت است طائفه که جمع میان تشبیه و تنزیه اختیار کرده اند و آنرا کمال دانسته اند و آن تنزیه نیز از جملهٔ تشبیه است

که در نظر شان تنزیه در آمده است والا تشبیه را چه یارا که با تنزیه حقیقی جمع شود و در شعشعات انوار ان مضمحل و ناچیز نگردد بلی هر جا شود مهر آشکارا پنهان سهار اجز نهان بودن چه یارا پنهان حضرت حق سبحانه و تعالی بحقیقت اسلام حقیقی مشرف گرداناد بالنبی و آله الامجاد علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات مولانا بابو چون بر سر راه بود بچند کلمه اختصارا افتاده السلام علیکم و علی من لدیکم مکتوب هشتادم بشیخ حامد تهاری صدور یافت در بیان آنکه پرسیده بود که در تمهیدات عین القضاة مینویسد شما که خدا میدانید جل شانه نزد ما محمد است علیه الصلوة والسلام و شما که محمد میدانید نزد ما خدا است جل سلطانه الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی صحیفه شریفه که از کمال محبت و اخلاص و فور مودت و اختصاص نوشته ارسال داشته بودند رسیده فرحت فزاوان رسانیدند حضرت حق سبحانه و تعالی برین دولت استقامت کرامت فرماید که محب هر طائفه با آن طائفه است المرء مع من احب حدیث بنویست علیه و علی آله الصلوة والسلام معنی عبارت تمهیدات عین القضاة استفسار نموده بودند که میگویند شما که خدا میدانید جل و علا نزد ما محمد است علیه و علی آله الصلوة والسلام شما که محمد میدانید علیه و علی آله الصلوات والتحیات نزد ما خدا است جل سلطانه مخذوم ما مثل این عبارت که مبنی از توحید و اتحاد است در غلبات سکر که مرتبه جمع است و معبر بکفر طریقت از مشائخ قدس الله تعالی اسرارهم صدور میبابد و امتیاز و اثنینیت از نظر شان مرتفع میگردد ممکن را عین واجب می یابند تعالی بلکه ممکن را نمی یابند و جز واجب تعالی مشهود شان نمی ماند بر ین تقدیر معنی آن عبارت این بود که امتیازی و اثنینیتی که نزد شما در میان خدا جل و علا و در میان محمد علیه و علی آله الصلوة والسلام حاصل است نزد ما آن امتیاز ثابت نیست و مغایرت نه بلکه آن یکی که منزه از یکی ست نیز عین دیگر است هر گاه بسائر ممکنات نسبت مغایرت مرتفع میگردد محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه و علی آله وسلم که مظهر اتم کمالات اوست تعالی نسبت امتیاز او چگونه ثابت بود این دید مخصوص بمرتبه جمع است و چون سالک ازین مقام بلند رود و دو چشم از افراط سکر باز کشاید محمد را بنده یابد و رسول او داند تعالی چنانچه در ابتدا میدانست النهایة هی الرجوع الی البدایة شنیده باشند بدانند که اشتراک در میان بتدی و منتهی در صورتست موجب بتاب منتهی است والا عجب نسبت خاک را با عالم پاک و ذره گامتوسط را با منتهی نسبت نبود بتدی دور از معامله را با او چه نسبت بود ربنا اتمم لنا نورنا واغفر لنا انک علی کل شئ قدیر والسلام علیکم و علی من لدیکم مکتوب هشتاد و دوم به محمد مراد توریگی صدور یافته در اثنای نصیحت و اجتناب از مزخرفات دنیای دنیه و ما ینا سب ذلک

الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی امیدست مسموم مباد ایاران نیک فرجام از خرافات دنیای دنیہ کہ بظاہر طراوت و حلاوت دارد در رنگ طفلان فریفتہ گردند و بدلالت دشمن لعین از مباح بشبہ و از مشتبہ بحرم گرایند و از مولای خود جلسلطانہ خجل و شرمندہ مانند و در توبہ و انابت قدم راسخ باید داشت و منہیات شرعیہ را سم قاتل باید انگاشت سہ ہمہ اندر زمن تبوانیست پکہ تو طفلی و خانہ رنگین است ۔ حضرت حق سبحانہ و تعالی بہ کرم خویش دائرۂ مباح را بر عباد وسیع ساختہ است بید ولتی باشد کہ از تنگی سینہ اینہمہ وسعت را تنگ انگاشتہ در ماورای این دائرۂ وسیع قدم نہد و از حدود شرعیہ تجاوز نماید و در شبہ و محرم افتد ملتزم حدود شرعیہ باید بود و سر موی از ان حدود تجاوز نباید نمود نماز گزاران و روزہ داران بر سم و عادت بسیار اند اما پرہیز گاران کہ محافظت حدود شرعیہ نمایند اقل قلیل اند و فارقیکہ محق را از مبطل جدا سازد ہمین پرہیز گاریست چہ صوم و صلوۃ بصورت از ہر دو بوجود می آید قال علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام ملاک دینکم الورع وقال علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام لا تعدل بالورع شیئا یاران ہر چند طعامہای پر تکلف میخورند و لباسہای برشق میپوشند اما التذاذ و انتفاع در طعام و لباس فقر است سہ آنکہ آن داد بشاہان بدایا این داد ۔ ازان تا این فرق بسیار است چہ آن از رضای مولی جلسلطانہ بعید است و این برضای او تعالی نزدیک نیز محاسبۂ آن ثقیل است و محاسبۂ این خفیف ربنا اٰتنا من لدنک رحمۃ وہیئ لنا من امرنا رشدا برخورداری سلطان مراد توفیق و توبہ و انابت یافتہ است و طریقہ را اخذ نمود نداز حضرت حق سبحانہ و تعالی اثبات و استقامت مسئول است والسلام علیکم وعلی سائر الاخوان مکتوب ہشتاد و دوم بخواجہ شرف الدین حسین صدور یافت در اجتناب از دنیای دنیہ و تحریص نمودن بر شریعت غرا و ما ینا سب ذلک اللہم صغر الدنیا باعیننا و کبر الاخرۃ فی قلوبنا بحرمۃ حبیبک علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام فرزند عزیز باید زنہار از خرافات دنیہ راغب نشوی و بلطائف فانیہ فریفتہ نگردی و سعی نمائی کہ در جمیع حرکات و سکنات بمقتضای شریعت غرا عمل نمود ہ آید و بر وفق ملت زہرا زندگانی کردہ شود اول تصحیح اعتقاد بمقتضای آرائے علماء اہل سنت و جماعت شکر اللہ تعالی سعیہم ضروریست بعد ازان احکام معاملہ فقہیہ علمیہ است در ادای فرائض اہتمام تمام باید نمود و در محل حرمت احتیاط باید فرمود و عبادات نافلہ در جنب عبادات فرائض کالمطروح فی الطریق اند و از اعتبار ساقط اند اکثر مردم اینوقت در ترویج نوافل اند و در تخریب فرائض و در ایتان نوافل عبادات اہتمام دارند و فرائض را خوار و بے اعتبار شمرند مبلغ کلی بتصریب و

بی تقریب بمستحق و غیر مستحق میدہند اما یک چیز در ادای زکوۃ ایشان را در مصرف دادن متعسر است نمیدانند
کہ یک چیز در زکوۃ ایشانرا در مصرف دادن بہ از لکھا صدقہ نافلہ است در ادای زکوۃ مجرد امتثال امر مولے
است جل سلطانہ و در صدقہ نافلہ بسیار ست کہ منشای آن ہوای نفسانی بود لہذا در فرض ریا راہ نجایش نیست
و در نفل چو لاگاہ ریا ست از نجا است کہ در ادای زکوۃ اظہار اولی است کہ نفی تہمت نماید و در صدقۂ نافلہ استتار بہتر است کہ
لایق بقبول است بالجملہ از التزام احکام شرعیہ چارہ نیست تا از مضرت دنیا رستگاری متصور شود اگر بحقیقت
ترک دنیا میسر نگردد از ترک حکمی دنیا کوتہی نکنند و آن التزام شریعت است در اقوال و افعال و اللہ سبحانہ الموفق
والسلام علی من اتبع الہدی **مکتوب ہشتاد و سوم** بمیر ماہ محمود صدور یافت در محبت این طائفہ علیہ کہ سرمایۂ
جمیع سعادتہا است و ما ینا سب ذلک ۔ الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی احوال او ضاع فقراء ایخدود
مستوجب حمد است المسئول من اللہ سبحانہ سلامتکم و عافیتکم و ثباتکم و استقامتکم علی جادۃ الشریعۃ المصطفویۃ
علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والبرکۃ والتحیۃ طریقۂ کہ اخوی اعزی ارشدی ازین فقیر اخذ نمودہ بود ند ہر چند
بواسطۂ قلت دریافت صحبت کہ اصل عظیم است نزد این بزرگواران برکات و ثمرات لائقہ بران اخذ مترتب
نشدہ باشد اما اگر شما از ارتباط جمعی کہ از لوازم طریقہ است ماندہ باشد و لیتی ست عظمی لان الامر معن جب
برکت اولی کہ در صحبت اول مبتدی رشید این طریقۂ علیہ را بحصول می پیوندد دوام توجہ قلب است مطلوب
حقیقی جل سلطانہ و در اندکی فرصت این دوام توجہ بہ نسیان ماسوا میرساند کہ اگر فرضاً عمر طالب ہزار سال
وفا کند غیر حق سبحانہ در دل او خطور نکند بواسطۂ فنا نیکہ او را از ماسوا حاصل شدہ است اگر تکلف و تعمل ماسوای
را بیاد او بدہند یاد نکند و چون این نسبت حاصل شود قدم اول درین راہ زدہ باشد از قدم ثانی و ثالث و
رابع الی ما شاء اللہ تعالی اگرچہ نویسد القلیل یدل علی الکثیر و القطرۃ تنبئ عن البحر الغدیر مقصود ترغیب احبا است
حضرت حق جل و علا تا نفع گردد و میان عبد العظیم کیفیات اخبار محبت و اخلاص ایشانرا از بانی بیان نمودہ بین
گفتگو آوردہ السلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدی و التزم متابعۃ المصطفی علیہ و علی آلہ الصلوۃ و السلام **مکتوب**
ہشتاد و چہارم بشیخ حمید بنگالی صدور یافتہ بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی اخوی
ارشدی میان شیخ حمید عجب انتزاع اختیار نمودند کہ سلام و پیام را ہم آنجا گنجائش کمتر است درین ہفت و ہشت
سال یک کتابت از جانب شما رسیدہ آنہم ناتمام و بی سرانجام کتابتہا کہ از نجانب میرود معلوم نیست کہ بشما میرسد
یا نہ اخوی اعزی شیخ عبد الحی چون متوجہ وطن خود بودہ باو گفتہ کہ یکبار خود بشما رساند و بر احوال شما مطلع گردد

شیخ عبدالحی نزدیک بہ پنجسال در خدمت بودہ است واکثر خدمت با تعلق و اشتغال از علوم و معارف فقیر سیراب است واز احوال جذبہ و سلوک آگاہ است بمشارالیہ گفتہ است کہ چند روز در منزل شما اقامت نماید واز علوم و معارف انچہ مناسب بے وقت و حال بود در میان آرد احوال گذشتہ و انچہ بقدر وقت بود و باشد از احوال و مواجید ہمہ را بمشارالیہ وا نمایند و بانچہ نصیحت کند باور دارند باقی احوال را بمشارالیہ بمشافہ شما خواہد گفت انشاء اللہ تعالیٰ والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الہدیٰ

مکتوب ہشتاد و پنجم بشیخ نور محمد صدور یافتہ الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی احوال و اوضاع فقرا از این حدود مستوجب حمد است والمسئول من اللہ سبحانہ استقامتکم اخوی میان شیخ عبدالحی ہم شہری شما است و بجوار شما آمدہ است نسخہ ہے علوم و معارف غریبہ است و چیزہا ضروریہ این راہ نزد او موضوع است ملاقات او یاران دور افتادہ را مغتنم است کہ نو آمدہ است و چیزہا نو آوردہ از فنا و بقا نزد او نشان است داز جذبہ و سلوک نزد او بیان بلکہ از ورای فنا و بقا متعارف و از گذشت جذبہ و سلوک مقرر نیز او آگاہ است بلکہ تو ان گفت کہ او را انجا گذرگاہ است بیشتری از معارف غریبہ مکتوبات گوش زد او شدہ است و مہما امکن استفسار نمودہ دریافتہ است واللہ سبحانہ الموفق احوال بتفصیل بمشارالیہ معلوم خواہند ساخت بزودی ہر چہ پرداز د والسلام

مکتوب ہشتاد و ششم بشیخ طاہر بدخشی صدور یافتہ در جواب کتابت الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفہ شریفہ اخوی عزی رسید احوال معارف کہ اندراج یافتہ بود بوضوح انجامید مسرور گردانید بحمد اللہ سبحانہ دولت است کہ بجان و مخلصان دست از ہمہ شستہ متوجہ جناب قدس او گردند تعالی اللہ باسوائے را پشت پا زدہ بکلیت با و سبحانہ اقبال نمایند باقی کیفیات ایشان اخوی شیخ عبدالحی شاید بتفصیل انماید علوم و معارف ربانی و کتابتی نزد مشارالیہ بسیار است از ان مقولہ چیزی ننوشت عواقب جمیع امور بخیر باد بالنبی و آلہ الامجاد علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا

مکتوب ہشتاد و ہفتم بفتح خان افغان صدور یافت الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی مکتوب شریف کہ مبنی از کمال محبت و اخلاص فقرا بودہ رسید حضرت حق سبحانہ وتعالی بر محبت ایشان استقامت بخشاد و نصیحتے کہ بدوستان سعادتمند نمودہ می آید اتباع سنت سنیہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ است واجتناب از بدعت نامرضیہ است ہر کہ احیای سنتی از سنن نماید کہ متروک العمل گشتہ است آنکس را ثواب صد شہید است فکیف کہ احیای فرضی از فرائض یا احیای واجبی از واجبات نماید پس تعمیر ارکان دین نماز کہ نزد اکثر علماء حنفیہ واجب است و نزد امام ابو یوسف و امام شافعی فرض است نزد بعضے علماء حنفیہ سنت است و پیش اکثر مردم این عمل

متروک گشته است اجرا احیای این یک عمل زیاده از ثواب صد شهید فی سبیل اللہ خواہد بود علی ہذا القیاس سائر الاحکام الشرعیۃ من الحل والحرمۃ والکراہۃ وغیرہا فرمودہ اند کہ واپس دادن نیم دانگ را بکسیکہ از ان کس بستم بے جہت شرعی گرفتہ باشد بہتر است از انکہ دویست درم تصدق نماید فرمودہ اند اگر شخصے را عمل صالح در رنگ عمل پیغمبر بود و برآنکس نیم دانگ از حق کسے ماندہ باشد آنکس را بہ بہشت نبرند تا آن نیم دانگ را ادا نماید بالجملہ ظاہر را باحکام شرعیہ متحلی ساختہ متوجہ باطن باید بود تا بظلمت آلودہ نشود تحلی باحکام شرعیہ بی امداد باطن متعذر است علما فتوی میدہند و کار اہل اللہ میکنند اہتمام در باطن مستلزم اہتمام ظاہر ست و ہر کہ بباطن پرداز دو از ظاہر در ماند ملحد ست و احوال باطن استدراج او بیند علامت صحت حال باطن اہتمام تحلی ظاہر ست باحکام شرعیہ طریق استقامت انیست واللہ سبحانہ الموفق **مکتوب ہشتاد و دوم** بملا یمیع الدین صدور یافت در رضا بقضا الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی بندۂ مقبول آنست کہ بفعل مولای خود راضی باشد و آنکہ تابع رضای خود است بندۂ خود است اگر مولی بر حلقوم بندہ اجرای کارد نماید باید کہ بندہ در آنوقت شادان و خندان باشد و ہمان فعل مولی را مرضی خود داند بلکہ آن فعل متلذذ بود و اگر عیاذا باللہ سبحانہ او را ازین فعل کراہت پیدا آید و سینۂ او تنگی آرد از دائرہ بندگی دور ست و از قرب مولی مطرود و مہجور چون طاعون مراد اوست تعالی باید کہ او را مراد خود داند شادان و خرم باشند و از استیلای طاعون کج ابرو نشوند و دلتنگ نباشند بلکہ چون فعل محبوب ست آن متلذذ باشند ہر کسی را اجل مسمی است کہ احتمال زیادتی و نقصان ندارد پس اضطراب چیست نہایت از بلا ہا عافیت طلبند و از سخط پناہ جویند کہ مرضی او تعالی در دعا و سوال بندہ است قال ربکم ادعونی استجب لکم مولانا عبد الرشید آمدہ احوال آن بقعہ را بیان نمود عصمہم اللہ سبحانہ عن البلیات الظاہرۃ والباطنۃ **مکتوب ہشتاد و نہم** بسیادت پناہ میر محب اللہ در بصحت صدور یافتہ بستنا اللہ سبحانہ وایاکم علی جادۃ اتباعکم الکرام بصدقۃ حبیبہ سید الانام علیہ وعلیہم الصلوۃ والسلام احوال و اوضاع فقرای اینجا ستودہ موجب حمد است للہ سبحانہ الحمد والمنۃ وایاد علی نبیہ الصلوۃ والتحیۃ سرمدا والمسئول من اللہ سبحانہ سلامتکم وعافیتکم وثباتکم واستقامتکم مخدوما ومکرما شفقت آثار او قت کار گذشتہ میرود و ہر آنی کہ میگذرد طلیعۂ از عمر کم مینماید و اجل مسمی را قریب میسازد امروز اگر تنبہ نشود فردا غیر از حسرت و ندامت نقد وقت نخواہد بود اہتمام باید کرد کہ درین چند روز حیات بر وفق شریعت غرا زندگانی نمودہ آید تا نجات متصور شود این وقت وقت عمل است و وقت عیش در پیش است کہ ثمرہ این عمل است در وقت عمل عیش کردن زراعت خود را سبز خوردن واز

ثمرۂ آن باز داشتن زیادہ چہ تصدیع دہد دولت صوری و معنوی حاصل آید مکتوب نودم بمرزا عرب خان در سفارش صدور یافت ایدکم اللہ سبحانہ وانصرکم علی الاعدا الآفاقیۃ والانفسیۃ بحکم عن البلیات الصوریۃ والمعنویۃ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الخلق عیال اللہ فاحب الخلق الی اللہ من احسن الی عیالہ حضرت حق سبحانہ تعالیٰ متکفل ارزاق خلائق گشتہ است کس خلائق در رنگ عیال او باشند تعالیٰ پس ہر کہ بعیال کسے مواسات کردہ باشد و بار او را بردشتہ باشد ہر آئینہ انکیس محبوب صاحب آن عیال خواہد بود کہ او را بسکسار ساختہ و مؤنت او را بر خود گرفتہ بنای علی ذلک تصدیع جرأت مینماید کہ حافظ حامد مرد صالح و تالے قرآن مجید است کثرت عیال او را مشوش میدارد کہ از عہدۂ شان نمی تواند برآمد مسئول از کرم ایشان امداد و اعانت مشار الیہ ست کریمان را برای کرم بہانہ کافیست والسلام مکتوب نودوہم بحضرت مخدومزادگی خواجہ محمد سعید کہ از اسرار قاب قوسین او ادنی استفسار نمودہ الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی سر عظیم در مقام قاب قوسین او ادنی بشنو کہ چون انسان کامل بعد از تمامے سیر الی اللہ بسیر فی اللہ متحقق شود و متخلق باخلاق اللہ گردد و باجمال این سیر را نیز تمام کند و دائرۂ ظہور عکوس اسماء و صفات را کہ مربوط بسیر فی اللہ بود بانجام رساند شایان آن می گردد کہ معشوق باصالۃ بی شائبۂ ظلیت و بے توہم حالیت و محلیت در وی ظہور فرماید و چون صفات ذاتیہ معشوق را از ذات او تعالے انفکاک نیست ناچار ظہور ذات مع الصفات در عین عاشق خواہد بود و قوسین بحصول خواہد پیوست کہ قوس صفات و قوس ذات بود و این مقام اعلاء مقام قاب قوسین ست کہ متعلق بظہور اصلی ست بی شائبۂ ظلی و اگر بعنایت اللہ سبحانہ عاشق صادق را کمال گرفتاری بذات معشوق پیدا شود بحدیکہ از اسم و صفت ہیچ نخواہد در یو بفضل خداوندی جل سلطانہ اسم و صفات بتمام از نظر او بیخبر و جز ذات ہیچ چیز ملحوظ و مشہود او نماند ہر چند صفات موجود باشد اما مشہود او نبوند در بنحال سر او ادنی ظہور می آید و از قوسین اثر نیست ناچار این مقام اعلے چون ہبوط واقع شود قدم اول در عالم خلق خواہد افتاد بلکہ در عنصر خاک خواہد نشست کہ آن عنصر پاک باوجود دوری و مہجوری اقرب موجود است بعالم قدس عجب کار و بار است اگر عروج و صعود را اعتبار میکنیم عالم امر را اقرب موجودات میدانیم بلکہ اخفای عالم امر را از ہمہ اقرب میدانیم بعالم قدس و چون نزول و ہبوط نظر می اندازیم دولت قرب بسبب عالم خلق میدانیم بلکہ بسبب عنصر خاک میدانیم بی نقطۂ اولی از دائرہ چون جانب عروج او را ملاحظہ نمائیم اقرب نقطہ بآن جانب عروج نقطۂ ثانیہ است از ان دائرہ دور

جانب ہبوط کہ ملاحظہ نمودہ می آید اقرب نقطہ بآن نقطۂ اولی نقطۂ اخیر آن دائرہ است اینقدر فرق است کہ آن نقطۂ ثانیہ در عروج معرض از نقطۂ اولی ست و این نقطۂ اخیر مقبل و متوجہ ہمان نقطۂ اولی ست نشان بین المعرض و المقبل نقطۂ ثانیہ میل بظہورات نقطۂ اولی دارد و نقطۂ اخیر پشت بظہورات نمودہ ذات ظاہر را خواہان ست فاین ھو من ذلک ربنا اتنا من لدنک رحمۃ و ھیئ لنا من امرنا رشدا و السلام علی من اتبع الھدی

مکتوب نود و دوم

بمیر محمد نعمان صدور یافتہ در بیان آنکہ ولایت از قرب الٰہیست و خوارق و کرامات شرط آن نیست و در بیان حکم سجدہ و تحیت مر سلاطین را و مانیا سب ذلک الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی سیادت مآب اخوی اعزی میر محمد نعمان خوشوقت باشند و بدانند کہ ظہور خوارق و کرامات شرط ولایت نیست و چنانچہ علما مکلف بحصول خوارق نیستند اولیا نیز بظہور خوارق مکلف نیند چہ ولایت عبارت از قرب الٰہیست جل سلطانہ کہ بعد از فنا سوای با ولیای خود کرمت میفرماید شخصی را این قرب عطا فرمایند و از احوال مغیبات محدثات ہیچ اطلاع ندہند و شخصی دیگر باشد کہ او را ہم این قرب ہند و ہم اطلاع بر مغیبات بخشند و شخصی ثالث را از قرب ہیچ ندہند و اطلاع بر مغیبات بخشند شخص ثالث از اہل استدراج و صفائی نفس او را بکشف مغیبات مبتلا ساختہ است و در ضلالت انداختہ کریمہ یحسبون انھم علی شئی الا انھم ھم الکاذبون استحوذ علیھم الشیطان فانساھم ذکر اللہ اولئک حزب الشیطان الا ان حزب الشیطان ھم الخاسرون نشان حال شانست شخص اول و شخص ثانی کہ بدولت قرب مشرف اند از اولیای اللہ اند کشف مغیبات نہ در ولایت شان می افزاید و عدم کشف اینہا نہ در ولایت شان نقصان می آرد تفاوت آنہا باعتبار درجات ست لیکن است کہ صاحب کشف صوری غیبی از صاحب کشف آن صور افضل بود و پیش قدم باشد بواسطۂ مزیت قربی کہ او را حاصل شدہ است صاحب عوارف کہ شیخ الشیوخ است و مقبول جمیع طوائف در کتاب عوارف خود تصریح بانیمعنے فرمودہ است کہ اگر کسے این سخن را از من باور نکند بآن کتاب رجوع نماید آنجا مذکور ست بعد ذکر کرامات و خوارق کہ این ہمہ کرامات و خوارق مواہب حق اند جل سلطانہ گاہ است کہ قومی را بآن مکاشف مشرف سازند و اینہا ولایت را ندہند و گاہ ست کہ در مرتبۂ فوق آن مقام باشد شخصی از ین طائفہ کہ او را ہیچ از کرامات و خوارق ندہند زیرا کہ اینہا کرامات از برای تقویت یقین عطا میفرمایند و کسے را کہ صرف یقین داد ہ شدہ است او را بآن کرامت حاجت نبود و اینہمہ کرامات دون ذکر ذات ست و دون تجویز قلب ست بذکر کہ بالا ذکر یافتہ است انتہے و امام این طائفہ خواجہ عبد اللہ انصاری کہ ملقب بشیخ الاسلام است در کتاب منازل السائرین فرمودہ

که فراست بر دو نوع ست فراست اہل معرفت است و فراست اہل جوع و اہل ریاضت است فراست
اہل معرفت متعلق بشناختن استعداد طلاب است و شناختن اولیاء حق است سبحانہ کہ بحضرت جمع واصل گشتہ اند
و فراست اہل ریاضت و ارباب جوع مخصوص بکشف صور و احوال مغیبات است کہ بمخلوقات تعلق دارند و چون
اکثر از خلائق اہل انقطاع اند از جناب قدس حق جل و علا و اشتغال بریاضات دارند و لہای ایشان مائل بکشف صور ست
و باخبار مغیبات مخلوقات ست اینمعنے نزد شان عظیم ست و گمان میبرند کہ اینہا اہل اللہ اند و خواص او ینید
سبحانہ و اعراض مینمایند از کشف اہل حقیقت و متہم میسازند اہل حقیقت را در انچہ از حضرت حق سبحانہ اخبار
مینمایند و گویند کہ اینہا اگر از اہل حق می بودند چنانچہ گمان می برند ہر آئینہ این جماعہ خبر میدادند از احوال
غیبی ما و از احوال غیبی سائر مخلوقات و چون ایشان را قدرت بر کشف احوال نیست چگونہ قدرت
خواہد بود بر کشف امور کہ اعلا ست از احوال مخلوقات و تکذیب می نمایند فراست اہل معرفت را کہ
بذات و صفات و افعال واجبی جل سلطانہ تعلق دارد باین قیاس فاسد خود محروم ماندند این جماعہ از
علوم و معارف صحیحہ این بزرگان و ندانستہ اند کہ حضرت حق سبحانہ و تعالی حمایت این بزرگواران فرمودہ
است از ملاحظہ خلق و مخصوص گردانیدہ ست ایشانرا بجناب قدس خود جل و علا و مشغول ساختہ است ایشانرا
بماسوای خود از جہت حمایت ایشان و غیرتی کہ بر ایشان دارد اگر ایشان باحوال خلق متعرض میشدند صلاحیت
حضور جناب قدس در ایشان نمی ماند انتہی کلامہ و امثال این سخنان دیگر ہم فرمودہ است و من از حضرت
خواجہ خود قدس سرہ شنیدہ ام کہ میفرمودہ کہ شیخ محی الدین ابن العربی نوشتہ است کہ بعضے اولیاء کرام کہ
کرامات و خوارق از ایشان بسیار بظہور آمدہ است در آخر نفس از ظہور این کرامات نادم بودند و تمنی میکردند
کہ کاش اینہمہ خوارق از ما بظہور نمی آمد و اگر تفاضل باعتبار کثرت ظہور خوارق بودی ندامت برین طور معنے
نداشتے سوال چون ظہور خوارق در ولایت شرط نبود دلی از غیر دلی چگونہ متمیز نشود و محق از مبطل چہ نوع
جدا گردد و جواب کہ متمیز نشود گو محق و مبطل ممتزج بود اختلاط حق با باطل لازم این نشاید دنیوی ست
علم بولایت ولی ہمچنان درکار نیست بسیارے از اولیاء اللہ اند کہ بولایت خود اطلاع ندارند
فکیف دیگرے را اطلاع بر ولایت شان لازم بود و در نبی از خوارق چارہ نبود تا نبی از غیر نبی
متمیز شود کہ علم بہ نبوت نبی واجب ست و ولی چون بشریعت نبی خود دعوت مینماید معجزہ نبی او را کافیست
و اگر ولی ما وراء شریعت نبی خود دعوت مینمود از خارق چارہ نبود و چون دعوت او مخصوص بشریعت

نبی است خارق ہیچ در کار نیست علماء دعوت بظاہر شریعت مینمایند و اولیا ہم دعوت بظاہر شریعت مینمایند و ہم بباطن شریعت میفرمایند اول مریدان و طالبان حق را بتوبہ و انابت و لالت مینمایند و باتیان احکام شرعیہ ترغیب میفرمایند و ثانیاً بذکر حق جل و علا سلطانہ راہ مینمایند و تاکید میفرمایند کہ جمیع اوقات خود را مستغرق ذکر الٰہی جل سلطانہ دارد بحدیکہ ذکر استیلا فرماید و غیر مذکور ہیچ چیز را در دل نگذارد تا آنکہ نسیانی از جمیع ماسوای مذکور حاصل گردد کہ اگر بہ تکلف یاد آشیا نماید بیاد ش نیاید یقین است کہ ولی را از برای این دعوت کہ بظاہر شریعت و بباطن شریعت متعلق است خوارق چہ در کار است پیری و مریدی عبارت است ازین دعوت کہ بخارق کار ندارد و بکرامت او را مساس نیست با آنکہ گوئیم مرید رشید و طالب مستعد ہر ساعت در سلوک طریق خوارق و کرامات پیرا حساس مینمایند و در معاملۂ غیبی ہر زمان ازوی مددی میخواہد و میبابد و ظہور خوارق نسبت بدیگران در کار نیست اما نسبت بمریدان کرامات در کرامات و خوارق در خوارق است چگونہ مرید احساس خوارق پیر نکند کہ پیر دل مردہ را زندہ گردانیدہ است و بمشاہدہ و مکاشفہ رسانیدہ نزد عوام احیای جسدی عظیم الشان است و نزد خواص احیای قلبی و روحی برہان رفیع الشان است خواجہ محمد پارسا قدس سرہ در رسالۂ قدسیہ میفرماید کہ احیای جسدی پیش اکثر مردم چون اعتبار داشت اہل اللہ ازان احیا اعراض نمودہ باحیای روحی پرداختہ اند و متوجہ احیای دل مردہ طالب گشتہ اند والحق کہ احیای جسدی نسبت باحیای قلبی و روحی کالمطروح فی الطریق است و نظر باین داخل عبث چہ این احیای سبب حیات چند روزہ است و آن احیای وسیلۂ حیات دائمی است بلکہ گوئیم کہ فی الحقیقت وجود اہل اللہ کرامتی است از کرامات و دعوت ایشان خلق را بحق جل سلطانہ رحمتی است از رحمتہای حق جل سلطانہ و احیای قلوب اموات آیتی است از آیتہای عظمی ایشان ابان اہل ارض اند و علمیت روزگار اند ہم بمیرند و ہم بمیرند و ہم برزقون در شان شانست کلام شان دوا است و نظر شان شفا ہم جلسا را لا یشقی جلیسہم و لا یخیب انیسہم علامتے کہ محق این طائفہ از مبطل ازینہا جدا شود آنست اگر شخصے باشد کہ استقامت بر شریعت داشتہ باشد و در مجلس او دل را بحضرت حق سبحانہ و تعالی میلی و توجہی پیدا میگردد و بروی از ماسوای مفہوم میشود و آن شخص شخص محق است و در عداد اولیا است علی تفاوت الدرجات این ہم بنظر ارباب مناسبت است نی مناسبت محض محروم مطلق است سہ ہر کہ او روی بہبود نداشت ۔ دیدن روی نبی سود نداشت ۔ در مکتوب شریف شمۂ از حسن نشاء خدا طلبی سلطان عہد اندراج یافتہ بود

رمزی از عدالت و التزام احکام شرعیه رفته بود مطالعهٔ آن فرحت فراوان حاصل گردانید و ذوقی پیدا گشت
حضرت حق سبحانه و تعالی چنانچه عالم را بنور عدل و عدالت بادشاه وقت منور ساخته است شهر شریعت و ملت محمدیه
را نیز بحسن اهتمام ایشان بنصرت و عزت بخشیده محبت آثار الحکم الشرع تحت السیف رواج شریعت غرا مربوط بحسن اهتمام
سلاطین عظام است انیمنی چندگاه است که ضعف پیدا کرده است ناچار اسلام ضعیف گشته کفار هندبی تحاشی
هرم مساجد مینمایند و در انجا تعمیر معبد های خود میسازند و در تا نیسر درون حوض کرکهیت مسجدی بود و مقبره
عزیزی آنرا هدم کرده بجای آن دیره کلان راست ساخته اند و نیز کفار بر ملا رسم کفر بجا می آرند و مسلمانان
در اجرای اکثر احکام اسلام عاجز اند روز یکا وشی هنود که ترک اکل و شرب مینمایند اهتمام دارند که دران
روز در بلاد اسلام هیچ مسلمانی در روز نان نپزد و نفروشد و در ماه مبارک رمضان بر ملا نان و طعام میپزند
و میفروشند هیچکس از زبونی اسلام منع آن نمیتواند نمود افسوس صد هزار افسوس بادشاه وقت از
ماست و ما فقیران باین زبونی و خرابی باکرام و اعزاز این صاحب دولتان اسلام رونق داشت
و علما و صوفیه معزز و محترم بودند و بتقویت اینها در ترویج شریعت میکوشید نشنیده ام که روزی صاحبقران
امیر تیمور علیه الرحمة بکوچهٔ بخارا میگذشت اتفاقاً در ویشان خانقاه حضرت خواجهٔ نقشبند قدس سره
دران کوچه گلیمهای خانقاه خواجه را می افشاندند واز گرد پاک میکردند امیر از حسن نشاء مسلمانی
که داشت دران کوچه توقف فرمود تا گردهای خانقاه را عبیر و منزل خود ساخته ببرکات فیوض درویشان
مشرف گردد مگر باین تواضع و فروتنی که با اهل الله نموده بود حسن خاتمه مشرف گشت منقول است که حضرت
خواجه نقشبند قدس سره بعد از وفات امیر مسفر مودند تیمور مرده ایمان برو میدانید که در خطبهٔ روز جمعه نام
سلاطین را که در زینهٔ پایان فرود آمده میخوانند وجهش چیست این تواضعیست که سلاطین عظام
نسبت با کابر و خلفاء راشدین او علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات نموده اند و جائز نداشته اند که
اسامی ایشان با اسامی اکابرین در یک درجه مذکور شود شکر الله سعیهم تذییل ای برادر سجده که عبارت
از جبین بر زمین نهادن است متضمن نهایت تذلل و انکسار است مستبعد کمال تواضع و فروتنی است
لهذا این قسم تواضع مخصوص بعبادت واجب الوجود جل سلطانه داشته اند و غیر او را سبحانه تجویز
ننموده منقول است که حضرت پیغمبر علیه و علی آله الصلوة والسلام روزی برا هی میرفتند اعرابی آمده معجزه
طلبید تا ایمان آرد آن سرور فرمود علیه و علی آله الصلوة والسلام آن درخت را بگو که پیغمبر ترا میطلبد

آن درخت از جای خود جنبیده متوجه خدمت آن حضرت شد علیه وعلی آله الصلوة والسلام اعرابی چون این حال را مشاهده نمود اسلام آورد وبعد ازان گفت یا رسول الله اگر فرمائی ترا سجده کنم فرمود غیر خدا را جل شانه سجده جائز نیست غیر حق را جل سلطانه اگر سجده تجویز مینمودم میگفتم که زن شوهر خود را سجده کند بعضے از فقهاء هرچند سجده تحیت بسلاطین تجویز نموده اند اما لائق حال سلاطین نظام آنست که درین امر بحضرت حق سبحانه وتعالی تواضع نمایند واین نهایت تذلل وانکسار را بغیر او تعالی تجویز نکنند حضرت حق سبحانه وتعالی عالمے را مسخر ایشان گردانیده است ومحتاج ایشان ساخت شکر این نعمت عظمی بجا آورده تواضع چنین را که مبنی از کمال عجز وانکسار است بجناب قدس او تعالی مسلم دارند ودرین امر با وشرکت نجویند هرچند جمعے تجویز این معنی نمایند اما حسن تواضع ایشان باید که تجویز این معنی نکنند هل جزاء الاحسان الا الاحسان چون بادشاه وقت از اقصای ممالک خود مراجعت فرموده بدار الخلافه آمده است محل که این فقیر بمشیت حق سبحانه درین نزدیکی بدار الخلافه خود را رساند والباقی عند التلاقی والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات العلی

مکتوب نود وسوم بخواجه هاشم بدخشی کشمی در بیان آنکه هر کدام از لطائف عالم خلق وعالم امر هم ظاهر دارد وهم باطن ولحوق این باطن باسم قیوم عارف ودر بیان آنکه عارف در وقت نزول بقلب ظاهر وباطن متوجه دعوت عبادت است عالم خلق وعالم امر عارف تام المعرفة هرچند هر دو داخل ظاهر وصورت اند نسبت باسم قیوم که وجه خاص اوست که فی الحقیقت باطن وحقیقت آن عارف چنانچه تحقیق آن در مکتوبی تحریر یافته است اما چون این ظاهر وصورت را بجذبت نظر کرمی محض فضل خداوندی جل سلطانه موهبت گشته است ملاحظه مینمایم اینجا نیز ظاهر وباطن پیدا میگردد وصورت وحقیقت هویدا میشود نه آنکه عالم خلق را بتمام ظاهر پابیم وعالم امر را باطن چنانچه جمعے گمان برده اند بلکه در هر لطیفه از لطائف عالم خلق وعالم امر هم صورت است وهم حقیقت عنصر خاکی هم ظاهر دارد وهم باطن وهمچنین اخفا را هم ظاهر است وهم باطن واین باطن که بعالم خلق وعالم امر تعلق دارد روز بروز بتوسل اعمال صالحه بلکه بمحض موهبت خداوندی جل سلطانه کم کم بآن باطن باسم قیوم مربوط ومتعلق میگردد تا بجائیکه ازین باطن هیچ اثری نمی ماند وبجز ظاهر صرف هرچه بود مختفی میگردد والحاق این باطن باسم قیوم نه بآنمعنی است که این باطن دران اسم حال میگردد یا بآن اسم اتحاد پیدا میکند که آن الحاد است سبحان من لا یتغیر بذاته ولا بصفاته ولا فی اسماءه بحدوث الاکوان بلکه این باطن را باین اسم نسبی پیدا

میشود و بمجهول الکیفیت که موہم حلول و اتحاد میگردد فی الحقیقت نہ حلول است نہ اتحاد که مسلم قلب حقیقت امکان است بہ حقیقت وجوب تعالت و تقدست که محال عقلی است و در شریعت زندقہ است و آن ظاہر صرف که باقی میماند ہر چند کہ از عالم شہادت است کہ مشہود و مرئیست اما منصبغ برنگ باطن است اگرچہ باطن از حیطۂ شہود و ادراک برآمدہ است و ملحق بغیب گشتہ ذنگ پیدا کردہ زیرا کہ چون رنگ بیچونی پیدا نکند و از حیطۂ ادراک چون بیرون نرود و درخت از شہادت بغیب نگشتہ از بیچون حقیقی نصیبی نیابد و از غیب الغیب مطلع نگردد باید دانست کہ این طائفہ باقیماندہ را تمام رو بخلق است و طاعات و عبادات شرعیہ با و مربوط است و معاملۂ دعوت و تکمیل نیز با و منوط و باطن این عارف صاحب تکمیل خواہ تعلق بمراتب امکانی دارد و خواہ متعلق بمقامات وجوب بود نیز متوجہ ظاہر است و بہر چہ ظاہر رو دارد روی او نیز ہمان سوی است از جہت تکمیل و تربیت و تتمیم عبادت چہ این دار دار عمل است و اینجا وطن موطن دعوت است حقیقت شہود و مشاہدہ در آخرت است و معاملہ کشف و معائنہ در پیش است عبادت معبود جل سلطانہ در ینجا وطن بہ از استغراق در معبود است تعالی و انتظار مطلوب اینجا کہ ناشی از محبت است بہ از استہلاک در مطلوب است ارباب سکر این را باور ندارند و این توجہ ظاہر و باطن کہ عارف صاحب تکمیل را بجانب خلق پیدا شدہ است تا زمان بلوغ اجل است کہ منتہای مقام دعوت است و چون اجل رسید بر حسب موت آمدہ قدم در کوی وصال محبوب خواہد نہاد و بدولت وصل و اتصال ہمیز احمت اغیار مشرف خواہد گشت ؎ ہنیئا لارباب النعیم نعیمہا ؛ وللعاشق المسکین ما یتجرع ؛

ربنا اتمم لنا نورنا واغفر لنا انک علی کل شئی قدیر ؛ والصلوۃ والسلام والتحیۃ والبرکۃ علی خیر خلق اللہ وعلی اخوانہ الکرام وصحبہ العظام الی یوم القیام مکتوب نود و چہارم بملا نا عبد القادر انبالی صدور یافتہ در بیان حقیقت تن و فنا و بقا و جدا شدن عدم از حقیقت و صورت عارف و نسبت مجاورت ہمبر سایید

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ رب العالمین والصلوۃ والسلام علی سید المرسلین حقائق ممکنات بعلم این فقیر چنانچہ در بعض مکاتیب نوشتہ است عبارت از عدمات است کہ منشاء ہر شر و نقص است باعکوس صور علمیہ اسماء و صفات الٰہی جل شانہ کہ در ان عدمات ظہور یافتہ اند غایت ما فی الباب آن عدمات در رنگ ہیولی اند و آن عکوس در رنگ صورت کہ در ہیولی حال گشتہ است تشخص و تمیز عدمات بآن عکوس ظاہر است و قیام آن عکوس بآن عدمات متمیز و این قیام در رنگ قیام عرض بجوہر نیست بلکہ در رنگ قیام صورت است کہ ہیولی گفتہ اند و تشخص ہیولی را بصورت داشتہ اند و چون بتوفیق اللہ سبحانہ

سالک متوجہ جناب قدس خداوندی جلشانہ بذکر و مراقبہ میگردد و ساعۃ فساعۃ از ماسوائے اعراض مینماید
و آن عکوس صور علمیہ و صفات واجبی جلسلطانہ در ہر آن قوت و غلبہ پیدا میکند و بر قرین خود کہ عدمات
است استیلا و تسلط میبابد الا ان حزب اللہ ہم الغالبون معاملہ تا بجائی میرسد کہ عدمات نہ ہمچون اصل وہمیولے
بودہ است و عکوس را رو بہ استتاری آرند بلکہ تمام از نظر سالک مختفی میگردند و غیر از عکوس با صول و اصول خود
در نظر او نمی ماند بلکہ عکوس کہ مرایای اصول خود اند نیز از نظر مختفی میگردند چہ مرایا را از اختفا چارہ نبود این مقام
مقام فناست و بس بلند است و اگر این سالک فانی را بقا باللہ بخشند و بعالم باز گردانند عدم خود را در رنگ
پوست تنگ کہ قافیہ بدن است خواہد یافت و نزدیک است کہ از غایت بی مناسبتی کہ بعدم پیدا کردہ است
تعبیر ازان بہ پیراہن شعر نماید و از خود مبائن یا بد آمائی الحقیقت در موطن عدم از وی مبائن نشدہ است
و داخل مظان اتای اوست بالجملہ عدم درین مقام جزو مغلوب و مستور اوست و از حالتے
کہ داشت فرود آمدہ است و تابع بلکہ قائم آن عکوس کہ باو قیام داشتہ اند گشتہ است و این
فقیر سالہا درین مقام بودہ است و عدم خود را در رنگ پیراہن شعر از خود جدا میبافتہ و بعد اللتیا و التے
چون عنایات بیغایات خداوندی جلسلطانہ شامل حال او گشت دید کہ آن جزو مغلوب ازین ترکیب انحلال
یافتہ مفارقت گزیدہ و تشخیصے کہ بحصول آن عکوس پیدا کردہ بود مفقود ساخت و بعدم مطلق گویا ملحق گشت
در رنگ آنکہ صورتی را بر کالبدراست سازند و قیام آن بآن کالبد دہند و چون صورت درست شود
و ثبات در سوخ پیدا کند آن کالبد را شکنند و قیام او را بکالبد دور ساختہ بخود قائم دارند و دیر
ما نحن فیہ نیز این عکوس کہ قیام باو داشتند یافت کہ قیام خود بلکہ با صول خود پیدا کردند این دم جلافا
لفظا ناجز بر عکوس و اصول آن عکوس نماید و جزو عدمی گویا با و مساس نداشت و یافت کہ حقیقت فنا
درین موطن صورت نسبت فنای سابق گویا صورت این فنا بودہ است و ازین مقام چون ببقا
آوردند و بعالم باز گردانیدند نہ آن عدم را کہ نسبت جزئیت داشت و اصالت و غلبہ مر او را
بود باز گردانیدہ مجاور و قرین او ساختند و از حقیقت و صورت او مبائن گردانیدند ناطلاق لفظ انا بیرون
کردند و برای حکم و مصالح آنرا باز در رنگ پیراہن شعر پوشانیدند در بیخالت اگرچہ عدم را باز آوردند
اما قیام آن عکوس را بآن وابستہ نساختند بلکہ عدم را بآن عکوس قیام نبخشید نہ چنانچہ در بقای سابق
بگذشت ہر گاہ دران بقا این نسبت باشد اینجا کہ حقیقت بقا است این نسبت بروجہ اتم خواہد بود

غایۃ مافی الباب جامہ را بعد از لباس بر صاحب جامہ تاثیر است چہ اگر جامہ گرم است لابس بگرمی متاثر میگردد و اگر سرد است بسردی متاثر میگردد و ہمچنین این عدم مانند جامہ را در خود تاثیری یافت و اثر او را در تمام بدن ساری دید اما میداند کہ این تاثیر و سرایت بیرونی است نہ درونی عرضی است نہ ذاتی از مجاور خارج آمدہ است و از جانس داخل اگر شر و نقص است کہ از ان عدم ناشی گشتہ ہم عرضی است و خارجی نہ ذاتی و اصلی صاحب ایں مقام ہر چند با سائر مردم در بشریت مشارکت دارد و در صدور صفات بشریت با دیگران مساہم امّا از وی و از ابنای جنس وی ظہور صفات بشریت عرضی است کہ از مجاور آمدہ است و دیگر ذاتی و اصلی شتان ما بینہما عوام مشارکت صوری را ملاحظہ نمودہ خواص بلکہ اخص خواص را در رنگ خود ہا تصور کردہ در مقام انکار و اعتراض می آیند محروم میمانند کریمہ فقالوا ابشر یہدوننا فکفروا و کریمہ و قالوا مالہذا الرسول یاکل الطعام و یمشی فی الاسواق نشان حال شان است بعنایت اللہ سبحانہ ہر چہ از صفات بشریت در خود می بیند میداند کہ حامل آن صفات آن عدم مجاور است کہ در کلیت دیدہ است و سرایت کردہ و خود را بتمام و کمال از ان صفات پاک و مبرا میداند و شمہ ازان در خود احساس نمیکند للہ سبحانہ الحمد و المنۃ علی ذلک این صفات کہ نسبت مجاور ظاہر میشود و در رنگ آن نسبت شخص لابس لباس سرخی است بسرخی لباس مجاور سرخ مینماید البتہ چون تمیز ندارند سرخی مجاور شخصی را بشخصی آن شخص و نسبتہ حکمہای خلاف واقع منتسب میسازند مصرع ہر کسی فسانہ بخواند فسانہ است ؛ و آنکہ دیدش نقد خود مردانہ است ؛ مصرع آب نیل است و بقبطی خون نمود ؛ قوم موسیٰ را نہ خون بود آب بود ؛ ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ ہدیتنا وہب لنا من لدنک رحمۃ انک انت الوہاب و السلام علی من اتبع الہدیٰ

مکتوب نود و ہفتم بمقصود علے تبریزی در سوال از کفر حقیقی صدور یافت بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ صحیفۂ شریفہ رسید استفسار بعضے از سخنان صوفیہ رفتہ بود مخدوما وقت و مکان ہر چند تقاضائے گفت و نوشت نمیکند امّا سوال را از جواب چارہ نبود بضرورت چند کلمہ نوشتہ آمد محل کلام در حل جمیع آن مسائل آنست در شریعت چنانچہ کفر و اسلام است در طریقت نیز کفر و اسلام ثابت است و چنانچہ در شریعت کفر شرارت و نقص است و اسلام کمال است در طریقت نیز کفر طریقت نقص است و اسلام طریقت کمال کفر طریقت عبارت از مقام جمع است کہ محل استتار است تمیز حق از باطل درین موطن مفقود است چہ مشہود سالک در ہیموطن در مرایای جمیلہ و رذیلہ جمال وحدت محبوبست پس خیر و شر و کمال و نقص را

جز مظاہر وظلال آن وحدت نمی یابد لاجرم نظر انکار کہ ناشی از تمیز است در حق او معدوم است ناچار ہمہ در مقام صلح است وہمہ را بر صراط مستقیم میابد وباین کریمہ ترنم مینماید وما من دابۃ الا ہو آخذ بناصیتہا ان ربی علی صراط مستقیم وگاہی مظہر را عین ظاہر دانستہ خلق را عین حق می انگارد ومربوب را عین رب میداند ہمہ گلہا است کہ از مرتبۂ جمع میشگفد منصور درین مقام گوید سہ کفرت بدین اللہ والکفر واجب لدی وعند المسلمین قبیح نہ این کفر طریقت بکفر شریعت مناسبت تمام دارد ہر چند کافر شریعت مردود است مستحق عذاب وکافر طریقت مقبول است ومستوجب درجات چہ این کفر واستتار از غلبۂ محبت محبوب حقیقی ناشی شدہ است غیر محبوب ہمہ را فراموش کردہ است پس مقبول بود وآن کفر از استیلای جہل وتمرد پیدا نشدہ ناچار مردود باشد واسلام طریقت عبارت از مقام فرق است بعد الجمع کہ موطن تمیز است وحق از باطل وخیر از شر اینجا متمیز است این اسلام طریقت را با اسلام شریعت مناسبتہ تمام است بلکہ چون اسلام شریعت بکمال میرسد نسبت اتحاد باین اسلام پیدا میکند بلکہ ہر دو اسلام اسلام شریعت اند فرق درمیان اینہا بظاہر شریعت وباطن شریعت است وبصورت شریعت وحقیقت شریعت مرتبۂ کفر طریقت از اسلام صورت شریعت بلند تر است ہر چند نسبت با اسلام حقیقت شریعت پست وادون است سہ آسمان نسبت بلغزش آمد فرود ورنہ بس عالیست پیش خاکتودہ واز مشائخ قدس اللہ تعالی اسرارہم ہر کہ بہ شطحیات تکلم نمودہ است وسخنان مخالف ظاہر شریعت گفتہ ہم در مقام کفر طریقت بودہ است کہ موطن سکر وبی تمیزی ست نہ در گاہی کہ بدولت اسلام حقیقت مشرف گشتہ اند از امثال این سخنان پاک ومبرا اند وبظاہر وباطن اقتدا با نبیا دارند ومتابع ایشانند علیہم الصلوات والتسلیمات پس شخصی کہ تکلم بشطحیات نماید وہمہ در مقام صلح باشد وہمہ را بر صراط مستقیم انگارد ودرمیان خلق وحق اثبات تمیز نکند وبوجود اثنینیۃ قائل نبود واگر آن بمقام جمع رسیدہ است وبکفر طریقت متحقق گشتہ است ونسیان ماسوای فرمودہ مقبول ست سخنان ناشی از سکر اند از ظاہر مصروف واگر آن شخص بی حصول این حال ووصول بدرجہ اولی از کمال باین سخنان متکلم است وہمہ را برحق وبر صراط مستقیم میداند وتمیز باطل از حق نمی نماید از زنادقہ وملاحدہ است کہ مقصودش ابطال شریعت است ومطلوبش رفع دعوت انبیا کہ رحمت عالمیانند علیہم الصلوات والتحیات پس این کلمات خلافیہ ہم از محق صادر میشوند وہم از مبطل محق را آبحیات اند ومبطل را سم قاتل در رنگ ماد تیل کہ بنی اسرائیل را آب خوشگوار بود وقبطی را خون ناگوار این مقام مزلۃ الاقدام است جم غفیر از اہل اسلام بتقلید سخنان اکابر ارباب سکر از صراط مستقیم

منحرف گشته بپس کوچهای ضلالت وخسارت افتاده اند ودین خود را برباد داده اند ندانسته اند که قبول این سخنان مشروط بشرائط است که در ارباب سکر موجود اند ودر ایشان مفقود معظم این شرائط نسیان ماسوای حق است سبحانه که دلیل آن قبول است مصداق امتیاز محق از مبطل استقامت بر شریعت است وعدم استقامت بر شریعت آنکه محق است باوجود سکر ومستی وبی تمیزی سر موی از ارتکاب خلاف شریعت نخواهد نمود منصور باوجود قول انا الحق در هر شب در زندان باز بخیر گران یا نصد رکعت نماز نافله وامیکرد وطعامیکه از دست ظلمه بآن میرسیده اگرچه از وجه حلال بوده نمیخورده وآنکه مبطل است ایتان احکام شرعیه بروی چون کوه قاف گران است کریمه کبر علی المشرکین ما تدعوهم الیه یشان حال شان ربنا اتنا من لدنک رحمة وهیئ لنا من امرنا رشدا والسلام علی من اتبع الهدی مکتوب نود وششم بخواجه ابوالحسن بدخشی در حال آنکه پیغمبر صلی الله تعالی علیه وسلم در مرض موت طلب قرطاس فرمودند تا چیزی نویسند وحضرت فاروق بالجمعی از صحابه منع آن نمودند صدور یافته الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی سوال حضرت رسالت خاتمیت علیه وعلی آله الصلوة والسلام والتحیه در مرض موت قرطاس طلبیدند وفرمودند ائتونی بقرطاس اکتب لکم کتابا لن تضلوا بعدی وحضرت فاروق رضی الله تعالی عنه باجمعی دیگر از اصحاب کرام رضی الله تعالی عنهم منع اتیان قرطاس نمودند وحضرت فاروق رضی الله تعالی عنه گفت حسبنا کتاب الله وگفت اهجر استفهموه وحضرت رسالت علیه وعلی آله الصلوة والسلام والتحیه هرچه میفرمودند از روی وحی میفرمودند کما قال الله تعالی وما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی ومنع ورد وحی کفر است کما قال الله تعالی ومن لم یحکم بما انزل الله فاولئک هم الکافرون وایضا تجویز هجر وهذیان بر پیغامبر مستلزم رفع اعتماد است از احکام شرعیه وآن کفر والحاد وزندقه است حل این شبهه قویه چیست بدان ارشدک الله تعالی وهداک سواء السبیل این شبهه وامثال این شبهه را که جمعی بر حضرات خلفاء ثلثه رضی الله تعالی عنهم وبر سائر صحابه کرام رضی الله تعالی عنهم ایراد مینمایند وباین تشکیکات ردایشان میخواهند اگر بر سر انصاف بیایند وشرف صحبت خیر البشر را علیه وعلی آله الصلوة والسلام قبول نمایند دبدانند که نفوس ایشان در صحبت خیر البشر علیه وعلی آله الصلوة والسلام از هوا وهوس مزکی شده بودند وسینهای شان از عداوت وکینه پاک گشته ودانند که ایشان انداکابرین وکبرای اسلام که بذل نموده اند طاقتهای خود را در اعلای کلمه اسلام ونصرت سید انام وانفاق فرموده اند اموال خود را در اعلای کلمه اسلام از برای تائید دین متین در لیل ونهار ودر سر وجهار وگذاشته اند عشائر وقبائل خود را واولاد واز واج خود را واوطان ومساکن خود را وعیون وزروع خود را

واشجار وانہار خود را از محبت محبت رسول علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات ایثار نمودہ اند نفس رسول اللہ را بر نفوس خویش اختیار کردہ اند محبت رسول را بر محبت خویش وبر محبت ذریات واموال خویش ولیشانند مشاہدان وحی وملک بینندہای معجزات وخوارق تا آنکہ غیب ایشان شہادت گشتہ است وعلم شان عین شہود ہم الذین اثنی اللہ تعالی علیہم فی القرآن المجید رضی اللہ عنہم ورضوا عنہ ذلک مثلہم فی التورۃ ومثلہم فی الانجیل ہرگاہ جمیع اصحاب کرام درین کرامات شریک باشند از اکابر صحابہ کہ خلفاء راشدین باشند از بزرگیہای ایشان چہ وانماید ہمان فاروق است کہ حضرت حق سبحانہ وتعالی در شان او ورسول خود را فرمودہ یا ایہا النبی حسبک اللہ ومن اتبعک من المومنین ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہما فرمودہ کہ سبب نزول این آیت کریمہ اسلام حضرت فاروق است رضی اللہ تعالی عنہ بعد از حصول نظر انصاف وبعد از قبول شرف صحبت خیر البشر علیہ وعلی آلہ الصلوات والتحیات وبعد از وانستن بزرگیہا وعلو درجات اصحاب کرام علیہم الرضوان اجماع عترت کنند گان وتشکیک پیدا آرندگان نزدیک است کہ این شہادت را در رنگ مغالطہای وسفسطہائے زر اندودہ تصویر نمایند واز درجۂ اعتبار ساقط کنند اگرچہ مادہ غلط را در شبہا تشخیص نکنند ومحل سفسطہ را تعیین ننمایند لا اقل مجملا این قدر شاید دانند کہ مودای این تشکیکات وحاصل این شبہات بی ماحصل است بلکہ مصادمہ براہیت وضرورت اسلامیہ است ومردود ومطرود بکتاب وسنت است مع ذلک در جواب آن سوال ودر تعیین مواد غلط آن شبہہ چند مقدمہ بعون اللہ سبحانہ نوشتہ می آید استماع نمایند حل این اشکال بروجہ کمال متوقف بر چند مقدمہ است ہر چند ہر مقدمہ جوابیست علاحدہ اول آنکہ جمیع منطوقات ومعقولات آنحضرت علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والتحیۃ بموجب وحی نبودہ وکریمہ وما ینطق عن الہوی المخصوص بنطق قرآنی است کما قال اہل التفسیر ونیز اگر جمیع منطوقات او علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام بموجب وحی بودی بعضی معقولات او علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام از نزد حق جل شانہ اعتراض داردنگشتی وعفو ازان گنجایش نداشتے قال اللہ تعالی خطابا للنبیہ علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام عفی اللہ عنک لم اذنت لہم مقدمۂ دوم آنکہ در احکام اجتہادیہ ودر امور عقلیہ منصب کریمۂ فاعتبروا یا اولی الابصار وکریمہ وشاورہم فی الامر اصحاب کرام را بآن سرور علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات گنجایش گفتگو بودہ است ورد وبدل مجال داشتہ چہ امر باعتبار وامر بمشورہ بے حصول رد وبدل صورت ندارد ودر قتل وفدیہ اسیران بدر کہ اختلاف واقع شدہ بود حضرت فاروق قتل حکم کردہ بود وحی موافق رائے فاروق آمد وبر اخذ فدیہ وعید نازل گشت آن سرور

فرمود علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام لو نزل العذاب لما نجا غیر عمرؓ وسعد بن معاذؓ چہ سعد نیز اشارت بقبول آن اسماری نموده بود مقدمۂ سیوم آنکہ سہو ونسیان در پیغامبر جائز است بلکہ واقع علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام در حدیث ذی الیدین آمدہ کہ آن سرور علیہ الصلوٰۃ والسلام در نماز فرض رباعی در دو رکعت سلام دادند ذوالیدین عرض کردو اقصرت الصلوٰۃ ام نسیت یا رسول اللہ بعد از ثبوت صدق ذی الیدین آن سرور علیہ الصلوٰۃ والسلام برخاستہ دو رکعت دیگر با آن منضم ساختند وسجدۂ سہو کردند ہرگاہ سہو ونسیان در حالت صحت وفراغت بمقتضائے بشریت جائز باشد صدور کلام بیقصد وبی اختیار در مرض موت در وقت استیلائے وجع بمقتضائے بشریت از ان سرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام چرا جائز نباشد واعتماد از احکام شرعیہ برائے چہ مرتفع شود زیرا کہ حضرت حق سبحانہ تعالیٰ بوحی قطعی آن سرور را علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام اطلاع بر سہو ونسیان او فرمودہ وصواب را از خطا متمیز ساختہ چہ تقریر نبی بر خطا مجوز نیست کہ مستلزم رفع اعتماد است از احکام شرعیۂ او پس ثابت شد کہ موجب رفع اعتماد نفس سہو ونسیان نیست بلکہ تقریر بر سہو ونسیان موجب رفع اعتماد است از احکام شرعی وآن تقریر مقرر است کہ مجوز نیست مقدمہ رابعہ آنکہ حضرت فاروق بلکہ خلفاء ثلاثہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم بشر بجنت اند بکتاب وسنت واحادیث مخصوص در باب بشارت جنت ایشان از کثرت رواۃ ثقاہ تو ان گفت کہ بحد شہرت بلکہ بحد تواتر معنے رسیدہ باشد انکار آن از جہل است یا از عناد رواۃ احادیث صحاح وحسان اہل سنت اند کہ از اساتذۂ خود کہ صحابہ وتابعین باشند اخذ نمودہ اند ورواۃ جمیع فرق مخالفہ را اگر جمع کنند معلوم نیست کہ عشر عشیر اہل سنت برسند کما لا یخفی علی المتتبع المنصف وکتب واحادیث اہل سنت مشحون بہ بشارت این اکابر است بہ بہشت واگر در کتب احادیث بعضے از فرقۂ مخالفہ این بشارت را روایت نکردہ باشند عدم نیست کہ عدم روایت بشارت بر عدم بشارت دلالت ندارد وأما ثبوت بشارت این اکابر بہ بہشت در قرآن مجید پس است بآیات متکثرہ قال اللہ تبارک وتعالیٰ والسابقون الاولون من المہاجرین والانصار والذین اتبعوہم باحسان رضی اللہ عنہم ورضوا عنہ واعد لہم جنات تجری من تحتہا الانہار خالدین فیہا ابدا ذلک الفوز العظیم وقال سبحانہ وتعالیٰ لا یستوی منکم من انفق من قبل الفتح وقاتل اولئک اعظم درجۃ من الذین انفقوا من بعد وقاتلوا وکلا وعد اللہ الحسنیٰ ہرگاہ جمیع صحابہ کہ پیش از فتح وبعد از فتح انفاق ومقاتلہ کردہ اند مبشر بہ بہشت باشند از

اکابر صحابہ کہ در انفاق و مقاتلہ و مہاجرۃ اسبق اند چگوید و چہ تواند گفت و عظمیت درجات ایشانرا چگونہ درک نماید کہ چیست اہل تفسیر گفتہ اند کہ کریمہ لا یستوی در شان حضرت صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نازل گشتہ کہ سبق سابقان است در انفاق و مقاتلہ و قال سبحانہ تعالیٰ لقد رضی اللہ عن المومنین اذ یبایعونک تحت الشجرۃ امام محی السنہ در معالم التنزیل از جابر نقل کردہ رضی اللہ عنہ کہ پیغامبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود کہ بدوزخ نرود یک کس از انہا کہ در تحت شجرہ بیعت کردہ اند و این را بیعۃ الرضوان گویند چہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ ازین قوم خشنود و شد و شک نیست کہ تکفیر شخصے کہ مبشر بہ بہشت باشد بکتاب و سنت کفر ست از اقبح قبائح مقدمہ خامس آنکہ توقف حضرت فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ در اتیان قرطاس نہ از روی ردو انکار بودہ عیاذا باللہ سبحانہ من ذلک انقسیم سوء ادب از وزرای و ندمای پیغمبری کہ بخلق عظیم متصف است چگونہ باشد بلکہ از ادنائے صحابی کہ یکبار یا دو بار بشرف صحبت خیر البشر مشرف گشتہ است انمعنی متوقع نیست بلکہ از عوام امت او کہ بدولت اسلام مستسعد گشتہ اند انقسیم ردو انکار متوہم نیست فکیف کسیکہ را کابر وزراء و ندما باشد و از اعاظم مہاجرین و انصار بود این معنی تحمل نمودہ آید حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ و تقدس انصاف دہاد کہ باکابر دین انقسیم سوء ظن پیدا نکنند و ناقصیدہ بہر کلمۂ و کلام مواخذہ ننمایند بلکہ مقصد حضرت فاروق استفہام و استفسار بودہ چنانچہ گفتہ استفہموا یعنی اگر بجد و اہتمام طلب قرطاس فرمایند آوردہ شود و اگر در ینباب جد نداشتہ باشند در نیوقت نازک تصدیع ایشان نباید داد چہ اگر بوحی و امر طلب قرطاس نمودہ اند بتاکید و مبالغہ طلب قرطاس خواہند کرد و بانچہ مامور اند خواہند نوشت کہ تبلیغ وحی بر نبی واجب است و اگر این طلب بامر و وحی نیست بلکہ میخواہند کہ از روی اجتہاد و فکر چیزے نویسند و قت مساعدت آن نمیکند یا ایشا اجتہاد بعد از ارتحال ایشان باقی ہست مستنبطان امت ایشان از کتاب کہ اصل اصول دین است احکام اجتہادیہ را استنباط خواہند نمود و ہر گاہ در حضور ایشان کہ آوان نزول وحی بودہ استنباط مستنبطان را گنجایش بود بعد از ارتحال ایشان کہ زمان انقطاع وحی است بطریق اولیٰ استنباط و اجتہاد اولے العلم مقبول خواہد بود چون آن سرور علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام در ینباب جد و اہتمام نفرمودند بلکہ از ین امر اعراض نمودند معلوم شد کہ از روی وحی نبودہ است و توقف کہ برای مجرد استفسار بود ہیچ مذموم نیست ملائکہ کرام از جہت استفسار و استعلام وجہ خلافت آدم علیٰ نبینا و علیہ و علیہم الصلوٰۃ والسلام عرض کردند اتجعل فیہا من یفسد فیہا و یسفک الدماء و نحن نسبح بحمدک و نقدس لک حضرت زکریا در وقت نشاط

ولادت حضرت یحیی علی نبینا وعلیہا الصلوٰۃ والسلام گفتہ انی یکون لی غلام وکانت امراتی عاقرا وقد بلغت من الکبر عتیا وحضرت مریم علیہا السلام گفتہ انی یکون لی غلام ولم یمسسنی بشر ولم اک بغیا وحضرت فاروق رضی اللہ عنہ ہم اگر برای استفہام واستفسار در ایشان قرطاس توقف نمودہ باشند چہ مضائقہ است وچہ شور وشر است مقدمہ سادس آنکہ حصول حسن ظن بصحبت آنسرور وباصحاب آنسرور علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات درکار است ودانستن آنکہ بہترین قرون قرن او بودہ است علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام اصحاب او بہترین بنی آدم بودند بعد از انبیا علیہم الصلوٰۃ والتحیات نیز درکار است تا یقین شود کہ در بہترین قرون بعد از ارتحال آن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰت والتسلیمات جماعہ کہ بہترین بنی آدم اند بعد از انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات بر عمل باطل اجماع نخواہند کرد وفسقہ کفرہ جانشین خیر البشر نخواہند ساخت وآنکہ گفتم کہ اصحاب بہترین بنی آدم اند زیرا کہ این دین وامت نص قرآنی خیر الامم است وبہترین امت ایشانند چہ ہیچ ولی بمرتبہ صحابی نرسد پس اندکے برسر انصاف باید آمد وباید فہمید کہ اگر منع ایشان قرطاس از حضرت فاروق رضی اللہ عنہ گفتی بود حضرت صدیق رضی اللہ عنہ کہ نص قرآنی بر انقای این امت خیر الامم است تنصیص بخلافت او نمی کرد ومہاجر وانصار کہ حق سبحانہ وتعالے در قرآن مجید خود بر ایشان ثنا فرمودہ است واز ایشان راضی گشتہ است وموعود بجنت ساختہ است با وبیعت نمیکردند وجانشین پیغامبر نمی ساختند وچون حسن ظن بصحبت واصحاب آنسرور علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات کہ مقدمہ محبت است حاصل گشت از مزاحمت این قسم شبہات نجات میسر شد وحدس بطلان این تشکیکات پیدا آمد واگر عیاذا باللہ سبحانہ حسن ظن بصحبت او واصحاب او علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات پیدا نشدی وبسوء ظن گشتی این سوء ظن ناچار بصاحب آن صحبت وبصاحب آن اصحاب منجر خواہر شد بلکہ بمولای آن صاحب نیز خواہد رفت شناعت این امر را نیک باید دریافت ما آمنا برسول من لم یؤمن باصحابہ قال علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام فی شان اصحابہ الکرام علیہم الرضوان من احبہم فبحبی احبہم ومن ابغضہم فببغضی ابغضہم پس محبت اصحاب مستلزم محبت او گشت علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات وبغض اصحاب مستلزم بغض او علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات والتحیات وچون این مقدمات معلوم گشت بی تکلف جواب آن شبہہ واشال آن شبہ حاصل شد بلکہ جوابہا متعدد بحصول انجامید چہ ہر مقدمہ ازین مقدمات تواند گفت کہ جوابی است از اجوبہ متعددہ چنانچہ گذشت ومجموع این مقدمات بعون اللہ سبحانہ جسم مادہ این شبہہ مینماید ودر دفع این تشکیک از نظر مجدس می آرد کما لا یخفی

علی الفطن المنصف لفظ حدس بسر نمی برزبان می آرد والا امثال این تشکیکات بر بیان ابطلان از وضوح بطلان آن شبهات آورده میشود از قبیل تنبیهات است بران براهت بلکه این قسم شبهات و تشکیکات نزد این فقیر در رنگ آنست که شخصے ذی فنون نزد جماعه البلهان بیاید و سنگے را که محسوس ایشان است بدلائل و مقدمات زراندوده بر ایشان اثبات نماید که آن ذهب است و این بیچارگان چون مجال دفع آن مقدمات موهمه عاجز اند و در تعیین مواد غلط آن دلایل قاصر ناچار در اشتباه می افتند بلکه یقین بذهبیت آن سنگ مینمایند و حس خود را فراموش میسازند بلکه متهم میدارند زیرکی باید که اعتماد بر ضرورت حس نماید و مقدمات موهمه را متهم سازد در ما نحن فیه نیز بزرگی و علو درجات خلفاء ثلثه بلکه بزرگی جمیع اصحاب کرام حضرت خیر البشر علیه و علیهم الصلوات والتحیات بمقتضای کتاب و سنت محسوس مشاهدات قادح و طاعن این بزرگواران بدلائل زراندوده قدح و طعن در ایشان نماید آن طعن ایشان در رنگ قدح آن سنگ است که در وجود آن نمایند و از پرده ببرند ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب فیا لیت شعری ما تلهم علی سب اکابر الدین و طعن کبراء الاسلام و لیس طعن احد و سب شخص من الفسقة الکفرة مما یعد فی الشرع عبادة و کرامة و فضیلة بسیلة الی النجات فکیف سب هداة الدین و طعن حماة الاسلام و مادر و فی الشرع ان سب اعداء الرسول علیه و علی آله الصلوة والسلام کابی جهل و ابی لب مثلا و طعنهم مما یعد عبادة و کرامة بل الاعراض عنهم و من احوالهم و لی السب و السلم عن تضییع الوقت و الاشتغال بما لا یعنیه تلک امة قد خلت لها ما کسبت و لکم ما کسبتم و لا تسئلون عما کانوا یعملون حضرت حق سبحانه و تعالی در قرآن مجید در صفت اصحاب پیغمبر علیه و علیهم الصلوة و السلام رحماء بینهم میفرماید پس در حق این بزرگواران گمان عداوت و کینه با یکدیگر برون منافی نص قرآنی است و نیز اثبات عداوت و کینه درین بزرگواران قدح در فریقین پیدا میکند و رفع امان از طائفتین مینماید پس هر دو فریق از اصحاب لازم می آید که ملعون باشند عیاذا بالله سبحانه من ذلک و بهترین بنی آدم بعد از انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات بدترین مردم باشند و بهترین قرون بدترین قرون باشند چه اهل آن قرن همه زمان بعداوت و کینه متصف گشته اند هیچ مسلمانی باین امر جرأت ننماید و این معنے را تجویز نکند چه قسم بزرگی ست حضرت امیر را رضی الله تعالی عنه که خلفاء ثلثه رضی الله تعالی عنهم معاوی او باشند و حضرت امیر را با این حضرات عداوت مبطنه بود این خود قدح طرفین است چرا با یک دیگر چون شیر و شکر نباشند و فانی در یکدیگر نه بوده امر خلافت نزد این بزرگواران مرغوب و مطبوع نبوده است تا سبب عداوت و کینه بود اقیلونی

حضرت صدیق معروف و مشهور است و حضرت فاروق میفرمودند اگر خبرداری پیدا شود این خلافت را بیک دینار بفروشم و حضرت امیر که با معاویه جنگ و جدل فرموده نه بواسطه میل و رغبت در امر خلافت بوده است بلکه قتال با بغاة فرض میدانسته است و دفع اینها میکرده قال الله تبارک و تعالی فقاتلوا التی تبغی حتی تفیء الی امر الله غایته ما فی الباب چون محاربان حضرت امیر باغیان ما دل اند و صاحب رای و اجتهاد اند اگرچه درین اجتهاد مخطی باشند از طعن و ملامت و از تفسیق و تکفیر دور اند حضرت امیر در شان ایشان میفرماید اخواننا بغوا علینا لیسوا الکفرة و لا الفسقة لما لهم من التاویل قال الشافعی وهو منقول عن عمر بن عبد العزیز تلک دماء طهر الله عنها ایدینا فلنطهر عنها السنتنا ربنا اغفر لنا و لاخواننا الذین سبقونا بالایمان و لا تجعل فی قلوبنا غلا للذین آمنوا ربنا انک رؤف رحیم و الصلوٰة و السلام علی سید الانام و علی آله و اصحابه الکرام الی یوم القیام **مکتوب نود و هفتم** بخواجه هاشم کشمی صدور یافت در جواب سوال که طلب حل مکتوب ششم کرده بوده الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی پرسیده بودند که معنی این عبارت چیست که در مکتوب ششم واقع شده است انکارم که مقصود از آفرینش من آنست که ولایت محمدی بولایت ابراهیمی علیهم الصلوات و التسلیمات منصبغ گردد و حسن ملاحت این ولایت باجمال صباحت آن ولایت ممتزج شود باین انصباغ و امتزاج مقام محبوبیت محمدیه بدرجهٔ علیا رسد بدانند که منصب ولالگی و مشاطگی هیچ ممنوع و محذور نیست دلاله که حسن دلالت دو محبوب صاحب جمال و کمال را باهم گرد مختلط سازد و حسن هر کدام را بایکدیگر مقترن گرداند کمال خدمتگاری اوست و نهایت شرف و سعادت او و از نیمعنی هیچ نقصی و قصوری در شان آن دو صاحب جمال لازم نمی آید و همچنین اگر مشاطگی نموده در حسن و جمال آن دو صاحب کمال بیفزاید و طراوت و زینت دیگر پیدا آرد شرافت و سعادت اوست و هیچ نقص و قصور اینها را لازم نه سه از انطرف پذیرد و کمال تو نقصان و زین طرف شرف روزگار من باشد بالجمله انتفاع و استفاده که صاحب دولتان را از راه غلمان و خدمه میسر گردد هیچ ممنوع و محذور نیست که مستلزم قصور و نقصان نیست بلکه کمال صاحب دولتان در خدمت غلمان و خدمه است قاصر دولتی بود که از خدمه تنفع و تمتع نبود و انتفاع و تلذذ از همگنان نقصان است و استمداد و استفاده از همسران قصور قال الله تبارک و تعالی یا ایها النبی حسبک الله و من اتبعک من المومنین ابن عباس رضی الله عنهما فرموده است که سبب نزول این آیت کریمه اسلام حضرت فاروق است رضی الله عنه بدین است که خدمات اصاغر و سافل کسب

بخش مرتبۂ اکابر و اعالی ست و اگر شخصے بامر بہی ہم مہتد نشود قصور عبارت چیست سلاطین و امراء تجمل و تسلط بخدم و حشم محتاجند و کمالات خود را مربوط بایشان میدانند و از یمنی ہیچ نقصانی و قصوری در مراتب ایشان نیست چنانچہ معلوم و ضیع و شریف است منشاء این اشتباہ عدم فرق است درمیان تمتع و انتفاعی کہ از جانب اصاغر می آید و تمتع و انتفاعی کہ از جانب اعالی حاصل میگردد مبین شد کہ اول کمال بخش است و ثانی نقصان افزا پس اول مجوز باشد و ثانی ممنع واللہ سبحانہ الملہم للصواب ربنا اتنا من لدنک رحمۃ وہیئ لنا من امرنا رشدا والسلام علی من اتبع الہدیٰ

مکتوب نود و ہشتم بحضرت مخدوم زادہ ہای جامع الاسرار والعلوم خواجہ محمد سعید و خواجہ محمد معصوم صدور یافت الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ سوال کردہ بودند کہ علما گفتہ اند کہ حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ نہ داخل عالم است نہ خارج عالم نہ متصل است بعالم و نہ منفصل از عالم تحقیق این مبحث چیست جواب حصول این نسبت دخول و خروج و اتصال و انفصال نظر بروجود متصور است کہ موجودی نظر بموجود دیگر ازین نسبت خالی نیست و در ماسوی فیہ دو موجود کائن نیست تا حصول این نسبت متصور شود جل و تعالیٰ موجود است و عالم ماسوی اوست سبحانہ موہوم و متخیل ہر چند عالم بصنع حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ اتقان و استحکام بر نہجے پیدا کردہ است کہ بار تقاضع وہم و خیال مرتفع نیست و معاملۂ تنعیم و تعذیب ابدی باو مربوط است اما ثبوت آن مرتبہ حس و وہم است و بیرون حس و وہم اورا قدمگاہی نیست کمال قدرت اوست سبحانہ کہ موہوم متخیل را در حق ثبات و استقرار حکم موجود عطا فرمودہ است و احکام موجود بروی جاری ساختہ اما موجود موجود است و موہوم موہوم ہر چند ظاہر بیان موہوم را نظر بہ ثبات و استقرار او نیز موجود تصور نمایند و موجود دانند تحقیق این معنے در کتب و رسائل خود بتفصیل نوشتہ است اگر احتیاج افتد آنجا رجوع نمایند پس موجود را نسبت بموہوم از نسبت ہیچ ثابت نباشد تو ان گفت کہ موجود نہ داخل موہوم است و نہ خارج موہوم و نہ اتصال بموہوم دارد و نہ انفصال از موہوم زیرا کہ آنچہ موجود است از موہوم نامی و نشانی نیست تا تصور نسبت باو نمودہ آید این مبحث را بمثال واضح گردانم نقطۂ خیالیہ کہ از سرعت سیر بصورت دائرہ متوہم میگردد موجود است آنجا ہمان نقطہ است و صورت دائرہ را جز وہم ثبوتی نیست جائیکہ نقطہ موجود است از دائرۂ موہوم آنجا نامی و نشانی نیست درین صورت نمیتوان گفت کہ نقطہ داخل دائرہ است و نیز نمیتوان گفت کہ خارج دائرہ ست و ہمچنین اتصال و انفصال نیز درمیان اینہا متصور نیست چہ دران مرتبہ دائرہ نیست تا نسبتے متصور گردد ثبت الجدار او لم ینقش سوال حضرت حق سبحانہ نسبت قرب و احاطۂ خود را بعالم اثبات فرمودہ است و

حال آنکه موجود را بموهوم چه نسبت قرب و کدام احاطه است انجا که موجود است اذ موهوم نمائی و نشانی نسبت تا محیط و محاط متصور کرده شود جواب این قرب و احاطه نه از قبیل قرب جسم بجسم است و احاطه جسم بجسم بلکه این قرب و احاطه ازان نسب است که مجهول الکیفیة و معلوم الانیة اند قرب احاطه حق را سبحانه اثبات نمائیم و بآن ایمان آریم اما کیفیت آنرا ندانیم که چیست بخلاف نسب اربعه که در سابق نفی آن نموده شده است چنانچه مجهول الکیفیة از غیر معلوم الانیة از نیز چه شرع بثبوت این نسبت وارد نشده است تا باثبات شان نمائیم و کیفیت شان را مجهول دانیم هر چند معنی اتصال بی کیفی را در رنگ معنی قرب و احاطه بی کیفی دران حضرت جل سلطانه توان تجویز نمود اما چون اطلاق لفظ اتصال نیامده است و قرب احاطه آمده است متصل نباید گفت و قریب و محیط باید گفت و اطلاق انفصال و خروج و دخول نیز در رنگ اطلاق اتصال است که نیامده است و در مثال مذکور نیز اگر نقطه جواله را نسبت بدائرهٔ موهومه احاطهٔ قرب و معیت اثبات نمائیم هم مجهول الکیفیة خواهد بود چه نسبت را از منتسبین چاره نیست و لیس الموجود الا النقطة الجوالة و همچنین اتصال و انفصال و خروج و دخول بی کیفی در مثال مذکور متصور است اگرچه منتسبین ثابت نباشند چه وجود طرفین از برای نسبت معلوم الکیفیة درکار است که متعارف و معتاد است و انچه مجهول الکیفیة است از حیطهٔ عقل بیرون است حکم در انجا بلزوم وجود طرفین نمودن از احکام وهمیه خواهد بود که از حیز اعتبار ساقط است که قیاس غائب است بر شاهد تنبیه عالم را که موهوم و متخیل گفته است یعنی است که خلق عالم در مرتبهٔ وهم و خیال واقع شده است وضع او در درجهٔ حس و ادراک بحصول پیوسته در رنگ آنکه قادری بر کمال دائرهٔ موهومه را که نصیب او و غیر از اختراع وهم و خیال نیست در مرتبهٔ وهم و خیال خلق فرماید و بصنع کامل خود آنرا در ان مرتبه اتقان و استحکام بخشد بر نهجی که اگر وهم و خیال بالکلیه مرتفع گردد ثبوت آن خلل نپذیرد و در بقای آن قصور پیدا نکند این دائرهٔ موهومه مصنوعه هر چند ثبوت در خارج ندارد و موجود در خارج همان نقطه است و لیس الا انتسابی بوجود خارجی دارد و استنادی بوجود خارجی او را حاصل است چه اگر نقطه نبود دائرهٔ آنرا کجا باشی شود و خوشتر آن باشد که سر دلبران نگفته آید در حدیث دیگران چون این دائرهٔ را اگر رویش آن نقطه گوئیم گنجایش دارد و اگر مرآت شهود آن نقطه گوئیم هم گنجایش دارد و اگر دلیل و هادی بآن نقطه گوئیم نیز میگنجد و پوشیده نماند که نظر بعوام است مرآت شهود و ظهور دانستن مناسب مقام ولایت است و علائم ایمان شهودی و دلیل و هادی گفتن مناسب مرتبهٔ کمالات نبوت است و علائم ایمان بالغیب کما ایمان شهودی اتم و اکمل است چه در شهود از گرفتاری ظل چاره نبود و در غیب ازین گرفتاری فارغ است در غیب هر چند با ظل حاصل ندارد اما با اصل است و گرفتار اصل است و در شهود هر چند حاصل دارد اما غیر واصل است

که گرفتار نغیر است که ظل آن بالجمله حصول نقص ست ووصول کمال این سخن فراخور فهم هر کی سر انجامی نیست بلکه نزدیک ست که حصول را بهتر از وصول داند سوفسطائی از بیخبری عالم را موهوم ومتخیل بآن معنی گوید که آنرا ثبوت و تحقق نیست مگر باختراع وهم وتراش خیال که اگر وهم وخیال متبدل گردد آن ثبوت وتحقق نیز متغیر شود مثلاً اگر چیزی را وهم بشیر نبی تصور کرد آن شیء نبی ست اگر همان شی را وقت دیگر وهم تبلی حکم کرد آن شیء تلخ است این بیدولتان از خلق وصنع خداوندی جل سلطانه غافل اند بلکه منکر وازانتساب واستناد که بوجود موجود خارجے دارد جاهل میخواهند که باین ابلهی رفع احکام خارجیه که بعالم مربوط است نمایند ودفع عذاب وثواب اخروی دائمی را میکنند که مخبر صادق علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام ازان خبر داده است واحتمال تخلف ندارد اولئک حزب الشیطان الا ان حزب الشیطان هم الخاسرون سوال عالم را چون ثبات واستقرار ثابت گردید اگرچه در مرتبهٔ وهم وخیال بود ومعاملهٔ تعذیب وتنعیم ابدی نیز در حق آن اثبات نمودیم چرا اطلاق وجود بروی تجویز نمی نمائید واورا موجود نمیدانید وحال آنکه ثبوت ووجود بایکدیگر مترادف اند چنانچه مقرر متکلمین ست جواب وجود نزد این طائفه اشرف واکرم واعز اشیا است وآنرا مبدا هر چیز ومنشاء هر کمال میدانند همچنین جوهر نفیس را بما سوای حق جل وعلا که سراسر نقص وشرارت است تجویز نمیتوانند نمود واشرف را باخس نمیتوانند داد مقتدا درین امر کشف وفراست است مکشوف ومحسوس ایشان ست که وجود مخصوص من بحضرت حق است سبحانه وتعالی وغیر او را که موجود گویند باعتبار آنست که آن غیر انسبتے وارتباطی هر چند مجهول الکیفیت بوده بآن وجود ثابت ست ودر رنگ ظل که بأصل خود قیام دارد آن غیر نیز قائم بآن وجود ست ونیز ثبوتے که در مرتبهٔ وهم وخیال پیدا کرده است ظلی از ظلال آن وجود ست وچون آن وجود خارجی ست وحضرت حق سبحانه و تعالی در خارج موجود ست اگر مرتبهٔ وهم را بعد از صنع واتقان خداوندی جل شانه ظلی از ظلال آن خارج هم گویند گنجایش دارد وآن ثبوت وهمی را باعتبار این دو ظلیت اگر وجود خارجی هم دانند جائز باشد بلکه عالم را نیز اگر باین اعتبار ظلیت موجود خارجی تصور کنند هم جائز بود بالجمله ممکن هر چه دارد مستفاد از مرتبهٔ حضرت وجود است تعالی وتقدس از خانهٔ پدر خود چیزی نیاورده است اورا بی ملاحظهٔ ظلیت وجود خارجی گفتن امر دشوار است وشریک ساختن ست باو تعالی در خصائص او صاف او تعالے تعالے الله عن ذلک علوا کبیرا واین فقیر در بعضی مکاتیب ورسائل خود که عالم را موجود خارجی گفته است آنرا نیز باین بیان راجع باید داشت وبر اعتبار ظلیت حمل باید نمود ووجود را که متکلمین مترادف ثبوت وتحقق گفته باعتبار

معنی لغوی خواہد بود والا وجود کجا و ثبوت کجا وجود را جم غفیر از ارباب کشف و شہود و از اہل نظر و استدلال عین حقیقت واجب الوجود تعالی گفتہ اند و ثبوت از معقولات ثانویہ است شتان ما بینہما فائدہ وجود چنانچہ مبداء ہر چیز و کمال ست و منشاء ہر حسن و جمال عدم کہ مقابل اوست ہر آئینہ مبداء ہر شر و نقص بود و منشاء ہر قبح و فساد اگر وبال ست از و ناشی است و اگر ضلال ست ہم از و پیدا مع ذلک ہنرہا نیز در وی موضوع ست و خوبیہای ہم در وی مکنون در تقابل وجود خود را نیست مطلق ساختن و لاشئی محض گردانیدن از خوبیہای اوست و نیز خود را و قابلیۂ وجود ساختن و شر و نقص را بخود گرفتن ہم از ہنرہای خوب اوست و نیز مرآت وجود گشتن اظہار کمالات او نمودن و ہمچنین آن کمالات را در بیرون خانہ علم از یکدیگر ممتاز ساختن و از اجمال بہ تفصیل آوردن از صفات مستحسنۂ اوست بالجملہ خدمتگاریہای وجود از و بر پاست و حسن و جمال و کمال مر وجود را از قبح و شر و نقص او ہویداست استغنای وجود از افتقار اوست و عز وجود از ذل او عظمت و کبریائی مر وجود را بواسطۂ سفل دوناوت اوست و شرافت وجود از خساست او پیداست و خواجگی وجود از بندگی او ہویدا ست منم استاد را استاد کردم پنج غلام خواجہ را آزاد کردم پنج ابلیس لعین کہ منشاء ہر فساد و ضلال ست از عدم ہم شریر تر ست و ہنرہا کہ در عدم کائن است آن بیدولت از ان ہنرہا ہم بی نصیب ست قول انا خیر منہ کہ از وے صادر شدہ است جسم مادۂ خیریت از وی گم شدہ است و بشارت صرف دلالت نمودہ عدم چون نیستی و لاشیئیت خود بوجود تقابل نمودہ ناچار مردود و مطرود شد حسن تقابل را از عدم باید آموخت کہ تقابل ہستے بہ نیستی مینماید و در تقابل کمال نقص پیش می آید و چون بغرت و جلال در طرف می افتد بذل و انکسار خود را مینماید لعین مطرود گویا شرار تہای عدم را بعلت تکبر و تمرد کہ داشت بخود کشیدہ است و متخیل میگردد کہ در عدم غیر از خیریت کم چیزے گذاشتہ بلے تا خیر نباشد مرآت و مظہر خیر نمیتواند شد لایحل عطایا الملک الا مطایاہ مثل مشہور است و معلوم گشت کہ ابلیس ہمدرین کارخانۂ عالی در کا بودہ است کہ گناہے نمودہ مزبلہ ہای ہمہ را بر سر خود بگیرد و تطہیر دیگران نماید اما آن بیدولت چون از راہ تکبر و ترفع در آمد و خیریت خود را در نظر در آورد عمل خود را خبط گردانید و از اجر محروم ماند خسر الدنیا و الآخرۃ فی الحقیقت نشان حال او ست بخلاف عدم با وجود شرارت و نقص ذاتی و نیستی ذاتی کہ داشت از حرمان بر آورد و بمرآئیت حضرت وجود مشرف گردانید سہ نی گفت کہ من نیم شکر خورد نہ شاخ کہ بلند شد تبر خورد نہ سوال و را ابلیس

کثرت شرارت از کجا ناشی شد ماورای عدم وجود ست که شرارت باو راه نیافته است جواب عدم چنانچه مرآت وجود ست و مظهر خیر و کمال ست وجود نیز مرآت عدم ست و مظهر شر و نقص ست ابلیس علیه اللعنة در جانب عدم شرارت را از عدم گرفته است که آن عدم موطن شر ست و در جانب وجود نیز شرارت متوهمه را اخذ نموده است که از راه مرآتیت و مظهریت عدم در مرآت وجود ظاهر شده بود پس حامل شرارت طرفین شد ذاتی و عرضی اصلی و ظلی پس ناچار ماخولیای وجود شرارت نما اور ا از نیستی و لاتعینست که از صفات عدم بوده محروم ساخته مع ذلک در جانب وجود شرارتی که از مرآتیت عدم متوهم شده بود و نیز نصیب او آمد ناچار بخسارت ابدی

رسانید ربنا لاتزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب والسلام علی من اتبع الهدی

علی من التزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله من الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها **مکتوب نود و نهم** بمیر محمد نعمان صدور یافته در جواب سوالهای که کرده بودند بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی پرسیده بودند که گاه هست که سالک در وقت عروج خود را در مقامات اصحاب انبیا علیهم الصلوات والتحیات که باجماع از و افضل نمیاید بلکه بسا است که خود را در مقام انبیا علیهم الصلوات والتحیات میابد بحقیقت این معامله چیست بعضی مردم ازینجا مساوات آن سالک بارباب آن مقامات توهم میکنند و شرکتی او را در مقامات با عالی آن مقامات در تخیل می آرند و باین توهم و تخیل رد و طعن او مینمایند و زبان ملامت و شکایت در حق او دراز میکنند کشف غطا از روی این معما باید نمود جوابش آنست که وصول سافل بمقامات اعالی گاه هست که از قبیل وصول فقرا و محتاجان بود که بابواب اصحاب دول و بالکنه خاصهٔ ارباب نعم میسر گردد تا ازینجا حاجتی خواهند و از دول و نعم ایشان در ویزه نمایند و دراز کاری بود که این وصول را مساوات و شرکت فهمد و بسا است که این وصول از قبیل تماشائی بود که بوسایط و وسائل سیر اماکن خاصهٔ امرا و سلاطین نماید تا بنظر اعتبار تماشا کند و عبتی بعلو پیدا آرد و توهم مساوات ازین وصول چه گنجایش دارد و تخیل شرکت ازین سیر و تماشا چه متصور بود و وصول خادمان بالکنه خاصهٔ مخدومان تا حقوق خدمتگاری بجا آرند محسوس و ضیع و شریف است ابلهی بود که ازین وصول توهم مساوات و شرکت نماید هر فراشی و مگس رانی و شمشیر برداری قرین سلاطین عظام است و در اصل بالکنه ایشان حاضر خیلے خبط می طلبد که اینجا توهم شرکت و مساوات نماید ع بلای درومندان از در و دیوار می آید مردم از برای غرضی بهانه می طلبند و از برای طعن و تشنیع او محلی میجویند حضرت حق سبحانه و تعالی انصاف شان دهد بایستے که در حق ضعیفے محلی از برای رفع شرور و رفع ملامت می طلبید نه

ودر حفظ عرض مسلمانی میکوشید نه امر ایشان که ملعن مینمایند از دو حال خالی نیست اگر اعتقاد آرند که صاحب اینحال معتقد شرکت و مساوات ست با ارباب آن مقامات عالی پس او را کافر و زندیق تصور میکنند و از زمرهٔ اهل اسلام برآرند چه شرکت در نبوت و مساوات با انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات کفرست و همچنین افضلیت شیخین علیهم الرضوان باجماع صحابه و تابعین ثابت شده است چنانچه نقل کرده اند آنرا اکابر ائمه که یکی از ایشان امام شافعی ست علیهم الرضوان بلکه افضل مر جمیع صحابهٔ کرام راست بر باقی است چه هیچ فضیلتی بفضل صحبت خیر البشر علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات عدیل نتواند شد فعل پسیر که از اصحاب علیهم الرضوان در وقت ضعف اسلام و قلت مسلمانان از برای تائید دین متین و نصرت سید المرسلین علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات صادر شده است اگر دیگران در تمام عمر بریاضات و مجاهدات طاعتها نمایند بمرتبهٔ فعل قلیل اصحاب نرسد لهذا آن سرور فرموده علیه وعلی آله الصلوة والسلام که اگر انفاق نماید یکی از شما مانند کوه احد طلا را نرسد آن انفاق بمد شعیر صحاب که انفاق نمایند بلکه بنصف مد هم نرسد و فضلیت حضرت صدیق رضی الله تعالی عنه ازین راه آمده است که او اسبق سابقان ست در ایمان و در بذل نفس و انفاق اموال کثیره در خدمات لائقه لهذا در شان او نازل شده است که لا یستوی منکم من انفق من قبل الفتح و قاتل اولئک اعظم درجة من الذین انفقوا من بعد و قاتلوا و کلا وعد الله الحسنی جمعی نظر بکثرت فضائل و مناقب دیگران انداخته در افضلیت او توقف مینمایند نمیدانند اگر سبب افضلیت کثرت فضائل و مناقب بودی بسا ست که بعضے از احاد امت که این فضائل دارند از نبی خود افضل باشند که این فضائل ندارد پس مایه التفاضل دیگرست وراء این فضائل و مناقب و آن بزعم این فقیر سبقیت تائید دین و اقدمیت انفاق اموال و بذل نفس است در نصرت احکام دین رب العالمین و چون پیغمبر اسبق از جمیع است از همه افضل باشد و همچنین هر که در دین امر اسبق ست از مسبوقان افضل ست سابق گویا در امر دین استاد و معلم لاحقان ست لاحقان از انوار سابقان استفاده مینمایند و از برکات ایشان استفاضه میفرمایند و درین امر بعد از نبی ما علیه الصلوة والسلام صاحب این دولت عظمی صدیق رضی الله تعالی عنه است که اسبق سابقان ست در انفاق اموال کثیره و در مقاتله و مجاهدهٔ شدیده و در بذل عرض و جاه و در رفع فساد و تباه از جهت تائید دین و نصرت سید المرسلین علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات پس فضلیت از دیگران او را مسلم باشد و حضرت پیغمبر علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات عزت و غلبهٔ اسلام را چون که بیاری حضرت فاروق طلبیده و حضرت سبحانه وتعالی در نصرت حبیب خود در عالم اسباب نیز باو کفایت فرموده است و گفته یا ایها النبی حسبک الله و من اتبعک

امن المومنین ابن عباس رضی اللہ عنہما فرمودہ است کہ سبب نزول این آیۂ اسلام حضرت فاروق ست پس بعد از حضرت صدیق رضی اللہ عنہ افضلیت او متعین بود لہذا اجماع صحابہ و تابعین بر افضلیت این دو اکابر منعقد گشت چنانچہ گذشت و حضرت امیر رضی اللہ عنہ نیز فرمودہ است کہ ابو بکر و عمر افضل این امت اند ہر کہ مرا بر ایشان فضل دہد مفتری ست او را تازیانہ زنم چنانچہ مفتری را زنند تحقیق این بحث در کتب و رسائل خود بتفصیل نمودہ این مقام زیادہ برین گنجایش ندارد ابلہی بود کہ خود را عدیل اصحاب خیر البشر علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلیمات سازد و جاہلی باشد از اخبار و آثار کہ خود را از سابقان تصور نماید لیکن باید دانست کہ این دولت سبقت کہ باعث افضلیت است مخصوص بقرن اول ست کہ بشرف صحبت خیر البشر مشرف ست علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلام در قرون دیگر انعمے مفقود ست کہ لاحقان ببعضے قرون از سابقان قرون دیگر افضل باشند بلکہ در یک قرن روا ست کہ لاحق از سابق آن قرن افضل باشد حضرت سبحانہ و تعالیٰ طاعنان را بینا گرداناد بر شناعت طعن مسلم و طرو مومن بمجرد توہم و تخیل و بر قباحت تکفیر مسلم و تضلیل او بمحض تعصب و تعنت چہ علاج خواہند کرد کہ اگر قابل تکفیر و شایان تضلیل نباشد آن کفر و ضلال بارباب آن قال خواہد گشت و از مرمی بکفر برامی کفر خواہد پیوست چنانچہ در حدیث نبوی آمدہ است علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ و السلام ربنا اغفر لنا ذنوبنا و اسرافنا فی امرنا و ثبت اقدامنا و انصرنا علی القوم الکافرین بر اصل سخن رویم و از شق ثانی بیان نمائیم و گوئیم اگر در حق صاحب این حال طاعنان این اعتماد ندارند و معاملۂ او بکفر نمیرسانند ہم از دو حال بیرون نیستند واقعۂ او را بر کذب و بہتان حمل مینمایند این خود سوء ظن ست نسبت بمسلم کہ محظور شرعی ست و اگر او را کاذب نمیدانند و معتقد شرکت و مساوات نمی انگارند پس وجہ طعن و ملامت چیست و تشنیع و تعییب او حرام ست واقعۂ صادقہ را بر محامل نیک حمل باید کرد نہ آنکہ صاحب واقعہ را تشنیع و تقبیح باید فرمود اگر گویند کہ وجہ اظہار این قسم حال شور انگیز چیست گوئیم کہ ظہور این قسم احوال این مشائخ طریقت بسیار آمدہ است و عادت مستمرۂ ایشان گشتہ است پس ہذا اول قارورۃ کسرت فی الاسلام و بی ارادہ صادقہ نخواہد بود گاہ ہست کہ مقصود ازین نوشتن اظہار احوال موہومہ است پیش شیخ طریقت خود تا صحت و سقم حال بیان نماید و بر تعبیر و تاویل آن اطلاع بخشد و گاہی مقصودش ازین نوشتن تحریص و ترغیب طلاب و تلامذہ است و گاہی باشد کہ مقصودش نہ این نہ آن بودہ باشد بلکہ مجرد سکر و غلبۂ حال برین گفتگوی او را دامی چند زند و نفسی راست کند مدعی بطلان ست کسیکہ مقصود او اظہار این قسم احوال شہرت و قبول خلق باشد این احوال وبال دست و استدراج ست کہ متضمن خرابی اوست ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ ہدیتنا و ہب لنا من لدنک رحمۃ انک

انست الوہاب وما ابری نفسی ان النفس لامارۃ بالسوء الا ما رحم ربی ان ربی لغفور رحیم وایضاً پرسیدہ بود ند کہ سبب چیست کہ انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات واولیا علیہم الرضوان در دنیا ببلاد مصائب مبتلا باشند و بیشتر ببلیات ومحن گرفتار بود ند کما قیل ان اشد الناس بلاء الانبیاء ثم الامثل فالامثل وحضرت حق سبحانہ در کتاب مجید خود میفرماید وما اصابکم من مصیبۃ فبما کسبت ایدیکم ازین کریمہ مفہوم میشود کہ ہر کہ کسب سیئات بیشتر نماید مورد مصیبت بیشتر بود پس باید کہ غیر انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات وغیر اولیا علیہم الرضوان باشد بلاد مصائب گرفتار بود نہ انبیا واولیا علیہم الصلوات والتسلیمات اولاً وثانیاً وایضاً آن بزرگواران علیہم الصلوات والتحیات اضافہ وتبعاً محبوبان حق اند جل وعلا واز خواص مقربان اویند تعالیٰ بہ محبوبان وخواص مقربان بلیات ومحن حوالہ نمودن چرا بود واز ایشان بکدام وجہ درست باشد دشمنان در ناز ونعیم ودوستان در بلیات ومحن مقیم چون باشند بدان ارشدک اللہ وہداک سواء الصراط دنیا موضوع از برای تنعیم وتلذذ نیست آخرت ست کہ برای تنعیم وتلذذ معد گشتہ است وچون دنیا وآخرت بایکدیگر نسبت ضریت ونقاضت دارند ورضا بیکی مستلزم سخط دیگرست ناچار تلذذ در یکی مستلزم تالم در دیگرے بود پس ہر کہ در دنیا بیشتر متلذذ ومتنعم بود در آخرت بیشتر متالم ومتندم باشد وہمچنین ہر کہ در دنیا ببلیات ومحن بیشتر مبتلا باشد در آخرت تنعمات وتلذذات زیادہ تر محفوظ ومسرور باشد وبقاے دنیا نسبت ببقاے آخرت کاشکی حکم قطرہ داشت نسبت بدریاے محیط بلی تناہی را بہ غیر تناہی چہ نسبت بود پس ناچار بمقتضاے کرم دوستانرا بمحنت چند روزہ اینجا مبتلا باید داشت تا بہ تنعمات ابدی حظوظ وسرور نمایند ودشمنان را بموجب مکر واستدراج تبلذذات قلیلہ محفوظ باید ساخت تا بتالمات کثیرہ گرفتار باشند سوال کافر فقیر کہ در دنیا وآخرت محروم ست تالم او در دنیا مستلزم تلذذ او در آخرت نگشت وجہش چیست گوئیم کافر دشمن خداست جل سلطانہ ومستحق عذاب دائمی ست در دنیا رفع عذاب از وی نمودن وبوضع وی گذاشتن در حق وی عین تنعم وتلذذ است نقض احسان ست المنان بر نقض بنیاد حق کافر اطلاق جنت نمودہ اند غایت مافی الباب بعضی از کفار را در دنیا ہم رفع عذاب نمایند وہم از تلذذات دیگر نبخشند وبعضے دیگر را رفع عذاب نمایند واز تلذذات دیگر ہیچ ندہند بلکہ بالتذاذ فرصت ورفع عذاب اکتفا نمایند لکل ذلک حکم ومصالح سوال حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ بر ہمہ چیز قادر ست وتوانا ست کہ دوستانرا ہم در دنیا تلذذات بخشند وہم در آخرت تنعمات کرامت فرماید وتلذذ در یکی مستلزم تالم در دیگری در حق ایشان بنا شد جوابش بوجوہ است یکی آنکہ اگر در دنیا ببلیات ومحن چند روزہ نمی کشیدند قدر ونعمت تلذذات وتنعمات ابدی را نمی شناختند ونعمت صحت وعافیت

دائمی را کما ینبغی درک نمیکردند بلی تا جوع نکشد لذت طعام نیابد و تا متبلا نشود قدر فراغ ندانند پس گویا مقصود از تمام موقت ایشان تحصیل کمال تلذذ دائمی شان ست جمال ست که برای ابتلای عوام بصورت جلال در حق این بزرگواران ظاهر گشته است تفصیل به کثیر او بیدی به کثیر اجواب دوم آنکه بلیات و محن هر چند نزد عوام از اسباب تالم است اما نزد این بزرگواران هر چه از جمیل مطلق جلشانه برسد از اسباب التذاذ شان ست از بلایا همان لذت بگیرند که از نعما بلکه از بلایا بیشتر محظوظ اند که خالص مراد محبوب ست و در نعما این خلوص نیست که نفس نیز خواهان نعماست و گریزان از بلایا پس بلا نزد این اکابر بهتر از نعمت بود و التذاذ ایشان از بلا بیش از نعمت باشد حظی که ایشانرا در دنیا است از بلیات و مصائب ست اگر دنیا این نمک نمیداشت نزد ایشان بجوی نمی ارزید و اگر این حلاوت در وی نمی بود در نظر شان عبث مینمود ـ غرض از عشق تو ام چاشنی درد و غم ست ـ ورنه زیر فلک اسباب تنعم چه کم ست پس دوستان او تعالی هم در دنیا متلذذ اند و هم در آخرت محظوظ و مسرور و این لذت دنیای ایشان بخط آخرت شان جنگ ندارد و آن لذت دیگر است که بخط آخرت جنگ دارد که عوام را حاصل است الهی چیست این که دوستان خود را کرامت کردی که هر چه سبب تالم دیگران ست سبب التذاذ شان است هر چه دیگرانرا از رحمت این بزرگوارانرا از رحمت ست و نعمت دیگران نقمت شان ست مردم در شادی شاد اند و در غمی غمناک و این بزرگواران هم در شادی شاد اند و هم در غم فرحناک چه نظر شان از خصوصیات افعال جمیله در ذیله برخاسته بر جمال فاعل آن افعال که جمیل مطلق ست مقصور گشته است و بحب فاعل افعال نیز محبوب شده و التذاذ بخشیده هر چه در عالم بمراد فاعل جمیل جلسلطانه صادر شود اگر چه از قسم ایلام و اضرار شان باشد آنچنین عین مراد محبوب شان ست و سبب التذاذ ایشان خداوندا اینچه فضل کرامت ست که چنین دولت خفیه و نعمت مهینه را از چشم زخم اغیار پوشیده بدوستان خود عطا فرموده همواره ایشانرا بمراد خود قائم ساخته محظوظ و متلذذ داشته و گرامت و تالم که نصیب دیگران ست ازین بزرگواران رفع گردانیده ننگ و رسوائی که عیب دیگران ست جمال و کمال این طائفه علیه ساخته و در عین نامرادی مراد شان و دیعت نهاده این التذاذ و سرور عاجل شان را برعکس دیگران سبب ترقیات حظوظ آخرت گردانیده ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم جواب سوم آنکه این دار دار ابتلاست که حق با باطل ممتزج ست و محق با مبطل مختلط اگر بدوستان محن و بلا ندهند و بدشمنان بدهند و دست از دشمن متمیز گردد و حکمت اختبار و آزمایش باطل شود و آن منافی ایمان بغیب ست که سعادت دینویه و اخرویه در ضمن آن موضوع است و کریمه

ان الذین یؤمنون بالغیب وکریمه ولیعلم الله من ینصره ورسله بالغیب ان الله قوی عزیز رمز بیست از نیمعنی پس خاک در چشم دشمنان انداخته دوستانرا نیز بصورت محن و بلا مبتلا گردانیده تا حکمت ابتلا و آزمایش تمام شود دوستان در عین بلا متلذذ باشند و دشمنان کور باطن خائب و خاسر لو ندیفضل به کثیرا و یهدی به کثیرا معاملهٔ انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات با کفار همین بوده است که گاهے غلبه از ینجانب بود و گاهے ازان جانب در جنگ بدر نصرت از جانب اهل اسلام بوده است و در جنگ احد اهل کفر غلبه نموده اند قال الله تبارک وتعالی ان یمسسکم قرح فقد مس القوم قرح مثله وتلک الایام نداولها بین الناس ولیعلم الله الذین امنوا ویتخذ منکم شهداء والله لا یحب الظالمین ویمحص الله الذین امنوا ویمحق الکافرین جواب چهارم آنکه حضرت حق سبحانه هر چند بر همه چیز قادر ست و توانا ست که دوستانرا هم اینجا ناز و تنعم کرامت فرماید و هم آنجا لیکن این معنی منافی حکمت و عادت اوست و او سبحانه تعالی دوست میدارد که قدر خود را در تحت حکمت و عادت خود مستور دارد و اسباب و علل را روپوش جناب قدس خود فرماید پس بحکم تقاضیت دنیا و آخرت دوستانرا از محن و بلیه دنیا چاره نبود تا تنعمات آخرت هنی و مرئی برایشان باشند و رمزی از ینمعنی در جواب اصل سوال در ما تقدم گذشته است و بر سر اصل سخن رویم و تتمهٔ جواب از اصل سوال بیان نمائیم و گوئیم که سبب درد و بلاء و مصیبت هر چند کسب ذنوب و سیئات ست اما بلا و مصیبت فی الحقیقت مکفر آن سیئات ست و مزیل ظلمات آن ذنوب ست پس کرم اینست که دوستانرا همیشه بلا و محن بدهند تا کفارت ایشان نماید و ازالهٔ ظلمات ذنوب شان فرماید سیآت و ذنوب دوستانرا در رنگ سیآت و ذنوب دشمنان تصور نکنند حسنات الابرار سیآت المقربین شنیده باشند و اگر ذنب و عصیان نیز از ایشان صادر شود در رنگ ذنب و عصیان دیگران نخواهد بود نزدیک ست که از قسم سهو و نسیان بود و از عزم و جدد دور باشد قال الله تبارک وتعالی ولقد عهدنا الی ادم من قبل فنسی ولم نجد له عزما پس کثرت درد و بلاء و مصائب دلالت بر کثرت کفارت سیآت دارد نه بر کثرت کسب سیآت دوستان را همیشه بلا بدهند تا کفارت ذنوب ایشان نموده پاک و پاکیزه برند و ایشان را از محنت آخروی محفوظ دارند منقول ست که در وقت سکرات موت آنحضرت دوران بی آرامی و بیقراری آن سرور علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام حضرت فاطمه رضی الله تعالی عنها از کمال شفقت و مهربانی که در حق آن حضرت داشت: آنحضرت در حق حضرت زهرا فرموده بود الفاطمة بضعة منی نیز بی آرام و بیقرار بود چون آن سرور علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام وانما از حضرت فاطمه رضی الله تعالی عنها در آنوقت آن اضطراب و التهاب مشاهده فرمود ناز برای تسلی

حضرت زہرہ فرمودند پدر ترا ہمین محنت ست وبس و بیشتر ہیچ مکروہی واقع نیست چہ دولت ست کہ عذاب اشد وابقی بمحنت چند روزہ رفع شود و بادوستان اینمعاملہ کنند و بادیگران این معاملہ نکنند و کفارت ذنوب ایشان اینجا کما ینبغی نمایند بلکہ مجازات ایشان را بآخرت انداز ند پس ناچار دوستان بکثرت درد و بلای دنیوی احق باشند و دیگران لائق این دولت نبو ند کہ گناہان شان کبار ند و بالتجا و تضرع و استغفار و انکسار کمتر بہرہ دار ند و بر کسب معاصی دلیر ند و بعزم وجد تحصیل ذنوب مینمایند و از تمر دنیز خالی نیند و قریب ست کہ بآیات خدا و ندی جلشانہ استہزاء و استنکاف نمایند جزا باندازہ جریمہ است اگر جریمہ خفت دارد و صاحب جریمہ ملتجی و متضرع ست آن جریمہ قابل کفارت باشد ببلای دنیوی و اگر جریمہ عظمت و شدت و ثقل دارد و صاحب آن جریمہ متمرد و متکبر ست آن جریمہ شایان جزای اخروی ست کہ اشد و ادوم ست و ما ظلمہم اللہ ولکن کانوا انفسہم یظلمون نوشتہ بودند کہ مردم استہزاء بخبر مینمایند و میگویند کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بادوستان خود چرا محنت و بلا بدہد و چرا ہمیشہ بناز و تنعم ندارد و باین گفتگوے نفی اینجماعہ خواہند کفار نیز در حق آن سرور علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام مثل این سخنان مے گفتند

وقالوا مالہذا الرسول یاکل الطعام ویمشی فی الاسواق لولا انزل علیہ ملک فیکون معہ نذیرا او یلقی الیہ کنز او تکون لہ جنۃ یاکل منہا مدار امثال این سخنان بر انکار آخرت ست و انکار عذاب و ثواب دائمی ست و نیز مدار بر اعتداد و اعتنای تلذذات فانیہ عاجلہ است کسیکہ ایمان بآخرت دارد و عذاب و ثواب آخرت را دائمی می داند بلاد محنت عاجلہ چند روزہ در نظر او ہیچ می در آید بلکہ این محنت موقتہ کہ سبب راحت موبدہ ست عین راحت تصور کنند و بہ گفتگوے مردم نروند و درد و بلا محنت گواہ عدل محبت است کور باطنان اگر منافی محبت تصور کنند چہ توان کرد و غیر از اعراض از جاہلان واز مقولۂ ایشان علاج نیست فاصبر صبرا جمیلا و جواب دیگر از اصل سوال آنکہ بلا تازیانہ محبوب ست کہ محب را از التفات باسوای محبوب منع نمودہ بکلیت متوجہ جناب قدس محبوب گرداند پس شایان درد و بلا دوستان باشند و این بلا مکفر کسب سیئہ است کہ التفات باسوای ایشان باشد و دیگران لائق این دولت نباشند و چرا ایشان را بزور بجانب محبوب نیارند ہر کرا میخواہند بزور و ضرب بجانب محبوب مے آرند و را بمحبوبیت برمیدارند و ہر کرا نمی خواہند اورا باو می گذارند اگر سعادت ابدی دارد براہ انابت دست و پا زدہ بامداد فضل و عنایت

بمقصد خواہد رسید والا او دامنِ کار او اللھم لا تکلنی الی نفسی طرفۃ عین پس معلوم شد کہ مراد انرا بیشتر بلا نامرد میشود
از مریدان لہذا آن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام کہ رئیس مرادان ومحبوبان ست فرمودہ است
ما اوذی نبی مثل ما اوذیت پس بلا معنے دلالگی پیدا کرد کہ بحسن دلالت خود دوست را بدوست میرساند
واز التفات بغیر دوست پاک گرداند عجب معاملہ است دوستان اگر کرورہا یابند بدہند وبلا را بخرند
ودیگران کرورہا بدہند ودفع بلا خواہند سوال گاہ ہست کہ در وقت درد وبلا از دوستان نیز
اضطرابی وکراہی مفہوم میگردد وجہش چیست جواب آن کراہ واضطراب صوریست وبمقتضائے
طینت بشری ست کہ در ابقائے آن حکم ومصالح ست چہ جہاد ومعاملات بالنفس بے آن متصور
نیست شنیدہ باشند بیقراری وبے آرامی کہ از ان سرور دین ودنیا کہ در وقت سکرات موت
ظاہر میشد علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام آن بقیہ جہاد بالنفس بودہ است تا خاتمۂ خاتم الرسل علیہم الصلوات
والتحیات بر جہاد با دشمنان خدا متحقق گردد وشدت مجاہدات دلالت دارد تا جسم مواد صفات بشریت
نماید ونفس را در کمال انقیاد آوردہ بحقیقت اطمینان رساند وپاک پاکیزہ دارد پس بلا دلالۂ بازار
محبت گشت وہر کہ محبت ندارد بدلالہ چہ کار دارد ودلالگی بچہ کار او می آید ونزد او چہ قدر قیمت داشتہ
باشد وجہ دیگر از برای درد وبلا آنست کہ محب صادق از مدعی کاذب متمیز گردد چہ اگر صادق ست بدرد
وبلا متلذذ ومحظوظ خواہد شد واگر مدعی ست نصیبش از بلا کراہ وتالم ست وبا این تمیز مہتد نشود مگر کسیکہ
شائبہ از صدق داشتہ باشد تا حقیقت کراہ وتالم را از صورت کراہ وتالم جدا سازد وحقیقت صفات
بشریت را از صورت صفات بشریت علیحدہ نماید الولی یعرف الولی رمزیست ازین بیان واللہ سبحانہ
الہادی الی سبیل الرشاد وایضاً بر سیدہ بودند کہ عدم لاشی محض گفتہ اند پس اورا وجود نباشد
وچون وجود نداشتہ باشد باوجودیکہ در ذہن پیدا کردہ باشد اورا آثار وترتیبات چون بود واگر بود ذہنے
بود از دائرۂ خیال چون بر آید بدر آنند کہ عدم ہر چند لاشئی ست امّا انیمہ کارخانۂ اشیا با وبر پاست و
منشاء تفصیل وکثرت اشیا مرآت اوست وصور علمیۂ اسماء الٰہی جل سلطانہ کہ در مرآت عدم منعکس
گشتہ اورا متمیز ساختہ است وثبوت علمی بخشیدہ ناچار از لاشیئیۂ محض نیز اورا برآوردہ است و
منشاء آثار واحکام گردانیدہ واین آثار واحکام در بیرون خانۂ علم نیز کائن اند ودر مرتبۂ حس ووہم
نیز ثابت وچون باستحکام صنع خداوندی جل شانہ در ان مرتبہ ثبات واستقرار پیدا

کردہ اند و بزوال حس و وہم نیز مرتفع نیند تو ان گفت کہ این آثار و احکام خارجی اند شما از ترقیات عدم چہ تعجب دارید اینہمہ کروفر کائنات مبنی بر عدم ست کمال قدرت خداوندی جل شانہ مشاہدہ نمایند کہ از عدم اینہمہ کارخانہ را چہن ساختہ است و کمالات وجود را بنقائص و ظاہر فرمودہ راہ ترقی او در کمال وضوح ست کہ صور علمیہ اسماء واجبی جل سلطانہ در حجرۂ او ممکن اند و با وہم بستر اند و در کنار او یند و از صورت بحقیقت و از ظلال باصل شاہراہ افتادہ است کور باطن لود کہ احساس آن ننمایدان ہذہ تذکرۃ فمن شاء اتخذ الی ربہ سبیلا لفظ ذہن و خیال شمار ادر اشتباہ نیند ازد و آثار و ترقیات را در نظر شما دشوار نماید کہ ہر معاملہ کہ ہست بیرون علم و خیال نیست غایۃ ما فی الباب از خیال تا خیال فرق ست خلق در مرتبۂ خیال دیگر ست و اختراع و ہم و خیال دیگر اول نفس امر یست و تو ان گفت کہ موجود خارجی ست نیز و ثانی ازین دولت قلیل النصیب ست و ازین ثبات و استقرار قلیل الجدوی بعضے از ہنرہای عدم را کہ در معرفت علیحدہ نوشتہ است و نقل آنرا امیر محب اللہ بردہ اگر ذوق داشتہ باشند آنرا ملاحظہ نمایند ایضاً از فنا و بقا پرسیدہ بودند معنی این کلمہ را در کتب و رسائل خود این فقیر بسیار جا نوشتہ است مع ہذا اگر خفائی در ماندہ باشد علاجش حضور و شفاہ ست تمام حقیقت در نوشتن نمی آید اگر می آید اظہار آن از صلاح دور مینماید تا کسی چہ فہمد و چہ دریابد فنا و بقا شہود یست وجودی نیست کہ بندۂ ناچیز فانی شود و بحق تعالیٰ متحد گردد و العیاذ باللہ و العیاذ باللہ رب سر مدار نادقہ اند کہ فنا و بقا را وجودی تصور نمایند و می انکارند کہ بندہ رفع تعینات وجودے خود نمودہ باصل خود کہ منزہ از تعینات و قیود ست متحد میگردد و از خود ناچیز گشتہ برب خود بقا پیدا میکند در رنگ قطرہ کہ از خود فانی گشتہ بدریا ملحق شود و رفع قید خود نمودہ بمطلق متحد گردد اعاذنا اللہ سبحانہ عن معتقداتہم السوء حقیقت فنا عبارت از نسیان ماسوای اوست سبحانہ و عدم گرفتاری ست بغیر او تعالیٰ و پاک ساختن ساحت سینہ است از جمیع مرادات و خواستہای خود کہ مناسب مقام بندگی ست و مناسب مقام بقا قیام عبد ست بمرادات مولای خود جل سلطانہ و مرادات او سبحانہ عین مرادات خود یافتن ست بعد از شہود آیات انفسے و ایضاً پرسیدہ بودند کہ سیر یکہ در بیرون انفس نوشتہ آن کدام باشد سیر مراتب عشر عالم خلق و عالم امر و سیر ہیئت وجدانی داخل انفس مینماید پس سیر در ماورائے انفس کدام باشد بدانند کہ انفس در رنگ آفاق ظلال اسماء الٰہی اند جل سلطانہ و چون ظل بفضل خداوندی جل شانہ خود را فراموش ساختہ متوجہ اصل خود گردد و محبت باصل خود پیدا کند ناچار بحکم المرء مع من احب خود را ہمان اصل خواہد یافت و انائے خود را

برہمان اصل خود خواہد انداخت وہمچنین چون آن اصل را اصل دیگر ست ازین اصل بآن اصل خواہد رفت بلکہ خود را عین آن اصل خواہد یافت وہم جرا الی ان یبلغ الکتاب اجلہ این سیر سیر ماورای آفاق وانفس ہست اما بدانند کہ جمعی سیر انفسی را سیر فی اللہ گفتہ اند آن سیر کہ گفتہ شد ماورای این سیر ست کہ گفتہ اند چہ این سیر حصولی ست وآن سیر وصولی وفرق درمیان حصول ووصول در مکاتیب متعددہ بتفصیل نوشتہ ہست از انجا معلوم کردہ باشند دیگر از اقربیت ذات وصفات وافعال واجبی جل سلطانہ پرسیدہ بودند بیان آن نیز بحضور تعلق دارد وسطور نیست کہ بنویسند واگر نویسند متعلق ست معلوم نیست کہ بفہم در آید واگر بفہم رسد حضور ہم مفہوم گردد مغتنم است دیگر از کمالات مرتبۂ نبوت پرسیدہ بودند کہ فنا وبقا وتجلی ومبدائیت تعین ہمہ در مراتب کمالات ولایات ثلثہ است وسیر در مراتب کمالات نبوت بچہ روش ست بدانند کہ در مراتب عروج تا زمانیکہ با یکدیگر متمیز اند واز اصلی باصلی دیگر رفتہ میشود آن ہمہ کمالات داخل دائرۂ ولایات است وچون این تمیز برطرف میشود این تفصیل کم گردد ومعاملہ باجمال وبساطت صرف افتد وشروع در کمالات مرتبۂ نبوت بود ودرین مرتبہ نیز ہرچند وسعت ست ان اللہ واسع علیم اما آن وسعت وسعت دیگر ست واگر تمیز ست ہم تمیز دیگر زیادہ ازین چہ نویسد وچہ مفہوم شود ربنا اتنا من لدنک رحمۃ وہیئ لنا من امرنا رشدا یعنے اسرار نماز راکہ پرسیدہ بودند جواب آن را بوقت دیگر انداختہ شد کہ الحال وقت بسیار تنگ است دست زمانہ واہل زمانہ سرقہ کردہ چیزے نوشتہ میشود بفقیر رحم بکنید وبر استغفار ولیہ نباشید ربنا اغفر لنا ذنوبنا واسرافنا فی امرنا وثبت اقدامنا وانصرنا علی القوم الکفرین والحمد للہ رب العالمین والمنہ اولا واخرا والصلوۃ علی رسولہ دائما وسرمدا وعلی آلہ الکرام وصحبہ العظام الی یوم القیام

تمام شد جلد ثانی
مکتوبات امام ربانی